

T.C
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANA BİLİM DALI
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM: ELAZIĞ ÜZERİNE BİR
UYGULAMA

Yüksek Lisans Tezi

Müyesser ÜNSALDI

Ankara- 2022

T.C
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANA BİLİM DALI
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM: ELAZIĞ ÜZERİNE BİR
UYGULAMA

Yüksek Lisans Tezi

Müyesser ÜNSALDI

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Neriman Gonca GÜZEL ŞAHİN

Ankara- 2022

KABUL VE ONAY

Müyesser ÜNSALDI tarafından hazırlanan “Sürdürülebilir Turizm: Elazığ Üzerine Bir Uygulama” başlıklı bu çalışma, 09/06/2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, Turizm İşletmeciliği Programında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Evren GÜÇER (Başkan)

Doç. Dr. Neriman Gonca GÜZEL ŞAHİN (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Kemal Gürkan KÜÇÜKERGİN (Üye)

Doç. Dr. Şule TUZLUKAYA

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesi 'ne uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasını;

- Akademik ve etik kurallar çerçevesinde hazırladığımı,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

.../.. / 2022

Müyesser ÜNSALDI

ÖZ

Sürdürülebilir turizm; tabii ve toplumsal kaynakları, kültürel varlıkları uzun süreçlerde koruyarak gelecek nesillere aktarılmasını sağlayarak ev sahibi bölgenin yaşam kalitesinin artmasını ve turistlere de kaliteli deneyimler sunmayı amaçlayan bir yaklaşım şeklidir. Sürdürülebilir turizmin hedefleri tamamıyla doğayı, toplumu, sosyal hayatı korumak ve ekonomik açıdan katkı sağlamaktır.

Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan, yüzölçümü 9.313 km² olan, ılıman iklim koşullarına sahip Elazığ sürdürülebilir turizmin başarı ile uygulanabileceği illerden biridir. Elazığ, türkölere ve hikâyelere konu olan köklü bir tarihi geçmişe ve doğal güzelliklere sahip olmasının yanı sıra, verimli toprakları sayesinde tarih boyunca farklı uygarlıklara ev sahipliği yapmış bir kent olarak hem farklı kültürlerin izlerini taşımakta hem de bu kültürlerden miras kalan yeme-içme alışkanlıklarının etkisini sofraya kültüründe hissettirmektedir.

Bu çalışma, Elazığ'da ikamet eden, farklı gruptan bireylere anket uygulayarak, Elazığ'da sürdürülebilir turizmin mevcut durumunu tespit etmek ve elde edilen sonuçlara göre, sürdürülebilir turizmin nasıl geliştirilebileceğini belirlemeyi amaçlamıştır. Toplam 520 bireye anket uygulanmıştır ve anket uygulanan gruplar, Elazığ yerel halkı, akademisyenler, esnaf, turizm sektörü olarak tanımlanmıştır. Uygulanan ankete ait bilgiler SPSS 22.0 istatistik programıyla analiz edilmiştir. Sonuç olarak, var olan kaynakların kullanımında, ilgili kurumların koordineli çalışmasında eksiklerin bulunduğu ve Elazığ'ın cazibe faktörlerinin öne çıkarılarak turizm çeşitliliğinin artırılması ve gerekli yatırımların yapılması gerektiği belirlenmiştir.

Anahtar sözcükler: Sürdürülebilir Turizm, Sürdürülebilir Kalkınma, Elazığ, Turizm Potansiyeli, Doğu Anadolu Bölgesi

ABSTRACT

Sustainable tourism is an approach which protects natural and societal sources as well as cultural inheritance in long term and which conveys these entities to the next generation so that it improves the life quality of the host region and it provides experiences of high quality to the tourists. The aim of the sustainable tourism is mainly focused on protecting nature, society, social life, and on economic contribution.

Elazığ is one of the cities that is placed in the East Anatolian Region of Turkey with a surface area of 9312 km² and temperate climate and is a good candidate for exercising the sustainable tourism. Elazığ does not only have a ancient history that was depicted in many fables and ballads or have a beautiful nature, but also has laoms that hosted different civilizations throughout the history, the proof of which reveals itself in its local culture as well as cuisine that was inherited from those civilizations

This study aimed to find out the current condition of sustainable tourism in Elazığ and how to improve it depending on the results coming from the survey that was applied to people who reside in Elazığ. 520 people in total participated in the survey and participants were categorized as Elazig local people, academicians, tradesmen, tourism sector. Survey results were analyzed by SPSS 22.0 software. The study reveals that there are points to be improved in the coordination and interaction of tourism-related organizations with one another, that Elazig's unique and attractive attributes should be prioritized and that necessary investments should be made to improve the sustainable tourism in Elazig.

Keywords: Sustainable tourism, Sustainable Development, Elazığ, Tourism Potential, Eastern Anatolia Region

TEŞEKKÜR

“Sürdürülebilir Turizm: Elazığ Üzerine Bir Uygulama” başlıklı tez çalışmam sırasında desteğini esirgemeyen saygı değer danışman hocam Doç. Dr. N. Gonca GÜZEL ŞAHİN' e şahsıma göstermiş olduğu yakın ilgi ve yardımlarından dolayı çok teşekkür ederim.

Yüksek lisans sürecimin tüm aşamalarında yanımda olan ablam Eser ÜNSALDI' ya ve aileme teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar DİZİNİ	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA	4
1.1. Sürdürülebilirlik Kavramı	4
1.2. Sürdürülebilirliğin Önemi.....	10
1.3. Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı	11
1.4. Sürdürülebilir Kalkınma ve Ekonomi	14
1.5. Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre.....	15
1.6. Sürdürülebilir Kalkınma ve Toplum	16
1.7. Sürdürülebilir Kalkınmanın Göstergeleri	17
1.8. Ekonomik, Çevresel ve Sosyal Sürdürülebilirlik İlişkisi.....	18
BÖLÜM 2: SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE TURİZM.....	21
2.1. Sürdürülebilir Turizm	21
2.2. Sürdürülebilir Turizm Gelişiminin Tarihi	23
2.3. Sürdürülebilir Turizmin Hedefleri.....	24
2.4. Sürdürülebilir Turizmin İlkeleri	25
2.5. Sürdürülebilir ve Sürdürülebilir Olmayan Turizm.....	28
2.6. Sürdürülebilirliğin Üç Temeli.....	29
2.7. Çevresel sürdürülebilirlik	29
3.14.1. Ekonomik sürdürülebilirlik.....	31
3.14.2. Sosyal-kültürel sürdürülebilirlik	32
2.8. Dünyada Sürdürülebilir Turizm Uygulamaları.....	34
2.9. Türkiye’de Sürdürülebilir Turizm Uygulamaları	38
BÖLÜM 3: ELAZIĞ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM	43
3.1. Çiftlik Turizmi.....	55
3.2. Tarım Turizmi (Agroturizm)	56
3.3. Eko Turizm	61
3.4. Av Turizmi.....	63
3.5. Dağ ve Kış Sporları Turizmi	64

3.6. Mağara Turizmi	67
3.7. Macera Turizmi.....	72
3.8. Sağlık ve Termal Turizm.....	75
3.9. İş Turizmi.....	77
3.10. Kongre ve Fuar Turizmi.....	80
3.11. İnanç Turizmi	82
3.12. Eğitim Turizmi	83
3.13. Gastronomi Turizm	84
3.14. Elazığ Hakkında Genel Bilgi.....	96
3.14.3. Elazığ'ın tarihçesi	96
3.14.4. Elazığ'ın sosyo-ekonomik yapısı.....	97
3.14.5. Coğrafi konumu ve yerşekilleri	97
3.14.6. İklim.....	99
3.14.7. Sıcaklık	99
3.14.8. Yağışlar	100
3.14.9. Bitki örtüsü	100
3.14.10. Toprak potansiyeli	101
3.14.11. Su kaynakları potansiyeli.....	101
3.14.12. Orman potansiyeli.....	103
3.14.13. Nüfus.....	103
3.14.14. Ekonomi.....	103
3.14.1.1. Tarım	104
3.14.1.2. Hayvancılık	104
3.14.1.3. Ormancılık.....	104
3.14.1.4. Madencilik.....	104
3.14.1.5. Sanayi.....	105
3.14.1.6. Ulaşım	105
3.15. Elazığ'da Turizm ve Elazığ İlinin Turizm Potansiyeli	105
3.16. Elazığ'ın Tarihi ve Doğal Güzellikleri	108
3.14.15. Harput ve antik kent.....	108
3.14.16. Harput kalesi	110
3.14.17. Balakgazi anıtı	112
3.14.18. Balakgazi parkı cam seyir terası	112
3.14.19. Kömürhan köprüsü	113
3.14.20. Elazığ arkeoloji ve etnografya müzesi.....	115
3.14.21. Çırçır şelalesi	117

3.14.22. Harput buzluk mağarası	117
3.14.23. Hazar gölü	119
3.14.24. Cami ve türbeler.....	120
3.14.25. Mesire alanları	127
3.14.26. Kaplıcalar ve maden suyu kaynakları	132
3.14.27. Bağcılık ve şarapçılık.....	139
3.14.28. Yaban hayatı, balıkçılık ve avcılık	145
3.14.29. Doğa yürüyüşleri.....	146
3.14.30. Su sporları	147
3.14.31. Meryem ana klisesi	149
3.14.32. Yöresel yemekler	150
BÖLÜM 4: ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE BULGULARI.....	153
4.1. Araştırmanın Modeli	153
4.2. Evren ve Örneklem/Araştırma Grubu.....	153
4.3. Veri Toplama Aracı	153
4.4. Verilerin İstatistiksel Analizi	154
4.5. Sınırlılıklar.....	155
4.6. Bulgular ve Yorumlar.....	155
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	183
KAYNAKÇA	188
Ek 1 Türkiye’de Turizme Açılan Mağaralar ve Kullanım Amaçları	214
Ek 2 Harput’taki Türbeler	215
Ek 3 Harput’taki Diğer Türbeler	216
Ek 4 Elazığ İl Sınırları İçinde Bulunan Kültür Varlıkları Envanteri.....	217
Ek 5 Fırat Nehri Ağıtı	220
Ek 6 Kömürhan Köprüsü Türküsü	221
Ek 7 Harput’taki Diğer Türbeler	222
Ek 8 Diğer Kaplıcalar ve Faydalı Sular	223
Ek 9 Anket Formu.....	224
TURNİTİN RAPORU	227
ÖZGEÇMİŞ.....	236

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 1: Turizmin Gelir Gideri ve Ortalama Harcama (Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı)	40
Tablo 2: Gelişmekte Olan Ülkeler Arasında Macera Turizmine Yönelik Sıralama (“Türkiye Gelen Turist Boğazına 157 Dolar Harcıyor”, n.d.).....	73
Tablo 3: Turistlerin Yeme-İçme Giderleri ve Total Giderler (2004-2014).....	87
Tablo 4: Gastronomi Turizminin Kaynakları ve Potansiyelleri (Onur & Onur, 2016)	89
Tablo 5: Türkiye’de İllere Göre Yöresel Tatlılar (Çağlı 2012; TPE, 2012).....	92
Tablo 6: Türkiye’de İllere Göre Yöresel Yemekler (Çağlı, 2012;TPE, 2012). ...	93
Tablo 7: Türkiye’de Ulusal Ve Uluslararası Düzeyde Düzenlenen Yerel Gıda Temalı Festivaller (KTB, 2015) (Sormaz, 2017)	94
Tablo 8: Türkiye’de Ulusal Ve Uluslararası Düzeyde Düzenlenen Bölgesel Tatlar Festivali (KTB, 2015) (Sormaz, 2017)	95
Tablo 9: Türkiye’de ulusal ve uluslararası düzeyde düzenlenen gastronomi festivalleri (KTB, 2015) (Sormaz, 2017).....	95
Tablo 10: Elazığ İlindeki Bazı İstasyonların Ortalama Sıcaklık Değerleri (Kaynak: Elazığ Valiliği 2022)	100
Tablo 11: Elazığ ve Çevresindeki Bazı İstasyonların Ortalama Yağışın Aylık Dağılışı (Kaynak: Elazığ Valiliği,1998, s. 23).....	100
Tablo 12: Elazığ İlinde Arazi Varlığı(Kaynak: Elazığ Valiliği, 1998, s. 24).....	101
Tablo 13: Elazığdaki Arazilerin Yeteneklerinin Derece Sınıflarına Göre Dağılımı (Kaynak: Elazığ Valiliği,1998, s. 24).....	101
Tablo 14: Doğal Olan Göl Yüzeyleri (Kaynak: Elazığ Valiliği,1998, s. 24)	102
Tablo 15: Elazığdaki Yerüstündeki Su Kaynakları Potansiyeli (Kaynak: Elazığ Valiliği,1998, s. 24)	102
Tablo 16: Yeraltındaki Su Kaynaklarının Potansiyeli (Kaynak: Elazığ Valiliği,1998, s. 24)	102
Tablo 17: Barajların Rezervuar Yüzeyleri (Kaynak: Elazığ Valiliği,1998, s. 24)	102
Tablo 18: Gölet Rezervuar Yüzeyleri(Kaynak: Elazığ Valiliği 24).....	103
Tablo 19: Elazığ Orman Varlığı (Kaynak: Elazığ Valiliği 25).....	103
Tablo 20: Yıllara Göre Elazığ’da Konaklayan Kişi Sayısı (“Elazığ İlimizin	

Kültür ve Turizm, n.d.).	106
Tablo 21: Yıllara Göre Elazığ'da Konaklayan Kişi Sayısı	106
Tablo 22: Elazığda Konaklayan Yerli ve Yabancı Turistlerin Aylara Göre Giriş ve Geceleme Sayıları	107
Tablo 23: Elazığ'da Yerli ve Yabancı Turistlerin Giriş ve Geceleme Ortalama Konaklama Sayısı	108
Tablo 24: Üzüm Çeşitlerinin Özellikleri (Keskin, 2017; Çelik,2006).	142
Tablo 25: Verim ve Kalite Özelliklerine Ait Ortalamalar (Keskin,2017)	143
Tablo 26: Elazığ Sofralık Üzüm Üretimi Değerleri (Tüik,2015)	143
Tablo 27: Elazığ Şaraplık Üzüm Üretim Değerleri(Tüik,2015)	144
Tablo 28: Elazığ Yöresel Yemek Katagorileri	150
Tablo 29: Normal Dağılım	154
Tablo 30: Katılımcıların Tanımlayıcı Özelliklere Göre Dağılımı	156
Tablo 31: Katılanların Çevresel Sürdürülebilirlikle İlgili Sorulara Verdiği Cevapların Dağılımları	158
Tablo 32: Katılanların Turizmin Sosyal Maliyetiyle İlgili Sorulara Verdiği Cevapların Dağılımları	160
Tablo 33: Katılanların Turizmin Ekonomik Faydasıyla İlgili Sorulara Verdiği Cevapların Dağılımları	163
Tablo 34: Katılanların Turizm İlgili Kararlarda Halkın Tam Katılımıyla İlgili Sorulara Verdiği Cevapların Dağılımları	165
Tablo 35: Katılanların Turizmde Uzun Dönemli Planlamayla İlgili Sorulara Verdiği Cevapların Dağılımları	166
Tablo 36: Katılanların Ziyaretçi Memnuniyetiyle İlgili Sorulara Verdiği Cevapların Dağılımları	168
Tablo 37: Katılanların Toplum Merkezli Ekonomiyle İlgili Sorulara Verdiği Cevapların Dağılımları	170
Tablo 38: Sürdürülebilir Turizm Puanlarının Ortalamaları	171
Tablo 39: Sürdürülebilir Turizm Puanlarının Cinsiyete Göre Farklaşmasının Durumu	172
Tablo 40: Sürdürülebilir Turizm Puanlarının Medeni Durumlarına Göre Farklaşma Durumu	173
Tablo 41: Sürdürülebilir Turizm Puanlarının Yaş Durumlarına Göre Farklaşma Durumu	174

Tablo 42: Sürdürülebilir Turizm Puanlarının Eğitim Durumuna Göre Farklılaşma Durumu	175
Tablo 43: Sürdürülebilir Turizm Puanlarının Turizmden Gelir Kazanma Durumuna Göre Farklılaşma Durumu	177
Tablo 44. Sürdürülebilir Turizm Puanlarının Mesleğe Göre Farklılaşma Durumu	178
Tablo 45: Sürdürülebilir Turizm Puanlarının Turizm Sektöründe Çalışma Durumuna Göre Farklılaşma Durumu	180
Tablo 46: Sürdürülebilir Turizm Puanlarının Elazığ'da İkamet Süresine Göre Farklılaşma Durumu	181

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Sürdürülebilir Turizm Geliştirme Yönetişim Şeması (Kaynak: Fırat Kalkınma Ajansı)	48
Şekil 2: Sürdürülebilir Turizm Geliştirme Strateji Oluşturma Süreci (Kaynak: Fırat Kalkınma Ajansı)	49
Şekil 3: Elazığ Öküzgözü Üzümü (“Şaraplık Üzümler – ÖKÜZGÖZÜ Hakkında Herşey”, n.d.)	60
Şekil 4: Elazığ Boğazkere Üzümü (“Tüplü Siyah Boğazkere (Asma-Bağ) Üzüm Fidanı”, n.d.).....	60
Şekil 5: Elazığ Buzbağ Şarabı (“Buzbağ Şarap Elazığ”, n.d.)	60
Şekil 6: Elazığ’daki Buzluk Mağarasından Örnekler (Buzluk Mağarası, n.d.).	69
Şekil 7: Ölbe Vadisi(“Ölbe Vadisi”, 2017).	70
Şekil 8: Deve Mağarası(“Deve Mağarası ve Ölbe Vadisi Güzelliği İle Dikkat Çekiyor”,2022).....	70
Şekil 9: Keban Gümüşkaya Mağarası (“Keban Gümüşkaya Mağarası için Proje Aşamasına Gelindi”, n.d.).....	72
Şekil 10: Hazarbaba Macera Parkı (“Sivrice Yapılacak Olan Macera Parkı’nın Yer Teslimi Yapıldı”, 2019).....	74
Şekil 11: İş Seyahati ve Turizm Tipolojisi (Kaynak: Swarbrooke J., Horner S., 2001, syf. 4).	78
Şekil 12: İş Turizminin Destinasyonlar İçin Başlıca Faydaları (Kaynak: Swarbrooke & Horner, 2001, s. 8).....	79
Şekil 13: Vişne Çürüğü Mermeri (“Elazığ Vişne”, n.d.)	80
Şekil 14: Elazığ Fuar ve Kongre Merkezi (“Elazığ Fuar ve Kongre Merkezi”, n.d.).....	82
Şekil 15: Gastronomi Turizminin Motivasyonel Kaynakları (Onur & Onur, 2016).	85
Şekil 16: Gastronomi Turizmini Oluşturan Farklı Bileşenler (Onur & Onur, 2016)	88
Şekil 17: Elazığ Siyasi Haritası (“Coğrafi Yapı”, n.d.).....	98
Şekil 18: Harput Kalesinden Bir Görşel. (Kaynak: “Harput Kalesi”, n.d.).....	110
Şekil 19: Balakgazi Anıtından Görşel (Yazar tarafından çekilmiştir, 14.06.2022).	112

Şekil 20: Balakgazi Parkı Cam Seyir Terasından Bir Görsel (Yazar tarafından çekilmiştir, 14.06.2022).	113
Şekil 21: Kömürhan Köprüsünden Görsel (“Türkülere konu olan ‘Kömürhan Köprüsü yeni yüzüyle ulaşımaya yön verecek”, 2020).	114
Şekil 22: Kömürhan ve Bağlantı Gölünün İnşasında Kömürhan Köprüsünden Çıkan Rünler (“Kömürhan Köprüsünün İnşaat Atıkları Sanat Eserine Dönüştü”, 2021).	115
Şekil 23: Elazığ Etnografya Müzesinin İç Kısmından Birkaç Görsel (“Elazığ Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, n.d.).	116
Şekil 24: Çırçır Şelalesi Tesisinden Küçük Bir Görsel (Yazar tarafından çekilmiştir, 16.04.2016).	117
Şekil 25: Buzluk Mağarasının Mağaracığında Görsel (“Elazığ Buzluk Mağarası”, n.d.).	118
Şekil 26: Hazar Gölü (Yazarın tarafından çekilmiştir, 2022.).	119
Şekil 27: Hazar Gölü (Yazarın tarafından çekilmiştir, 2022).	119
Şekil 28: Hazar Gölü Sahili (“Hazar Gölü ‘Doğu’ daki tatilcilere Ege ve Akdeniz sahillerini aratmıyor”, 2020).	120
Şekil 29: Fethi Ahmet Baba Türbesinden Bir Görsel (Yazarın kendi çekimidir, 14.06.2022).	121
Şekil 30: Mansur Baba Türbesinden Görsel (Yazarın kendi çekimidir, 14.06.2022).	122
Şekil 31: Üryan Baba Türbesinden Bir Görsel (Yazarın kendi çekimidir, 14.06.2022).	123
Şekil 32: Beşikli Baba Türbesine Ait Bir Görsel (Yazarın kendi çekimidir, 14.06.2022).	124
Şekil 33: Şey Şerafettin Türbesinden Bir Görsel (Yazarın kendi çekimidir, 14.06.2022).	125
Şekil 34: Zahri Baba Türbesinden Bir Görsel (“Zahirli Baba Türbesi”, n.d.).	126
Şekil 35: Nadir Baba Türbesinden Bir Görsel (Yazarın kendi çekimidir, 14.06.2022).	127
Şekil 36: Cip Mesire Alanından Bir Görsel (“Mesire Yerleri”, n.d.).	128
Şekil 37: Şehit Polis Fethi Sekin Mesire Alanı (“Şehit Polis Fethi Sekin Mesire Alanı”, n.d.).	129
Şekil 38: Palu Çarşıbaşı Hamamı (“398 Yıllık Tarih: Palu Çarşıbaşı Hamamı”,	

2017).	130
Şekil 39: Hoca Hasan Hamamı (“Tarihi Hoca Hasan Hamamı Restorasyonu Başladı”, n.d.).	131
Şekil 40: Harput Kale Hamamı (“Elazığ-Harput-Kale Hamamı”,2015).....	131
Şekil 41: Harput Dabakhane (“Elazığ’ın Şifalı Su Kaynağı ‘Dabakhane’”, n.d.).	132
Şekil 42: Karakoçan’daki Golan Kaplıcalarından Görsel (“Karakoçan Golan Kaplıcaları”, n.d).....	133
Şekil 43: Peri Suyu Vadisinden Görseller (“Peri Vadisi, şimdi de madenlerle talan edilmek isteniyor, 2021).	134
Şekil 44: Harput Dabakhane Tesisinden Bir Görsel (“Harput Dabakhane Suyu”, n.d).	135
Şekil 45: Cip Köyü Jeotermal Kaynak Suyu Projesinden Bir Görsel (“Cip Köyü Jeotermal Turizm ve Seracılık Projesi”, n.d.).	137
Şekil 46: Elazığ Öküzgözü Üzümü (“Öküzgözü Üzümü (CIÜ)(Elazığ)”, n. d.)	140
Şekil 47: Elazığ Boğazkere Üzümü (“Elazığ’ın ‘Boğazkere’ üzümü tescillendi”, 2019).	141
Şekil 48: a.Kayra Vintage Öküzgözü (“Vintage Single Vineyard Öküzgözü”, n.d.) b. Kayra Vintage Boğazkere (“Kayra Vintage Boğazkere”, n.d.) c. Buzbağ Şarabı (Çakılcıoğlu, 2014,s. 75).....	142
Şekil 49: Elazığ’da Üzümün Değerlendirme Yolları (“Elazığ Müsiad Rapor, 2016”).	144
Şekil 50: Elazığ’da Avcılık (“Yaban Hayatı”, n.d.).	146
Şekil 51: Hazar Baba Doğa Yürüşünden Bir Görsel (“Hazar Baba Doğa Yürüyüşü”).	147
Şekil 52: Elazığ Sivrice Su Sporları ve Adrenalin Merkezi Projesi (“Vali Yırık Açıkladı: Hazar Gölü Su Sporları ve Adrenalin Merkezi Oluyor”, 2020).....	148
Şekil 53: Meryem Ana Klisesi (“Meryem Ana Klisesi”, n.d.).	149
Şekil 54: Harput Köfte (Yazarın kendi çekimidir, 15.06.2022)	151
Şekil 55: Mukaşerli Bulgur Pilavı (Yazarın kendi çekimidir, 15.06.2022)	151
Şekil 56: Peynirli Ekmek (Yazarın kendi çekimidir, 15.06.2022).....	151
Şekil 57: Elazığ Orciği (Ercan & Gülcan, 2021).	152
Şekil 58: Sürdürülebilir Turizm Puanlarına İlişkin Diyagram	172

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

UNESCO	:Birleşmiş Milletler Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization).
UNEP	:Birleşmiş Milletler Çevre Programı
WWF	:Dünya Yaban Hayatı Fonu
UNWTO	:Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (The United Nations World Tourism Organization)
SKH	:Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
TÜRSAB	:Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
UNDP	:Birleşmiş Milletler Kalkınma Planı
ERASMUS	:Üniversite Öğrencilerinin Hareketliliği için Avrupa Bölgesi Eylem Planı
TUIK	:Türkiye İstatistik Kurumu
TRB1	:Fırat Kalkınma Ajansı
MAD	:Mağara Araştırma Derneği
MTA	:Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü

GİRİŞ

Ekonomik, sosyo-kültürel, teknolojinin gelişmesi ve dolayısıyla küreselleşmenin artmasıyla insanların yaşam kalitelerinin iyileşmesiyle birlikte seyahatler boş zaman değerlendirme ve ihtiyaç haline geldi. İnsanlar boş zamanlarını değerlendirirken en iyi hizmeti almak ve kaliteli zaman geçirmek istemektedirler. Bu bağlamda işletmeler turistlere en iyi hizmeti sağlamak için farklı hizmetler sunmaya çalışarak rekabet ortamı oluşturmaya başlamışlardır. Turistlerin memnuniyeti çok önemlidir. Turist memnuniyeti turizm hareket çeşitliliğini arttırmaktadır.

Turizm çeşitliliğinin gelişmesi turistlerin farklı turizm hareketlerine yönelmesine neden olmaktadır. Her turistın turizm arayışını yaşam standartları belirlemektedir. Gündelik yaşamın temposu, atmosfer kirliliği, mimarilerin standartlığı vb., farklı istekler uyandırmaktadır. Hava kirliliğinin olmadığı, tarihi mimarileri görme isteği, doğal ve/veya farklı tatlar tatma ihtiyacı, yerel halkı ve kültürünü tanıma isteği gibi farklı istekler uyandırabilmektedir. Bu da turistlerin turizm hareketlerini etkilemektedir.

Elazığ, turizm açısından potansiyeli yüksek bir şehirdir. Tarihi eserleri, tarihi alanların mimarileri, doğal güzellikleri, zengin mutfak kültürü ve diğer yönleriyle turizm açısından verimli bir şehirdir. Birkaç örnek verirse Elazığ gastronomisi fazlasıyla zengin bir mutfak kültürüne sahiptir. ‘Ankara Ticaret Odası’ ve ‘Ankara Patent Bürosu’nun çalışmasına göre 154 çeşit yiyecek, tatlısı ve içeceğiyle mutfağı en zengin 2. il olarak belirlenmiştir. Elazığ’ın bu zengin mutfağı sadece içerik olarak değil lezzet ve görsel olarak ayrı bir yere sahiptir. Her yöresel yemekte olduğu gibi Elazığ’ın yemek kültürü, coğrafi koşulları, iklim koşullarını ve ekonomisini de yansıtır. Bu da Elazığ şehri hakkında bize bilgi vermektedir.

Elazığ ‘Evliyalar Şehri’ olarak bilinmektedir.4 bin yıllık geçmişe sahip olması, 13 medeniyetin izini bünyesinde barındırması, UNESCO’nun ‘Dünya Kültür Mirası’ geçici listesinde olmasına neden olmuştur. Bu geçmişin izleri turistleri etkilemekte ve çekmektedir. Elazığ’a gelen yerli ve yabancı turistlerin, gastronomi turizmi, inanç turizmi, termal ve sağlık turizmi, iş turizmi, fuar ve kongre turizmi vd. turizm çeşitlerini amaçlayarak gelmektedirler.

Elazığ’ın turist artışının sağlanarak, Elazığ ekonomisine, tarihi mimarilerin

korunması, turizmin gelişimini sağlamak adına değerlerin en uygun ve maximum düzeyde kullanılmasının sağlanması düşünülerek bu tez çalışması yapılmıştır.

Bu araştırmanın problemini; Elazığ'da mevcut kaynakların kullanılmaması, turizm çeşitliliğinin ve tarihi alanların yeterince değerlendirilememesi, 4000 yıllık bir geçmişe sahip olmasıyla birçok tarihe sahne olması ve dolayısıyla tarihi izler taşımasına rağmen Elazığ ve kültürünün yeterince tanınmaması, doğal oluşum ve zenginlikleri, zengin mutfak kültürünün tanıtılmaması ve basında yer almaması nedeniyle Elazığ'ın turizm açısından değerlendirilememesi oluşturmaktadır.

Turizm, bir ülkeye kültürel ve ekonomik anlamda önemli katkılar sağlayan başlıca sektörlerden biridir. Turizm sayesinde özellikle yabancı turistler döviz girdisi sağlaması ile ülkeye ekonomik yönden önemli ölçüde katkıda bulunurlar, buna ilave olarak ülkenin tarihi dokusunun ve kültürünün uluslararası farkındalığını artırırlar. Böylece kültürler arası alışveriş sağlanır. Turizm denilince akla gelen deniz, kum, güneş olgusu; insanların her geçen gün değişen istekleri, ihtiyaçlarıyla birlikte farklı bir yöne doğru evrimleşmiş ve kendini geliştiren ve çeşitlendiren bir olgu halini almıştır. Örneğin, doğaya yapılan tahribatlar alternatif turizm gibi bir kavramın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kaynakların doğru kullanımı ve doğaya yapılan zararların önlenmesi için de sürdürülebilir turizm kavramı önem kazanmaya başlamıştır.

Sürdürülebilir turizm dünyada olduğu kadar Türkiye'de de çok büyük önem teşkil etmektedir. Türkiye'nin sahip olduğu tabii güzellikler, tarihi zenginlikler, kültürel çeşitlilikler, Türkiye'de sürdürülebilir turizm için çok elverişli bir ortam oluşturmaktadır. Sürdürülebilir turizmin Türkiye'de tam anlamı ile gerçekleştirilmesi, sadece ülke turizminin gelişmesine katkı sağlamakla kalmayacak, ülkenin tabii güzelliklerinin korunması ya da yeni ekonomik gelir kaynaklarının oluşturulması gibi birçok alanda ülkeye yarar sağlayacak faaliyetleri ortaya çıkaracaktır.

Turizm, dünyada sürekli artarak devam etmektedir. Yapılan turizm hareketleri kontrol altına alınmadığı müddetçe olumlu yanı sıra olumsuz sonuçlarda doğurabilir. Turizmin devamlılığını, eşsiz kültürü, doğal güzellikleri gelecek nesillere aktarabilmek için yapılan turizm hareketlerinin sürdürülebilir turizm anlayışı çerçevesinde ilerlemek gerekmektedir. Bunun içinde planlamayla birlikte sürdürülebilir turizm gerçekleşebilir. Sürdürülebilir turizmin oluşmasının en büyük etkenlerinden biri tahribatı önlemek içindir. Bu da alternatif turizmi ortaya çıkarmıştır. Alternatif turizmin türü olan kırsal

turizm hareketleri o bölgenin ekonomisine büyük katkı sağlayacağı gibi kültürel bir kaynaşma yaşanacaktır. Elazığ'ın doğal güzellikleri, 4000 yıllık tarihi kültürü bulunmaktadır. Gelen turistlerin tarihi dokusuyla, zengin mutfağı ve sahip olduğu diğer zengin kültürel unsurları ile ilgisini çekecek niteliktedir.

Bu çalışmanın amacı; Elazığ'daki sürdürülebilir turizm potansiyelini ölçmek, bölgede uygulanabilecek ve uygulanan alternatif turizm türlerine yönelik kazanım ve kayıpları ölçmek, yöre halkı ve turizm sektöründe çalışanların düşüncelerini öğrenerek Elazığ turizminin sürdürülebilirliğinin nasıl şekillenmesi gerektiğini tespit etmek, eksikleri belirleyerek ilgili kurum ve kuruluşlara ve yatırım yapmak isteyen yatırımcılara bir kaynak oluşturmaktır.

Turizmin deniz-kum-güneş yönünde yoğun bir talebe sahip olması, alternatif turizm politikasını zorunlu hale getirmektedir. Belli dönemlerde yoğunlaşan turizm talebi kaynakların tahrip olmasına neden olmaktadır. Doğal kaynakların bu şekilde kötü kullanılması, taşıma kapasitesinin üstünde yığılan ziyaretçiler hem turistlerin hem çalışanların hem de yerli halkın bu durumdan memnuniyetsiz olmasına neden olmaktadır. Sürdürülebilir turizm politikasının başarılı olabilmesi için alternatif turizm çeşitlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye'nin birçok bölgesi sürdürülebilir turizm için yüksek potansiyel taşımaktadır.

Elazığ doğal ve kültürel kaynakları ile çok zengin, etkileyici bir şehirdir, coğrafi konum itibariyle iller arası geçiş noktasındadır. Alternatif birçok turizm çeşidi için potansiyeli yüksek bir şehirdir. Elazığ'ın sürdürülebilir turizmin geliştirilmesi üzerine yapılan akademik çalışmaların oldukça yetersiz oluşu bu çalışmanın önemini göstermektedir.

Araştırmanın varsayımını; Elazığ'ın sürdürülebilir turizm potansiyelinin değerlendirilmesine yönelik paydaşların; yerel halkın, sivil toplum kuruluşları, turizm sektöründe özel ve kamu çalışanları, sektör temsilcileri, akademisyenler, öğrenciler, belediye çalışanlarının turizm hakkındaki düşüncelerini öğrenmek için hazırlanan anket sorularını tarafsız bir şekilde cevaplayacakları oluşturmuştur.

BÖLÜM 1: SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

Sürdürülebilir kalkınma, 20. yüzyılda özellikle sürdürülebilir ekonomik büyüme arzusu olmak üzere ülkelerin çevreye verdiği zarara tepki olarak ortaya çıkmış bir kavramdır. Sürdürülebilir kalkınma, 1980 yılında üç önemli uluslararası kuruluş, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), Dünya Yaban Hayatı Fonu (WWF) ve Uluslararası Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN) tarafından ortaklaşa önerilen bir dünya koruma stratejisidir; formülasyonu Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için ekonomik, çevresel ve sosyal boyutları dikkate alınmalıdır (Perdan., 2004, s. 4; Anon, 2011, s. 1; Kumar, 2017, s. 125).

Bu kalkınma anlayışının işe yaraması için ekonomik, çevresel ve sosyal boyutların bir bütün olarak ve dengeli bir şekilde ele alınması gerekir, aksi takdirde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması zor olacaktır (Wilson, 2003; Pezzey, 1992, s. 1; Feil & Schreiber, 2017, s. 675). Bu bağlamda tüm sistemin bütünlüğünü koruyan normatif bir kavram olarak ortaya çıkan sürdürülebilir kalkınma kavramının (Hediger, 2000, s. 481) başlangıçta ekolojik bir bakış açısına sahip olduğu anlaşılrsa da, ekonomik ve sosyal bakış açısıyla yakından ilişkili olduğu görülmektedir (Hediger, 2000, s. 481; Klarin, 2018, s. 70; Mengi & Algan, 2003, s. 2).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, Orta Çağ'a kadar uzanan bir kavram olmasına rağmen, sürdürülebilir kalkınma kavramının yakın bir geçmişi vardır ve yeni olduğu söylenebilir. Sürdürülebilirlik kavramı ilk kez 19. yüzyılın başlarında tarım, ormancılık ve balıkçılıkta, 20. yüzyılın ikinci yarısının gelişmesiyle (Tıraş, 2012, s. 61) ve çevresel kaygıların ortaya çıkmasıyla (Yeni, 2014, s. 183) kullanılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda 1960'lı yılların çevre sorunları ve 1970'lerde gelişen çevre hareketinin sonuçları nedeniyle sürdürülebilir kalkınma ön plana çıkmıştır (Bozlağan, 2005, s. 1014; Barbosa vd., 2014, s. 2). O dönemde aşırı kaynak tüketiminin ve çevre kirliliğinin yaşamı olumsuz etkilediği, çevre sorunlarının göz ardı edilemeyeceği ve acilen çözülmesi gerektiği anlaşılmıştır (Kaypak, 2011, s. 23).

1.1. Sürdürülebilirlik Kavramı

Sürdürülebilirlik nosyonu ilk olarak, 1982 yılında kabul edilen ve Dünya Doğayı Koruma Birliği (IUCN) tarafından, Dünya Doğa Şartı belgesinde görülmüştür (Yazar,2006, s. 4). Sürdürülebilirlik; “kişilerin uygulamalarının doğal kaynaklara

bıraktığı etkilerden meydana gelen ve uzun zamanlarda görülen ekonomik, toplumsal ve çevresel sorunlara yönelik alınan önlemleri ve sorunları çözmeye odaklı amaçlar doğrultusunda yapılan işlemlerin bütünü olarak tanımlanmaktadır (Can, 2013, s. 24).Sürdürülebilirlik, geri dönüşümü olmayan kaynakların tüketilmesine bir sınır getirilmesi ve geri dönüştürülebilir kaynakların ise savurgan bir şekilde tüketilmemesi gerektiğini ifade etmektedir (Ceylan, 2010, s.11).

Tunçluer'e (2010) göre sürdürülebilirlik; "Ekonomik, toplumsal ve çevresel öğelerin elastik etkinliğinin sürdürülebilir bir zaman kesitinde hakların kararlarını, beklentilerini ve gereksinimlerini yerine getiren ve mevcut özelliklerini göstermelerini amaçlayan faaliyetler bütünü" olarak ifade edilebilmektedir. Genel bir tanımlamayla sürdürülebilirlik, daimî olma kabiliyeti olarak adlandırılabilir (Özmen, 2019, s.4). Mowforth ve Munt'a (1998) göre ise sürdürülebilirlik; doğal çevre ve kaynaklardaki gelişme ve büyümedir. Sürdürülebilirlik kavramı, benzeyen ya da aynı olan faaliyetleri sınırsız bir gelecekte yineleme anlamı kapsamaktadır (Sezerel, 2016, s.28).

Sürdürülebilirlik kelime olarak; ekonomik, sosyal ve ekolojik sistemlerin mümkün olduğu kadar korunmasını ve devamlılığını sağlayan bir süreç anlamına gelmektedir. Gelecek planlarının nasıl olacağını ve bugün hangi stratejilerle uygulandığını göstermektir (Kılıçoğlu, 2005, s. 73). Sürdürülebilirlik, tekrarlı oluşum sırasında kaynakların korunarak tekrarsız kaynak kullanım sınırlarının belirlenmesini ifade eder (Ceylan, 2010, s. 11).

Longhurts (2007) sürdürülebilirliği farklı bir bakış açısıyla tanımlayarak, "dünyanın yararlanıcıları olarak sorumluluk bilinciyle yapılan eylemleri tanımlayan bir sistemdir" şeklinde tanımlamaktadır. Ekolojik dokuyu tehdit eden unsurları yok ederken çevre dostu olması sürdürülebilirliğin temelini oluşturmaktadır. Sürdürülebilirlik, dünyadaki tüm canlıların devamlılığı için kuralların oluşturulmasını içerir. Sürdürülebilirlik, doğal yaşam alanlarına verilen zararı ortadan kaldırmak değil, gelecek nesillerin doğal yaşam ihtiyaçlarını karşılamak için doğal kaynakların korunmasına odaklanmaktadır (Kılıç, 2006, s. 95).

Sürdürülebilirlik karar verilen amaçların, kararlaştırılan bir zaman kesitinde gelecek kuşaklara bırakılmasıdır (Saka, 2011). Ruckelshaus'a (1989) göre ise çevrenin en geniş yelpazesinde zenginleşmenin ve ekonomik ilerlemenin birlikte oluşacağı ve zaman içinde muhafaza edileceği bir vakıa olarak tanımlanmaktadır (Karaman 1996,

s.102). Sürdürülebilirliği; “herhangi bir topluluğun, çevre tertibatının ya da sürekliliği olan herhangi bir düzenin aksamadan, zarar görmeden, bilinçsiz tüketimle son bulmadan veya sistemin yaşamsal unsuru olan temel kaynakları zorlamadan sürdürülebilmesi kabiliyeti” olarak ifade etmektedir. Sürdürülebilirlik toplumsal, ekonomik ve çevresel olmak üzere üç kapsamda değerlendirilmektedir (OECD, 2005; Özyol, 2013, s.136):

- Toplumsal-kültürel kapsam: Eğitim çalışmaları ile bireylere çevreye karşı duyarlı olmanın faydaları ve yaşam kalitelerindeki artışın önemi aşılmalıdır. İnsanların geleneksel, maddi ve psikolojik gereksinimlerinin orantılı bir biçimde yerine getirilmesidir.
- Ekonomik kapsam: Dünyada var olan her kaynak bir gün tükenecektir ve kaynakların sınırları vardır. Buna göre bu kaynakların nasıl kullanılması gerektiği hakkında bilgi sahibi olunmalı ve adaletli bir şekilde tüm insanlar tarafından kullanımı sağlanmalıdır. Ekonomik kapsam, uygulamaların ve tüm imal etme çabalarının sürdürülebilir tüketimini içermektedir.
- Çevresel (Ekolojik) kapsam: Tekrar kullanılabilen ya da ikinci kez kullanımı olmayan tüm kaynakların verimli ve gelecek nesillerinde düşünülerek kullanılmasını içermektedir. Çevre düzenine verilen önemin, teşviklerin artırılarak gelecek dönemlerde de kullanılmasının sağlanmasını ifade etmektedir.

Dönem insanların doğal kaynaklar üzerinde hakkı olduğu gibi gelecek jenerasyonun da tüm kaynaklar üzerinde kullanım hakkı mevcuttur ve bu kapsamda onların da düşünülerek tüketim yapılması hedeflenmelidir. Ekolojik (çevresel) anlamda sürdürülebilir düzen, geri dönüşüm kaynak yöntemlerinin aşırı taşkın yararlanılmasından kaçınarak, kararlı ve sürdürülebilir bir yapıyı anlatmaktadır (Akıncı & Kasalak, 2016, s.164).

Sürdürülebilirlik kavramı birçok sektörde amaç edilen ve sözü edilen bir kavramdır. Sürme bir iş ya da durumun devam etmesi, sürdürme fiili ise bu akışın birisi tarafından yürütülmesi anlamını taşımaktadır. Bir olay ya da iş sürdürülebilirlik sağlıyor ise süreklilik de içeriyordur. Sürdürülebilirliğin ana teması, ekonomik ve teknolojik iyileşmelerle doğru orantılı olarak çevreye verilen hasarı önleme ve tabiatın korunmasıdır (Arıkan & Yüksek, 2011, s.385).

Sürdürülebilirlik kavramının anlam kazandığı en önemli bilimsel konferanslar, 1987 yılında gündeme gelen “Brundtland Raporu”, 1992’de “Rio Konferansı”, 2002’de toplanan “Johannesburg Zirvesi” ve 2012 yılında güncellenmek amacıyla düzenlenen Rio+20 toplantısı şeklinde sıralanabilmektedir. Söz konusu zirvelerde sürdürülebilir kalkınmanın ehemmiyeti üzerinde durulmuş ve uygulanabilirliği kapsamında plan ve düzenlemelerden söz edilmiştir.

Brundtland Raporu’nda temel olarak fakirliğin giderilmesi, doğal kaynaklardan adaletli şekilde faydalanma, popülasyon oranında artış ve çevreye duyarlı teknolojik malzemelerin kullanımıyla birlikte sürdürülebilirlik kavramı bu yapılan raporla turizmde geçerli olmaya başlamıştır (Collados & Duane, 1999, s. 441). Sürdürülebilir kalkınma; ana, toplumsal ve ekonomik ürünlerin, bu ürünlerin kaynağı olan çevresel ve toplumsal dengeye hasar vermeksizin, tüm halka açık hale getirilen büyüme ve iyileşmeyi ifade etmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın asıl hedefi, insanoğlunun yaşamsal ihtiyaçlarına karşılık verilmesi, tüm halka kaliteli bir yaşam ortamı sunulması ve bu ortamın kalıcılığının sağlanması ve gelecek nesillere güven sağlamasıdır (Kahraman & Türkay, 2006).

Birleşmiş Milletler, 1980 yılı ardından iklimsel kaymalar, ormanların tahrip edilmesi, susuzluk, nüfusun artmasıyla doğru orantılı olarak açlık, fakirlik gibi önlem almayı gerektiren problemlere yönelik olarak 1983’te dönemin Norveç hükümeti başbakanı olan Gro Harlem Brundtland önderliğinde bir komisyon toplanmıştır. Kurulan komisyonun amaçları; küresel problemlere çözüm olarak Birleşmiş Milletler kapsamında söz sahibi olabilecek birlikler oluşturmak, doğayı korumayı ve verimliliği içeren planlar yapmak ve gerekli önlemleri oluşturmak şeklinde sıralanabilmektedir. Komisyon 1987 yılına değin üç sene süresince dünyanın farklı ülkelerinden ve her pozisyondan bireylerle toplantılar yapıp bilimsel toplantılar düzenlemiştir. Komisyon düzenlenen forumların ve çalışmaların sonucunda sürdürülebilir kalkınma kapsamında planlama yaparak ve günümüzde Brundtland Raporu veya “Ortak Geleceğimiz (Our Common Future)” ismiyle bilinen raporu 1987’de yayınlamıştır (Nemli, 2000, s.5).

Birleşmiş Milletler, yayınlanan raporda sürdürülebilir kalkınmayı; çağın gereksinimlerini gelecekte yaşayacak olan bireylerin ihtiyaçlarını riske atmadan gidererek kalkınmak şeklinde tanımlamıştır (UNWTO, 2005). Bu raporla birlikte dünya çapında sürdürülebilir kalkınma duyurulmuştur. Ülkelerin izlemiş olduğu ekonomik stratejilerin insanoğlunun gelecek dönemlerde gezegen üzerinde endişe uyandırması ve

bireylerin gereksinimlerinin giderilirken doğal kaynaklar üzerinde hasar oluşturması üzerinde durularak ekonomik büyüme ve çevre dengesinin bir bütün olarak yürütülmesi ve doğal kaynakların adaletli şekilde kullanımı üzerinde durulmuştur.

Ayrıca raporda sürdürülebilirliğin sağlanması için beklemeden acil bir şekilde adım atılması gerektiği savunulmuş, nüfus planlamasının önemi ve doğaya duyarlı teknolojilerin benimsenmesinin önemi vurgulanmıştır. Raporun içeriğine göre sürdürülebilir kalkınmanın üç temel etkeni olan ekonomik, sosyal ve çevresel ilkeler bir arada incelenip gerekli makro stratejiler karara bağlanmalıdır (Nemli, 2000, s.6). 1987 yılında Birleşmiş Milletlerin belirlediği planlamanın yürütülmesine dair daha somut faaliyetlerin gerçekleşmesi ve uygulamaların uyumlu bir koordinasyonu olması amacıyla 1992 yılında Birleşmiş Milletler tarafından Rio Konferansı yapılmıştır.. Ana çıktısı “Gündem 21” olarak adlandırılan konferansta sürdürülebilir kalkınmayı sağlayacak öğelerin karara bağlanması ve dünya devletlerine duyurulması hedef haline getirilmiştir. Belirlenen kararların yürütülmesi ve koordinasyonu için bir komisyon belirlenmiş ve uzun ömürlü bir süreç olan sürdürülebilir kalkınma için ilk defa somut olarak bazı adımlar atılmıştır (Nemli, 2000, s.7).

Gündem 21 adlı eylem planında özellikle refah seviyesi düşük bireylerin yaşam standartlarının artırılması ve sosyal, ekonomik ve çevresel problemlerin çözümü hedeflenmiştir. 1987 - 1992 yıllarında oluşan düşünceleri faaliyet haline getirmek için ve bu düşüncelere katkı sağlamak adına Rio Konferansı oluşturulmuştur (Keating, 1996, s.137). Sürdürülebilir kalkınmanın teoriden uygulamaya geçişi konusu hakkında bilgi alışverişinde bulunmuş ve bu konu kapsamında konferans yarar sağlamıştır.

Birçok milletlerarası sözleşmenin imzalandığı Rio Konferansında düzenlenen kriterler ile ‘sürdürülebilir kalkınma kavramı’ dünyada faaliyete geçmiş somutluk kazanmıştır (Kahraman & Türkay, 2006, s. 92). Konferans boyunca doğa ile verimlilik bir bütün olarak analiz edilmiş ve bilhassa gelişiyor olan ve az gelişmiş ülkelerde toplumsal, doğal yaşam ve ekonomi arasında denge sağlama politikaları düzenlenmiştir. Belirlenen politikaların faaliyete geçirilmesi ve başarı sağlanması için gerekli maddi kaynakların yüksek oluşu, yaşanan problemlerin günümüze kadar katlanarak artmasına sebebiyet vermiştir.

Rio Konferansı’nda belirlenen faaliyetlerin ne durumda olduğunu görmek ve analiz etmek için “Birleşmiş Milletler” 1997 yılında “Rio+5 Zirvesi’ni” oluşturmuştur.

Zirvede sürdürülebilirlik kapsamında gelişme görülmemiş hatta çevre tahribatında sorunların arttığı gözlemlenmiştir. Özellikle sera gazı emisyonunun artışı ve dünya genelindeki doğa kirliliği konusunda hassasiyet yetersizliği tespit edilmiştir (Baker, 2006, s. 61). Sürdürülebilirlik kapsamında ülkelerin yetersizlik nedenlerinden birisi olarak, gelişmiş olan devletler ile az gelişmiş veya gelişmekte olan devletler arasında uygulama kapsamında harcanan maddi kaynaklar konusunda fikir bütünlüğünün sağlanamaması sorunu ifade edilebilmektedir. Var olan sorunların ortadan kaldırılması için devletlerin sürdürülebilirliğe yönelik faaliyetlerini hızlandırması gerektiği savunulmuştur (Nemli, 2000, s.9).

Düzenlenen iklim değişikliği anlaşmaları ve “Kyoto Protokolü”, sera gazlarının azaltılması ve çevrenin korunmasına yönelik resmi düzenlemeler getirirken, ticaret ve sermaye akımlarında da dikkate alınmaya başlanmıştır (Türkeş, 2002, s. 3). Kyoto Protokolü 2005 yılında kabul edildi, ancak Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada gibi dünyanın en gelişmiş ekonomilerinden birine sahip ülkeler protokolü imzalamadı, bu da kendi ekonomik büyümelerinin sürdürülebilir olmasını tercih ettiklerinin bir işareti. Türkiye’de parlamento 2009 yılında protokolün katılımını kabul etmiş, ancak bugüne kadar sera gazı emisyonlarının ortadan kaldırılması kapsamında herhangi bir adım atmamıştır. Bu bağlamda dünya çevresine en fazla zarar verdiği kabul edilen ekonomik güçlerin yürüttüğü faaliyetler daha da önemlidir (Yazıcıoğlu, Özata & Racing, 2018, s. 343).

Dünya devletleri sürdürülebilirlik kriterlerine destek verip bunu resmileştireliler de uygulamaların yetersiz olması, “Birleşmiş Milletler” tarafından 2012 yılında “Rio+20” Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı’nın toplanmasını gerekli hale getirmiştir. Ülke yöneticilerini, özel firmaları, sosyal sorumluluk örgütlerini buluşturan ve günümüzde neredeyse herkes tarafından kullanılan sosyal medyadan ve teknolojik yeniliklerden etkin şekilde yararlanan konferansın ardından yayımlanan “İstedığımız Gelecek” adlı bildiri de sürdürülebilir kalkınma için daha gerçekçi olabilecek ve uygulanabilir yeşil ekonomi oluşturma kriterleri ve kurumsal çerçeveler karara bağlanmıştır (UN, 2012).

Özetle “Birleşmiş Milletler” gibi uluslararası kuruluşlar 1980 yılından bu yana sürdürülebilir kalkınma kriterlerinin belirlenmesi ve faaliyete geçirilmesi hususunda aktif olarak rol alsa da dünyanın ekonomik güçlerinin çevresel, toplumsal ve kültürel sürdürülebilirlik konusunda yeterli derecede somut adımlarda bulunmadığı

görülmüştür. Sürdürülebilir kalkınma, getirdiği finansal artılar sebebiyle devletler tarafından beklenenden hızlı bir şekilde kabul görmüştür. Sürdürülebilirliğin diğer boyutlarının faaliyete geçirilmesi konusunda ise “Birleşmiş Milletlerin” ve diğer birçok kuruluşun çabaları devam etmektedir (Göymen, 2000).

Günümüzde önemi ve değeri gittikçe artış gösteren, bireylerin fiziksel ve ruhsal gereksinimlerine direkt ya da araçlar vasıtasıyla tesir eden (Gürbüz, 2002), gezginlerin destinasyonlara yönelik hareketini ifade eden (Lennon ve diğ., 2007), misafirlere geri dönüşü hemen alınan, insan gücüne çok ihtiyaç duyan ve bu bağlamda iş kaynağı olarak nitelendirilen, Türkiye’de 2018 yılında 29,512 milyar dolarlık varidat getiren (TURSAB) ve gelişme sağlayan ve diğer endüstrilere oranla doğal kaynaklardan daha çok yararlanan sektör olarak (Tuna, 2007) tanımlanan turizm; ekolojik, toplumsal ve ekonomik bakımdan verimliliğe ve büyümeye önemli oranda etki eden ve gerekli şekilde yürütülmediğinde tekrar kullanımı muhtemel olmayan bununla birlikte sorunlara sebebiyet veren bir endüstridir (Can, 2013).

1.2. Sürdürülebilirliğin Önemi

İnsanların bugün ihtiyaç duyduğu ürün ve hizmetleri karşılamak için doğal kaynakları kullanır. Sanayileşmenin doğal kaynakların ve çevrenin giderek artan tahribatı, gelecek nesiller için tehdit oluşturmaktadır. Bu son zamanlarda mümkün hale geldi. Sanayileşme, çevreye verdiği zararlar nedeniyle önemi giderek artan sürdürülebilirlik kavramının oluşmasına neden olmuştur. Varlıkların korunması, ancak sürdürülebilir bir ekonomik ve sosyal çevre varsa elde edilebilecek bir işletmenin temel hedeflerinden biridir (Çamlıca & Akar, 2014, s. 101).

Sürdürülebilirliğin yaşamın içinde önem kazanması bazı nedenlere bağlanmaktadır. Bu nedenler Kılıç (2010) şu şekilde aktarmış:

- İşletmelerin küresel anlamda pazarlara girmeye başlamaları onların, sosyolojik ve ekolojik sorumluluklarını da arttırmıştır.
- Günümüzde tüketiciler “bilinçli tüketici” olmak adına firmalardan, pazara sürdükleri ürün ve hizmetlerinin arkasında durabiliyor olmalarını ve bunlar hakkında şeffaf davranmalarını beklemektedir.
- Mevcut bütünsel tedarik zinciri yapıları, şirketlerin sürecin başından sonuna kadar ekolojik, ekonomik ve sosyolojik faktörler nedeniyle sorumluluk

duygusunu benimsemelerini gerekli kılmıştır.

- Küresel anlamda ortaya çıkan ve çıkmakta olan iklim değışiklikleri, küresel ısınma ve doğal afetler gibi ekolojik olumsuzluklar iş çevrelerini bu konularda duyarlı olmaya zorlamıştır.
- Sosyolojik ve ekolojik faaliyetlerini ve işletmelerin finansal verimliliğini dikkate alan yatırımcılar, yatırımlarıyla orta ve uzun vadede faaliyetlerini bu şekilde yürüten şirketlerin ortaklarına değer yaratırlar ve benimsenirler.

1.3. Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, tüm taraflarca paylaşılan net bir kavram değildir (Çakmak, 2003: 55). Bu nedenle bu kavramı net bir şekilde tanımlamak zordur (Anon, 2011,s. 1). Ancak en basit kavramdan; anlayışının dünya kaynaklarının optimal kullanımına ve gelecek nesillerin korunmasına dayandığı da söylenebilir (Turan, 2005, s. 201). Ancak ortak bir tanımda sürdürülebilir kalkınma; genel olarak yaşam, insan sağlığını ve doğal dengeyi koruyarak ve gelecek nesillerin yeteneklerini bozarak ekonomik kalkınmanın devamını sağlayacak şekilde doğanın yararlanabileceği koşulları oluşturmaz (Altunbaş, 2003, s. 103-104) Kaynakların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde rasyonel bir şekilde yönetilmesi (Benaim vd., 2008, s. 41) Ürün kalitesinin iyileştirilmesi olarak da tanımlanmaktadır (Klarin, 2018, s. 76; Mensah, 2019, s. 6).

Sürdürülebilir kalkınmanın temel amacı, çevresel duyarlılığı ekonomik operasyonlara dahil etmek ve bunlara özen göstermek ve toplumsal dönüşümü bu doğrultuda yönlendirmektir (Baker, 2006, s. 7). Bu anlamda sürdürülebilir kalkınma, kalkınmanın çevreye duyarlı üretim politikalarının oluşturulmasıyla mümkün olduğuna ve ekonomi ile çevrenin birbirini tamamlaması gerektiğine inanmaktadır (Toprak, 2006, s. 147).

Sürdürülebilir kalkınma kavramına hem yapı (Mensah, 2019, s. 6) hem de anlam açısından bakıldığında iki temel kavramın üzerinde durulması gerektiği anlaşılmalıdır. Bunlar sırasıyla sürdürülebilirlik ve kalkınma kavramlarıdır (Mengi & Algan, 2003, s. 2).

Latince "sus-tinere" kelimesinden türetilen sürdürülebilir kalkınma kavramı (Redclift, 1993, s. 4; Langhelle, 1999, s. 132), son zamanlarda sadece bilim adamları

ve politikacılar arasında değil, aynı zamanda toplum vatandaşları arasında da popüler hale gelen bir kavramdır (Gatto, 1995, s. 1181). Muhtemelen sürdürülebilirlik kavramının yapısı ve kapsamı nedeniyle farklı değerlendirmelere açık olması nedeniyle bu kavram hakkında tartışmalar vardır; bunun nedeni bilimlerden beşeri bilimlere, sosyal bilimlerden kurumsal sektöre kadar uzanan sektörlerde kullanılmasıdır (Cruz, 2007, s. 134), tarımdan turizme birçok önemli alanda ve her birinde konsept farklı bir yaklaşım getiriyor. Ancak, hangi alan için düşünülürse düşünülün, alanın kaynaklarının korunması ve sürekliliğinin sağlanması amacıyla insanlığın geleceğinin tüm bu alanların ortak bir özelliği olduğu söylenebilir (Beyhan & Ünügür, 2005, s. 80).

Kalkınma kavramı, farklı yazarlar tarafından farklı bağlamlarda açıklanan bir kavram olarak dikkat çekmiştir (Abuiyada, 2018, s. 115). Örneğin, Todaro ve Smith'e (2006) göre kalkınma, ekonomik büyümenin hızlandırılması, eşitsizliğin azaltılması ve mutlak yoksulluğun ortadan kaldırılmasının yanı sıra sosyal yapılarda, popüler tutumlarda ve ulusal kurumlarda büyük değişiklikler içeren çok boyutlu bir süreçtir (Todaro & Smith, 2006, s. 18) Coccia'ya (2019) göre kalkınma, ülkenin refahını artırmak ve toplumsal gelişmeyi sağlamak için ekonomik, sosyal, kurumsal ve teknolojik değişiklikler oluşturan çok boyutlu bir süreçtir (Coccia, 2019, s. 1).

Yolles'e (2018) göre kalkınma, bir toplumun ekonomik, sosyal ve politik refahının iyileştirildiği süreç olarak tanımlanmaktadır (Yolles, 2018, s. 260). Phillips ve Pittman'a (2009) göre kalkınma, hem sosyoekonomik değişiklikleri hem de kurumsal ve örgütsel işleyişteki değişiklikleri içeren bir yapısal değişim ve toparlanma sürecidir (Phillips & Pittman, 2009, s. 9). Daha fazla kalkınma tanımının yapılabileceği görülmektedir. Ancak her tanım gelişimin farklı bir yönünü vurgularken, gelişim ve değişim sürecinin ortak bir unsur olduğu sonucuna varılabilir (Tıraş, 2012, s. 59).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, olası kaynak kıtlığına karşı alınacak önlemleri içermektedir (Başgelen Akkaş, 2019). Son yıllarda sürdürülebilir kalkınma, yeni bir kalkınma kavramı olarak geniş çapta kabul görmüştür. Geçmişte az gelişmiş ülkelerin kalkınması tamamen sanayileşmeye bağlıydı. Günümüzde insanlar çevreye çok duyarlıdır. Bu nedenle, "pervasız sanayileşme değil, çevre dostu sanayileşme"nin gerekliliği vurgulanmaktadır. Diğer bir deyişle, çevreyi korumak için sanayileşme ve sanayileşme için daha fazla çaba sarf etmek çok önemlidir. Sanayileşmenin çevresel boyutunu vurgulayan bu fikir, sürdürülebilir kalkınma modeli olarak adlandırılmaktadır (Seyidoğlu, 1999). Diğer bir deyişle sürdürülebilir kalkınma modelleri, çevre ile

kalkınma kavramının benimsenmesini sağlamaya çalışmaktadır (Karabıçak & Özdemir, 2015).

Sürdürülebilir kalkınma, 20. yüzyılın sonlarında uluslararası kamuoyunda ortaya çıkan bir kavramdır. Küresel olarak ortak bir tanım kazansa da her ülke bunu kendine özgü yorumlamaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, gelecek nesillerin rahat bir yaşam sürdürüp sürdüremeyeceklerinin ekonomik kalkınmayla ilgisi olduğunu öne sürerek üretimi hızlandırırlar. Bu girişim, ekonomik büyümenin sürdürülebilirlikte önemli bir faktör olarak görülmesine yol açan bir gerçek olan ekolojik ve sosyolojik boyutları göz ardı edilerek yapılmaktadır. 2000'li yıllardan itibaren Birleşmiş Milletler başta olmak üzere birçok uluslararası kuruluş sürdürülebilir kalkınma için uzun vadeli ve çok boyutlu kalkınma hedefleri formüle etmiştir. Kısacası sürdürülebilir kalkınma, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan nesiller arası gelişmeyi gerektirir (Öztürk, 2017). Bu doğrultuda sürdürülebilir kalkınma, çevre ve kalkınma ilişkisinden kaynaklanan sorunları ele alma çabalarıyla ortaya çıkmaktadır (Yaylı, 2007). Sürdürülebilir kalkınma, mevcut dünya problemlerini gidermek ve dünyayı daha yaşanabilecek bir yer şekline getirmek için atılan adımlardır (Kaya vd., 2011).

Sürdürülebilirlik, çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik konularını içeren çok boyutlu bir çalışma alanıdır. Çevresel sürdürülebilirlik; ekosistemleri korumak, atık oluşumunu azaltmak ve doğal kaynakların canlıların ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için sürdürülebilir bir denge kurmaktır. Ekonomik Sürdürülebilirlik; sağlıklı büyüme ve gelişmeyi teşvik etmek için en düşük maliyetle en yüksek verimlilik olarak kendini gösterir. Sosyal sürdürülebilirlik; sağlık, refah, beslenme ve eğitim gibi konularda sosyal içermeyi sağlamak ve topluma fayda sağlayan yatırımlar yapmak için kanun ve kanunların oluşturulmasıdır (Kılıçoğlu & Gümüşburun Ayalp, 2019). Sürdürülebilirliği çevresel açıdan ele alındığında her türlü israfı azaltmak için ortaya çıktığını söyleyebiliriz (Dinç & Acun, 2017). Sürdürülebilir kalkınmayı sadece iktisadi fayda sağlayacak bir kavram değil, aynı zamanda bir değer, sorumluluk ve farkındalık olarak görmek de doğru değildir (Bozkurt & Bıçkıcı, 2016). Sürdürülebilir kalkınmaya sosyal bir perspektiften bakıldığında, modern yaşamın getirdiği sanayileşme, kentleşme ve tüketim toplumunun doğasına etkisi olarak ifade edilebilir (Aydoğan Boschele, 2020). On yıllardır sürdürülebilir kalkınma, çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik yönleriyle bilinmektedir. Ancak 2010 yılında kültür kavramı UNESCO tarafından sürdürülebilir kalkınmanın dördüncü ayağı olarak kabul

edilmiştir. UNESCO'ya göre toplum, çevre, kültür ve ekonomi iç içe kavramlardır. Bu, çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel bağlantılara odaklanmanın ve sürdürülebilir eğitimin sorunlarını ve zorluklarını anlamının çok önemli bir yoludur (Kolenick, 2020).

1.4. Sürdürülebilir Kalkınma ve Ekonomi

Sürdürülebilirliği ekonomik alanda uygulamak, önce doğal kaynakları kullanacak olan bu nitelikte bir yetenektir ve ilke olarak ortaya koyduğu üzere, bu yeteneğin ötesinde bir düzeyde inşa edilememesini gerektirir (Kılıç, 2012, s. 207). Sürdürülebilir ekonomi segmentinin temel amacı, büyümeyi sınırlamak ve gerektiğinde döngüsel ekonomi ve iş anlayışı doğrultusunda yeni anlayışlar benimsemek, çevreye duyarlı hammaddeler üretmek ve sosyal ihtiyaçlara odaklanmaktır. Üretim ve tüketimi değiştirmek için çok boyutlu bir ekonominin ve çevre politikalarının geliştirilmesi gerekir (Yıldırım & Göktürk 2004, s. 649).

Ekonomik sürdürülebilirlik, ekonomik kaynakların uzun süreli kullanımı için gerekli önlemlerin alınması ve bu kaynakların kullanım maliyetlerinin en aza indirilmesidir. Ekonomik olarak sürdürülebilir bir sistem (Şen vd., 2018, s. 21), iç ve dış borçları yönetilebilir tutan, tarımsal veya endüstriyel üretime ciddi zarar veren sektörel dengesizlikleri önleyen ve sürekli olarak mal ve hizmet üreten bir sistemdir (Harris, 2000: 5-6). Sistem kuşkusuz bir ülkenin mali yapısının yönetilebilir düzeyde kalmasını ve üretim sistemlerinin ekonomik ortamla uyumlu olmasını sağlayan bir sistemdir (Şen vd., 2018, s. 21).

Sürdürülebilir ekonomi tartışmalarında yukarıdaki sermaye biçimlerinin birbirinin yerine geçebileceği veya birbirini tamamlayabileceği gözlemlenmiştir. Bu sermaye biçimlerinin birbirinin yerine geçebildiği, yani doğal kaynakların ayrı bir değeri olmadığına anlaşılmasıyla, zayıflama durumunda diğer üç sermayeden biri diğer ikisi ile değiştirilebilmekte ve sabit bir sermaye ile bir sonraki nesle aktarılabilir. Zayıf sürdürülebilirlik anlayışına karşılık gelen sermaye düzeyi. Yine, bu sermaye biçimleri birbirini tamamlar ve doğal kaynakların bir kez kaybedildiğinde yeniden üretilemeyeceği anlayışı, güçlü bir sürdürülebilirlik anlayışıyla tutarlıdır. Esasen, güçlü bir sürdürülebilirlikte, her bir öz sermaye bağımsız kalmalıdır (Şen vd., 2018, s. 21).

1.5. Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre

Sanayileşme ile birlikte teknolojiye olan talep her geçen gün artmaktadır. Ekonomik büyümenin sınırı yoktur ve ekonomik engellerin kaldırılması tartışmanın odak noktası haline gelmiştir. Sanayi sektörü için çevreyi hammadde ve atık kaynağı olarak görmek, uluslararası düzeyde çevresel kaygıları gündeme getirmekte ve tüm dünyayı tehdit etmektedir. Sürdürülebilir kalkınma, tüm insanlığın ortak sorunu olan çevre sorunlarını çözmek için iyi bir politika aracı haline gelmiştir. Sürdürülebilirlik, çevrenin korunmasına, günümüz ihtiyaçlarının karşılanmasına ve ekonomik büyümenin sağlanmasına odaklanmaktadır (Sarıçoban, 2013, s. 39).

Çevre politikası, toplulukların yaşaması için fırsatlar sağlar ve doğal kaynakları korumayı amaçlar. Her ülkenin çevre politikalarının hedefleri farklı olsa da, tüm topluluklarda bir araya gelen hedefleri de içerirler. Çevre politikalarının ortak amaçları şunlardır (Hobikoğlu, 2007, s. 78):

- Çevre değerlerini koruyarak gelişimine katkı sağlayacak faaliyetler uygulamak.
- Çevre politikaları faaliyete geçirilirken gerekli olan yükün paylaşımında sosyal adalet normlarının uygulanmasını sağlamak,
- Kişilerin sağlıklı bir çevrede yaşamalarını sağlayacak politikalar uygulamaktır.

Çevresel sürdürülebilirlik, tabii değerlerin ve kaynakların tükenmesini, bozulmasını önlemek ve uzun süreli çevresel kalite elde etmek için çevre ile sorumlu etkileşimdir. Çevresel sürdürülebilirlik, gelecek nesillerin gereksinimlerini karşılama kabiliyetinden ödün vermeden günümüzün ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamaya yardımcı olur (Singh ve Mishra, 2019). Çevresel sürdürülebilirlik kavramının tüm dünyada yavaş yavaş benimsendiği ve uluslararası anlaşmalar ile ulusal politika ve stratejiler üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Çevresel sürdürülebilirlik, mevcut kaynakları koruyarak insanların çevreye zarar vermeyecek ve gelecek nesillere fayda sağlayacak şekilde kullanmasını sağlama çabasıdır. Çevresel olarak sürdürülebilir bir sistem; doğal kaynakların israfsız kullanılmasını, üretim ve tüketim ürünlerinin yenilenebilir kaynaklardan seçilmesini, kaynakların verimli bir şekilde geri dönüştürülmesini, yenilenebilir enerji kaynaklarına kaydırılmasını, doğal ve biyolojik olarak zararsız yaklaşımların kullanılmasını gerektirir. Çevresel sürdürülebilirlik, doğal kaynakların devamlılığını sağlamalı, insan sağlığına değer vermeli, bitki ve hayvanların hayatta kalmasını sağlamalı ve çevresel

yatırımları artırmalıdır. Atmosferik dengenin korunmasını ve ekosistemlerin korunmasını da içerir (Harris, 2000; Güner, 2020).

Çevresel olarak sürdürülebilir bir sistem; mevcut kaynakları yenilenebilir kaynaklara doğru koruyarak, çevresel yatırım işlevlerinin kötüye kullanılmasından kaçınarak ve yenilenemeyen kaynaklar arasında sadece alternatif kaynakları tüketerek ekolojik dengenin sağlanmasını teşvik etmelidir (Tıraş, 2012). Sonuç olarak, sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu, ekosistemlerin ve biyolojik çeşitliliğin taşıma kapasitesini vurgulamaktadır. Böylelikle doğal sermayenin korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaya çalışır (Bilgi, 2017).

1.6. Sürdürülebilir Kalkınma ve Toplum

Sürdürülebilirlik sorunlarının dünya genelinde ortaya çıkmasıyla birlikte, toplumsal boyutu değiştirme ihtiyacı ortaya çıkıyor ve sadece ekonomik büyüme ile ilgilenmeye fazla önem verilmedi. Sürdürülebilirlik, toplumsal boyutla ilgili konulara odaklanarak daha üretken düşünmeyi yansıtır. Bu çok taraflı sosyal sonuçlar, uzun tartışma ve anlaşmalar gerektiren konuları içermektedir (Tutulmaz, 2012, s. 610).

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutunu sağlamanın ilk şartı insanların sahip olduğu kaynakların korunmasıdır. Bu bağlamda bilgi akışını engelleyen bahanelerin ortadan kaldırılması, sosyal ve kültürel mirasın korunması gibi fikirlerin özgürce oluşturulabileceği ve ifade edilebileceği bir ortam olmalıdır. Çocuk ve ergenler teşvik edici ve geleceğe yönelik bir çevrede yaşamalıdır (Özer, 2013, s.36-37).

Sürdürülebilir kalkınma anlayışı, yaşam kalitesine, iyileştirilmiş eğitime, uzun ömür ve sağlığa ve gelire odaklanır. İnsanların üstün yeteneklerini etkin bir şekilde kullanabilmeleri için çevrenin ve demokratik hakların korunmasını da içerir. Başka bir deyişle bu gelişim, insanların temel ihtiyaçlarını karşılamayı, sağlıklı bir çevrede dünyaya gelmeyi ve aldıkları eğitimle çevrenin gelişimine katkıda bulunmayı amaçlar (Yıldırım & Göktürk, 2004, s. 472).

Sosyal Sürdürülebilirlik, bireylerin ve toplumların daha yüksek bir yaşam kalitesi elde etmesine yardımcı olan ilke ve fikirleri ortaya çıkarmaya çalışır. Aynı zamanda toplumsal sorunları ele almak için derinlemesine analizler yapmayı ve gelecek kuşakların da en az şimdiki kuşaklar kadar toplumsal fırsatlardan yararlanmalarını sağlamayı amaçlar. Toplumsal sürdürülebilirliği sağlamak için bireylerin ve toplumların eğitim, sağlık, barınma ve refahını iyileştirmeye yönelik toplumsal

dayanışmaya odaklanmak gerekir (Türkoğlu, 2019).

Bu üç boyuta ek olarak, bazı çalışmalar kültürel sürdürülebilirliği de içermektedir. Yapılan araştırmalar dikkate alındığında kültürel sürdürülebilirliğin ağırlıklı olarak sosyal sürdürülebilirlik içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada kültürel sürdürülebilirlik ayrı bir başlık olarak ele alınmamıştır.

Toplumsal düzenin devamı, toplumsal ihtiyaçları karşılamalıdır. Ahlaki değerlerin varlığı toplumsal düzenin sınırlarını göstermesi açısından önemlidir. Toplumsal düzenin sınırları sürdürülebilirlikle uyumlu olmalıdır. Ahlaki değerler, bireylerin çevresel değerlere uygun hareket etmelerini desteklemelidir. Geleceğe uygun olmayan bir yaşam tarzı, çevresel bozulmaya yol açacaktır. İnsanlar, eylemlerinin neden olduğu çevresel bozulmanın sorumluluğunu üstlenmelidir. Bu nedenle, yeni sosyal kurumların ortaya çıkması gerekiyor. Ortaya çıkan sosyal sistem, tüketicilerin çevre koruma için büyük önem taşıyan çevre koruma bilincini artırdı. Bu farkındalıkla bireylerin ekonomik tercihleri ve koşulları arasında bir denge oluşturmaları mümkündür. Sürdürülebilir kalkınma sadece doğaya verilen zararı azaltmakla kalmaz, aynı zamanda etik bir anlayışla gelecek nesiller için önemli kaynakları korur. İnsanları çevreyi koruma konusunda bilinçlendirerek çevreye verilen zararın önüne geçilebilir (Kılıç, 2006).

Dünyanın ekonomik, çevresel ve sosyal sorunları her geçen gün artmaktadır. Sorunların sürdürülebilir bir şekilde ele alınmaması çevreyi olumsuz etkileyebilir (Uğraş & Zengin, 2019). Bu nedenle sürdürülebilir bir dünya yaratmak için sosyal, ekonomik ve çevresel hedefler göz önünde bulundurulmalıdır. Sürdürülebilir kalkınma, bu üç hedefin ele alınması ve sorunların çözülmesiyle sağlanabilir (Kaya vd., 2011).

1.7. Sürdürülebilir Kalkınmanın Göstergeleri

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, içinde meydana gelen değişiklikleri birçok yönden etkileyen çevresel, ekonomik ve sosyal boyutların bütünleşik bir yapısı ile mevcut ve gelecek nesiller arasında bir köprüdür. Bu çok yönlülük, sürdürülebilir kalkınmanın anlaşılmasını ve değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla sürdürülebilir kalkınmayı tüm bu boyutlardan ölçmek gerekir (Yıkılmaz, 2011, s. 43).

Kalkınmayı sürdürülebilir kılmak ve bu sürdürülebilir gelişmeyi izlemek için sürdürülebilirlik göstergeleri oluşturma fikri sorgulanmaktadır. Etkinliklerin planlanması, başarısı ve desteklenmesi ile ilgili sürdürülebilirlik göstergeleri dünya

çapında geniş bir araştırma alanına sahiptir. Bu göstergeler, araştırmaları çeşitli kriterlere göre kategorize ederek oluşturulmuştur; politika uygunluğu, analitik uygunluk ve ölçülebilirlik. Sürdürülebilirlik değerlendirmesi için gerekli olan unsurların çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlar olmak üzere üç ana kategoride gelişiminin izlenmesiyle bu göstergelerin mümkün olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra hava, su, toprak gibi yerel, ulusal ve uluslararası çevresel faktörlerin gelişmişlik durumuna ilişkin göstergeler bulunmaktadır.

Bir göstergenin temel özelliği, bilgiyi karmaşık bir biçimde anlaşılır ve anlaşılır bir şekilde uygun düzeyde bir araya getirmesi olarak düşünülebilir. Bu bağlamda herkesin bildiği gibi göstergeler genellikle iki ana işlevsel yapıya sahiptir. Birincisi, durumu açıklamak için ölçüm sayısını azaltmaktır. İkincisi ise göstergelerin hem olumlu hem de olumsuz sonuçlarının yöneticilere, politikacılara ve kamuoyuna duyurulmasını sağlayarak süreci kolaylaştırmaktır. Dolayısıyla hedeflere ulaşmada göstergelerin kilit rol oynadığı söylenebilir (Yıkılmaz, 2011, s. 43). Politikaların etkinliğini belirlemede önemli olmasının yanı sıra süreç yönetiminde daha sağlıklı kararlar alarak ilerlemeyi sağlar.

1.8. Ekonomik, Çevresel ve Sosyal Sürdürülebilirlik İlişkisi

Çevresel sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için en önemli ve vazgeçilmez araçtır (Basiago, 1999, s. 155). Aslında çevre hareketi kavramına öncülük eden ekonomik büyümenin çevre üzerindeki olumsuz etkisini kontrol etme çabası olduğundan daha önce bahsedilmiştir (Redclift, 1993, s. 15; Kılıç, 2012, s. 204). Ancak sürdürülebilirlik yaklaşımını tek başına çevresel sürdürülebilirlik ile birleştirmek yanlış olur (Basiago, 1999, s. 155).

Bu anlamda sürdürülebilir kalkınma kuşkusuz çevreyi korumaktan daha geniş bir yaklaşımdır ve sadece çevreden fazlasını içerir (Van Geenhuisen & Nijkamp, 1994, s. 129; Jahan & Umana, 2002, s. 53). Bu nedenle sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için çevresel bozulmayı önlemek yeterli olmayıp, diğer ekonomik ve sosyal gereksinimlerin de karşılanması gerekmektedir (Perdan, 2004, s. 8; Ariza-Montes, vd., 2019, s. 1).

Bu bağlamda SKH'lere ulaşmanın yolu, çevreyi korumak kadar, yaşam kalitesini ve herkes için fırsatları iyileştirmekten geçmektedir (Perdan, 2004, s. 8). Bir toplumun çevreye karşı tutumu, ekonomik ve sosyal koşulları göz önünde

bulundurulduğunda ve istikrarlı hale geldiğinde sürdürülebilir hale gelir (Gürlük, 2010: 87). Diğer bir deyişle, çevreyi korumak ve erozyonunu önlemek küresel ekonomik ve sosyal refahın bir parçasıdır (Rai vd., 2019, s. 2). Bu anlamda sürdürülebilir kalkınmanın altında yatan üç boyut (ekonomik, çevresel ve sosyal) arasındaki ilişki aşağıda tartışılacaktır. Bu üç boyutun ilişkisi nedeniyle bir boyutun yok sayılacağı ve diğer boyutların yok olacağı aşağıdaki açıklamadan çıkarılabilir. Başka bir deyişle, ekonomik, çevresel ve sosyal boyutlar birbiriyle o kadar bağlantılıdır ki, birinin gelişimi düşünülemez (Casale & Pursey, 2002, s. 3; Gertler, 2001, s. 7). Bu durumda örneğin ekonomik büyüme olmadan toplumun toplumu iyileştirmesi mümkün değildir. Ancak niceliksel büyüme yakalayan ekonomilerin tek başına bu başarıyı toplumsal alana yansıtmada yeterli olmadığı iyi bilinmektedir. Bu anlamda toplumdaki tüm paydaşları kapsayan nitelikli büyüme olmadan ekonomik büyüme sosyal adaletsizliğe yol açarak insanların arzu edilen fırsatlara erişimini azaltabilir (Khan, 1995, s. 65).

Bununla birlikte, sosyal adaletsizliğin kendisi de bireysel üretkenliği azaltarak uzun vadede ekonomik büyümeyi engelleyebilir. Bu nedenle ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğin bir arada sağlanması gerektiği unutulmamalıdır ve birinin sağlanması için diğerinin ihmal edilmemesi gerekir. Aynı şekilde çevresel sürdürülebilirlik sağlanmadan ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik de sağlanamaz (Khan, 1995, s. 65). Diğer bir deyişle, çevresel sürdürülebilirlik, ekonomik büyüme ve yoksulluğun azaltılması için bir ön koşuldur. Aksine ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik olmadan çevresel sürdürülebilirlik sağlanamaz.

Daha iyi anlamak için bu ilişkilere örnekler verin; doğal kaynakların ekonomik kalkınmadaki payı yadsınamaz. Çünkü tüm ekonomik faaliyetler doğrudan veya dolaylı olarak doğal kaynaklara dayalıdır (Bharadwaj, 2016). Bu nedenle, herkesin bildiği gibi, doğal kaynaklar olmadan ekonomik kalkınma çok zor olacak ve ekonomik kalkınma olmadan doğal kaynakların korunması zor olacaktır. Ekonomik gelişmenin doğal kaynakların kullanımını belirli ölçüde artırdığı ve çevreye belirli ölçüde zarar verdiği bir gerçektir. Diğer bir gerçek ise, gelişen ekonomilerin sunduğu teknolojik ilerlemeler ve verimlilik kazanımları ile çevreyi koruma fırsatlarına da sahip olmasıdır. İyi bir çevre için ekonomik kalkınmanın gerekli olduğu fikri, Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanan Brundtland raporunun da temel noktasıdır (Şahinöz, 2019, s. 82).

Bu konuya dayalı ampirik çalışmalarda ekonomik büyüme, başlangıçta çevre

kirliliğinde bir artışa yol açmakta, ancak daha önce de belirtildiği gibi teknolojik gelişme ve gelişmenin sağladığı verimlilik kazanımları ile azalmakta ve kişi başına düşen gelir ters U şeklinde bir hal almaktadır. Çevre kirliliğinin derecesi ile bir ilişki bulunmuştur. Bu ilişki doktrinde "Çevresel Kuznets Eğrisi-EKC" hipotezi olarak bilinmektedir (Perrings & Ansuategi, 2000, s. 19; Lebe, 2016, s. 178). Çevresel Kuznets eğrisi sayesinde birçok ülkenin tecrübesi, sağlıklı bir çevre için ekonomik kalkınmanın gerekli olduğunu göstermiştir (Şahinöz, 2019, s. 82).

Öte yandan çevresel alan ile sosyal alan arasındaki ilişkiye gelince; ikisi arasında bir kısır döngünün olduğu söylenebilir. Bu kısır döngüyü oluşturan en büyük toplumsal sorun hiç şüphesiz yoksulluktur. Çünkü yoksulluk, çevre sorunlarının önemli bir nedeni ve sonucudur ve yoksullar, doğal kaynakların bozulmasına karşı en savunmasız olanlardır. Yoksullar hayatta kalmak için doğal kaynakları kullanmak zorunda olduklarından, doğal kaynakların aşırı kullanımı çevreye de zarar verebileceğinden, yoksulluk en büyük çevre sorunlarından biridir (Bharadwaj, 2016; Rogers ve diğerleri, 2012, s. 50).

BÖLÜM 2: SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE TURİZM

Sürdürülebilir turizm, doğal kaynakları sağlıklı kullanmalı, bulunduğu çevreye duyarlı, iç ve dış müşterisini koruyabilmelidir. Bu kapsamda sürdürülebilir turizm, sektörün etik kurallarını çizmiştir. Ancak ekonomik hedeflere ulaşırken, insan, doğal kaynak, sosyal ve kültürel çevre sağlığı kaygısı yaşayan turizm sürdürülebilirdir (Bahar, 2007, s. 3).

2.1. Sürdürülebilir Turizm

Günümüzde insana hayatının bir ihtiyacı olmayı başarmış ve tarımın, şehirlerin, seyahatin, teknolojinin vb. birçok farklı endüstrinin sürdürülebilirlik kapsamında faaliyetler yürüttüğü görülmektedir (Beyhan & Ünügür, 2015). Dünyada var olan tüm milletler ve ülkeler ekonomik anlamda kalkınmak, yaşam kalitelerini arttırmak ve gelişmek istemektedir. Ancak bu gelişimi sağlarken çevre unsurlarını göz ardı etmenin sonucunda doğal kaynakları yok etme tehlikesi de göz ardı edilememelidir.

Özellikle son yıllarda bu anlamda yapılan bilimsel çalışmaların sayısı artmış ve bu konuya faydalı tavsiyeler getirilmiştir. Toplumsal-kültürel çevrenin düzenli iyileşmesinin hedeflenmesiyle sürdürülebilir kalkınma kavramı anlam kazanmıştır. Tunçsiper (1996), sürdürülebilir kalkınmanın yalnızca doğal çevrenin muhafaza edilmesini ifade etmediğini aynı zamanda toplum kültürüne dikkat edilmesi ve yerli halkın refah düzeyinde de olumlu değişimlere gidilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Turizm bir bölgede etkili şekilde yürütülürse ekonomik büyümeyle beraber o bölgenin kaynaklarının korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlayacaktır. Bu nedenden ötürü turizm bünyesinde gerçekleştirilen sürdürülebilirlik çalışmaları önemiyet teşkil etmektedir. Sürdürülebilirlik ile turizm kavramlarının bir arada yürütülmesinin sebeplerini Kahraman ve Türkay, 2012 şu şekilde maddeler haline getirmiştir:

- Turizm çevre ve doğal kaynaklar ile doğrudan ilişki içindedir özellikle seyahat severlerin en çok dikkatini çeken unsur doğada var olan güzelliklerdir,
- Aynı zamanda çevrede olan tüm değişkenlerin ve kaynakların turizme teshir etmesi,
- Turizm başlı başına çevreyi ve doğal kaynakları kullanan bir hizmet sektörüdür,

bu sebeple çevrede bulunan tüm faktörleri etkiler.

Bu sebeplere bakıldığında sürdürülebilir turizm şöyle tanımlanabilir: Doğal kaynakların kullanımı ve yerli halka olan etkisiyle beraber maliyetleri en aza indiren, topluma ve çevreye faydayı en üst seviyeye çıkaran, doğal çekim unsurlarını hiçbir hasara uğratmadan ve belirli bir zaman aralığında değil sürekli olarak devam eden bir turizmdir (Yılmaz ve diğ, 2015, s.56).

Dinçer'e (1996, s.342) göre ise sürdürülebilir turizm, bireylerin karşılıklı etkilendiği çevre unsurlarının sakınarak, sosyal, ekonomik öğelerle birlikte canlı türlerinin de korunduğu bununla birlikte destinasyonu ziyaret eden gezginlerin gereksinimlerini giderirken gelecek kuşaklarında bu gereksinimlere karşılık vermelerini amaçlayan bir yönetim biçimidir.

Sürdürülebilir turizm; bölgede yaşayan bireylerin ve ziyaretçilerin ihtiyaçlarını gelecekteki fırsatları muhafaza ederek giderilen turizm faaliyetlerini içermektedir (Avcıkurt, 1997, s.136). Turizmin sürdürülebilir olması söz konusudur ve gelecek nesiller düşünülerek hareket edilmektedir. Sürdürülebilir turizm kavramı, çok daha fazla geniş kapsamlı bir kavram olan "sürdürülebilir büyüme" den gelmiş ve bu büyümeyi turizmin özel bağlamına uygulama anlamına gelen özel bir terimdir. Doğada bulunan kaynakların kalitesini koruyarak aktarmak, turizm destinasyonlarının refah seviyesini arttırmak, bilinçli turistleri ağırlamak, kalkınmada eşitliği desteklemek, turizmin ekonomi ve çevre için katkılarını sağlamak ve geliştirmek amaçları arasında sayılabilmektedir (Inskeep, 1991, s. 461).

Sürdürülebilir turizm, geniş katılımı teyit etmek için güçlü siyasi liderlik ve ilgili tüm paydaşların bilgilendirilmiş katılımını gerektirdiği için tanımlanabilir. Sürdürülebilir turizme ulaşmak, etkilerin sürekli izlenmesini ve gerektiğinde gerekli önleyici ve düzeltici eylemlerin yapılmasını gerektiren devam eden bir süreçtir. Sürdürülebilir turizm aynı zamanda yüksek düzeyde ziyaretçi memnuniyeti sağlamalı, ziyaretçilere anlamlı deneyimler sağlamalı, sürdürülebilirlik konularında farkındalıklarını artırmalı ve aralarında sürdürülebilir turizm uygulamalarını teşvik etmelidir (Dünya Turizm Örgütü, 2004).

Sürdürülebilir turizm, hem yerel halkı hem de gezgini, kültürel mirası ve çevreyi takdir eden turizm olarak iyi tanımlanmaktadır. Ev sahibi ülkenin insanlarına da fayda sağlayan heyecan verici ve eğitici bir tatil sağlar (UNESCO, 2010). Ekonomik,

sosyokültürel ve çevresel olarak sürdürülebilir olan sürdürülebilir turizm ve etkileri ne sürekli ne de geçicidir. Sürdürülebilir turizm, bulunduğu bölgenin sosyal, ekonomik, doğal ve kültürel çevreleri için fırsatlar yaratması nedeniyle uzun vadede korunabilecek yüksek düzeyde bir turizm faaliyetini ifade eder (ICOMOS, 2011).

Yukarıda bahsedilen sürdürülebilir turizm tanımlarından, sürdürülebilir turizmin çevre ve yerel kültür üzerinde gerçekten çok az etkisi olan ve yerel halk için gelecekteki istihdam yaratmaya yardımcı olan bir endüstri olduğu söylenebilir. Olumsuz sosyal, ekonomik ve çevresel etkileri azaltabilir ve bölge halkı için daha iyi ekonomik yarar sağlayabilir ve ev sahibi toplulukların yaşam koşullarının refahını artırmanın yanı sıra çalışma durumunu da iyileştirebilir. Ev sahibi topluluk, yaşamlarını etkileyen ve doğal ve kültürel mirasın korunmasına olumlu etki yaratan karar alma süreçlerine dahil olabilir.

Sürdürülebilir turizm fikri sadece çevresel değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik, kültürel, politik ve yönetseldir. Bunun nedeni, sürdürülebilir turizmin tüm politikalar için hedef olması için sürdürülebilir turizmin planlanması ve yönetiminin uygun olması gerektiği gibi uzun vadeli düşünmenin gerekli olmasıdır. Ayrıca, sürdürülebilir turizm fikirlerini hayata geçirmek için gerekli tüm sürdürülebilir kalkınma konuları hakkında bilgi verilerek turizm karar verme sürecinde tüm paydaşlar kontrol edilmeli ve izin verilmelidir. Bu durumda, tasarımda yenilik, özgünlük, maliyet ve faydaların dengelenmesi ve yerel halk için sosyal ve ekonomik faydaların geliştirilmesi için çevre üzerindeki olumsuz etkiler azaltılmalı ve iyi bir hedef pazar konseptine sahip olmalıdır. Turist için, konuklara çevre dostu bir şekilde nasıl davranacakları konusunda tavsiyelerde bulunmak gibi çevre eğitimini teşvik etmesi gerekir. Her şeyden önce, toplum değerini tanıtmak, yerel kapasiteyi artırmak, doğal ve kültürel değerlere saygı duymak ve ziyaretçilere ve ev sahiplerine karşılıklı fayda sağlamak, su ve enerji tüketimini en aza indirmek, turizm pratiğinde takip edilmesi gereken ana ilkeler arasında yer almaktadır (UNEP, 2005).

2.2. Sürdürülebilir Turizm Gelişiminin Tarihi

1972'de Stockholm'deki "Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı", o günlerde "Eko kalkınma" olarak adlandırılan sürdürülebilir kalkınmanın ilk gerçek kavramını doğurdu. Bu kuruluş konferansı, ekoloji ve ekonomi arasındaki çatışma ortamında gerçekleşti. Sosyal eşitlik ve ekolojik ihtiyatın entegrasyonu, Kuzey ve

Güney için ekonomik kalkınma modellerine dahil edildi. Bu, Birleşmiş Milletler Çevre Programının (UNEP) ve “Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının” oluşturulmasıyla sonuçlanacaktır (UNDP, 2011).

Sürdürülebilir turizm fikri, Roma Kulübü olarak bilinen düşünce kuruluşu İtalya'da 1968'den beri bir fenomendir. Bu grup 53 ülkeden bilim adamlarını, ekonomistleri, ulusal ve uluslararası memurları ve sanayicileri bir araya getirdi. Son birkaç on yılda birçok geleneksel tarım sisteminin sürdürülebilirlik ilkesi üzerine kurulduğu gözlemlendiğinden, sanayileşmiş veya gelişmekte olan tüm toplumların karşılaştığı zor sorunları inceler (Legrand, 2015).

Teknolojik yeniliklerin ve nüfus baskılarının, sanayinin ve kentleşmenin ilerlemesine yol açan sosyal ve ekonomik değişimi beraberinde getirdiği de görülmektedir. Örneğin İngiltere'deki sanayileşme ekonomiyi, toplumu ve hatta doğal çevreyi değiştirdi. Bazı kimseler, eğer kontrol edilmezse, sürecin fiziksel çevreyi harap ederek nüfusun düşük yaşam kalitesine yol açabileceğini söylüyor. Bunları gerçekleştirmek için bazı sanayiciler, gelecek nesillerin sanayi şehirlerinin kalbinde eğlenebilecekleri yeşil alanlara sahip olmasını sağlamak için parklar kurdu. Aynı şekilde sanayileşme, kentsel yayılmaya ve halk sağlığında bozulmaya yöneliktir. Bu da hükümetler ve yerel konseylerin kasaba ve şehirlerin uzun vadeli geleceği için harekete geçmesidir (Legrand, 2015).

2.3. Sürdürülebilir Turizmin Hedefleri

Sürdürülebilir turizmin amaçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Yılmaz ve diğ., 2015, s.58, Keskin & Örgün, 2015, s. 31):

- Ekonomik Uygulanabilirlik: Turistik bölgelerin ve firmaların doluluk oranlarını arttırmak, yaşamlarını uzun sürede tutmak için kendilerine güvence sağlamak.
- Yerli Halk Yaşam Kalitesi: Turistlerin kişi başına düşen harcamalarını arttırmaya yönelik uygulamalar ve bu harcamalardan elde edilen miktarın yerli halka katkısını arttırmak ve sürdürmek.
- İş Olanağı ve Kalitesi: Düzenli olarak çalışanların ücretlerinin ödenmesi, hizmet şartları ve cinsiyet, ırk, bedensel engelli olsun ya da olmasın tüm bireylerin eşit değerlendirilmesi ve turizmde olan istihdamın maddi ve manevi anlamda isteklendirilmesi.

- Toplumsal Eşitlik: Geliri düşük halka yönelik artan kazanç ve sunum etkileşimiyle birlikte; turizmden kazanılan gelirin yerli halka adaletli biçimde paylaşılması.
- Misafirlerin Memnun Edilmesi: Tüm turistlere aynı olanaklar sunularak memnun edilmeye çalışılması.
- Yerel Denetim: Yerli halk ile iletişim içinde olarak bölgede yapılan turizm faaliyetlerinde yorum yapmalarını ve fikirlerini rahat bir şekilde belirtecek bir ortam sağlanması.
- Kültürel Mirasın Korunması: Destinasyonda bulunan doğal, kültürel ve antik ürünlere saygı gösterilmesi ve korunmasının sağlanması.
- Fiziksel Yapının Uygunluğu: Tarihi yapılara yönelik restorasyon çalışmalarının özenli ve aslına uygun olması, konaklama tesislerinin bölge mimarisine aykırı planlanmaması.
- Biyolojik Çeşitlilik: Çevre alanlarının, biyolojik çeşitliliğin, bölgede yaşayan hayvanların yaşam alanlarının ihlal edilmemesi, ihtimam gösterilmesi.
- Kaynak Verimliliği: Geri dönüşümü sağlanamayan kaynakların kullanımının en aza indirilmesi ve tasarruf sistemlerinin kullanılması.
- Çevrenin Temizliği: Hava, su ve toprak kirliliğine sebebiyet verecek uygulamalardan kaçınılması, çöp yönetimi ile atık miktarının azaltılması.

2.4. Sürdürülebilir Turizmin İlkeleri

Sürdürülebilirlik kavramının doğasında bulunan ilkeler, turizm endüstrisinin üzerinde çalışacağı açık yönergeler sağlar. Sürdürülebilirliğin temel unsurları, hükümet ve hükümet dışı kuruluşlar ve genel bir fikir birliğini yansıtan çok sayıda akademik araştırmacı tarafından sunulmuştur (Commonwealth of Australia, 2004; Goodall & Stabler, 1997; Jacobs, 1991; Slee, Farr & Snowden, 1997). Sürdürülebilirlik için gerekli ilkelerin anlaşılmasının geliştirilmesi, 'kalkınma' ve 'sürdürülebilirlik' terimlerinin yorumlanmasındaki çelişkilerin hafifletilmesine hizmet edebilir (Tosun, 1998, s. 596) Sürdürülebilir turizm faaliyetlerini sağlamak adına bazı ilkelerin belirlenmesi ve bu ilkelerin faaliyet haline getirilmesi zorunludur. Pepper (1999), Cros ve diğ., (2005), Mbaiwa (2005) ve Sithole (2005)'e göre turizm endüstrisine yönelik temel ilkeler şu

şekilde açıklanmaktadır (Duran, 2011, s.303):

- Kaynakların sürdürülebilir kullanımı,
- Fazla tüketimden kaçınılması ve çıkan çöp miktarının azaltılması,
- Canlı türlerinin devamının sağlanması,
- Turizme yönelik planlamaların yapılması,
- Bölgesel ekonomilere teşvikler verilmesi,
- Yerli halka yönelik olması,
- İlgili mecralar ve yerli halk ile iletişim içinde olma,
- Personel eğitimi,
- Çevreye karşı duyarlı bir turizm pazarlama yaklaşımı ve
- Araştırma geliştirme çalışmalarıdır.

Herhangi bir destinasyonda turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir nitelikte olabilmesi için tüm turizm kriterlerinin değerlendirilmesi ve düzenlenmesi gerekmektedir. Doğal kaynaklar her turistik alanda aynı miktarda bulunmamakla beraber bölgelere özel planlamalar ve analizler yapılmalıdır. Buna göre oluşturulabilecek sürdürülebilir turizm ilkeleri şu şekilde açıklanmaktadır (Can, 2008):

- Destinasyona yönelik tüm düzenlemelerin turist beklentilerinden çok bulunan kaynakları korumaya yönelik yapılması
- Yerli toplumun ön planda tutulması
- Turistik uygulamaların bir yıla eşit oranda paylaşılması
- Toplu taşıma odaklı sistemin iyileştirilmesi ve altyapının geliştirilmesi
- Yerli halkın turizm ile ilgili alınan karara katılımının sağlanması
- Yenilenebilir enerji sistemlerinin kullanımının yaygınlaştırılması
- Toplu halde yapılan seyahat aktivitelerine göre düzenlenen tesisler yerine bölgeye göre yöresel yapıların inşa edilmesi
- Yörede var olan yapıların değerlendirilmesi
- Yerli halkın kültürel alışkanlıklarının ve kimliğinin muhafaza edilmesi

- Turistik faaliyetler için ayrılan bütçenin uzun vade de değerlendirilmesi
- Sürdürülebilir turizm gelişiminin sağlanması adına bu konuda hassasiyet gösteren ziyaretçi gereksinimlerinin dikkate alınması ve karşılanması
- Yerel halkın refah kalitesinin artırılması ve gelirlerin adaletli şekilde paylaşılması
- Gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinden elde edilen gelirle sadece ülke ekonomisine değil aynı zamanda yöre ekonomisinin de iyileştirilmesi ve büyümesi

Sürdürülebilirlik ilkeleri turizmin gelişiminin çevresel, iktisadi ve sosyo-kültürel boyutlarından oluşmaktadır ve turizmde uzun dönemli sürdürülebilirliği güvenceye almak adına bu üç boyut arasında uygun bir dengenin sağlanması gerekmektedir (United Nations Environment Programme and World Tourism Organization, 2005):

- Bölgede yaşayan canlı çeşitliliğin korunması ve yaşam alanlarına saygı gösterilerek turistik faaliyetlerin yürütülmesi, buna bağlı olarak çevrenin turizm açısından odak noktası haline getirilmesi
- Yöresel halkın gelenek ve göreneklerine saygı gösterilmesi, yaşam alanlarına müdahale edilmemesi ve turist ile yerli halkın kültürel anlamda birbirlerine katkı sağlamaları
- Turizm ortaklarına eşit gelir dağılımının ve istihdamın yapılması hem yöre insanının hem de çalışanların sosyal hizmetlerden yararlanmalarının sağlanması, fakirliğin giderilmesine yönelik uzun vadede yapılan ekonomik faaliyetlerin güvence altına alınması

Genel olarak turizm literatüründe sürdürülebilirlik ilkeleri konusunda bir fikir birliği vardır. Literatürde tartışıldığı gibi sürdürülebilirlik ilkeleri, terminolojinin yorumları uygulandığında genellikle bulunmayan bir dizi konuyu yansıtır. Örneğin, Burr (1995), sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, sosyal ve ekonomik konular arasındaki karşılıklı bağımlılıkları içerdiğini belirtirken, daha sonra tartışılacağı gibi sürdürülebilir kalkınmanın turizmle ilgili yorumunun genellikle bir unsuru vurgulama eğiliminde olduğunu belirtir.

Sürdürülebilir kalkınma ilkeleri turizmde başarılı olacaksa ve çevre koruma ile

ekonomik ve sosyal kalkınmada önemli bir role sahip olacaksa, Burr'a (1995, s. 14) göre:

- Ev sahibi bölgenin kültürüne ve çevresine, ekonomiye ve geleneksel yaşam biçimine, yerli davranışa ve yerel liderlik ve siyasi kalıplara saygı duymak;
- Yerel nüfusu planlamaya dahil etmek, sadece onların onayı ile ilerlemek ve bir dereceye kadar yerel kontrol sağlamak;
- Şimdi ve gelecekte turizm destekçileri ve ev sahibi halklar ve bölgeler arasında fayda ve maliyetlerin adil dağılımına erişim ideali ile eşitlik göz önünde bulundurularak üstlenilmelidir; ve
- Gelecek nesiller için doğal çevrenin korunması için planlanmalı ve yönetilmeli, diğer ekonomik sektörlerle entegre bir şekilde planlanmalı ve etkileri değerlendirmek ve olumsuz etkilere karşı önlem alınmasına izin vermek için sürekli olarak değerlendirilmelidir.

Literatürde açıkça görülen sürdürülebilirlik ilkeleri içindeki unsurların ortak görüşüne rağmen, Godfrey (1996), turizm endüstrisinin ilkeleri yeterince uygulayıp uygulamadığı konusunda endişelerini dile getirmiştir. Godfrey'in (1996, s. 60) turizmin ele almadığına inandığı, sürdürülebilirlik ilkesinin doğasında bulunan dört temel unsur şunlardır: toplumun daha yoksul üyelerinin temel ihtiyaçlarının karşılanması; kültürel olarak duyarlı olmak; geliştirme sürecine 'taban' katılımına izin vermek ve tüm insanların yaşam kalitesini iyileştirmek. Başka bir deyişle, Godfrey (1996), sürdürülebilirlikle ilgili sosyal ilkelerin turizm alanında çalışanlar tarafından yetersiz bir şekilde ele alındığına inanmaktadır.

Turizmde sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen ilkelerin mutlaka turizme özgü olmadığını ve genel olarak sürdürülebilir kalkınmaya uygulanabileceğini kabul etmek önemlidir. Sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için bütüncül bir yaklaşım benimsenmelidir. Sürdürülebilirlik ilkelerinin hayata geçirilmesi için yerel yönetimler ve çevre kurumlarının turizm paydaşları ile birlikte çalışması gerekmektedir (Slee vd., 1997).

2.5. Sürdürülebilir ve Sürdürülebilir Olmayan Turizm

Sürdürülebilir turizmin hedefi önce planlamak, sonra kalkınmaktır. Bu nedenle, bu tür bir kalkınma genellikle daha uygundur, çünkü kültürel mirası ve yaşayan kültürü

korurken ve olumsuz çevresel ve sosyal etkileri en aza indirirken istihdam, döviz kazancı, yeni altyapı yaratan yavaş, kontrollü ve uzun vadeli bir kalkınmadır. Niteliksel, yerel kontrol ve sessizdir. Ekolojik süreci korur ve biyolojik çeşitliliği korur ve uygulanabilir, uzun vadeli ekonomik operasyonlar sağlar (Swarbrooke, 2002, s.20).

Sürdürülebilir olmayan turizm, çevreyi ve kültürel kimlikleri yok eder ve ticari açıdan iyi bir anlam ifade etmez. Halihazırda kıt olan enerji, gıda, toprak ve su gibi yerel kaynaklar üzerinde genellikle büyük bir baskı oluşturur. Bölgeyi uygun planlamadan geliştirmek, ormanları, vahşi yaşamı yok eden, çok gürültü, hava kirliliği ve atık bertaraf yaparak yerel halkı rahatsız eden hızlı kalkınmaya başlamak gibidir. Her zaman kontrolsüz geliştirme, kısa vadeli, nicel ve uzaktan kontroldür. Zayıf proje şemaları, dış geliştiriciler, ithal işgücü nedeniyle yüksek değeri yoktur ve zihinsel hazırlık yapılmadan başlar (Swarbrooke, 2002, s. 15).

2.6. Sürdürülebilirliğin Üç Temeli

Sürdürülebilir turizm yönetimi ancak bu üç boyut arasındaki karşılıklı ilişkilerin kabul edilmesi durumunda başarılı olabilir. (Swarbrooke, 2002, s. 47).

2.7. Çevresel sürdürülebilirlik

Çevresel sürdürülebilirlik, doğal, fiziksel ve korunması başta olmak üzere turizmin en önemli parçalarından biridir. Çevresel sürdürülebilirliğin anlamı, bir alandaki kaynakların güvence altına alınması ve gelecek nesiller tarafından kullanılmak üzere iyi korunmasıdır. (Swarbrooke, 2002, s. 47).

Roe, Hrymark ve Dimanche (2014), turizmle ilgili inşaat, trafik ve ulaşımın, iklimi önemli ölçüde etkileyen ve havayı kirleten CO2 emisyonlarının artmasına neden olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, insanlar tarafından üretilen çöpler, ekolojik sistemin dengesini bozabilir. Bu nedenle, turizm geliştiricileri turizm ürünleri, binalar ve tesisler inşa ederken, bu faaliyetlerin çevre ve ekolojik sistem üzerindeki potansiyel etkisini dikkatli bir şekilde ölçmelidir (Roe vd., 2014).

Wu (2015) ayrıca, doğal noktaların çevresel kapasitesinin, kaynakların taşıma kapasitesinin ve kentsel destinasyonların boyutunun turizm geliştirme ve tasarım sürecinde dikkate alınması gerektiğini açıkladı. Ziyaretçi sayısı bir destinasyonun kapasitesini aşarsa, çevre zarar görecektir ve önemli kirlilik oluşacaktır. Ong, Storey ve Minnery (2011), Filipinler'in Boracay plajındaki su kalitesinin, bu plaja gelen çok

sayıda ziyaretçi nedeniyle düştüğünü buldu. Çalışma antik kentlerle ilgili olmasa da, çok sayıda turist belirli bir yeri ziyaret ettiğinde çevresel bozulmanın mümkün olduğunu öne sürüyor. Bu nedenle, antik kentler çok sayıda turist çektiğinde çevre üzerinde olumsuz bir etki olabilir.

Malik, Shah ve Zaman'a (2016) göre biyolojik çeşitliliğin kaybı bir diğer önemli çevresel sürdürülebilirlik sorunudur. Kısa sürede çok sayıda turist bir destinasyonu ziyaret ettiğinde, ekolojik sistem bozulabilir ve hayvanları olumsuz etkileyerek hayvan kayıplarına ve ekosistem içinde daha geniş dengesizliklere yol açabilir (Malik ve diğerleri, 2016).

Turizm dernekleri çevreyi, özellikle de doğal çevreyi korumak ve onların korunması için çevreyi dikkatli düşünmek zorundadır. Yaban hayatı, dünyanın her yerindeki turistler için önemli bir cazibe merkezidir, ancak turizm, örneğin habitatların yok edilmesi, beslenme alışkanlıklarını etkilemesi, rahatsız edici üreme modelleri, ormanlık alanlardaki yangınlar ve arka bitkileri toplayan insanlar gibi nedenlerle vahşi yaşam için gözle görülür bir şekilde zararlıdır (Swarbrooke, 2002, s. 47).

Turizm genellikle bir dizi doğal kaynağı kullanır. Bir destinasyonun ürününün ana çekiciliği doğal kaynaklardır. Örneğin, doğal kaynaklar temiz, saf su, dağlık alanlar, göller, nehirler, denizler, kumsallar ve doğal ormanlık alanlardan oluşur, ancak doğal çevre birçok ülkede her zaman insanların eylemlerinden etkilenir. Bunun nedeni, bu dünyada sadece birkaç doğal manzara kalmasıdır. Turizmin doğal çevreyi değiştiren bir endüstri olması nedeniyle, turizmin çevreye her açıdan zararlı olduğu açıkça anlaşılmaktadır (Swarbrooke, 2002, s. 47).

Bu nedenle, turizm kaynağı olarak değeri nedeniyle hükümet veya turizm kurulu, doğal çevreyi ve vahşi yaşamı korumak için çeşitli adımlar atmalıdır. Motivasyon, özellikle gelişmekte olan ülkelerde son derece önemlidir, çünkü turizmle ilgili kuruluşlar hükümeti motive edemezse, endüstriyel ve konut geliştirme yoluyla çevreye ve vahşi hayata daha fazla zarar verilebilir. Yerel halk, çevre sorunları hakkında turist bilinci oluşturmali ve onları çevrenin korunması için kampanya yürütmeye yönlendirmelidir. Devlet gereksiz yere yeni şehirler, kasabalar, yollar, havalimanları altyapıları, doğal çevreyi bozan barajlar yapmamalıdır. (Swarbrooke, 2002, s. 49).

3.14.1. Ekonomik sürdürülebilirlik

Ekonomik sürdürülebilirlik kavramı, turizm ürünleri için yeterli pazar talebinin bulunmasını ve bu ürünlerin potansiyel ziyaretçilerin ihtiyaç ve isteklerini karşılamasını ifade eder (Austrian National Tourist Office, 2012). Bu koşulların her ikisi de karşılanırsa, turizm ürünleri genellikle ekonomik faydalar sağlar (Austrian National Tourist Office, 2012). Turizmden elde edilen karlar daha sonra turizm ürünlerini iyileştirmek ve yerel turizm operatörleri ve topluluklarının yaşam kalitesini artırmak için yeniden yatırılabilir. Ekonomik gelirler işletme maliyetlerinden düşükse, turizm destinasyonları başarısız olabilir (Travis, 2011). Torre ve Scarborough (2016), kültür turizminin yerel alanlara ekonomik faydalar sağlayabileceğini bulmuşlardır.

Ekonomik sürdürülebilirlik, bir ekonominin belirli bir ekonomik üretim düzeyini süresiz olarak destekleme yeteneğidir. Turizm artık dünyanın en hızlı bir şekilde yükselen ve artan ekonomik sektörlerinden biridir. Dünya Turizm Örgütü'ne göre 2000 yılında 698 milyon kişi denizaşırı bir ülkeye seyahat etmiş ve 478 milyar ABD dolarından fazla harcama yapmıştır. Yolcu taşımacılığı ile birlikte uluslararası turizm gelirleri şu anda toplam 575 milyar ABD dolarını aşmaktadır ve bu da turizmi otomotiv ürünleri, kimyasallar, petrol ve gıdadan önce dünyanın bir numaralı ihracat kazananı yapmaktadır. (UNWTO, 2005.)

Turizm dernekleri sürdürülebilirliği düşündüklerinde, ekonomik sürdürülebilirliği önemli bir faktör olarak dikkate almazlar, ancak gerçek şu ki bu, bir turizm girişimini daha sürdürülebilir hale getirmenin ana anahtarıdır. Bu nedenle, ekonomik ilerleme, yoksulluğun azaltılması ve yeni ekonomik faaliyetlerin motive edilmesi için çok önemli olduğu için birçok gelişmekte olan ülkede bölgesel kalkınma için temel bir araç olarak kabul edilmektedir. (Swarbrooke, 2002, s. 59).

Turizm, istihdam, brüt gelir ve üretim üzerinde olumlu bir ekonomik etkiye sahiptir, ancak aynı zamanda başta çevre olmak üzere olumsuz etkileri de vardır. Plansız ve kontrolsüz turizm büyümesi, uzun vadede maksimum verim elde etmenin doğru yolu olamaz. Turistik ürünün temel kaynağı çevredir, bu nedenle gelecekte turizmin daha da büyümesini ve ekonomik kalkınmayı sağlamak için korunması gerekir (Ünlüönen vd., 2007, s. 164).

Ekonomik sürdürülebilirliğin anlamı, örneğin bir yabancıya sahibi olduğu ve işlettiği bir otel veya şirket gibi bağlantılar kurmak ve sızıntıları azaltmak ve ev sahibi

ülkeden maksimum parayı alıp yurtdışına sızdırmaktır. Bu sürdürülebilir değil çünkü yerel ekonomiye çok fazla katkı sağlamıyor. Toplumun turizmden finansal faydalar elde edebilmeleri için turizme dahil olması gerekiyor (Tosun & Şahin, 2008, s. 210).

Gou ve Zhou (2015) turizm faaliyetlerinin ekonomik büyümeyi artırdığını ve yatırımı teşvik ettiğini bulmuştur. Yerel kuruluşlar ziyaretçilere ürün ve hizmet satarak önemli karlar elde ettiğinde, bu malları geliştirmek için daha fazla para yatırmaya devam ederler. Böyle bir yaklaşım, sürdürülebilir bir ekonomik süreç oluşturur. Ancak turizm destinasyonlarındaki işletmeler kar etmezse, finansal yatırım eksikliği nedeniyle ürün ve hizmet kalitesi giderek düşebilir. Ziyaretçiler daha sonra memnuniyetsiz hale gelir ve bölgeye daha az seyahat eder (Travis, 2011).

Bosselmann ve Chen (2003), turizm destinasyonlarının ve cazibe merkezlerinin gelirlerine ve karlarına dikkat etmesi gerektiğini belirtmektedir.. Turizmin sürdürülebilir gelişimi içinde pazar yönelimi gereklidir çünkü ekonomik faydalar, bir turistik destinasyonun sürdürülebilir bir şekilde geliştirilip geliştirilmediğini belirlemede önemli bir faktördür (Bosselmann & Chen, 2003). Aslan (2015) ayrıca turizm geliştiricilerinin, turizm destinasyonlarının ekonomik sürdürülebilirliğini sağlamak için çeşitli projelerin ekonomik büyümesini ölçmesi gerektiğini iddia etmiştir. Turistlerin harcamaları, turizm destinasyonlarında satılan turizm ürün ve hizmetlerinin çekiciliğinden etkilenmektedir (Aslan, 2015).

3.14.2. Sosyal-kültürel sürdürülebilirlik

Sosyal sürdürülebilirliğin anlamı, bir sosyal sistemin, örneğin bir ülkenin, ailenin veya kuruluşun, yalnızca mevcut üyelerinin gereksinimlerini karşılamakla kalmayıp aynı zamanda gelecek nesillerin yeteneklerini de destekleyebilecek süreçleri ve düzenlemeleri iyileştirme yeteneği ve yaşam kalitesidir. Zorluklar, örneğin savaş, yaygın adaletsizlik, yaygın yoksulluk ve düşük eğitim oranları, genellikle “toplumsal olarak sürdürülemez” olarak adlandırılan bir sistemin belirtileridir. Her yıl yabancı ülkelerden çok sayıda turist çeken dünya çapında birçok ünlü turizm destinasyonu bulunmaktadır. Bir turizm bölgesi turistler tarafından ziyaret edilmeye başladığında, bu turistlerin ev sahibi topluluk üzerinde bazı sosyal ve kültürel etkileri vardır (Avcıkurt, 2003, s. 74).

Turist davranışları ev sahibi topluluğun yaşam kalitesini olumsuz etkileyebilir, örneğin kalabalık ve tıkanıklık, uyuşturucu ve alkol sorunları, fuhuş ve suç oranlarında

artış meydana gelebilir. Turizm insan haklarını bile işgal edebilir, örneğin turizm endüstrisi yeni oteller, kulübeler, parklar ve tatil köyleri yapabilmeleri için topraklarından yerlerinden edilen yerel insanlara baskı yapabilir. Sosyal sürdürülebilirlik, bu olumsuz etkileri en aza indirir ve kültürel alışverişi desteklemek ve yerel gelenekleri korumak gibi daha olumlu olanlara odaklanmak. Bu genellikle yerel halkın turizm endüstrisine dahil edilmesiyle sağlanabilir (Swarbrooke, 2002, s. 69).

Yerel turizm organizasyonu ev sahibi topluluğu turizm endüstrisine dahil edebilirse, ziyaretçilere daha gerçek bir deneyim sunabilir ve ev sahibi tarafın turizmi olumlu bir şekilde görmesi daha fazla beklenir ve bununla gurur duyarlar. Bunun nedeni, ev sahibi toplumun turistlere yönelik tutum ve ilişkilerini değiştirmesi ve gelecek nesiller için toplumu ve kültürü korumaya çalışabilmesidir. Turizm endüstrisi, sürdürülebilirlik mevzularında farkındalıklarını artırmalı ve aralarında sürdürülebilir turizm uygulamalarını teşvik etmelidir (Sarkım, 2008, s. 5).

Sosyo-kültürel sürdürülebilirliği sağlamak için, turizm geliştirme sürecinde yerel sakinlere ve topluluklara turizmden sağlanan faydalar ve ayrıca ziyaretçilerin memnuniyeti dikkate alınmalıdır (Lang, 2012). Turizm organizasyonlarında çalışanların eğitimi de sürdürülebilirliğin önemli bir parçasıdır. Çalışan eğitimi, sağladıkları hizmetin kalitesini artırır ve hem çalışan hem de müşteri memnuniyeti üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir (Lang, 2012). Ziyaretçi deneyimini açıklayan önceki bölüm, ziyaretçilerin destinasyonlar ve turistik yerler önerirken bazen yerel sakinler ve hizmet çalışanları ile etkileşimlerine atıfta bulunduğunu not eder. Ramos, Stoddart ve Chafe (2016), turizm gelişiminin yerel sakinlere sosyal faydalar sağlayabileceğini bulmuştur. Bazı destinasyonlarda yaşayan yerel sakinlerle görüştüler ve bu insanların ziyaretçilerle iletişim kurmayı sevdiklerini buldular. Nunkoo ve Ramkisson (2011) da turizm gelişiminin yerel topluluklar için değerli olabileceği konusunda hemfikirdir. Turistleri belirli destinasyonlara çekmek için, geliştirme yoluyla bazı yerel tesisler geliştirilmektedir. Bu, yerel topluluklar için de faydalıdır, çünkü onlar da yeni tesislerin keyfini çıkarabilirler. Bu gelişime eşlik eden sosyo-kültürel riskler de vardır. Ev sahibi kültüre yeni kültürlerin dahil edilmesi yerel kültürle çatışabilir veya yerel kültürü değiştirebilir.

Yerel topluluklar ile antik kentlere giren modern şirketler arasında da çatışmalar olabilir. Torabi-Farsani, Coelho ve Costa (2012) bölge sakinleri arasında yerel kültürü

korumak için güçlü bir istek olduğunu ve bu nedenle bazı grupların kasabalarına gelen yeni şirketleri benimseme konusunda isteksiz olduğunu tespit etmiştir. Kalkınma sürecinde bu riskin azaltılması ve yerel yönetimlerin sorunsuz bir süreç planlaması ve uygulaması ve yerel halkı modern tesisleri kullanma konusunda eğitmesi gerekmektedir. Ayrıca yerel insanları mevcut yaşamlarına yeni kültürler sokmanın yararları konusunda aydınlatmaları gerekir (Hammond, 2013). Costa (2012), bölge sakinleri arasında yerel kültürü korumak için güçlü bir istek olduğunu ve bu nedenle bazı grupların kasabalarına gelen yeni şirketleri benimseme konusunda isteksiz olduğunu tespit etti. Kalkınma sürecinde bu riskin azaltılması ve yerel yönetimlerin sorunsuz bir süreç planlaması ve uygulaması ve yerel halkı modern tesisleri kullanma konusunda eğitmesi gerekmektedir.

Yukarıdaki riskin yanı sıra, kültürler arası iletişim ve etkileşim de gelişmeyi engelleyebilir. Turizm şirketleri farklı kültürel geçmişe sahip insanları aynı destinasyona getirmekte ve bu gruplar arasındaki kültürel farklılıklar çatışmalara neden olabilmektedir. Yerel kültür zayıflayabilir ve eserler yok olma riskiyle karşı karşıya kalabilir. Bu da turizm gelişiminin neden olduğu bir diğer ciddi sorundur (Bakır, Wickens, Boluk & Avgeli, 2017). Bu riski azaltmak için turistleri yerel kültüre saygı duyacak şekilde eğitmek gerekir. Tur rehberlerinin farklı kültürel geçmişlerden gelen insanlar arasında aracılık yapması da gereklidir (Hammond, 2013).

Sosyal-kültürel sürdürülebilirlik, sürdürülebilirliğin önemli bir yönüdür. Turizmin yerel nüfus üzerinde hem olumlu hem de olumsuz bir etkisi vardır. Turizmin gelişme sürecinde karmaşık kültürel sorunlar vardır. Turizm geliştiricileri, herhangi bir projenin faydalarını ve potansiyel risklerini göz önünde bulundurmalıdır.

2.8. Dünyada Sürdürülebilir Turizm Uygulamaları

“Dünya Turizm Örgütü’ne göre sürdürülebilir seyahat kavramı, biyolojik çeşitliliği, temel ekolojik süreçleri, kültürel bütünlüğü korumayı ve tüm kaynakların ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçlar doğrultusunda yönetilmesini sağlamayı hedefliyor”. (“Sürdürülebilir Turizm Nedir?”, 2019). Sürdürülebilir turizm gelişimi yönetilmeyen tehditlere karşı geliştirilmiş ve turizme uyarlanmıştır. Lane Sürdürülebilir turizmin hem gelişmesi hem de yönetiminin karmaşık kaynak kararlarını çözmek için strateji gelişiminin şu amaçlarla geliştirilmesi gerektiğini ileri sürer (Suta, Abdi & Astawa, 2021);

- Son birkaç on yıl, eğitim amacıyla ülkeler arasında öğrenci hareketliliğinde önemli bir artış
- Hükümet ve turizm arasında devam eden bir diyalogu teşvik etmek, turizmin gelecekteki rolü,
- Ziyaretçilerin ve o yöredeki ev sahibi toplulukların gereksinimlerini karşılmasıyla birlikte gelecek nesiller için fırsatları korumak ve geliştirmek,
- Ekonomik değerler arasında en iyi dengeyi sağlamak, fayda elde etmek, sosyal ve çevresel maliyet elde etmektir. Genel olarak kabul edilmelidir ki turizm faaliyetleri faydalı yerel ekonomi getirmek, ziyaretçileri çekmek, turizm için geldikleri bölgede uzun süre kalmaya teşvik etmektedir.

Son birkaç on yıl, eğitim amacıyla ülkeler arasında öğrenci hareketliliğinde önemli bir artış oldu. Yükseköğretimde artan öğrenci hareketliliğinin kendine has özellikleri olduğu göz önüne alınırsa bu hareketlilik yeni bir turizm hareketi olarak değerlendirilmeye mümkündür (Rodríguez, Martínez-Roget & Pawloowska, 2013; Rodríguez, Martínez, Roget & Pawlowska, 2012). Yükseköğretimde artan öğrenci hareketliliği özel bir önem taşımaktadır. ERASMUS “Üniversite Öğrencilerinin Hareketliliği için Avrupa Bölgesi Eylem Planı” programı bu dinamiğe güzel bir örnektir. Akademik turizm, ‘Dünya Turizm Örgütü’nün ‘ tavsiyelerine uygun olarak, belirli koşulları yerine getirmesi koşuluyla, hala diğer turizm türleriyle bağlantılı yükseköğretimde öğrencilerin hareketliliğini kapsayan ayrı bir parçasıdır. Bu akademik turizm, kendine özgü özellikleriyle geleneksel turizmden daha sürdürülebilir bir turizmdir. Çünkü (Rodríguez, Martínez-Roget & Pawloowska, 2013).

- Ekonomik açıdan bakıldığında nispeten geleneksel turizmden ekonomik katkısı vardır.
- Çevresel etkisi önemli değildir.
- Farklı kültürlerden ve farklı ülkelere öğrencilerin artan bilgileri ve karşılıklı ilişkilerine dayalı olarak olasılıkları veya yetenekleri genişletir.

Son 50 yılda, turizm olağanüstü bir genişleme ile işaretlendi. 150’de kaydedilen 25 milyon uluslararası turist vardı. 199 yılına kadar, ‘Dünya Turizm Örgütü 664 milyondan fazla turist geldiğini v o yıl için uluslararası ücret makbuzları hariç

uluslararası turizm gelirlerinin 455 milyar ABD dolarına ulaştığını tahmin etmiştir (Berno & Bricker, 2001; WTO, 2000). Turizm büyümeye devam ediyor. Uluslararası turizmin tüm turistik faaliyetlerin sadece %20'sini oluşturduğu tahmin edilmektedir. Geri kalan kısmı ise yurt içi seyahatleri içermektedir (Berno & Bricker, 2001; WTO & IHRA, 1999). Turizm şu anda dünyanın en büyük ekonomik sektörü olduğu tartışılabilir (Berno & Bricker, 2001).

Günümüzde ekonominin kötüye gitmesi, tarım sektöründeki yapılandırma çalışmaları, kırsal alanlardaki sanayinin küçülüyor olması, bu alanlardaki nüfusun azalarak batıdaki ülkelere kayması, ekonomik ve sosyal açıdan yapılan yeniden yapılandırma için alternatif kalkınma stratejisi olarak ölçülendirilmektedir (Torun, 2015; Özkan, 2007, s. 91)

Global Sürdürülebilir Turizm Ölçütleri, seyahat faaliyetlerin dünyanın her yerinde sürdürülebilirlik sağlayan en mühim unsurlarıdır. Dünya çapında sürdürülebilir turizm ölçütlerinin belirlenmesi amacıyla sürdürülebilirlik alanında uzman kişilerin ve turizm sektör paydaşlarının fikirleri alınmış, 60'tan fazla sertifikasyon sisteminin 4500'e yakın ölçüt grubu irdelenmiştir. 2008 yılında aktif ve daha sürdürülebilir seyahat programları ve yerli halkın toplumsal ve maddi kazanç bakımından en yüksek düzeye ulaşması, tarihsel ve kültürel değerlerin muhafaza edilmesi ve çevreye verilen hasarın en aza indirilmesini ifade eden ve bu çerçevede şekillenen Global Sürdürülebilir Turizm Ölçütleri yayınlanmıştır (GSTC, 2018).

Sürdürülebilir Turizm Ölçütleri, 3 veya 5 yılda bir kez yenilenerek toplumun bilgisine takdim edilmektedir (Bekci, 2018, s.28). Bu ölçütler, turizm endüstrisi adına uygulamalarda yer almak amacıyla sürdürülebilirliği sağlamak için ana bir sertifika sistemi oluşturmak, hizmet ve somut ürünlerin daha çok kazançla pazarlanmasını sağlamak ve seyahat severlerin çevre bilinciyle yönetilen varış yerlerini bulmalarında onlara yol göstermek ve farklı kullanım biçimlerine olanak sağlamaktır (GSTC, 2016, s.1). Bu ölçütler belli bir destinasyondaki ürünlerin ve eserlerin özelliklerini tespit etmek ve bölgedeki turizm organizasyonların iyileşmesini sağlamaktadır. Belirlenen bu ölçütlere uygunluk halinde sürdürülebilir turizm adına gelişme ve çevre bilinci konusunda da katkılar sağlanmaktadır (Somuncu & Yiğit, 2009, s.393).

Turizm çalışmalarının çevre olmadan yürütülmesi mümkün değildir. Yiyecek içecek işletmeleri de aktif bir şekilde turistik bölgelerde faaliyet göstermekte ve turizm sektöründe önemli yer tutmaktadır. Turizm faaliyetlerinin kendine özgü doğası, hizmet

sunan işletmelerin halkta ve turistlerde yaratmış olduğu sonuçlar, ürün niteliği, ziyaretçi sayısındaki artışla doğru orantılı olarak, doğal çevreden yararlanan kişi sayısının artışıyla çevreye bırakmış olduğu sonuçlar, oluşan sorunları çözmeye odaklı yönetim stratejileri incelenmesi gereken mühim hususlardır (Erdoğan, 2003, s.83).

Dünyada gün geçtikçe gelişen ve farklı dallara ayrılan hizmet endüstrisi çevrede var olan tüm unsurları kullanmakta ve bununla beraber bazı etkilere sebebiyet vermektedir. Çevreye verilen bu olumsuz etki ve bu zararın ehemmiyeti göz ardı edilmemelidir (Chou ve diğ, 2012). Çevre kirliliği; atmosfer, su, toprak, gürültü ve radyoaktif kirlilik şeklinde kategorilere ayrılmıştır (Kahraman & Türkay, 2014, s.24). Amerika Birleşik Devletleri'nin 1950'de işverenlerin yüzde ellisinin hizmet sektöründe faaliyet gösteren firmalar olduğu, 1997'de iş olanaklarının yüzde yetmiş oranında hizmet sektöründe bulunduğu tespit edilmiştir. Sektördeki büyüme sadece Amerika Birleşik Devletleri'ne özgü bir tespit değildir. Gelişen ve büyüyen milletlerde de bu büyümeyi görmek mümkündür. Bu veriler doğrultusunda yıllar geçtikçe hizmet sektöründeki büyüme dikkat çekici bir unsur olarak görülmektedir (Davies & Konisky 2000, s.1).

Restoran işletmeleri hizmet sektöründe yeri yadsınamayacak kadar büyük öneme sahip işletme tipleridir. Hizmet sektöründeki büyüme ve gelişmeyle doğru orantılı olarak restoran işletmelerinin sayısı da her geçen gün artmakta ve hayatta olan işletmelerde firma kapsamında büyüme yoluna gitmektedir. Restoran işletmelerinin su ve diğer kaynaklar olmadan faaliyet göstermeleri mümkün değildir. Bu denli çevreyi kullanan işletmelerin çevre odaklı olmasının beklenmesi de yadsınmamalı, yiyecek içecek işletmeleri de bu beklentiyi karşılayacak uygulamalara gitmelidir. Gelişmiş ülkelerde faaliyet gösteren işletmeler bazı önlemler almayı ve sosyal mesuliyet almayı kendilerine görev edinebilmişlerdir. Bu sorumluluğu almanın sebebi çevre bilincinin artması olsa da Uydacı'ya (2011) göre bu tür önlemlerin alınmasının sebepleri; sosyal sorumluluk eylemleri, rekabet, tüketici, devlet ve çevre kuruluşlarının baskısı şeklinde sıralanmaktadır.

“Dünya Turizm Örgütü (UNWTO)”nın verilerine göre 2021 yılında 415 milyon turist dünya geneline seyahatini gerçekleştirdi. Bu sayının %70'ini kapsayan 280 milyonu Avrupa ülkelerine yapıldı. Bu seyahatler daha çok İngiltere, Rusya, Fransa, Romanya, Almanya ve Ukranya'dan oldu. Pandeminin etkisiyle seyahat etmekten korkan bir kesim oldu. Bu dönemde kısa süreli olan karayolları seyahatleri

arttığı gözlemlendi (“2022’de en fazla turist alacak ülkeler belli oldu!”, 2022).

2.9. Türkiye’de Sürdürülebilir Turizm Uygulamaları

1945 yılının ardından dünyada yaşanan savaş kalıntılarında kurtulmak ve ekonomik anlamda hemen toparlanmak için gelişmekte olan ülkeler potansiyel turizm faaliyetlerine yönelmişlerdir. Gelir seviyesini artırmak, diğer ülkelere olan bağımlılıktan kurtulmak ve ülkenin var olan kaynaklarını pazarlamak için seyahat uygulamalarını aktif hale getirmeyi amaç edinmişlerdir. Gelişmekte olan ülkelerin ana amacı turizmi bir iş imkânı haline getirmek, kar sağlamak ve cari açığı kapatarak ekonomik kalkınmayı sağlamak olmuştur (Hall, 1994).

Ülkelerin turizmi bir çıkış noktası olarak görmeleri ve turizme yönelme fikri ilgili devletlere maddi olanaklar sağlayan Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve diğer kalkınma ajanslarının baskılamaları ve yol göstermesi sonucunda meydana gelmiştir (Mowforth, Munt, 1998). Burada amaç gelişmek ve maddi anlamda kazanç sağlamak olduğu için turizmin topluma ve ekolojiye vermiş olduğu hasarlar dikkate alınmamıştır (Godfrey, 1996). Bu dönemlerde popüler olan toplu turizm hareketleri, özellikle yaz turizmi olarak da bilinen deniz, kum, güneş üçlüsünden oluşan seyahat uygulamaları yerel halkın kültürel değerlerini ve canlı çeşitliliğini hiçe saymıştır (Neto, 2003).

Ekonomik durumu çok iyi olmayan ülkelerin yürüttüğü turizm uygulamaları, yabancı tur operatörlerine yönlendirilmenin ardından turizmden elde edilen gelirin yerel halka değil direkt olarak ülke dışına gitmesine, iş imkânlarının turizm bölgesinde yaşayan halka uygun görülmemesine, turizm ekonomisine aşırı tabiiyete, bölgeler arasında gelişmişlik açısından dengesizliğin oluşmasına, toplumsal ve kültürel hazinenin tamamen kar sağlamak amacıyla kullanılması ve hasar görmesi ve canlı çeşitliliğinde ve ekolojik dengede olumsuzların meydana gelmesine sebebiyet vermiştir (Hall, 1994). Toplulukla halinde yapılan kitle turizminin başarı kriteri, gelen turist sayısının fazla olmasıyla değerlendirilmiştir. Bölgede yaşayan halk turizm faaliyetlerinde başrol olmak yerine genelde izleyici ya da basit ticari işlerde yer almıştır (Mitchell & Reid, 2001).

Diğer ülkeler gibi Türkiye de ülke ekonomisini geliştirmek için turizmi değerlendirmiş ve turizm faaliyetlerine yönelmiştir. 1982 yılı Türkiye turizmi açısından dönüm noktası niteliğindedir. Bu yılda kabul edilen Turizmi Teşvik Kanunu ülkeye

yabancı turist kazandırmış ve turizmden elde edilen gelir artış göstermiştir. Günümüzde Türkiye’de seyahat hareketlerine katılan kişi sayısı 41 milyonu aşarak Türkiye dünyada adı geçen varış yerlerinden birisi haline gelmiştir. Bu gelişmeyle beraber turizmdeki süratli ve bilinçsiz büyümenin çevresel tahribat, toplumların kimliklerinden uzaklaşması, toplumsal adaletsizlik ve kültür şoku gibi olumsuz etkilere sahip olduğu bilinmektedir (TUIK, 2021).

Tablo 1: Turizmin Gelir Gideri ve Ortalama Harcama (Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı)

YIL	TOPLAM							YABANCI		VATANDAŞ		YABANCI+VATANDAŞ
	GELEN TURİST SAYISI	GELEN TURİST SAYISI	ÇIKAN TURİST SAYISI	TURİZMİN GELİRİ (1000\$)	ORTALAMA HARCAMA(\$)	TURİZM GELİRİNİN GSYİH İÇİNDEKİ PAYI (%)	TURİZMİN GELİRİ (MİLYON \$)	TURİZMİN GELİRİ (1000\$)	ORTALAMA HARCAMA (\$)	TURİZM GELİRİ (1000\$)	T ORTALAMA HARCAMA (\$)	GSM+MARİNA HİZMET HARCAMALARI
2004	20 753 734	20 753 734	20 262 640	17 076 607	843	4,2	2 954	13 061 118	759	3 862 552	1 262	152 937
2005	25 045 142	25 045 142	24 124 501	18 593 951	803	3,4	3 271	15 725 813	766	4 374 383	1 214	221915
2006	23 924 023	23 924 023	23 148 669	18 593 951	803	3,4	3 271	13 918 757	722	4 463 614	1 153	211 580
2007	27 239 630	27 239 630	27 214 988	20 942 500	770	3,1	4 043	15 936 347	692	4 703 850	1 121	302 303
2008	31 137 774	31 137 774	30 979 979	25 415 067	820	3,3	4 266	19 612 296	742	5 418 439	1 191	384 332
2009	31 759 816	31 759 816	32 006 149	25 064 482	783	3,9	5 090	19 063 702	697	5 690 629	1 222	310 150
2010	32 997 308	32 997 308	33 027 943	24 930 997	755	3,2	5 875	19 110 003	670	5 558 366	1 231	262 627
2011	36 769 039	36 769 039	36 151 328	28 115 692	778	3,4	5 531	22 222 454	709	5 638 484	1 168	254 753
2012	37 715 25	37 715 25	36 463 921	29007 003	795	3,3	4 593	22 410 364	715	6 354 378	1 241	242 261
2013	39 860 771	39 860 771	39 226 226	32 308 991	824	3,4	5 254	25 322 291	749	6 760 180	1 252	226 519
2014	41 627 246	41 627 246	41 415 070	34 305 903	828	3,7	5 470	27 778 026	775	6 289 260	1 130	238 617
2015	41 114 069	41 114 069	41 617 530	31 464 777	756	3,7	5 698	25 438 923	715	5 843 074	970	182 780
2016	30 906 680	30 906 680	31 365 330	22 107 440	705	2,6	5 050	15 991 381	633	5 964 853	978	151 206
2017	37 969 824	37 969 824	38 620 346	26 283 656	681	3,1	5 137	20 222 971	630	5 908 752	903	151 933
2018	46 112 592	46 112 592	45 628 673	29 512 926	647	3,8	4 896	24 028 311	617	5 345 472	801	139 142
2019	51 747 198	51 747 198	51 860 042	34 520 332	666	4,6	4 404	28 704 946	642	5 688 271	796	127 116
2020	15 971 201	15 971 201	15 826 266	12 059 320	762	1,7	1 105	9 097 118	716	2 886 859	926	75 343
2021	30038 961	30038 961	29 357 463	24 482 332	834	-	1 852	18 790 273	785	5 576 964	1 029	115 095

Türkiye’de turizm faaliyetleri iyileştirmek için aralıklarla beş yıllık kalkınma planları yürütülmüştür. Yürütülen kalkınma planlarında genel olarak amaç kitle turizmi ile seyahat eden kişi sayısını arttırarak maddi kazanç sağlanabileceği yönündedir. Son yıllarda planlanan kalkınma planlarında ise hedef yerel toplumun ve yerel idarelerin turizm faaliyetlerinde söz hakkı alması, adaletli bir paylaşımın yapılmasıdır. Ülkelerde uygulanan turizm faaliyetlerinin ve turist sayısındaki artışın sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmesi için dünya büyüklüğünde hazırlanan rekabet raporları önem arz etmektedir. Ülkelerin hem uluslararası hem de seyahat ve turizm endüstrilerinin rekabet gücünü kontrol etmek ve değerlendirmede Dünya Ekonomik Formu bünyesinde yürütülen çalışmalar oldukça ehemmiyetlidir. Dünya Ekonomik Formu kapsamında yürütülen Seyahat ve Turizm Rekabetçilik Endeksi (WEF, 2019), sektörün rekabet kuvvetini etkileyen etkenlerin teşhis edilmesini ve ülkelerin birbirleri ile kıyaslanmasını sağlarken, Küresel Rekabetçilik Endeksi ise ülkelerin uluslararası rekabetçilik seviyelerinin çözümlenmesine olanak sağlamaktadır (WEF, 2019).

Türkiye’de sürdürülebilir turizm projelerine yeşil yıldız sertifika sistemi örnek olarak verilebilir. Günümüzde artık işletmeler ekonomik kar elde etmenin dışında sosyal sorumluluk projelerine ve yeşil uygulamalara önem vererek hedeflerine ulaşmayı seçmişlerdir. Yeşil yıldız projesi kazanç elde etmenin yanı sıra toplumsal sorumluluğa önem veren ve yeşil uygulamalarda bulunan konaklama işletmelerine yönelik bir sertifikasyon sistemidir. Kültür ve Turizm Bakanlığının kontrolleri neticesinde konaklama işletmelerine verilen çevreye duyarlı tesis belgesiyle işletmeler çevreyi korumaya ve insanları bilinçlendirmeye yönelik çalışmalar yürütmektedir. Türkiye’de faaliyet gösteren yeşil yıldızlı otellere Crowne Plaza Otelleri, Ottium Otellerinin Side şubesi, Fame Otelleri, Dedeman Otellerinin Zonguldak şubesi ve Crystal Otelleri örnek olarak verilebilir (Yıldırım, 2019, s. 2).

Ülkeler için tespit edilen rekabet gücü puanları ilgili sektörlerin kusurlu ya da eksik yönlerinin tespit edilmesi bakımından yarar sağlamaktadır (Mazanec ve Ring, 2011, s. 728). İlerleyen zamanlarda bu tespitler sonucunda yapılan iyileştirme çalışmaları hem ülke ekonomisine hem de rekabet seviyesindeki artışa olumlu anlamda etki etmektedir. Bu açıdan, Seyahat ve Turizm Rekabetçilik Endeksi Türkiye’nin turizm rekabet durumunu belirlemede ve buna etki eden unsurları ortaya çıkarırken, Küresel Rekabetçilik Endeksi ile ortaklaşa analiz edildiğinde çarpan ve çoğaltan etkisi ile 40’tan fazla endüstri ile etkileşim halinde olan turizm sektörünün ülke rekabeti

üzerindeki var olan tesirinin değerlendirilmesine de olanak sağlayacağı düşünülmektedir (Ersun & Arslan, 2011, s. 234).

2019 yılında yayınlanan Seyahat ve Turizm Raporu'nda Türkiye ile ilgili kısmının tamamı verilmemiş bölgeler genel olarak analiz edilmiştir. Turizm endüstrisi, oluşturduğu doğrudan ve dolaylı iş olanakları ve ödemeler dengesine sağladığı katkı ile Türkiye'nin son yıllarda yaşadığı ekonomik kalkınmanın aktörlerinden birisi haline gelmiştir.

Dünya ülkeleri içinde turizmden gelir sağlayan ilk on ülke arasında olmak isteyen Türkiye'nin amacına ulaşması için yapması gereken, sektörün niteliksel ve sürdürülebilir olarak verimliliğin artırılması durumunda küresel rekabette avantaj sağlayarak bölgelerin desteklenmesidir. Bununla birlikte birey başına düşen harcama miktarı artış gösterecek ve adaletli olarak yerli halk da turizm pazarından payını alacaktır. Bütün bu beklentiler için turizmin tüm ortaklarının, yönetimlerin, toplumun, konaklama işletmelerinin, turizm şirketlerinin, yiyecek içecek firmalarının, sivil toplum örgütlerinin turizmi sürdürülebilir olarak verimli hale getirmek için birlikte faaliyet halinde olması gerekmektedir. Gelecek nesiller açısından Türkiye' de yürütülen turizm uygulamalarının güçlü ve sürdürülebilir hale getirilmesi de turizmin tüm iş ortaklarının görevidir (Oku, 2013, s.33).

BÖLÜM 3: ELAZIĞ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM

Turizm günümüzde çok hızlı bir şekilde gelişen ve geniş bir potansiyeli olan sanayilerden biridir. Bu şekilde hızlı büyüyor olması ürünlerin ve işletmelerin çeşitlenmesini yardımcı olmaktadır (Uluslan & Batman, 2010, s. 245; Sezgin & Karaman, 2008, s. 432). Turizm hareketlerinde ki artışın yaz dönemi dışındaki diğer aylarda da olmasıyla döviz girdisinin artması ve turizm sektöründen elde edilen kazancın artması, turizme yatırım yapan yatırımcıların yatırımlarını daha verimli bir şekilde kullanmasını ve yatırımların da olumlu olmasını sağlayarak “alternatif turizm” seçeneğini gündeme getirmektedir (Uluslan & Batman, 2010, s. 245; Oktayer vd., 2007, s.129).

1980’lerde başlayan deniz-kum-güneş algısı olan kitle turizmi, hızlı bir şekilde artarak kendini oluşturan kaynakları tüketmeye başlamış olup sosyal, çevresel ve kültürel çevre açısından olumsuz etkileri olmuştur. Bu olumsuz etkilerinden dolayı alternatif turizm arayışı başlamıştır. Alternatif turizm; kıyı kesimlerinde artan kitle turizminden kaynaklanan olumsuzlukları azaltmak için ortaya çıkmıştır (Sabriye & Uğuz, 2011, s. 334; Kozak & Bahçe, 2009, s. 95). Bu ortaya çıkan turizm şekli, turizm sanayisinin en önemli parçası olmuştur (Dennison & Richard, 1990, s. 163).

Alternatif turizm, yavaş bir şekilde, kesin kararlılıkla, yapılacak uzun süreli planlar, oluşabilecek değişikliklere karşı güçlü, çevreye karşı duyarlı, çevre ile özdeşleşmek anlamındadır (Altanlar, 2007, s. 8; Kozak, 2007). Bu açıklama alternatif turizmin sürdürülebilir kalkınmaya bağlı kurulduğu görülmektedir. Sürdürülebilir kalkınma, yararlanılan ürünlerin, hizmetlerin, çevrenin ömrünü uzatmak ve gerektiğinde cevap verebilmektir. Alternatif turizm, tabii kaynakları tüketmeden gerekli önlemler alınarak bireyler ile çevre arasında bir köprü kurarak, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabileceği, yaşamlarını sürdürebileceği ve kalkınmalarını sağlayabileceği şekilde bugünün kaynaklarını tüketmeden planlamayla sürdürülebilir kalkınmayı da birlikte getiren bir turizm çeşididir (Altanlar, 2007, s. 8; Oruç, 2004).

Sürdürülebilirlik kavramı hayatın her alanını kapsayan, şekillendiren bir olgudur. Turizm sektörünü fazlasıyla etkilemektedir. “Dünya Turizm Örgütü’ne göre Sürdürülebilir Turizm, Turizm endüstrisinin, çevrenin ve ev sahibi toplulukların ve turistlerin ihtiyaçlarını karşılayan, halizarda yarattığı ve gelecekte yaratacağı ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerin tam anlamıyla bilincinde olan turizm olarak

tanımlanmıştır”. Doğayı, sürdürülebilirliği koruyan, katkı sağlayan, atık suyunu yeniden değerlendiren, yenilebilir kaynaklar (hidro, güneş, rüzgar, odun, bitki artıkları, jeotermal, biokütle, gel-git, ve dalga)’dan enerjisini sağlayan tesisler artmaya başlamıştır. Sürdürülebilirliği korumak ve doğayı tahrip etmeden devamlılığını getirmek için toplum bilinci artmaya başlamıştır.

İşletmelerde en çok kullanılan hizmet kaynakları arasında enerji kaynakları bulunmaktadır. Enerji kaynakları temel ihtiyaçlar kategorisindedir. Enerji kaynaklarının hem kaliteli hem de sürdürülebilir düzeyde olması önemli bir faktördür. Ayrıca enerji kaynakları maliyeti yüksek bir giderdir. Maliyetini düşürmek ve çevreye zarar vermeden enerji kullanmak amacıyla yerli yenilebilir enerji kaynakları kullanımı hem işletme hem de doğa açısından faydalı olacaktır. Zaten işletme daha sonra bu harcamayı kısa sürede amorti edecektir. Resmi gazetede 18/05/2005 tarihinde yayımlanan 25819 sayılı kanunla elektrik üretimi kullanımının yenilebilir enerji kaynaklarının yaygınlaştırılması, ekonomik ve güvenli şekilde ekonomiye kazandırılması, kaynakların güvenilir olması ve çeşitlerin fazlaştırılması, sera gazı etkisinin azaltılması, atıkların geri dönüştürülmesi, çevreyi koruma amaçlı geliştirilmesine ve desteklenmesine olanak verilmiştir (5346 Sayılı Yenilebilir Enerji Kaynaklarının..., n.d.).

Konaklama otellerinde mutfak, ısıtma, serinletme, aydınlatma araç gereç kullanımı ve bununla birlikte turist konaklamalarından kullanılan özel enerji tüketim maliyetleri artmaktadır. Konaklama sektörleri ileriye dönük faaliyet sürdürmeleri açısından yatırımlarına, harcamalarına dikkat etmeleri gerekmektedir. Konaklama sektörlerinin yenilebilir enerji kaynaklarından özellikle güneş enerjisi sistemlerini kullanarak maliyetlerini düşürerek rekabet avantajı sağlayabilirler. Güneş enerjisi sisteminin kurulumunda ek yatırım maliyeti olması normaldir. İlerleyen zamanlarda bu enerji kullanımı şekli işletmelerini maliyetini önemli düzeyde azaltırken çevreye de yararlı sonuçlar sağladığını göz ardı etmemek lazım (Gümüş-Örgev, 2018, s. 79).

Günümüzde bunun örnekleri mevcuttur. Fransa’nın Korsiko adasında 6 Megawatt kapasiteye sahip rüzgâr türbin santrali kullanılıyor. Bu şekilde karbon ayak izlerinin artışı aza indirgenebilir. Bunun dışında su tasarrufunu önlemek için ‘Turizm Tesislerinde Atık Su Geri Kazanım Projesi’ yapılmıştır. Türkiye’de bir zorunluluğu yoktur. Turizm sektöründe kişi başı günlük tüketilen su miktarı ortalama 1.200 lt olduğu düşünülürse, su tasarrufu uygulamasına önem verilmesi gerekmektedir

(“Sürdürülebilir Yaşam”, 2017). Gri su arıtılması foseptik atığı dışında banyolardan, lavabodan, toplanan evsel atıkların diğer sistemlerle arıtılarak tekrar bu alanlarda kullanılmasını sağlar. Gri suyun kullanımı su kaynaklarının korunmasına katkı sağladığı gibi su dengesini olumlu etkilemektedir.

21. yüzyılda su kıtlığı çok fazla ülkenin karşılaştığı önemli sıkıntılardan biridir, gelecekteki on senede çok önemli çevre sorunlarından biri olacaktır. ABD'nin güney eyaletleri, Orta Doğu, Avusturalya, Kuzey Afrika ve dünyanın dört bir yanı su sorunuyla karşı karşıyadır. Avrupa nüfusunun %11'ini ve topraklarının %17'sini etkileyen, endişeye kapılmaya neden olan bir durumdur. “Türkiye’de ‘20 Mart 2010 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 27527 sayılı Atıksu Arıtma Tesisleri Teknik Usuller Tebliği’ne’ göre yapılmaktadır”. Atık suların dönüştürülerek tekrar kullanılmasını sağlamak için çalışmalara daha fazla önem ve öncelik verilmelidir (Demir, Yıldız, Secan & Arzum, 2017).

Turistlerin davranışlarını etkileyen birçok faktörler vardır. Bu faktörleri belirleyen etmenler turistlerin beklentileridir. Bu beklentilere bağlı olarak turizm çeşitlenmiştir. Bu da rekabeti ortaya çıkarmıştır. İşletmeler arası rekabet oluşmuştur. 21. yüzyılda coğrafi sınırların ortadan kaldırılması, yatırımların uluslararası düzeyde yaygınlaşmasıyla, kültürler arası etkileşim, dünyada ortak dillerin kullanımı, ekonomik, sosyal, teknolojik değişikliğin olması, hizmet sektörünün ekonomik fayda getirmesi, tek bir küresel pazar olmasına neden olmuştur. Bu durum, uluslararası rekabet sürekli boyut değiştirmesi turizm sanayisinde yoğun değişikliklere neden olmuştur. Turizm sanayisindeki gelişen rekabet; turistik ürünlerin, hizmetlerin kalitesinin ve güvenilirliğinin artması, turist farklılığının oluşması, turist isteklerinin beklentilerine uygun ürünlerinin oluşturulması sonucu oluşmuştur. Kısacası, dünya turizminde gelen turistlerin tutumları, pazar, iktisat kuralları kesin bir biçimde değişmiştir (Garda & Temizel, 2016).

“Sürdürülebilir turizm mevcut ve gelecekteki ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini tam olarak hesaba katan, ziyaretçilerin, endüstrinin, çevrenin ve ev sahibi toplulukların ihtiyaçlarını karşılayan turizm” şeklinde tanımlanmıştır. Sürdürülebilir turizmin daha geniş kapsamlı tanımları bulunmaktadır. Dünya Turizm Örgütü (UNWTO)’ne göre turizmin detaylandırılması şu ihtiyaçları ifade eder (Ajansı, 2012);

- Turizmin ilerlemesinde anahtar seçenek olan doğal kaynakları çok iyi şekilde

değerlendirmek, ekolojik zamanlamayı devam ettirmek ve tabii mirası ve çeşitlerini korumayı sağlamak.

- Yerel vatandaşların sosyo-kültürelliğine saygı duymak, eski ve devam eden kültürel değerlerini ve anane değerlerini korumak ve medeniyetler arasında anlayış ve müsamahayı desteklemek.
- Yerel halkın toplumunun sosyal hizmetler dahil olmak üzere, kararlı bir istihdam, maddi fırsatları adil bir şekilde payı bulunan insanlara dağıtılması, sosyo-ekonomik avantajlar sağlayarak yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlayan uzun dönemli kaynaklar sağlamak

Sürdürülebilirlik kavramı, çevresel, sosyal, siyasal, iktisadi birçok alanda artan bir etki alanına sahiptir. Kitlesele turizm uygulamalarının günlük yaşamın parçası olması ve sanayi devrimi sonrasında oluşan endüstriler, hem fayda sağlamış hem de çevre üzerinde kötü tahribata neden olmuştur. Ayrıca hızla artan nüfus ve doğal kaynakların fazla tüketilmesi sonucuyla oluşan dağılma, çevrenin korunmasını gerekli kılmıştır. Bu durumdan dolayı da kitlelerin bilinçsiz ve fazla doğal kaynakların tüketilmesine büyük tepkiler oluşmuştur. Bu durumda sürdürülebilirlik; günümüzün gereksinimlerinin daha sonraki kuşaklara hayat standartlarını zedelemeyen karşılanması şeklinde kabul edilebilir. Diğer bir tanımla sürdürülebilirlik, toplum ve ekosistem sürekli, bozulmadan veya çok fazla kullanarak asıl kaynaklara fazlaca yüklenilip harcanmadan sürdürülebilmesi yeteneğidir (Garda & Temizel, 2016, s. 2; Karaman, 1996).

Gelecek nesillerin kullanabileceği daha refah bir ortam sağlamak için turizmi sürdürülebilir hale getirmek gerekmektedir. Sürdürülebilir olmayan hiçbir turizm şekli yakta kalmaz ve o bölgenin zarar görmesine, yaşanmaz bir hal almasına neden olur. Hem maddi kazanç hem de kültürel ve doğal mirasın yok olmasına neden olur. Daha iyi bir gelecek bırakmak ve kültürel mirası korumak istiyorsak turizmi sürdürülebilir hale getirmek için siyasi birimlerle birlikte çalışmalı ve uygulamalıyız. Elazığ turistik yönden çok zengin bir şehirdir. Doğal, kültürel birçok zengin kaynaklar bulunmaktadır. Bu değerlere sahip çıkmalı ve gelecek nesillere aktarımını sağlamalıyız. Bu yönde Elazığ'da sürdürülebilirlik sağlanması için çalışmalar yapılmış ve yapılmaktadır. Bunlardan bazılarını sıralarsak 2014 yılında Sürdürülebilir Doğa Turizmi Master Planı Çalıştayı düzenlenmiştir. Bu çalıştay toplantısı Devlet Su İşleri (DSİ)'nde düzenlenmiştir. Bu toplantıya o günün "Valisi Ömer Faruk Koçak, Belediye Başkan

Yardımcısı Kazım Özgür” ve birçok ilgili kurum müdürleri, devlet birimleri başkanları katılmıştır. Bu toplantının amacı; Elazığ’ın turizm açısından gelişmesi ve kalkınması için Doğa Master Planını son kez değerlendirmeye alarak bu planı bakanlığın onayına sunarak yürürlüğü girmesini sağlamaktır. Bu toplantının sonucunda oluşacak karar planları tabiatın ve diğer varlıkların korunması ve kalkınması amaçlanarak yapılmıştır. Maddi ve manevi değerleri korumaya yönelik bir çalışma olmuştur. Eski Elazığ valisi Ömer Faruk Koçak, bu çalışmanın sadece il merkezli bir çalışma olmayacağını belirtmiştir. Diğer ilçelerdeki doğal tabiatın tüm değerlerinin bu planda yer alacağını belirtmiştir. Bu çalışmayla hem yatırımcıların hem de yerel halkın hizmetine sunma amacı güdülmüştür. Ömer Faruk Koçak “hukuki bir metin olması haricinde yol gösterici olması gerekir. Tüm yönetim kademesinde bulunan arkadaşlar ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri plana katkı vermeli. Bu plana herkes destek vermeli” diye açıklama yapmıştır.

“Doğa Koruma ve Milli Parklar” 15. Bölge Müdürü Ayhan Deligöz, Elazığ’da doğa turizmi” açısından bol olan alanların ilerlemesi gerektiğini belirtmiştir. Bu yapılan “master planı” çalışmalarının başladığı tarih 2012 yılıdır. Bu mevzu ile ilgili komisyonlar kurularak bilgiler alındı. Bu bilgiler ışığında master planı hazırlanmaya başlamıştır. Yapılan eleştiriler dikkate alındı, bu çalışmalar internet sayfasında yer aldı, bu ekoturizm çalışmasıyla ev sahibi bölgeye turizm aracılığıyla katkı sağlarken gelen turistlerin yerel kültüre, genel değerlere, dini ve ahlaki değerlere saygı gösterilmesi, yerel yemek kültürlerinin tanınması, eğlence sektörüyle etkileşimde olarak gelenek ve göreneklere uyumlu bir şekilde manevi kültür değerlerinin bozulmaması amaçlanmıştır. Bu çalışmanın içeriği Elazığ’da yer alan “Keban Baraj Gölü, Harput, Golan Kaplıcaları, Keban baraj Gölü, Buzluk Mağarası ve diğer mağaralar” gibi doğa turizm açısından fazlasıyla zengin olan bu değerlerin çalışması yapılarak dökümü alınıp, değerlerinin, etkisini tespiti ve daha sonraki 10 yıl içinde verimi hale getirilmesi için alınması gereken tedbirler bütünüdür. Burada önemli olan nokta bu hedeflere ulaşılması için strateji ve planlardır (“Elazığ’da Sürdürülebilir Doğa Turizmi Master Planı”, 2014).

Fırat kalkınma ajansının vizyonu gereği eğitimli bir girişimci gücüyle, gelişim amaçlı yerel potansiyeli harekete geçirme amaçlı paydaşlarla birlikte uygulamak amaçlı kurulmuştur. Fırat Kalkınma Ajansı “TRB1 Bölgesini oluşturan Bingöl, Elazığ, Malatya ve Tunceli” şehirlerini içine alan “TRB1 Bölgesi Sürdürülebilir Turizm

Stratejisi ve Eylem Planı” çalışmasında asıl amaç Sürdürülebilir Turizm gelişimi için gerekli eylemleri belirleyerek bu faaliyetlerin uygulanmasına katkı sağlamak için yapılmıştır. Bu projenin 3 hedefi vardır. Bunlar (Ajansı, 2012);

- Hâlihazırdaki durumun ve turizm açısından potansiyelin ne olduğunun tespit edilmesi,
- Turizmi geliştirmek için taktiklerin belirlenmesi,
- Sürdürülebilir turizm için hareket projesinin yapılması ve işletme şeklinin belirlenmesidir.

“TRB1 Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Stratejisi ve Eylem Planı çalışmasında” bölgedeki var olan verilerin toplanıp strateji geliştirme sürecinde yapılacaklar ve yapılması gerekenler belirlenerek uzman görüşleri oluşturulmuştur. Bu süreçte paydaş ve ilgili birimlerin katılımları ile gerçekleştirilecektir. Strateji geliştirme için sürdürülebilir turizm adına paydaşlarla verimli sonuçlar elde etmek için uygun kavramlar üzerine yönelmiştir.

Şekil 1: Sürdürülebilir Turizm Geliştirme Yönetişim Şeması (Kaynak: Fırat Kalkınma Ajansı)

Şekil 1’de Fırat Kalkınma Ajansı’nın “Sürdürülebilir Turizm Geliştirme Yönetişim Şeması” yer almaktadır. Bu çalışmayla mevcut varlıkların ve faaliyetlerin çeşitliliği, unutulmuş ya da unutulmaya yüz tutmuş tarihi, mimari, geleneksel, kültürel ve fark ve katkı sağlayabilecek eylemleri kapsamakta, turizm ürünü olarak tedarikçi listesinde yer almasını sağlama amaçlıdır (Ajansı, 2012). Elazığ’ın geçmişten gelen çok zengin bir kültürü, tarihi vardır. Bazı doğal, tarihi değerlerin unutulmaya yüz tutmuş ya da unutulmuştur. Belki daha önceden bilinen ama şu an günümüzde bilinmeyen tarihi ve doğal alanların bulunmaktadır. Bunlardan bir örnek verirsek 2 sene

önce Elazığ'ın Baskil ilçesinde yer alan Kumlutarla köyü çevresinde, Fırat Nehri'nin kıyısında doğa harikası olan mağara ve kayalık alanlar tespit edildi. Bu kayalık bilinmiyordu ve bu kanyonda dünyada "10-15 bin çift olduğu tahmin edilen 'Kara Leylek' göçmen kuşlarının bazılarının yaz aylarında" bu kanyona gelmesinden dolayı kanyona 'Karaleylek Kanyonu' ismi verildi. Fırat Nehrinden 3 km boyunca bu kanyon uzanmaktadır. Araştırmalara göre Malatya havzasının çökmesinin ve bu durumun akarsuyun aşındırmasının hızlı olmasına bağlı olarak bu oluşum mağara oluşumuna neden olmuştur. Anlaşıldığı üzere bu mağaraların oluşumlarının tarihe bakıldığında zaman geçen süreçlerde insanların çok fazla kullanıldığı belirlenmiştir. Tespit edilen merdiven sistemleri Fırat Vadisi'ne kayalara oyularak yapılması insan yerleşiminin göstergesidir.

Bu kanyonda mağaraların ağız açık giriş kısımları daha çok Fırat Nehri kısmına bakmaktadır. Bu mağaralardan en önemli olan mağara Tepesidelik mağarasıdır. Tepesidelik mağarasının tepe kısmındaki orta kısmının çökmesiyle giriş alanı doğal bir görüntüyle köprü oluşumu olmuştur. Mağaranın içinde üst tavan kısmından akan tatlı su kaynağı da bulunmaktadır ("Karaleylek Kanyonu", 2020). Bu kanyon bulunduktan sonra bir süre çalışmalar için kapatıldı ve daha sonra turistlere ve yerel halka açıldı. Bu kanyona ulaşım Fırat Nehri üzerinden teknelerle gerçekleştirilmektedir. Bu kanyon yerli ve yabancı turistler tarafından çok ilgi görmüştür. Bu şekilde unutulmuş, fark edilmemiş ya da unutulmaya yüz tutmuş doğal güzellikteki alanlar bulunmaktadır. Bu kanyon ve var olan alanları korumak ve turistik anlamda sürdürülebilir hale getirmek gerekmektedir.

Şekil 2: Sürdürülebilir Turizm Geliştirme Strateji Oluşturma Süreci (Kaynak: Fırat Kalkınma Ajansı)

Şekil 2’de Sürdürülebilir Turizm Geliştirme Stratejisinin Oluşum Süreci için gerekli etmenler yer almaktadır. Daha önce yapılmış olan çalışmalardan yararlanmak çok önemlidir. Bu bilgilerin araştırılması, literatürlerin taranması gerekmektedir. Sürdürülebilir turizmi geliştirmek için paydaşlarla iş birliği içinde olmak gerekmektedir. Bu araştırmanın yöntemi doğru sonuca ulaşmak için çok doğru bir şekilde yapılmalıdır. Bu proje kapsamında yararlanılan paydaşlar şunlardır (Ajansı, 2012);

- Valilikler: Valiler ilin en üst karar verme merciidir. İlin kalkınması için oluşan süreci en iyi ve etkili şekilde yönetecek kişidir. İldeki katılım sağlayacak diğer paydaşlar üzerinde olumlu bir etki oluşturacaktır.
- Kaymakamlıklar: Kaymakamlıklar ilçedeki en önemli ve etkili uygulamalardan sorumludur. TRB1 bölgesi için uygulanacak çalışmada kilit unsur olacaktır.
- İl ve Kültür Turizm Müdürlükleri:” İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri” ulusal ve bölgesel seviyede saptanan “kültür ve turizm politikalarının” bölge düzeyinde eyleme geçirilmesinden mesul olduklarından planlanan strateji ve eylem planlarının hazırlanması ve uygulanması aşamasından birinci derece mesullerdir.
- İl Çevre ve Şehircilik Müdürlükleri: Turizm açısından en önemli sorunlardan biri olan altyapı, çevre, kontrol ve yönetiminden sorumlulardır. Turizm açısından çok önemli olan doğal kaynakların yönetimiyle ilgili sorumlulardır.
- Orman ve Su İşleri Bakanlığı Taşra Teşkilatı: “Milli Parklar”, Yaban Hayat, Su Alanları gibi turizm açısından önemli alanların idaresinden sorumlu bulunmaktadır.
- İl Özel İdareleri: “Yerel yönetimler İl Özel İdareler”, Köyler ve Belediyelerden oluşmaktadır. Eylem ve strateji planlarında yerel önceliklerin belirlenmesinde öncelik teşkil etmektedir.
- Belediyeler: Belediyeler her bölgede olduğu gibi ulaşım, sağlık, çevre ve sanat gibi birçok konuda hizmetleri vermektedir. Bu konuda hazırlanacak strateji ve eylem planında önemli bir rol oynamaktadır.
- Muhtarlar: Muhtarlar strateji ve uygulama konusunda köprü vazifesindedir.

- Üniversiteler: Üniversiteler, strateji ve eylem planlanmasında önemli bir paydaş rolü oynamaktadır. Öğrencilerinin olması nedeniyle bölgeye canlılık getirmektedir.
- Sivil Toplum Kuruluşları ve Meslek Örgütleri: “Siyasi Toplum Kuruluşları” siyasi sistemde, sosyal yaşamda ve örgütlenmede söz sahibi bir kuruluştur. Yapılan çalışmaların benimsenmesi konusunda etkili bir sosyal yapıya sahiptir. Sivil Toplum Kuruluşları turizmin gelişmesinde önemli rol oynayabilir.
- Ticaret ve Sanayi Odaları: “Ticaret ve Sanayi Odaları Kalkınma Ajansı Yönetim Kurulu”nda olup üyelerine yapılacak strateji ve eylemlerini aktarmada önemli faydaları olmuştur.
- Esnaf ve Sanatkarlar Odası: Esnaf ve Sanatkarlar Odasının bünyesinden bulundurduğu esnaf ve sanatkarların birleşmesi strateji ve eylem planının aktarılmasında önemli rolü olacaktır.
- TMMOB İl Temsilcilikleri: “Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliğine” bağlı bulunan meslek örgütlerinin turizm stratejisi ve eylem planı hazırlanmasında önemli rolleri olacaktır.
- Otel Sahipleri ve Çalışanları: Sürdürülebilir Turizm Stratejisinin hazırlanması ve eyleme geçmesi için özel sektör önemli rol oynamaktadır. Otel sahibi ve çalışanları, bu projenin aktarılması ve hayata geçirilmesinde etkinlerdir.
- Restoran Sahipleri ve Çalışanları: Restoran sahipleri ve çalışanları stratejinin hayata geçirilmesi ve aktarılmasında önemli bir role sahiptirler.
- Otobüs Firmaları: Yöredeki otobüs firmaları strateji planını uygulamada katkı sağlayacaklardır.
- Seyahat Acenteleri: Ulusal bazda ve bölgede faaliyet sürdüren acenteler “önemli turizm değerlerinin ve önemli turizm rotalarının” yerlerini bilmeleri ve gelen turistlerin gelme taleplerinin arttırılmasında önemli role sahiptirler.
- Diğer: Bölge halkı turizm stratejisinin uygulanmasında en önemli role sahip olup kilit unsurlarıdır.

Bu çalışmalar uygulamaya geçirilmiştir.

Elazığ ve diğer bölgelerde olduğu gibi kültürel değerlere ve geleneksel el

sanatlarına sahip geçmişî vardır ve bu el sanatlarını hala devam ettiren ustalar bulunmaktadır. Geleneksel el sanatları yüzyıllardır insanların ihtiyaçlarına bağılı olarak, tabiat şartlarına ve imkânları çerçevesinde insanların ihtiyaçlarının karşılamak amacıyla, giyinmek ve korunma ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik ortaya çıkmıştır. Tabi ki bu ihtiyaç daha sonra çevre şartlarına bağılı olarak değışime uğrayarak daha da gelişmiş ve toplumun kültürünü, beğenisini, toplumsal duygularını yansıtmıştır. Bölgelerin geleneksel el nakışları birçok kavram gibi o yörenin kültürü hakkında bize bilgi verir.

El sanatları; kişilerin özellikle ham malzemeyle bireylerin bilgi ve becerilerini kapsayan kendi elleriyle ve sıradan gereçlerle yaptıkları, bu ürünleri yapan kişilerin duygu, düşünce ve becerisini yansıtan, maddi gelir kaynağı sağılayan ürünlerdir (Begiç & Ceren, 2019, s. 182; Onuk, 2009, s. 73). Kültürel zenginliklerden biri olan el sanatları, kişilerin ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli rol oynar. Kültür toplum içinde bireylerin oluşturduğu bütün değerlerin tümüdür. Bu tariften de anlaşıldığı gibi kültürün birçok farklı alanlarla ilişkisi vardır. Bu konu birçok defasında edebiyat, sosyoloji, sanat, psikoloji, tarih, siyaset, gibi bilimler tarafından değerlendirilmiştir. Kültür kavramından yola çıkarak kültürel miras ya da belleğın iktisat ve sanayii le bağıının üstünde yeterli düzeyde durulmamıştır. Bu da değerlerin yönünü ortaya koymaktadır (Begiç & Ceren, 2019, s.182; Özdemir, 2009, s. 73).

Elâzığ'ın geleneksel el sanatları olarak “dokumacılık, halıcılık, çift bakıcılığı, iğne oyacılığı, semercilik, bakırcılık, yemencilik, çömlekçilik, rölyef” gibi el sanatları hala devam etmektedir. Bu sanatlar ustadan çırağı aktarıldığı gibi Halk Eğitim Merkezleri ve Tarım Bakanlığına bağılı El Sanatları Eğitim Merkezinde kursiyerlerine öğretilerek sertifikasyonla meslek edindirilmektedir. Bu sanatlar hakkında biraz bilgi vermek gerekirse (“Geleneksel El Sanatları”, n.d.);

- Dokumacılık: Özellikle dağ köylerinde, Harput ve civarında yapılan, keçe, cicim, çarpana, çul çeşitleriyle ülke çapında ünlüdür. Bunlar nerzam isminde gezici tezgâhlarda dokunmaktadır. Farklı motifler verilmektedir. Bu motiflerde en çok kullanılanların isimleri; “koç boynu, çakmak, deve boynu, öküz gözü, sinek, kaz ayağı, gonca, çengel, saç bağı, göz, keçi, akrep ayağı, eli belinde”dir.
- Halıcılık: Tamamen el emeğı olan halıların birçok kurumda yapılmaktadır. Elazığ'da bulunan kurumlardan olan il özel idaresinde halıcılık okulu 1962

senesinde açılmış olup çalışan personel sayısı 70 kişi olarak üretim yapılmıştır. Yatırımcılar 1975 yılında yatırım yaparak halı atölyelerinin açılması gerçekleşmiştir. 55 personelin çalıştığı bu atölyelerde ortalama 40 tezgâh bulunmakta ve halılar el emeğidir. Ayrıca, Tarım Bakanlığı'na bağlı "El Sanatları Eğitim Merkezi Müdürlüğü'nde" halıcılık eğitimi verilmeye devam etmektedir. Uzun süre yatılı bir şekilde devam eden bu kuruluştan mezun olan öğrenci sayısı 1.014'dür. "Bünyan, Hereke, Ladik ve Isparta" türü halılar öğretilmektedir.

- Çit Baskıcılığı: Anadolu yazmacılık sanatının, tahta kalıplarla, kalıpların oyularak kumaşa baskısının yapılması sanatıdır. Süslemede nakış yerine kumaşlara baskı yapılarak elde edilen güzel bir sanattır. Çift baskıda en önemli unsur kalıpların hazırlanmasıdır. Armut ağacı kullanılır. Harput'a hastır ve 200 yıllık bir geçmişi vardır. Bu sanatı canlandırmak için kurslar verilmektedir.
- İğne Oyacılığı: İğne oyacılığı çok eskiden gelen nineden toruna geçen, kız çocuklarını eli iğne tutmaya başladığında öğrenmeye başladığı bir sanattır. 1985'te Elazığ Müdürlüğü'nün açmış olduğu oyalı yazma ödüllü yarışma sonucu, iğne oyacılığı yeniden canlanmış ve pazar imkânı oluşmuştur. Yeni motiflerle zenginleştirilerek devam etmektedir.
- Semercilik: Motorlu araçların olmadığı eski dönemlerde ulaşımın katır, eşek ve atla yapılması için semer ve çul yapılmaktaydı. "Semerler, çul, meşin, kamyş, saman ve ip gibi malzemelerle yapılmaktadır". Motorlu araçların kullanımıyla bu sanat azalmıştır. Elazığ'da 7-8 tane semerci dükkânı kalmıştır.
- Bakırcılık: çok köklü bir geçmişi vardır. Bakırcıların kullanmış oldukları örs ve çekiç ince ve değişikdir. Farklı desenler verilerek ve dövme, çekme, dökme teknikleri uygulanarak yapılmaktadır.
- Yemencilik: Eskiden Harput'un en önemli geçim kaynaklarından biri olan yemencilik ayakkabı yapımıdır. Günümüzde unutulmaya yüz tutmuştur. Ayakkabıların alt kısmı kösele, üstü kısmı ise deriden yapılmış olup çok kullanışlı ayakkabılardır. Yemencilik sanatı yapımı zahmetli olmasından dolayı genç kalfaların ilgisini çekmemesi unutulmaya yüz tutmasına neden

olmuştur. Fakat Elazığ'da yemeniciliğin unutulma durumuna rağmen kundura yapımı fazlasıyla yaygındır.

- Çömlekçilik: İnsanlığın en eski sanatlarından biri olan çömlekçilik Elazığ çevresinde yapılan arkeolojik kazılarda binlerce yıl yaşamış olduğu, Paleolitik çağa kadar uzandığı anlaşılmıştır. Çömlekçilikte su testileri, tandır araçları, güveçlik çeşitleri, küpler başta gelmektedir. Erzaklar bu kaplarda depolanır ve yemekler pişirilir.
- Rölyef: Rölyef Elazığ'da, bakır üstüne konu ve figürleri değişik uçlu çekiçlerle tersten çizilerek zift ya da kum torbası üzerinde dövülerek resme boyut kazandırma çalışmasıdır. Bu resim çalışması tamamlandıktan sonra okside olmaması için organik bir kaplamak ile kaplanmaktadır.

El sanatları, kültür ve turizmin öz ve genel olarak, kültür turizmin asıl etkinlik alanıdır. Başka bir şekilde de el sanatları, hediyelik eşya satışları için kullanılmaktadır. Doğal el yapımı ürünleri satışı son dönemlerde artmıştır. Bu ürünler yaşayan kültürel miras şeklinde alanlara dönüştürülmektedir (Özdemir, 2018, s.15). Anadolu'da el sanatları, süreç içinde hayat tarzının, kılık-kıyafetinin değişimi, endüstri ve teknolojik gelişmeler, endüstriyel makinalarda seri bir şekilde üretilmesi, bu şekilde tekstil çeşitliliğinin sonucu elle yapılan ürünlere talebin giderek azalması, yeni kuşağın el sanatlarını bilmemesinden dolayı yok olmak üzeredir. Palu çakmasının tanıtılmasıyla, yerelden başlanarak küresele geçilmesi günün beklentilerini karşılayarak tasarımcıları kullanmasının sağlanması kültürel değerlerin yansıtılmasını sağlayarak üretimlerin olmasına vesile sağlanacaktır. Bu da talebin artması sonucu Palu çakmasının üretimini tekrardan canlanmasını sağlayacaktır. Bu şekilde istihdam artacak ve bölgenin tanıtımı olacaktır. Aynı zamanda nesiller arası kültürel miras korunacak, aktarım, kaynaşma sağlanacak, turizm faaliyetlerine yardımcı olacaktır (Begiç & Ceren, 2019, s.190).

El sanatları Elazığ'ın tanıtımı için önemli bir yer sağlayabilir. Daha önce de belirttiğim üzere geleneksel el sanatları o bölgenin kültürünü yansıtmaktadır. Kültürü kaybetmemek adına el sanatlarını geliştirmeli ve turistler için tanıtımlar yapılarak, ekonomik bir gelir kaynağı olarak sunmak gerekmektedir. Bunun için Elazığ'da yapılan ürünleri Şefik Gül Kültür Evinde, El Emeği Göz Nuru Çarşısı açılmıştır. Burada Elazığ'ın geleneksel işlenmiş el ürünleri sergilenmektedir.

3.1. Çiftlik Turizmi

Günümüz şartlarında insanları daha boş zamanlarının olması ve boş zamanların değerlendirilmesinin bir lüks değil ihtiyaç olması, bu zamanları daha verimli ve güzel bir şekilde değerlendirmelerini istemelerine neden olmuştur. Bu da turistlerin farklı turizm arayışlarına neden olmuştur. Bu turizm arayışları da turizmin çeşitlenmesini sağlamıştır. Turizm çeşitlerinden bir olan çiftlik turizmi kırsal alanlarda yapılabilecek, eğlenceli ve doğal yaşamı merak eden turistler için ideal bir turizm hareketi olmaya başlamıştır.

Çiftlik turizmi ve tarım turizmi benzer şekilde kullanılıyor olsa bile kavram olarak karıştırılmaktadır. Çok benzer anlamları olsa bile bu iki turizm şeklinin yapılabilmesi için turizm eylemlerinin çiftlikte yapılması şart değildir (Busby & Rendle, 2000, s. 635).

Köylü tarafından tarım faaliyetlerini yapılması ve turistlerin bunu gözlemlemesi ya da katılıyor olması ve köydeki evlerden birkaç tane ya da bir tanesinin konaklamaya açılması durumunda tarım turizminin gerçekleşebileceğini söyleyebiliriz. Çiftlik turizmi biraz daha farklıdır. Bu eylemlerin çiftlik turizmi olarak nitelendirilmesi için bu faaliyetlerin çiftlikte geçmesi şarttır. Çiftlik alanları köyden uzakta da olabilir. Çiftlik turizmi çiftçiler ya da çiftlik alanı sahiplerinin tarımsal bir alan ya da bahçe gibi alanlarda yürütülen, hayvanlar beslenip, bitkiler üretilen, klasik uygulamaların yapıldığı bir turizm şeklidir (Savgın, 2016, s.75; George & Rilla, 2005, s.3).

Çiftlik turizminin gelişimi için; ev sahibi halkın yaşam şekli, kültürel yapısı, gelenek ve görenekleri donanımları belirlenerek değerlendirilmelidir. Doğal değerlerin korunması önemli olmalıdır. Bölgelerin çiftlik alanlarının ekonomiyeye kazandırılması ve bölge değerlerinin korunmasıyla mümkündür. Sürdürülebilir turizm ile birlikte devam ettirilmesi için alanlar korumalıdır. Yerel kültürün ve doğal güzelliklerin korunması, ekosisteme geri dönüşü mümkün olmayan zararlar verebilecek durumları ortadan kaldırarak sürdürülebilirliği amaçlayacak şekilde çiftlik turizmi yapmalıyız (Savgın, 2016, s. 163).

Türkiye’de çiftliklerde, çiftlik turizmine yönelik yapılan çalışmalar işletmelerin özelliğine, konumuna göre farklılaşmaktadır. Bu çalışmalar, çiftlik ürünlerinin ekimi, bakımı, hayvanların bakımı, belgeli organik tarım faaliyetleri, geleneksel el sanatları, çevre bilimleri yaşam eğitimleri gibi çalışmalarını kapsamaktadır. Ayrıca çiftlikler arası

belgeli organik ürünler yetiştiren ekolojik oteller, doğa yaşamı, yoga ve tarım faaliyetinden ekonomik kazanç elde eden çiftlik oteller bulunmaktadır. Çiftlik ürünlerinin satışı organik pazarlarda, online kanallarla ve çiftlikte satışa sunulmaktadır. Bazı çiftliklerin ürünleri Ankara, İzmir, İstanbul gibi büyük şehirlerde organik ürünlerin satıldığı mağazalarda veya marketlerde ürün satışları yapılmaktadır. Bu durum da çiftçilerin stratejilerinin başarılı olduğu, ürünlerinin kaliteli olduğu, Türkiye’de organik ürünlere, tarıma, sağlıklı ürünlerin önemli bir tüketim ürünü olduğunu göstermektedir (Ahmadova & Akova, 2016, s. 23).

3.2. Tarım Turizmi (Agroturizm)

Agro turizm; büyük ve küçük çiftlikler, çiftçilere ek olarak maddi bir kazanç olması amacıyla tarla, ahır, bağ, bahçe, kümes gibi tarım ürünlerinin üretimi yapılan yerleri azda olsa ve klasik gıda işletme kuruluşları çalışma alanlarını gidip görmek, günlük rutin işlerine katılmak, çalışma alanlarını ziyaret etmek, dolaşmak, eğlenmek, alışveriş eylemleri, eğitim almak eylemlerin bir ya da birkaçını oluşturan bir turizm şeklidir. Türkiye’de, Şirince’de, Kapodokya’da doğal, tarihi, kültürel zenginlikleriyle ulaşımı rahat, tabii, doğal ve temiz ortamlarda bağ turizminin başarılı ve etkili bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Avşa adasında şaraplık değeri yüksek Cabernet, Merlot, Syrah gibi üzüm çeşitleri yetiştirilmeye başlanmıştır (Türkben, Fulya & Yılmaz, 2012).

Türkiye’nin küresel turizm pazarlarının birçok ülkeye oranla daha fazla tabii, mevsimsel, sosyo-kültürel alanlarda üstünlüğü vardır. Gelişen dünya pazarında Türkiye’nin bu üstünlüğü büyüyen dünya ve turizm sektöründeki pazar payından daha fazla bir pay alması ve kırsal bölgelerdeki tarım faaliyetlerinin fazla olduğu tarım sektöründe bağımlı bir kalkınma sağlanması mümkündür (Çikin & Uçar, 2009, s. 8).

Genel olarak turizmin ve tarım turizminin Türkiye’deki payını belirlemek güçtür. Agro turizmin bir bölge üzerindeki ekonomik etkisinin, büyüklüğünden bağımsız olarak, yabancı turist sayısı, turistler ve özellikle coğrafi kökenleri son derece önemlidir. Yapılan harcamalar turistik ürün ve hizmetlere sahip yabancı turistlerin tek ekonomik faaliyeti bölgenin artan ferahına ve yerel halkın yaşam standartlarına katkıda bulunan, yabancı turistlerden gelen tek ekonomik etki kaynağıdır (Marin, 2015, s. 160).

COVID-19 ile birlikte Türkiye’de nar, ayva, kiraz ve üzüm gibi birçok meyve ve sebzelerin ihracat satışında artma olmuştur. Bunun artmasını COVID’in etkisiyle bir

bakıma ülkelerde yaşanan ekinlerin ekilip toplanmasıyla ilgili sıkıntılardan olduğunu düşünebiliriz. Bu yaşanan sıkıntıyla birlikte “Dünya Sağlık Örgütü’nün” sağlıklı gıdalar listesine çekirdeksiz kuru üzümü almış olup 2019 ve 2020 246 bin ton kuru üzüm ihracatı yapmış olup dünya çapında ihracatta kendi başına %36’lık bir dilime sahip olmuştur. İleriki senelerde de Türkiye’nin kuru üzümde yapmış olduğu ihracatta dünyadaki sıralamasını koruyacağı düşünülmektedir (Tarım Orman Bakanlığı, 2021)

Agro turizm o bölgede yaşayan yerel halkın sosyo-ekonomik alanda gelişmesini sağladığı gibi bu gelirlerin bir kısmı da geleneksel kültürlerin yaşatılması için bu alanda kullanılmaktadır. İleriki yaşamlarda, dünyada ki turizm olgularından en büyük kazancı elde edecek turizm şekli, doğal alana, ekosistemi zarara uğratmayan turizm şekli olacaktır. Agro turizm bu turizm şekillerinden biri olmakla birlikte biyolojik çevreyi korumayı da amaçlamıştır. Agro turizm kapsamında bağ turizmi olup, ekolojik anlamda sürdürülebilirliği sağlaması, ekonomik ve sosyal anlamda uygunluğu ve kabul edilirliliğinden dolayı önemli bir turizm şeklidir (Türkben, Fulya & Yılmaz, 2012, s. 47).

Türkiye birçok ülkeye göre daha zengin bir coğrafyaya, doğal güzelliklere ve kültüre sahip olmasına rağmen tarım turizminden yeterli oranda pay alamamaktadır. Türkiye’de, bağ turizmi geliştirilebilir ve Türkiye’nin kültürel özellikleri yansıtılarak tanıtılabilir. Bunun için yerel mimariye uygun yapılaşma, pansiyon kültürü, el sanatları, bağcılık, şarapçılık vb. alanların gelişimi sağlanabilir. Kentten kente göç edilmesi önlenmesi amaçlanarak pansiyon, butik otel gibi tesisler kurularak turizm gelirleri artarak kırsal kesime destek sağlanabilir. Bölgenin tarımsal sanayinin gelişmesi sağlanarak işgücünün artması sağlanır ve bu duruma yönelik sosyal sorunların çözümünde önemli rol oynar. Zekice yapılan bir planlamayla Türkiye’nin tarım turizmini en doğru şekilde geliştirmelidir (Türkben, Fulya & Yılmaz, 2012, s. 47).

Elazığ, “Doğu Anadolu Bölgesinin güneybatısında” olmakla birlikte “Yukarı Fırat Bölümü” olarak isimlendirilen alanın içinde bulunmaktadır. Toplam 158 bin hektar kullanılan alanı bulunmaktadır. Bu tarım alanlarının %66’sı sulu, geri kalanı da tarım alanı olarak kullanılmaktadır. Bu toplam tarım alanının %12,1’i I. sınıf kategoride, %20,3’ü II. sınıf kategorisindedir. Bu tarım alanları içerisinde (Demirtaş, 2016);

- Tarla bitki yetiştirilmesi %81,5,
- Bahçe bitkileri %18,5’li bir dilimi vardır.

Yoğun olarak yetiştiriciliği yapılan ürünler arpa ve buğdaydır. Buğday tarla alanının %41,4, arpa ise %39,1'lik paya sahiptir. Yaklaşık bir yılsa üretilen buğday, 114 bin ton buğday, arpa üretimi ise 115 bin ton 'dur. Tarla bitkilerinden yetiştiriciliği yapılan diğer bitkiler şeker pancarı mısır ve mürdümlüktür. İlin en önemli ekonomik kazanç elde eden tarımsal ürünlerinden biri ise kayısıdır. Toplamda 29,3 bin hektarlık bahçe bitkilerinin ekim alanından %28,3'ünde gerçekleştirilen “yetiştiricilikte yıllık 38,6 bin ton kayısı üretimi” gerçekleştirilmektedir. İlde önemli ölçüde üretimi yapılan ürünler elma armut, şeftali, dut, vişne, erik, çilek, üzüm'dür. Öküzgözü üzümü yetiştiriciliği yaygın olan, siyah ve iri taneli, sulu bir üzüm çeşidindedir. Bu üzüm şaraplık bir ürün olsa bile, şıra yapımında, kurutmalık ve sofralık olarak da kullanılmaktadır. Üzümün meyvesinin suyunun asitliği %0,82, pH'ı 3,337 ve kuru maddesinin oranı da %21,8'dir. Bu üzüm çeşidinin tane boyu ortalama 22,9 mm ve bu üzümlerin her tanesinde üç çekirdek bulunur, meyve eti ise orta serttir. Sapları uzun, meyve eti orta sertlikte v her danede bulunan çekirdek sayısı 3'tür. Seyrek yoğunluktadır ve salkımlar 420 gr ağırlığında, her bir salkımda ise ortalama 180 adet dane mevcuttur. Yaprakları orta büyüklüktedir. Tarımsal alanların en önemli sorunları (Demirtaş, 2016);

- Miras ile tarım alanlarının parçalanması ve bu şekilde dağınık ve çok fazla parçalara bölünmesi,
- Motorizasyon ve sulamaların uygun maliyetlerin fazlasıyla artması nedeniyle uygun maliyetlerde yetiştiriciliğin yapılamaması,
- Sözleşmeli tarım sistemi (üreticinin üretmiş olduğu ürünü alma garantisi vererek satışındaki riski ve pazar sorununu ortadan kaldırma) yaygınlaşmaması,
- Yumurta ürünleri dışında hiçbir tarım ürününde sözleşmeli tarım üretimi yapılmaması,
- Çiftçilerin yaygın bir şekilde sertifikalı, kaliteli fide, fidan, tohum kullanmaması, klasik şekillerde meyveciliği yapmaları sebebiyle istenilen standartlarda yetiştiricilik yapılmaması (tohum kullanımında sertifikalı olması verimi %10-15 arttırmaktadır.),
- Üretimdeki tohumların maliyetinin fazla olması, bazı yetiştiricilerin yaptığı serpme ekim (savurma yöntemi) ile fazla tohum kullanması, yeni tohum

çeşitlerinden istenilen beklentinin gerçekleşmemesi, bu durumunda üretici gelirini olumsuz etkilemesi,

- Zirai ilaçların uygun tekniklerle kullanılmaması, yabancı otlarla mücadelenin yapılamaması, istenilen verimin düşük olmasına neden olması,
- İlaçlama, sulama, hayvansal üretim, hasat, gübreleme konusunda bazı çiftçilerin bilgisizliği,
- Çiftçilerde tarımsal ürünlerde organize olmamaları sebeplerinden dolayı tarımsal sorunlar yaşanmaktadır.

Elazığ'daki bu tarımsal sorunların çözümlenmesiyle çok daha verimli sonuçlar elde edilebilir. Toplamda 158.000 hektar tarım alanı varsa ve 1 hektar 10.000 metre kare olduğuna göre alanı 1.580.000.000 metre kare olmaktadır ve bu alan bir tarım arazisi için oldukça iyi bir değerdir.

Şu ana kadar Elazığ'da agro turizm için de bir çalışma yapılmamıştır. Tarım alanlarının bir kısmını agro turizm için açabilir, var olan butik otelleri bu alanda değerlendirebilir, hatta potansiyeli karşılayamazsa kültürel mimariyi yansıtan butik oteller yapılabilir, hem çiftçiye hem de Elazığ yöresinin ekonomisine katkı sağlayacaktır. Şekil 3, Şekil 4, Şekil 5'de Elazığ'da öküzgözü, diğer bir adıyla boğazkere üzümünün yetiştiriciliği yaygın olarak yapılmakta ve Elazığ'da bulunan şarap fabrikasında öküzgözü (buzbağı) şarapları üretilip Türkiye'de dağıtımı yoğun bir şekilde yapılmaktadır

Elazığ öküzgözü üzümünün yanı sıra boğazkere üzümü de "Türk Patent ve Marka Kurumu tarafından" tescillenmiştir, iki üzümümüzde coğrafi işaretlenmiştir. Öküzgözü üzümünün iriliğinden dolayı değil, renginden ötürü bu ismi koyulmuştur. Boğazkere üzümünden öküzgözü üzümünden kabukları daha incedir. Boğazkere'ye göre tadı daha güzeldir ve hazmı daha kolaydır. Boğazkere üzümünün taneleri oval, koyu renklidir. Kabuğunun kalın olmasından dolayı yerken boğazda kalmasından dolayı bu ismi almıştır. O yüzden yemelik olarak kullanılmasından çok şarap, şıra, orcik gibi ürünlerin yapımında kullanılmaktadır.

Şekil 3: Elazığ Öküzgözü Üzümü (“Şaraplık Üzümler – ÖKÜZGÖZÜ Hakkında Herşey”, n.d.).

Şekil 4: Elazığ Boğazkere Üzümü (“Tüplü Siyah Boğazkere (Asma-Bağ) Üzüm Fidantı”, n.d.).

Şekil 5: Elazığ Buzbağ Şarabı (“Buzbağ Şarap Elazığ”, n.d.)

Türkiye’de Kırklareli, Bilecik, Elazığ, Urfa, Gaziantep gibi Anadolu’daki birçok bölgede ‘Şarap Deneme Evleri’ açılmaya başlandı. Bu imalathanelerde

çalıştırılan uzmanlar Fransızlardır. Fransız uzmanlar değişik şaraplar üretmeye başladılar. 1942 yılında Elazığ'da açılan 'Şarap Deneme Evi' 1944 yılında fabrikaya dönüştürülmüş ve günümüzde üretim yapmaya devam etmektedir. Üretim yaptığı kapasitesi 6 milyon litreye çıkmış olan bu fabrika Elazığ bölgesindeki tek fabrikadır. Terroir bilinciyle Öküzgözü ve Boğazkere üzümleriyle şarap üretimi yapılmaktadır. Günümüzde dünyanın üzerinde durmuş olduğu bir konu olan üzümün yolculuk yapması yerine, bulunmuş olduğu bölgede olması ve burada işlenmesi bir avantaj olmaktadır. Elazığ'da bulunan Öküzgözü ve Boğazkere üzümlerinin %25'i Elazığ'daki şarap fabrikasında işlenerek şarap üretimi yapılmaktadır. Dünya'da en önemli teşkilat olan LRQA (ISO 14001 Belgelendirme Hizmetleri) tarafından araştırmalar sonucu "Elazığ Şarap Üretim Tesisi, Türkiye'de ilk defa bu belgeleri alan Kayra Şarköy Üretim Tesisinin ardından, ISO 9001:2000 Kalite Yönetim Sistemi ve ISO 22000:2005 Gıda Güvenilirliği Yönetim Sistemi belgelerini almaya hak kazandı" ("Elazığ Şarap Fabrikası ve Şarabı", n.d.).

3.3. Eko Turizm

Eko turizmin tanımı, nasıl ortaya çıktığı, ne anlama geldiği, amaçlarıyla birlikte sonuçları çoğunlukla birbiri arasında ilişkili bir şekilde, benzer şekilde tanımlanmış ve yoğun bir şekilde tartışılan bir mevzu olmuştur. 1990'lardan beri eko turizmin tanımı, yapıma amacı ve sonucu artarak yoğun bir şekilde tartışılan bir konudur (Erdoğan & Erdoğan, 2005, s. 3; Blamey,1997; Fennel, 1999, 2001; Orams, 1995; aktaran Priskin, 2003).

İlk olarak 1192 yılında Rio Çevresi Zirvesinde sürdürülebilir bir dünya ve yeryüzü ve çevre adına kıyaslar ortaya koyulmuştu. Bu yapılmış olan kıyaslar, turizme göre uyarlanmış, doğaya zarar vermeden, yerel halkın kültürünü yok etmeden, doğadan yararlanması şeklinde özetlenmiştir. Geçen süreç içinde 'ekoturizm' kavramını benimsemiştir. 2002 yılı "Mayıs ayında, Kanada'da Quebec kentinde", toplamda 133 ülkeden, 1100 delege katılımıyla "Dünya Ekoturizm Zirvesi" 'inde katılan bütün ülkelerin benimsemiş olduğu ortak bir tanım yapılmıştır. Bu tanıma göre, "yeryüzünün doğal kaynaklarının sürdürülebilirliğini güvence altına alan, bunun yanı sıra yerel halkların ekonomik kalkınmasına destek olurken, sosyal ve kültürel bütünlüklerini koruyup gözetilen bir yaklaşım ya da tavır" olarak benimsenmiştir ("Ekoturizm Nedir?", n.d.).

Bu tanıma göre, doğanın el değmemiş alanlarına yapılan turizm şeklidir."Doğan çevrenin sürdürülebilirliği" olan ilkesine yapılan doğaya yönelik yapılan turlarda kesinlikle uyulmalıdır. Tura katılan katılımcıların ve tur operatörlerinin uyması gereken kurallar vardır ("Ekoturizm Nedir?", n.d.);

- Doğal koruma alanı, Milli Park koruma alanları gibi bildirisi yapılmış bölgelerde, bakanlığın ve kurumların belirlemiş oldukları kurallara katiyen uyulması, yasak yada kısıtlı bölgelere giriş, kamp yapılması konusunda kurallara uyulması,
- Kamp ya da gezi yapılan yerlerde, gezi için belirlenen gezi rotaları varsa, bu rotalara uymak, rehberlerin bu konudaki uyarılarına ve yol göstericiliğine uymak,
- Yapılan gezilerde asgari oranda flora ve faunayı olumsuz etkileyecek şekilde hareket etmek,
- Yapılan gezide çevreye tek bir atık bile bırakmamak ve doğayı etkileyecek bir iz bırakmamak,
- Nesli tükenmekte olan hayvanların olmuş olduğu alanlarda gürültü, kirlilik vb. yapmamak,
- Acenteler için kurallarda, fauna ve floranın korunması adına özellikle önem teşkil eden alanlarda yıl içinde ve uzun dönemde tur güzergahlarını, koruma ilkelerine bağlı kalarak, sıkı sık değiştirmek; doğa ve dağ rehberliği adına yetkili resmi kurumu tarafından verilen sertifikalı rehberler kullanmak, bu sertifikası olan elemanları yoksa bu konuda uzman olan kurumlardan ve şahıslardan doğa turları konusunda bu konuda eğitim almış olup tecrübeli rehberlerle çalışmak.

Eko turizmin "yerel kültürlerin sürdürülebilirliği ve yerel halkların bu turizm faaliyetlerinden yarar sağlaması" ilkesi iki tane önem teşkil eden prensipten oluşmaktadır. İlki, ekoturizm yapılan yerin yerel halkı, yapılan eylemden maddi bir gelir kazanması, ikincisi ise ekoturizm yapılırken bölgeye maddi bir kazanç sağlarken; maddi ve manevi kültürlerinin bozulmamasıdır. Türkiye'nin zengin bir coğrafyası ve doğa potansiyeli vardır. Türkiye'de henüz daha yeni bilinen bir olgudur, resmi kuruluşlar, bu turizm çeşidi için herhangi bir çalışma yapmamıştır. Turizm, Kültür, Orman ve Çevre bakanlığının koordineli bir şekilde çalışarak gerekli alanlara kurallar getirilerek ekoturizm için bölgeler ve rotalar saptanmalıdır ("Ekoturizm Nedir?", n.d.).

Elazığ'da eko turizm çalışması ilk defa İçme köyünde başlamıştır. İlgili birimler bu köyde 5 saatli bir inceleme yapmıştır. Swot analizi yapılmış İçme köyünün bu konuda zayıf ve güçlü yönleri tespit edilerek ve bu potansiyele uygun olduğu kanısına varılmıştır. Burada yöresel ürünlerin sergileneceği alanlar, bisiklet- fotoğraf parkuru, hobi bahçeleri, perma kültür çiftlikleri yapılması planlanmaktadır (“Elazığ’ın İlk ‘Eko Köy Projesi’ Hayata Geçiyor”, 2019).

3.4. Av Turizmi

Av mevsimi içinde, belirlenmiş olan alanlarda, belirlenen av hayvanları olmak kaydıyla, belirlenmiş olan kurallar çerçevesinde gerçekleştirilen avcılık eylemi, av turizmi olarak bilinmektedir. Av turizmi için gelen kişilerin belli bir ücret ödemesi gerekmektedir. Avlanma faaliyetlerinin izin olmadan, izinsiz bir şekilde gerçekleştirilmesi, bazı hayvanların nesillerinin tükenmesine neden olmaktadır. İzinsiz yapılan avlar doğal hayatın dengesini bozmaktadır. Bunu önlemek adına av turizmi gerçekleştirilmiştir. Av turizmini eyleminin gerçekleşmesiyle, izinsiz yapılan avlanmalara getirilen cezalar ile faunanın korunması sağlanmıştır. Ayrıca av turizmi ekonomik anlamda bir girdi sağlamaktadır. Bu elde edilen gelirin bir kısmı yaban hayatın korunması için harcanmaktadır (“Av Turizmi Nedir? Av Turizmi Hakkında Bilgi”, 2020).

Günümüzde insanlar, farklı yaban hayvanlarına rastlamak, avlanabilmek ve farklı maceralar yaşayabilmek için çok uzaklara ‘Av Turizmi için gidebilmektedirler (Özer & Cihangir, s. 1173; Bayer, 1992; Ege, 1998; Şafak, 2003; Osmonalieva, 2007). Avına izin verilen bazı hayvanlar; “Sakarca Kazı, Fiyu, Boz Ördek, Çamurcun, Yeşilbaş, Kılkuyrak, Macar Ördeği, Çulluk ve diğerleridir”.

“Fırat Nehri, Keban Barajı gölü ve Hazar Gölü gibi su alanlarına sahip olan Elazığ pek çok av kuşuna sahip bir alandır”. Ördek, kaz ve av kuşlarının avlandığı bu alanlarda sulara balık avları içinde uygundur. Elazığ'da birçok yerde avcılık yapılabilecek alanlar vardır. Dağlık alan olan av bölgelerinde ayı ve dağ keçisi avlanmakta, Elazığ ovası ve düz olan arazilerde ise üveyik bağırtlak, bıldırcın ve toy gibi av kuşları da avlanmaktadır. Ayrıca Elazığ'da en çok avlanan av hayvanları keklik ve tavşandır. Elazığ avcıları belirtilen av hayvanları dışında özellikle av olarak eylemde bulunmasalar da “tilki, porsuk, sansar, mezeldek, sarıasma, karabatak, kunduz gibi hayvanları da avlamaktadırlar” (“Elazığ ve Harput'ta Avcılık”, n.d.).

3.5. Dağ ve Kış Sporları Turizmi

Dağcılık, dağlık alanlarda sadece kamp kurmak ya da yürüyüş yapmak değil, tırmanıcılık yapılan sporları da içine alan bir doğa sporudur. 18. ve 19. yüzyıllarda özellikle Fransız ve İngilizler olan Avrupalı zenginlerin, kendilerinin boş olan vakitlerini değerlendirmek adına, hayatlarına yeni maceralar katmak amacıyla spor sayılmaya başlayan dağcılık, diğer ulusların ilgisini 20. yüzyılın başlarında çekmeyi başarmıştır. 1931 yılında “Cenevre’de” merkezi olan “Uluslararası Dağcılar Birliği (UIAA)’nin” kurulmasıyla Uluslararası bir spor şekline gelmiştir. Bu spor daha sonra kendine has belirli teknik ve emniyet şekillerinin geliştirilmesiyle disiplinli ve kendine ha kriterleri olan bir spor haline gelmiştir ve doğa sporlarına da öncülük yapmıştır (“Hazar Gölü”, n.d.). Geleneksel tırmanış şekilleriyle başlanan dağ sporları, rafting, snowboarding, doğa yürüyüşleri (trekking), canyoning, kampli yürüyüşler, ipe atlama (bungee-jumping), paraşütle uçuş (hang-gliding), oymacılık (carving) gibi yeni spor çeşitleriyle çeşitlenmiş ve yaygınlaşmıştır (“Ülkemizde Dağ Sporları Nedir?”, n.d.).

Dağların tabii güzellikleri, çevresel faktörleri ve çekicilikleri, gelişmiş ulaşım imkânları, yansıttıkları kültürel değerler ve teknolojinin ilerlemesi dağcılık sporlarının gelişmesine ve dağcılık kulüplerinin artışıyla turizmin gelişmesini sağlamıştır. Alpler’de ilk olarak dağcılık kulübü 1857 yılında kurulmuş, Avusturya’da 1862’de, İsviçre ve İtalya’da 1863’te, Almanya’da 1869’da, Fransa’da ise 1874 yılında dağcılık kulüpleri kurulmuştur. Avrupa’da demiryolunun gelişmesiyle, Alpler’de dağcılığın yaygınlaşması sağlanarak en kısa zamanda Avrupa sınırları dışında da diğer kıtalara yayılmaya başlanmıştır (Emekli, 2015, s. 7).

Türkiye’de Dağcılık Turizmi potansiyeli yüksek ve fazla talep edilen alanları(“Ülkemizde Dağ Sporları Nedir?”., n.d.);

- Uludağ (Bursa)
- Köroğlu (Bolu)
- Ilgaz (Kastamonu)
- Beydağları (Antalya)
- Aladağlar (Kayseri, Niğde, Adana illeri arasında)
- Demirkazık (Niğde)
- Direktaş (Niğde)
- Kızılkaya (Mersin)

- Alaca (Çorum)
- Bolkarlar (Ulukışla)
- Hasan Dağı (Aksaray)
- Erciyes (Kayseri)
- Kaçkar Dağları (Rize-Artvin)
- Verçenik ve Altınparmak (Rize- Artvin)
- Munzur ve Keşiş (Erzincan) “Dağ ve Doğa Yürüyüşleri Sporları”
- Cilo (Hakkâri)
- Nemrut(Van Gölü Kıyısında)
- Süphan Dağı (Bitlis)
- Ağrı Dağı (Ağrı)

Dağlar turistler için çekicilik unsuru teşkil etmektedir. Dünya turizminde elde edilen turizm gelirinin %15-20’si (bu da yıllık ortalama 70-80 Milyar ABD Doları’na karşılık gelmektedir) dağ turizminden karşılanmaktadır (“Ülkemizde Dağ Sporları Nedir?”, n.d.).

Elazığ’da dağ sporları için güneydoğusunda yer alan 2347 metre yükseklikte Hazar Baba ve bunun doğusunda yer alan 2171 metre yükseklikte Mastar Dağları bulunmaktadır. Buradan Hazar ve Keban Göllerini görmek mümkündür. Hem seyir tepesi şekilden güzel bir konumda olmaları, hem de zengin bir flora-fauna olmaları ve yaz aylarına kadar kar tutmalarından dolayı dağ tırmanma ve doğa yürüyüşleri için idealdir. Her sene 15-22 Nisan tarihleri arası Türkiye geneli kutlanan ‘Turizm Haftası Etkinlikleri’ kapsamında Hazar Baba Dağ-Doğa yürüyüşü Mayıs ayının ikinci haftasında düzenlenmektedir (“Dağ ve Doğa Yürüyüşleri Sporları”, n.d.).

Tatil ve turizm denilince akla deniz, kum, güneş gelirdi. Turizm çeşitlerinin artması ve gelişmesiyle birlikte alternatif turizm şekilleri artmıştır. İnsanlar yaz aylarında turizme katıldıkları için yeni arayışlara girmişlerdir, bu arayışlarda alternatif olarak kış turizmi ortaya çıkmıştır. Kış turizmi genellikle bol kar yağışı olan ve karın uzun süre dayandığı bölgelerde ortaya çıkmıştır. Kış turizminin mantığında kayak vb. bulunmaktadır. Kış turizmi için gelen turist profillerinde kayak sporları amaçlı geldiğini görmekteyiz. Bu nedenle kış turizmine açılacak olan alanın kar yağının bol ve kar tutması uzun süreçli, eğiminin ve yüksekliğinin kış sporları yapmaya uygun olması gerekmektedir. Bu turizm şeklinin bazı teknik özelliklere de ihtiyacı vardır. Teleski,

telesiyej, teleferik, telekabin gibi kayak sporunu yapacak sporcuları istenen yüksekliğe taşıyacak gerekli materyallerin sağlanması gereklidir. Ayrıca ulaşım ve konaklama da önemlidir. Konaklama işletmelerine gidilecek yolların sürekli açık olması sağlanmalıdır (“Turizm Çeşitleri”, n.d.).

İnsanların artık tatil anlayışının değişmesiyle daha farklı alternatif turizmlere ilgi başlayıp, turizmin sürdürülebilirliğini arttırmış ve mevsimsellik olgusunu azaltmıştır. Turizmin küreselleştiği günümüzde Türkiye’de yeni olgular oluşturma zorunluluğu doğmuştur (Özçoban, 2019, s. 1608; Sarıtaş, 2009, s. 35). Günümüzde her geçen gün ekonomik gücün artmasının önemi yükseldikçe turizmden ekonomik gelir sağlama ve istihdamı artırma gerekliliği artmıştır. Mevsimselliğin etkisinden ötürü turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanması gereken bir konudur (Özçoban, 2019, s.1608; Çakmak & Yılmaz, 2018, s. 270).

Kış turizmini ülkeye sağladığı katkılar vardır. Bunlar(“Turizm Çeşitleri”, n.d.);

- Ekonomik olarak gelişmemiş ya da yeni gelişmekte olan bölgelere katkı sağlar,
- Yöredeki halkın refah düzeyini artırır.
- Turizmi mevsimsellikten kurtararak turizm çeşitliliğine katkı sağlar.
- Turizm sezonuna takılan işletmelere katkı sağlar.
- İşletmeleri mevsimsellikten kurtararak istihdamı artırır.
- Göç veren bölgeler için tam tersi göç almasını sağlar.
- Kış turizminin dağlık bölgelere yapılmasından dolayı temiz hava alımını sağlar ve bölgenin diğer yerlerine turistlerin ziyareti sağlanmış olur.
- Bölgeye ekonomik anlamda kalkınma sağlanmış olur.
- Kültür, Sağlık, Av ve Doğa Turizminin de yapılmasını sağlar.
- Sadece kayak sporları değil, diğer spor türleri için de kamp olanağı sunmuş olur.

Elazığ’da 1999 yılında açılan “Hazar Baba Kayak Merkezi” Elazığ’a bağlı Sivrice ilçesinin merkeze olan uzaklığı 6 km. olup Hazar Gölünün kıyısında bulunmakta ve 2347 metre yüksekliğindedir. Kış turizmine uygun, hem turistlerin hem de yöre halkının faydalandığı bir merkezdir. “Hazar Baba Kayak Merkezinde” kafeterya ve kayak evi olarak iki tane binadan oluşmaktadır. Kayak evinde kalan gününbirlikçilere misafirlere kayak takımları temin edilmektedir. 2000 senesinde var

olan teleski tesisi büyütülmüş ve 1700 metreye çıkarılmıştır. Bulunan kayak pisti hem amatör hem de profesyonel kayakçılar için uygun bir alan olarak yapılmış, rahat kayma imkânı sağlanmıştır. Turistler kayak yaparken Keban Barajı ve Hazar Gölünün görüldüğü bir seyir tepesi konumundadır (“Kış Turizmi”, n.d.).

3.6. Mağara Turizmi

Kolaylıkla erime ve aşınmaya karşı dirençsiz bölgelerde yer alan kayalarda oluşan çatlakların arasından suların sızmasıyla, yeraltını aşındırmalarıyla oluşan ve bu şekilde insanların geçişinin olacağı şekilde boşlukların oluşmasıyla mağaralar oluşur. Oluşan bu boşluklar, sağlık amaçlı ya da merak açısından turistik olarak seyahat edilmesi, o beldenin turistik hizmetlerinden yararlanılmasıyla mağara turizmi oluşmaktadır. Dünya ile kıyaslanırsa Türkiye karstik oluşum açısından çok uygun bir ülkedir. Türkiye’de mağaraların bir kısmı, tarihin en önemli aşamalarında sığınak olarak kullanılmıştır. Türkiye’de, mağaraların özelliklerini kaybetmemeleri ve sürdürülebilirliğini korumaları için tüm mağaralar turizme açılmamıştır.

Türkiye’de 1964 senesinde kurulmuş olan “Mağara Araştırma Derneği (MAD)” tarafından başlatılmıştır. Arından ilk kurulan üniversite kulübü 1973 yılında “Boğaziçi Üniversitesi Mağara Araştırma Kulübü (BÜMAK)” olmuştur. “MTA Jeoloji Etütleri Dairesi” bünyesinde 1979 yılında kurulan “Karst ve Mağara Araştırmaları Birimi”, günümüzde mağara üzerine yapılan araştırmaların büyük bir kısmını kapsamaktadır. Bu günümüze kadar bütün yerli ve yabancı mağaracı takımlarının araştırıp incelenmiş ve bu inceleme sonucunda belgelendirdikleri mağaraların sayısı yaklaşık olarak 800’dür. Turizm çeşitliliğini sağlamak için mağara turizmi önemli bir yer teşkil etmektedir (Küleççi & Sezen, 2018, s. 67).

Dünya çapında yerli ve yabancı takımlarının araştırdığı mağara sayısı 2000 ile 2500 arasında olmasına rağmen, Türkiye’deki mağara sayısı 40.000’in üzerinde olduğu tahmin ediliyor. Günümüzde turistik amaçlı kullanılan mağaralar yerli ve yabancı turistler tarafından fazlasıyla ilgi görmekte ve ziyaretçi sayısı fazladır. Türkiye’nin %40’lık alanı, karstlaşmaya uygun kayalardan mağara oluşumları oluşmuştur. Türkiye’de 20.000’den fazla erimeye uygun kayaların oluşturduğu mağaraların bulunduğu tahmin edilmektedir. Bu mağaralardan 1500 tanesini MTA ve mağaracılıkla alakalı diğer kulüp, dernek, topluluk ve kuruluşlar tarafından incelenmiştir. Türkiye’nin en derin mağarası -1429 derinliğindeki Mersinde bulunan

Peynirlikönü Mağarası ve en uzun mağarası ise 15 km'den uzunluğu fazla olan Isparta'da bulunan Pınargözü Mağarası'dır. Türkiye'de turizme açılmış 30'dan fazla mağara vardır, bunların dışındakiler yalnızca uzman rehberler eşliğinde uygun ekipmanlarla özel ilgisi bulunan ekipmanlarla giriş sağlanabilmektedir (Küleççi & Sezen, 2018, s. 67; Arpacı vd., 2012).

Elazığ'da mağara turizmi açısından önemli çok elverişlidir. Günümüzde bilinen ve keşfedilen dört mağarası bulunmaktadır. Şekil 6,7 ve 8 de bunlardan biri Harput'ta bulunan Buzluk Mağarası, ikincisi Ölbe vadisinde olan Deve Mağarası, üçüncüsü Keban'da bulunan Keban Gümüşkaya Mağarası ve dördüncüsü ise Ölbe Vadisinin batısında bulunan Koyun Mağarası'dır.

Şekil 6'da "Buzluk Mağaraları", Harput'un kuzeydoğusunda, Elazığ'a 11 km. uzaklıkta bulunmaktadır. Mağara, yer kabuğunun jeomorfolojik yapısıyla; klimatolojik şartlarından ayrıca hava sirkülasyonu özelliğinden ötürü yaz aylarında doğal tabakalar oluşmaktadır. Bu tabakalar bal peteği, dikitler ve sarkıt şeklinde buz tabakaları oluşturarak soğuk hava oluştururken, kış ayları da sıcak hava oluşturmaktadır. Doğal şartlardan dolayı şu an da buzluk mağarası gelen ziyaretçilere kapalı bulunmaktadır. Buzluk mağarasının açılması için Çevre şehircilik İl Müdürlüğü ve Elazığ Belediye Başkanlığı tarafından çevre düzenleme ve planlama açısından çalışmalar devam etmektedir ("Buzluk Mağarası", n.d.).

Şekil 6: Elazığ'daki Buzluk Mağarasından Örnekler (Buzluk Mağarası, n.d.).

Şekil 7’de Ölbe Vadisi, tarihi olan Harput’un öne çıkan hedeflerinden biridir. Trekking amacı güden ziyaretçiler için doğal güzelliği ile Ölbe Vadisinin içinde bulunan bu mağara “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 6. maddesinde belirtilen taşınmaz tabiat varlıklarına örnek olarak verilen kaya sığınağı niteliğinde bir mağaradır”. Mağara tavanında bulunan oyuklar, kuşların barınağı olmuştur. Ayrıca güneşin içeri girmesi için bunu sağlayan doğal bir şekilde açılan pencereler bulunmaktadır. Mağaranın güneyinde ve tabanında, kuşların barınağı olan küçük oyuklar, iç kısımlara kadar uzanmakta ve 10-20 cm’lik delikler bulunmaktadır. Ölbe Vadisin batı ucunda 1*1 ebatlarında Koyun Mağarası isminde başka bir mağara da bulunmaktadır (“Ölbe Vadisi”, 2017).

Şekil 7: Ölbe Vadisi("Ölbe Vadisi", 2017).

Şekil 8: Deve Mağarası("Deve Mağarası ve Ölbe Vadisi Güzelliği İle Dikkat Çekiyor",2022).

Ölbe Kanyonu dağ yürüyüşleri ve kaya tırmanışları için uygun bir istikamet olup zengin bir doğal güzelliğe sahiptir. Doğayı seven turistlerin ilgisini çekebilecek

doğal güzelliklere sahiptir. Ölbe Kanyonunun kuzeyinde bulunan Gavurtaş ve Anguzubaba tepesine yürüyüş yapılabilir ve seyir tepesi olması sebebiyle geniş güzel bir görseelliğe sahiptir. Bu tepelere çıkılıp doğu ve güneye doğru bakılınca Keban Baraj Gölü'nün Uluova'da oluşturduğu körfez, doğu tarafa bakıldığında da Pertek oluğunda Keban Baraj Gölünün çok büyük bir kısmını izleme imkânı olacaktır. Doğal sit alanı olarak ilan edilmesi ve bu alanda planlamaları yapılmasıyla Şekil 7 ve Şekil 8'deki Ölbe Kanyonu Ve Deve Mağarası önemli bir turizm alanı olarak önem kazanacaktır (Şengün & Tonbul, 2005, s. 15).

Şekil 9'da Elazığ'da iki sene önce keşfedilen Keban ilçesinde bulunan Keban Gümüşkaya Mağarası olarak adlandırılan bu mağara 10 bin metrekarelik bir alana yayılmış olup 200 metre derinliktedir. Milyonlarca yıllık bir tarihi olduğu düşünülmektedir. Hangi jeolojik çağa ait olduğu tespit edilememiştir. Bölge halkı tarafından 'Keban Sarkıt Mağarası' olarak bilinmekte, milyonlarca yıl öncesinden oluşan akma ve damla taşlar, normal ve perde sarkıtlar gibi yapıtlar yer almaktadır. Dağın eteğinde bulunan dik şekilde olan zorlu tırmanış gerçekleşerek ulaşılabilecek mağara, el değmemiş güzelliğini ve doğallığını korumakta ve bazı oluşumları insan figürlerine benzemektedir. Hayranlık uyandıran farklı oluşumları görmek mümkündür ("Elazığda keşfedildi Milyonlarca yıllık tarihi olduğu düşünülüyor", 2019).

Bu alanın turizme kazandırılması için Keban kaymakamlığı uzun zamandır yapmış oldukları çalışmalar sonucu fizibilite raporu hazırlatmış ve hazırlanan bu rapor sonucunda turizme açılması uygundur raporu almıştır. Daha sonra bu mağaranın tescilinin bulunmaması sebebiyle kaymakamlığın takibinin yapılmasıyla 2020'nin mart ayı itibariyle Çevre Şehircilik Bakanlığınca yapılmış ve proje aşamasına geçilmiştir. Kaymakamlık ve Elazığ İl Özel İdaresi ile mağaranın turizme açılması için çalışmalara başlanmıştır ("Keban Gümüşkaya Mağarası için Proje Aşamasına Gelindi", n.d.).

Şekil 9: Keban Gümüşkaya Mağarası (“Keban Gümüşkaya Mağarası için Proje Aşamasına Gelindi”, n.d.).

3.7. Macera Turizmi

Macera seyahati, belirli ölçülerde risk durumuna göre seyahat ve keşif içeren fiziksel çaba ve özel beceri gerektiren bir niş turizmdir. Turistlerin bilinmişin dışında “daha az gidilen yollar” tatilleri aradıkları son senelerde, net bir tanımının olmamasıyla birlikte, pazarın boyutunu ve boyutun büyüklüğünün ölçülmesini engellemektedir. Macera için yapılan seyahatler; kültürel alışverişleri, fiziksel aktiviteleri ve doğayla alakalı herhangi bir turizm hareketini oluşturabilir. Macera turizmi ile turistlerin kendi alanlarından çıkarak psikolojik olarak motivasyona ulaşmasını sağlayabilmektedir (Macera Turizmi Ne Demektir?”,2020). Macera kavramı en klasik tanımıyla kendi yaşamından uzaklaşma anlamındadır. Ewert’in düşüncesine göre (1994); macera olgusu, herkese göre farklı olup, sübjektif bir kavramdır. Macera kavramı, fiziksel durumundan çok, duygusal ve zihinsel olgusuna bağlı değişen bir düşüncedir (Garda,2011, s. 203; Gyimothy & Mykletun, 2004, s. 856).

Macera turizmi; bungee jumping, kano, dağ bisikleti, rafting, dalış, çelik halatla kayma, kano, tekking, dağcılık, yamaç paraşütü, keşif, yürüyüş, kum sörfü, kanyon geçişi, kaya tırmanışı ve mağaracılık gibi etkinlikleri içerebilir. Belirli etkinlikleri içeren, macera olma kriterini içeren turistik seyahat türlerini kapsamaktadır (“Macera Turizmi Ne Demektir?”,2020).

1980’li yıllarda Dünya’da alternatif turizm türleri başlarken, Türkiye bu konuda gecikmiştir. Türkiye kitle turizmi olan deniz-kum-güneş turizmine yönelmiş ve bu

turizm alanında geç kalmıştır. Türkiye’de 1990’lı ve 2000’li yıllarda macera turizmini akademisyenler ve uygulamacılar ele almıştır (Türk & Gülcan, 2004, s. 2).

Dünya’da turizm harcamaları 1,2 turizm gelirinden, doğa turizmine verilen 400 milyar dolardır. Doğa turizmine düşen paydan 263 milyar doları da macera turizmine yönelik yapılan harcamadır. Dünya çapında 2014 yılında seyahat eden ziyaretçilerin sayısı 1,1 milyar insandan fazladır, harcamalar da 1,2 trilyon dolar oldu (“Türkiyeye Gelen Turist Boğazına 157 Dolar Harcıyor”, n.d.).

“ABD’li George Washington Üniversitesi ve ATTA tarafından hazırlanan Macera Turizmi Gelişim Endeksi’ne göre, Türkiye 163 gelişmekte olan ülke arasında bu segmentte 19’uncu sırada yer alıyor” (“Türkiyeye Gelen Turist Boğazına 157 Dolar Harcıyor”, n.d.).

Tablo 2: Gelişmekte Olan Ülkeler Arasında Macera Turizmine Yönelik Sıralama (“Türkiyeye Gelen Turist Boğazına 157 Dolar Harcıyor”, n.d.)

Sıra	Gelişmiş Ülkeler	Gelişmekte Olan Ülkeler
1	İsviçre	Çek Cumhuriyeti
2	İzlanda	Slovakya
3	Almanya	Bulgaristan
4	Norveç	Estonya
5	Yeni Zelanda	Şili
6	Avusturalya	Polonya
7	Kanada	İsrail
8	Finlandiya	Slovakya
9	İsveç	Kore
10	Fransa	Kosta Rica
11	İspanya	Türkiye

Yukarıdaki tabloda gelişmekte olan ülkeler arasında macera turizmine yönelik sıralamalar yer almaktadır.

Eski Elazığ Valisi Çetin Oktay Kaldırım tarafından 30 Haziran 2018’de Macera Parkı için maddi kaynaklar sağlanıp projelere başlamıştı. Bu park 1 ayda tamamlandı. Şekil 10’da Hazarbaba Macera Parkı Sivrice ilçesine 8 km uzaklıkta yer almaktadır Bu parkta “Hazarbaba Kayak Merkezine” kadar uzanan 1000 metre uzunluğunda zipline, ağaçların üzerinde kurulmuş olan parkurlar, 12 metre yüksekliğinde salıncak, birçok sayıda çardak bulunmaktadır ve Hazar Gölü manzaralıdır. Çok kapsamlı olmasa da, macera turizmi için yeterli çekiciliği olmasa da turistlerin diğer turizm hareketlerini gerçekleştirirken eğlenmeleri için uğrak bir noktası olabilir. Ayrıca motorcuların motorlarıyla hız yapıp, yarışabilecekleri parkur alanları bulunmaktadır.

Şekil 10: Hazarbaba Macera Parkı ("Sivrice Yapılacak Olan Macera Parkı'nın Yer Teslimi Yapıldı", 2019).

3.8. Sağlık ve Termal Turizm

Termal sular yer kabuğu ile çekirdek arasında olan manto tabakasından oluşmaktadır. Manto tabakası derinliğine göre değişen bir ısıya sahip olduğundan yeraltından aşağı katmana sızarak geçen sular yeraltında ısınır. Bu ısınan sular kırılma noktaları ile tektonik faylardan volkanik hareketlenmelerle birlikte, o bölgelerde tekrardan yeryüzüne çıkar. Bu çıkan sular çıktıkları alanlardaki bölgenin kayaların yapılarına göre farklı mineraller bulundurur. Çıkan bu suların çoğu zengin ve doğal kaynak suyu olması itibarıyla, hem psikolojik alanda hem de fiziksel manada olumlu etkiler oluşturulmaktadır. Bu hizmetin kullanılması sağlık ve termal turizmi ve bundan ötürü termal otelcilik anlayışı ortaya çıkmıştır. Yoğun bir iş dünyasının temposuyla, bu metropol yaşamın oluşturduğu yoğun stres sonucu vücutta yorgunluk, hasar ya da yaş veya yaşam koşullarına bağlı olarak hastalıklar oluşabilmektedir. Bu olumsuz etkilerden kurtulmak için kaplıcalara akın eden turistler bulunmaktadır.

Sıkıcı ve kirli olan şehir hayatlarının şartlarından dolayı kötü beslenme, yanlış şekilde yapılan diyet uygulamaları, fazlasıyla kullanılan alkoller, insanların kullandığı uyuşturucu ve sigara kullanımları, hastalık ve kazalar sonucunda insanların işletmeleriyle uyumsuz olması ve yaşanan sorunlar, insanların yaşlanması, tekrar gençleşme istekleri ve yenilenme ihtiyaçları termal kaynakları kullanmalarını sağlamıştır (Sandıkçı, 2008, s. 6).

Gelişmiş ülkelerde çalışan insanların ciddi sağlık sorunlarının olması iş gücünün kaybolmasına ve modern tıp gelişmiş olsa da artık insanlar doğal tedavi yöntemlerine yönelmektedirler. Doğal tedavi birimlerinin sağlığı korumak amaçlı termal tedavi için programlar kendilerini yenilemekte ve güncellemektedir. Termal turizm amaçlı işletmeler hastaneler gibi, sağlık faktörüne katkı sağlayarak, hastanelerdeki gibi rehabilitasyon, fizik tedavi ve ruh sağlığına iyi gelecek ve eğlenceli aktivitelerden oluşmaktadır (Sandıkçı, 2008, s. 6; Fidancı, 2002, s. 23).

Avrupa ülkelerinden olan Almanya termal turizm açısından önemli bir konumda bulunmaktadır. Almanya'da 263 tane resmi olarak belgeli termal olan tesislerin yatak kapasitesi toplamda 750.000'dir. "Çek Cumhuriyeti ve Slovakya'da" kaplıca merkezleri çok gelişmiş şekilde yapılmıştır. bu iki ülkede iyileştirme özelliği olan 60 adet termal tesisi bulunuyor ve 500.000 kişiye yakın sayıda hastaya tedavi hizmetini sunmaktadır. İspanya'da 128, İtalya'da 360, Fransa'da 104'den fazla tesis

bulunmaktadır. Rusya'da 8 milyon turistin geldiği kür merkezinin olduğu bilinmektedir. Japonya'da 100 milyon kişinin kalma kapasitesi olan 1500 adet kaplıca merkezinde termal alanda turizm yapılmaktadır. "Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Arkansas eyaletinde" 55 bin turist faydalanacağı termal tesis yapıldığı ve Hawaii'de turizmin 12 ay olması için termal suların faydalanarak termal turizme ağırlık verilerek yeni tesisler açılması başlatıldığı açıklanmıştır (Özer & Songur, 2013, s. 75; Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012).

Türkiye'de turizm ve sağlıkla ilgili planlamaları ve teşvik çalışmalarını yapan birim Devlet Planlama Teşkilatı'dır. Kültür ve Turizm Bakanlığı, turizm sektörüyle doğrudan ilişkili olan seyahat ve konaklama hizmetleri veren işletmeleri denetler, kurallar koyar ve denetleyicidir. Sağlık Bakanlığı, gerekli sağlık işletmelerinin kurulması, uygun nitelikte sağlık çalışanlarının eğitimi, istihdamı, birçok sağlık hizmetleri veren alanların denetimiyle görevlidir. Her iki bakanlıkta turistlerin sağlığı ve sağlık hizmetlerinin turistlere en verimli ve kaliteli yapılabilmesi için organize şekilde çalışması gerekmektedir. Devlet Planlama Teşkilatının yaptığı yatırım ve kalkınma planlarında bu amaçla yapılan çalışmalar yer almaktadır (Aydın O., 2012, s. 94; Karagülle, 2010). Sağlık turizminin bir parçası olan termal turizm zamanla önemliliği fazlasıyla artmıştır. Termal turizmin iyileştirici, dinlendirici etkisinden ötürü, küresel sağlık turizm uygulamaları termal havuzlar, buhar, maden suları, gibi klasik işlemlerin su aracılığıyla insan bedenini baz alarak üstündeki etkisini önemseyerek, kaplıcalar, saunalar, hamamlar gibi jeotermal suların olduğu bölgelerde iyileştirme ve şifa bulmak amaçlanmıştır. SPA pazarının gelişmesi ve büyümesi için hükümet tarafından finansmanı temin edilmiş olup termal turizm bireyler için önemli bir unsur olmuştur. Hastaların artmaya devam etmesi, termal turizmden kazanılan gelirin fazla olması, bu pazarın çekici olmasını sağlamıştır (Şengül & Bulut, 2019, s. 60).

Türkiye'de 190'dan fazla kaplıca tesisi bulunmaktadır. Fakat Sağlık Bakanlığı tarafından ruhsat alan kaplıca tesisi sadece 20'dir. Türkiye'de 1758 tane yedek sağlık tesisinde bulunan yatak sayısı 16.382'dir. Bir sene içinde kaplıcaya gidip faydalanan kişi sayısı ise 6.593.223'tür. Buradan da anlaşıldığı gibi Türkiye'nin nüfusunun %12'sinden fazlasının kaplıcalara gittiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu sayıda bize termal turizmin, iç turizm için önemli bir sayı olduğunu göstermektedir (Özbek, 1191, s. 20).

Elazığ'da sağlık turizmi, kaplıcaları ve doğal kaynaklarıyla sağlık ve termal turizme elverişli bir alandır. Elazığ'da kaplıcalar (“Elazığ'ın Sağlık Turizmindeki Potansiyeli”, n.d.);

- Golan Kaplıcaları (Karakoçan İli)
- Harput Dabakhane Tesisi
- Pertek Termal Kaplıca
- Cip Köyü Jeotermal Kaynak Suyu
- Acı Şifalı Su (Yurtbaşı)

3.9. İş Turizmi

İş turizmi kişinin kendi şehrinde farklı şehirlere ya da yurt dışına iş amaçlı yaptığı gezileri kapsamaktadır. Günümüzde iş turizminin popülaritesi fazladır.

Rob Davinson, 1994 yılında turizm üzerine çığır açan kitabında iş turizmini şu şekilde açıklamıştır; iş turizmi, farklı amaçlarla iş için seyahat eden insanlarla ilgilidir. Çok eski zamanlardan beri insanlar ticaret amacıyla seyahat etmişlerdir (Davidson, 1994). ‘İş seyahati’ ve ‘iş turizmi’ terimleri genellikle birbirinin yerine kullanılır. Yazarlar arasında niteliksel bir fark olduğunu düşünmektedirler. Terimin standart yorumunu düşünürsek ‘turizm’ ve ‘turist’ olan terimler, gerçek olan iş adamlarına yöneliyor. Öte yandan iş seyahati, özellikle yolcuların hareketine odaklanıyor gibi görünüyor. ‘A’ noktasından ‘B’ noktasına iş seyahatine günü iş amaçlı birlik gidenler, Gerçek ‘turist’ değillerdir. Ancak bu terimlerin arasında büyük bir örtüşme olduğu açıktır. İş seyahati yapan turist tipleri vardır. Bu şekil 11’de gösterilmiştir (Swarbrooke & Horner, 2001, s. 3).

Şekil 11: İş Seyahati ve Turizm Tipolojisi (Kaynak: Swarbrooke J., Horner S., 2001, syf. 4).

1990'ların başında Birleşik Milletlerde iş turizminin yaklaşık getirisi 12 milyar sterlin olarak tahmin ediliyor. 1990'ların ortalarında, Alman pazarında iş turizminin getirisi 43 milyar dolara ulaştı. İş turizminin iç yatırımların artmasına yönelik bir inanç vardır. Bu fikri destekleyecek çok az ampirik kanıt olsa da bir işletme sahibi olan iş turistinin hedefi bir iş turisti olarak ziyaret etmesi, gördüklerini beğenmesi ve yeni bir iş kurmaya veya mevcut işlerini bulunduğu noktada yapmaya karar vermesidir. Bu nedenle iş turizminin her ikisinin de stratejisinin kilit noktası olarak kullanması şartıdır değildir. İngiltere'deki Birmingham ekonomilerini çeşitlendirmek ve modernize etmek isteyen sanayi şehri sezonlarını uzatmak ve daha yüksek harcama yapmak isteyen iş turistlerini çekmek isteyen bir yerdir. Bunun için yatırımlar yapılmıştır. İş turizminin destinasyonlar için faydaları vardır. Bunu Şekil 12 ile özetleyebiliriz (Swarbrooke & Horner, 2001, s. 7).

Şekil 12: İş Turizminin Destinasyonlar İçin Başlıca Faydaları (Kaynak: Swarbrooke & Horner, 2001, s. 8).

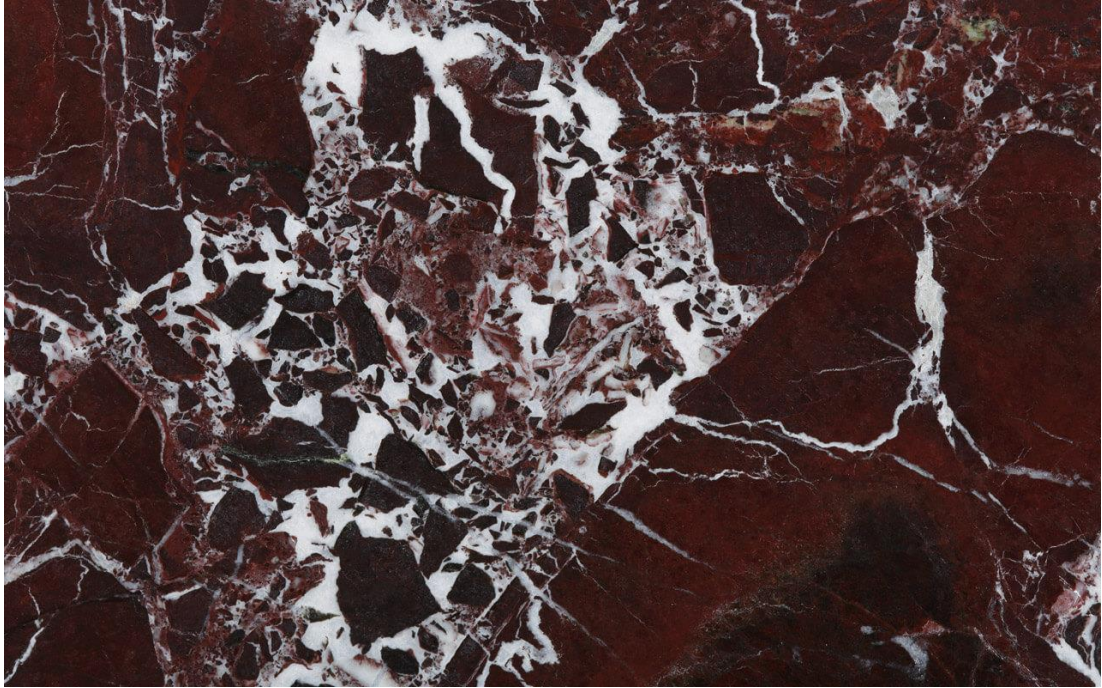
Elazığ'a iş turizmi kapsamında yurt içi ve yurt dışından fazlasıyla misafir ağırlamaktadır. İş turizmi adına konferanslar, toplantılar vb. yapıldığı gibi daha çok firmalar üzerinden bireysel çalışanlar ağırlanmaktadır. Ürün pazarlamaları için çalışanların geldiği gibi Elazığ mermer üretimi konusunda oldukça zengin bir şehirdir. Elazığ'da Alacakaya Mermer, Elmad Mermer, Seyran Mermer, Gölalan Mermer vs. mermer üretimi için çok fazla sayıda mermer fabrikası bulunmaktadır. Elazığ'ın Alacakaya ilçesinde kendine has niteliğiyle çıkarılan vişne çürüğü mermeri bulunmaktadır. Bu ürün Dünya'da sadece Elazığ'da bulunmaktadır. Bu firmalarda bu mermeri yurt içi ve yurt dışı birçok yere ihraç etmektedirler.

Şekil 13'deki vişne çürüğü mermerinin oluşum aşaması, milyonlarca yıl önce Anadolu'da toprakların üzerini kaplayan 'tetis' isimli okyanusun ofiyolitik kayalar ve bu kayaların arasında dolaşan sıcaklığın erimesine bağlı olarak oluşmuştur. 80 milyon yıl öncesine dayanan bir olaydır. Bu okyanustaki tektonik hareketler sonucu kapanması sırasında kayalar kıtasal kabuk üzerine yerleşirken ezilip parçalanıyorlar ve aralarında dolaşan eriyikler (içindeki katı madde erimiş olan sıvı, mahlûl), bu parçaları birbirine tutturuyor. Bu eriyiklerin içinde demir mineralleri bol bulunmaktadır. Bu mineraller de bu mermere vişne rengini vermektedir. Tektonik hareketler devam ediyor ve bu çatlaklar arasına kalsit damarlar giriyor, bu da beyaz desenli güzel desenleri ortaya çıkarıyor. Okyanus tabanında başlayan bu oluşum için özel şartlar gerekmektedir, bu

şartlara da sadece Elazığ'da rastlanmaktadır. (“ABD’den 5bin ‘Elazığ vişne’ mermeri siparişi verildi”, 2021).

Amerika, Fransa, Çin, İtalya ve Suudi Arabistan olmak üzere Elazığ’dan 60 ülkeye ihraç edilmektedir. Yurt dışına ihraç edilen bu mermerler, ABD kongre binası, Beyaz Saray, Dubai’nin en lüks otellerinde, Mescid-i Aksa, Kabe, önemli bir çok yerde kullanılıyor. Elazığ’ın sadece tek bir mermer fabrikasının yıllık blok üretimi üretimi 60 bin ton olup 300 bin metre kare olup 300 bin metrekare plaka satışı yapılmaktadır (“Dünyada sadece Elazığ’da çıkarılan vişne mermeri 60 ülkeye ihraç ediliyor”, 2021)

Buradan da anlaşıldığı gibi Elazığ vişne çürüğü mermeri sanayisinden yurt içi ve yurt dışı birçok iş turisti ağırlamaktadır. Bunun dışında da farklı iş kollarından iş turisti ağırlamaktadır.

Şekil 13: Vişne Çürüğü Mermeri (“Elazığ Vişne”, n.d.).

3.10. Kongre ve Fuar Turizmi

Kongre ve fuar turizmi işletmelerin yüksek hedeflerine ulaşmak için çalışanlarını seyahatle ödüllendirmek için kullanılan modern bir idare yöntemidir (Eryılmaz B., 2011, syf. 2; Sheldon, 1995. s 23). Kongre yurt dışı ve yurt içinde farklı ya da aynı meslek kollarının bir araya gelip, fikir alışverişinde bulunduğu, tartıştığı bir alan olarak adlandırılabilir. “Kongre turizmi” ise bireylerin devamlı konakladığı ya da çalıştıkları alanları dışında uzmanlığı gerekli olan bilimsel ya da mesleki alanlarda, belirlenmiş olan bir konuda bilgi alışverişi yapma amaçlı bir araya gelmeleri sonucu

oluşan seyahat ve konaklamanın oluşturduğu olguların tümüdür (Eryılmaz, 2011, s. 2; Aymankuy, 2003, s. 6).

Fuarlar, belli dönemlerde ve belirlenmiş olan yerlerde ürün tanıtımı için yapılmaktadır. Belirlenmiş süreleri olan fuarlar büyük pazar dilimlerini kapsamaktadır. Yüksek ölçüde pazarlama faaliyetlerini kapsayan ve katılanların turistik ürünleri kullanmalarına olanak sağlamasından ötürü kongreler gibi fuarlar da turizme önemli ölçüde fayda sağlamaktadır (Şengel Ü. ve diğ., 2018, s. 8; Çakıcı, 2013, s. 181). Yapılan fuarların en önemli faydası fuarın yapıldığı yerin tanıtımına katkısının olmasıdır (Şengel Ü. vd. 2018, s. 8; Polat & Yılmaz, 2014, s.155).

Türkiye geneline bakılırsa fuar turizmi açısından en fazla oran İstanbul'dadır. Kendine has durumlardan dolayı İstanbul'da yoğunlaşmış bir sektördür. İstanbul'un tarihi geçmişi, demografik yapısı, coğrafi koşulları, nüfusunun fazla oluşu, uluslararası alanda bilinirliği, gelişen ekonomisi ve ticareti, vb. özelliklerinden dolayı İstanbul fuarcılık konusunda çok ilerlemiş ve alt yapısı da bunun için çok uygun bir şehirdir. Karadeniz ve Doğu Anadolu bu konuda çok geride kalmış ve yeterli miktarda sayıya ulaşamamıştır (Acartürk, 2013, s. 64).

Şekil 14'te Elazığ'da kongre ve fuar turizmi açısından bölge ekonomisine katkı sağlamak ve turizmi canlandırma amaçlı yeni bir fuar ve kongre merkezi inşası yapılmaktadır. Doğu Anadolu'nun en büyük 'Fuar ve Kongre Merkezlerinden' biri olması planlanıyor. Bu fuar merkezinde yer alacak restoran ve kafeterya bölümleri de yapılmaktadır. Peyzaj ve çevre düzenleme çalışmaları da yapılacaktır. Bu Fuar ve Kongre Merkezi 25 bin metre kare alan üzerine inşa edilmektedir. 17 bin metre karesi kapalı alan, iki adet 3'er bin metrekarelik toplamda 6 bin metre kare olan kapalı fuar ve sergi alanı bulunmaktadır. İdari binada da bir adet 120 kişilik kapasitede, bir adet 360 kişilik kapasiteli çok amaçlı kongre salonu, üç tane toplantı salonu ve faye alanı, iki tane 108 kişilik kapasiteli nikâh salonu, nikâh memurluğu yeri, restoranı, kafeteryası, içinde ofislerin ve toplantı salonlarının bulunduğu ticaret merkezi, 145 adet araçlı kapalı ve 45 adet araçlık açık otopark yer alacaktır ("Elazığ'da Fuar ve Kongre Merkezi'nde çalışmalar sürüyor", 2021).

Şekil 14: Elazığ Fuar ve Kongre Merkezi (“Elazığ Fuar ve Kongre Merkezi”, n.d.).

3.11. İnanç Turizmi

İlk çağlardan itibaren turizm faktörünün ortaya çıkmasına neden olan faktörler, sağlık, ticaret, spor, merak ve din olmuştur. Çinlilerin ticaretlerini arttırmak için yaptıkları gezi ‘İpek- Baharat’ yolu oluşumuna, Fenikelilerin yapmış oldukları deniz ticareti, deniz ticaretinin ticaret gezileri olmasını ilk çağlarda sağlamıştır. Yunanistan’da oynanan ilk olimpiyat oyunları, spor turizmini Romalıların kendi sınırları içinde gerçekleştirdiği hamam tesisleri, sağlık amaçlı kaplıca gezilerini ortaya çıkarmıştır. Peygamberlerin ve büyüklerin yaşadıkları yerler, ayrıca bu alanlarda inşa edilen mabetleri görmek isteği inanç turizmini tetikleyen ilk örneklerdendir (Kaynak, 2010, s. 121). Turizmin gelişmesini tetikleyen çok sayıda durum, olgu ve koşul vardır. Ayrıca turizmin gelişmesini sağlayan psiko-sosyal durumlar bulunmaktadır. Bunların arasında en önemlisi dini motivasyonlardır (Okuyucu & Somuncu, 2013, s. 628; Vukonic, 1996).

Turizm inşaların dünyayı anlamalarında etkili olmuştur. 21. yüzyıla egemen olan turizm sektörü, ekonomik kazancı yanı sıra önemli ölçüde gelişime faydalı olmuş ve küresel medeniyet olmayı yanında getirmiştir. Bu sebeple inanç turizmi ve turizm insanların geleceklerinde tehdit unsuru oluşturabilecek sanayileşme ve endüstrinin sorununu, evrensel insani değerler ile çözüme ulaştıracaktır. Ayrıca inanç turizmi inanç ve kültürel değerlerine sahip çıkan ülkelerin canlanmasını sağlamak amaçlı önemli bir rolü bulunmaktadır ve önemli bir rol oynayacaktır (Kaynak, 2010, s. 125).

Elazığ eski bir yerleşim alanı olarak çok fazla medeniyete ev sahibi olmuştur. 1078’de Müslüman Türklerin hâkimiyeti, Daha sonra Artuk Oğulları ve Çubuk Oğulları hâkimiyeti, 1234’de ise Selçukluların hâkimiyetindeydi. 1516’da Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Coğrafi konumu açısından önemli bir yerdir (Oymak, 2013, s. 851). Harput’un çok köklü bir geçmişi vardır. Harput evliyalar şehri olarak bilinmektedir. Elazığ’da Türbeler bulunmaktadır ve birçok yerli ve yabancı ziyaretçiler Harput’taki türbeleri ziyaret ederek dua etmektedirler. Elazığ’da bulunan türbeler sadece Harput’ta yer almamaktadır. 4 yerde bulunmaktadır (Elazığ Valiliği 126);

- “Harput Türbeleri”
- “Palu Türbeleri”
- “Maden Türbeleri”
- “Mollakendi Türbeleri”dir.

Harput Mederis Mezarlığındadır. Aslında olan ismi Osman Bedrettin Erzurumi’dir. 1858’de dünyaya gelmiş olup İmam Efendi ismiyle bilinmektedir. İlk aldığı dersleri Mehmet Tahir Efendi’den almış olup Kuran-ı Kerim’i ezberler ve hafız olur. Gitmiş olduğu medresede nahiv ve sarf derslerini aldı ve Arapçayı öğrenmeye başlamıştır. Arapçayı öğrendikten sonra hadis, tefsir ve fıkıh ilimlerine yönelir (Elazığ Valiliği 126).

3.12. Eğitim Turizmi

Eğitim turizmi, bireylerin öğrenme amaçlı, kariyer yapmak için ya da belli bir alanda geliştirmek için başka bir şehre ya da ülkeye gitmeleriyle birlikte gerçekleşen bir turizm şeklidir. Eğitim turizmi herhangi bir savaş, özel nedenler olmadığı müddetçe yerel alana iyi paralar kazandırmaktadır. En önemli faydası eğitim turizminin mevsimsel olmaması ve mevsimlerden etkilenmemesidir. Üniversitenin bulunduğu şehirde öğrencilerin ikamet edeceğinden dolayı yerel halka katkısı büyüktür (dünya.com). Bölgeler ve ülkeler arasında stratejik bağlantılar ile akademik birliktelikler yeni oluşacak bilginin transferi ve üretimi, öğrenci mezuniyetinin artışı, kurumsal düzeyde beceri ediniminin sağlanması, bireylerin gelişimi, akademik anlamda kalite artışı, yabancı yatırımcıların artması, kültürler arası etkileşim, yeni becerilerin kazanımı gibi fırsatlar oluşmaktadır (Hançer F. H., vd., 2021:46; Knight, 2014, s. 55). Ayrıca en önemli faydalarından biri de dil öğreniminin yaygınlaşmasıdır (Hançer, vd., 2021, s. 46; Altbach & Knight, 2007).

Ev sahibi ülkeler, konaklama, uluslararası öğrenci harcamalarından yararlanmaktadır. Eğlence ve boş zaman etkinliklerine katılımlarıyla vd. aracılığıyla ekonomi üzerinde iyi etkileri vardır. Ayrıca öğrencilerin yerli ve yabancı insanlarla etkileşimlerinden kişisel ve profesyonel bir gelişim oluşturmaktadır. Ek olarak, uluslararası öğrenciler turistlerdir ve avantajlarından yararlanırlar. Yerel cazibe merkezlerini ziyaret etme veya ev sahibi ülkelerin diğer bölgelerinde tek başına veya birlikte seyahat etme fırsatları doğmaktadır, ev sahibi yerel halk ile etkileşimde olup aktif eğitim etkileşimi sağlar, istihdam olanakları sağlamaktadır. Deneyimsel öğrenme, yurtdışında eğitim almanın bir parçasıdır ve turizm ise bütünün bir parçasıdır. Belirli bir üniversiteyi seçmek için en sık belirtilen nedenler yurtdışında sunulan eğitimin kalitesi ve destinasyonun çekiciliğidir. Eğitim turizmi yerel ekonomiyi desteklemektedir (Tomasi vd., 2020).

3.13. Gastronomi Turizm

Yemeği yemek sadece bir fiyolojik olarak bir ihtiyaç değildir. Gıda ve içecek işletmelerindeki gelişmelerden ötürü, ev dışında insanların dışarıda bir yerde yemek yemesi bir rekreasyonel aktivite olmuştur. Ayrıca modern dünyada, zamanın sınırlı olmasından dolayı yemek pişirme gibi alışkanlıklar azalmış, bu sebeple dışarıda yemek yeme bir aktivite haline gelerek, turistik bir aktiviteye dönüşmüştür (Su, 2015; Yüncü, 2010; Güzel & Apaydın, 2016).

Gastro kelimesi Yunancada karşılığı mide olan “gastros” ve bilgi olan “gnomos” kelimelerinden türetilmiştir (Güzel & Apaydın, 2016). Gastronomi yeme ve içme ile ilgili norm ve kuralları içerir (Katz, 2003; Santich, 2004; Santich 2007; Çalışkan ve Yılmaz, 2016). Gillespie ise gastronomiyi, bir grup, yerel halk, bir bölge ya da ulus tarafından tüketilen gıda ve içeceklerin tanınması olarak tanımlamaktadır (Gillespie, 2002). Gastronomiyi iyi yemek yeme sanatı ve bilimi olarak tanımlamak da mümkündür (Santich, 2004; Santich, 2007; Gillespie, 2006). Diğer bir ifade ile, gastronomi turizmi, gıda üretimi ve tüketiminin olduğu yerler ile özel yemeklerin yenmesi ve hazırlanma sürecini içeren kültürel festivallere ziyaret etmeyi ve spesifik bir yemek türünün pişirilmesi/hazırlanmasını takip etmeyi kapsamaktadır (Hall & Sharples, 2003; Visković & Komac, 2021).

Şekil 15’te turizm sosyal ve ekonomik bir aktivite olmasının yanısıra birçok motivasyonel etken içerir. Motivasyonların ana kaynağı genellikle ihtiyaçlardır. Gastronomi turizmi fiziksel, kültürel, sosyal ve pretij olmak üzere 4 temel

motivasyonel kaynak içerir. Fiziksel motivasyon insanların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli yemek yeme isteminden oluşur. Kültürel motivasyon insanların yeni bir kültürü tanımak amacı ile yerel yemekleri tatma isteminden doğar. Yerel yemek satan bölgelere gitmek ya da festivaller için seyahat etmek buna örnek verilebilir. Sosyal motivasyon daha çok bireysel bir durumdur. Prestij faktörünü ise şöyle açıklamak mümkündür: İnsanların bölgeye özgü deneyimler kazanarak bunları paylaşmaları onlara prestij sağlar (Guzman & Canizares, 2011; Onur & Onur, 2016)

Şekil 15: Gastronomi Turizminin Motivasyonel Kaynakları (Onur & Onur, 2016).

Gastronomi turizmini farklı açılardan ele almak mümkündür. Coğrafi açıdan bakıldığında, gastronomi turizmi, çevrenin oluşumunu etkileyen önemli bir faktördür. Avantajları ve dezavantajları ile global boyuttaki özellikleri yerel içeriklere aktarır, kültürel buluşlar/yenilikler ile yeni bir alan meydana getirir. Bu şekilde geleneksel çevre, küliner çevreye dönüşür, bu da modern toplum ile farklı geleneklerin oluşturduğu bölgesel ve kültürel çeşitlilik arasındaki karmaşık ilişkiyi yansıtır. Bu sebeple gastronomi turizmi, destinasyonların kendi kültürel benzersizlikleri ve çeşitliliklerini, global dünyada rakipsel bir avantaj olarak göstermelerini sağlar (Visković & Komac, 2021). İnsanlar iş sebebi ile çokça seyahat etmektedir, bu durum daha fazla deneyim kazanmalarını sağlar, yeni tatları da keşfetme isteklerini artırır (Scarpato, 2002; Visković & Komac, 2021). Bu sebeple gastronomi tatil destinasyonlarının seçiminde önemli bir kriter durumundadır ve deneyimsel turizmin ön plana çıkmasını sağlar, buna şarap turizmini örnek olarak verebiliriz (Dowling, 2014; Visković & Komac, 2021).

Ekonomik açıdan bakıldığında, gastronominin ev sahibi toplulukların

ekonomisine farklı etkileri bulunmaktadır ve bu etkiler tartışmalıdır (Visković & Komac, 2021). Örneğin, yerel yemeklerin turizmde oluşturduğu deneyim ile yerel kimlik güçlendirilebilir (Bessi re, 1998). Ayrıca turistlerin tatilleri ya da seyahatleri sırasında gıda için yapmış oldukları harcamalar, yerel ekonomiye önemli katkı sağlamaktadır. Hall ve Sharples (2003) turistlerin günlük harcamalarında ilk sırayı %36 oranı ile konaklamanın, ikinci sırayı ise %28 oranı ile gıdaların aldığını belirtmektedir. Bunun yanı sıra, birçok araştırma, turizm sırasında harcanan masraflarının 3'te 1'inin gıdaya yönelik olduğunu ifade etmektedir (Rimington & Yüksel , 1998; Telfer & Wall, 2000; Torres, 2002; MacLaurin vd., 2007). Örneğin, Güney Afrika'da yabancı olan turistlerin harcamalarının %8'ini, yerel turistlerin harcamalarının ise %24'ünü gıda masrafları oluşturmaktadır (Çalışkan & Yılmaz, 2016, s. 35) Türk İstatistik Enstitüsünün raporuyla, 2005-2007 seneleri arasında Türkiye'yi ziyaret eden turistlerin harcamalarının %28.6'sını gıda ve yeme aktiviteleri oluşturmuştur (Yurtseven & Kaya, 2011; Çalışkan & Yılmaz, 2016, s. 35). Tablo 3'de, Türk Seyahat Acentesi tarafından yayınlanan Gastronomi Turizm raporuna göre 2014 senesinde Türkiye'ye gelmiş olan turistlerin yeme-içme masraflarının %19-20 olduğu belirtilmektedir ("Türkiye'ye Gelen Turist Boğazına 157 Dolar Harcıyor", n.d.).

Tablo 3: Turistlerin Yeme-İçme Giderleri ve Total Giderler (2004-2014)

Yıl	Turizmden Elde Edilen Gelir (Bin \$)	Yeme İçmenin Harcaması (Bin \$)	Yeme İçmenin Toplamdan Aldığı Pay (%)
2004	17.076.609	3.158.780	18.4
2005	20.322.111	3.690.171	18.1
2006	18.593.947	3.899.512	20.9
2007	20.042.501	4.746.747	23.6
2008	25.415.068	5.774.961	22.7
2009	25.064.481	5.975.660	23.8
2010	24.940.996	5.841.251	23.4
2011	28.115.693	6.440.577	22.9
2012	29.351.445	6.210.047	21.1
2013	32.308.991	6.583.641	20.3
2014	34.305.904	6.523.852	19

(Kaynak: Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (“Türkiyeye Gelen Turist Boğazına 157 Dolar Harcıyor”, n.d.).

Turist giderlerinin yanısıra, yerel halka ekonomik katkısı bulunması bakımından da gastronomi turizmi önem arz etmektedir (Haven-Tang ve Jones, 2005). Örneğin, “Almanya, Münih’te” her sene düzenleniyor olan “Oktoberfest bira festivaline” 2013 yılında 6.4 milyon insan katıldı ve 6.7 L bira tüketildi (Spiegel Online, 2013). Ayrıca yerel gıda ürünlerinden 548,899 parça tavuk, 140,225 parça yerel sosis, 44,320 kg balık tüketildi (“The Oktoberfest statistics”, n.d.).

Şekil 16’da gastronomi turizmi genel olarak yiyecek ve içecek aktivitelerini temel alsa da, bu aktiviteler fizyolojik ve sosyal ihtiyaçlar, farklı üretim metotları, yeni kültürlerin tanınması gibi birçok alanda gelişmeyi sağlar. Ayrıca öncelikli hususlar yeni buluşlar, doğaya ve kültürel değerlere saygı, var olan zenginliği koruma ve zaman içinde önem kazanma olarak kendini gösterir (Onur & Onur, 2016, s. 473).

Şekil 16: Gastronomi Turizmını Oluşturan Farklı Bileşenler (Onur & Onur, 2016)

Tablo 4’te gastronomi turizminden faydalanırken turistlerin temel olarak kullandığı çeşitli kaynaklar vardır. Bunlara örnek olarak ünlü bir şefin yemek pişirme performansını izlemek, ünlü bir restoranda yemek yemek, şarap veya bira festivallerine katılmak, yerel kültüre ait pazarlara gitmek verilebilir. (Onur & Onur, 2016, s. 474)

Tablo 4: Gastronomi Turizminin Kaynakları ve Potansiyelleri (Onur & Onur, 2016)

Oteller, Gurme ve Yerel Restoranlar	<ul style="list-style-type: none">▪ Ünlü bir restoran şefinin ya da restoran sahibinin yemek pişirme performansını seyretmek▪ Ünlü ya da yeni bir restoranda yeme-içme▪ Sadece yerel halkın gittiği restoranlar gitmek
Festivaller ve Panayırılar	<ul style="list-style-type: none">▪ Gıda, şarap, bira, bal, baharat festivallerine katılmak▪ Konusal gıda ve içecek panayırılar için seyahat etmek
Toprağı İşleme ve Üretim Alanları – Konusal müzeler	<ul style="list-style-type: none">▪ Yerel taze gıda ve içecekleri keşfetmek▪ Üretim tesislerinin ziyaret edilmesi▪ Üretim süreçlerinin takip edilmesi
Kurslar	<ul style="list-style-type: none">▪ Yemek pişirme kurslarına katılım▪ Yemek pişirme çalıştaylarına katılım
Kongreler, Seminerler, Konferanslar	<ul style="list-style-type: none">▪ Ünlü bir şef ya da restoran sahibi ile görüşmek▪ Özel bir programda ya da bir restoranın açılış gecesinde bulunmak

Turizmin ulusal ve uluslararası düzeyde büyümesi kitle turizminin gelişmesi dolayısıyla alternatif turizmle birlikte farklı turistik deneyimlerin oluşmasını sağlamaktadır. Sürdürülebilir turizmin oluşması açısından çok önemli bir yere sahip olan alternatif turizm çeşitlerinden biri olan gastronomi son zamanlarda insanların sahip olduğu ekonomilerinin artması, entelektüel birikimlerinin de artışla birlikte gastronomi turizm faaliyetleri söz konusu olmaya başlamıştır (Akdağ, 2016). Yemek kültürü

destinasyonları birbirinden ayırarak kendine has bir özellik kazandırarak, bu destinasyonlara rekabet avantajı sağlamaktadır. Gastronomi turizminin yapılabilmesi için talebin devamlılığı çok önemlidir. Yeni trendelerden biri olan Surf&Turf yemek menüleri ve beslenme alışkanlığı alternatif turizm açısından gastronomi turizmine katkı sağlamaktadır. Her geçen gün birçok insanın ilgisini çekmektedir. Surf &Turf kırmızı et ile deniz mahsullerinin bir arada servis edilmesidir (Akdağ vd., 2016).

Gastronomi turizminin faydalarını aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür (Quan & Wang, 2004; Kivela & Crofts, 2006; Yılmaz, 2015; Çalışkan & Yılmaz, 2016, s. 36):

Turistlere faydaları:

- Yerel kültürün tanınmasında bir araç olması,
- Farklı yiyecek ve gıda maddeleri ile tanışma,
- Gastronomi odaklı aktivitelere iştirak etme fırsatı,

Üreticilere faydaları:

- Tarımsal aktivitelerin gelişimi
- Yerel tarımın gelişmesi,
- Üretim ve satışın artması,
- Ürün ve servislerin kalite ve çeşitliliğinde artış,
- Yerel üreticilerin turizm endüstrisinin bir parçası olması,

Yerel halka faydaları:

- Yeni iş olanaklarının oluşması,
- Yerel kimliğin güçlenmesi,
- Kültürel arası iletişimin artması,
- Yerel ekonominin gelişmesi

Turizm endüstrisine faydaları:

- Turist sayısında artış,
- Kalma zamanlarının artması,
- Turistlerin giderlerinin fazlaşması,
- Turizm çeşitlerinin daha fazla gelişmesi,
- İkame ürünlerin tanıtımı;

Çevresel faydaları:

- Yerel destinasyonun gelişimine katkı,
- Yerel çekiciliğin korunması,
- Çevre dostu altyapının gelişmesi,
- Sürdürülebilirliğin devamlılığı.

Yerel içecek ve yiyeceklerin varlığı coğrafi koşullardan etkilenir ve Türkiye'nin coğrafik özellikleri bakımından büyük çeşitlilik göstermesi yerel içecek ve yiyeceklerin çeşitliliğinin en büyük sebebidir. Yöresel ürünlere tescil almak, o bölgelere turist çekmeyi sağlayan önemli bir unsurdur. Türkiye'de 164 adet tescilli coğrafi işaret bulunmaktadır ve bunların 121 adedi gastronomi özelindedir. Bunun yanı sıra tescili alınmamış 134 adet yerel ürünün 113 tanesinin de yine gastronomi varlığı olması, Türkiye'de gastronominin ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu belirtmektedir (Çağlı, 2012, s. 62).

Tablo 5'te Türkiye'de illere göre yöresel tatlılar ve yöresel yemekler bu zenginliği gösteren bariz örneklerdir (Çağlı, 2012; TPE, 2012).

Tablo 5: Türkiye’de İllere Göre Yöresel Tatlılar (Çağlı 2012; TPE, 2012).

DÜZEY 3 (İLLER)	TESCİLLİ TATLILAR	ONAY BEKLEYEN TATLILAR
ANKARA	-	Beypazarı havuç Lokumu-Sıkma Pişmaniyesi ve Tatlı Sucuğu
KONYA	-	Konya Mevlana Şekeri
BURSA	Mustafakemalpaşa Peynir Tatlısı	-
KOCAELİ	İzmit Pişmaniyesi	-
BOLU	-	Bolu Çikolatası
İZMİR	Bozdağ Kestane Şekeri	İzmir Lokması, İzmir Şambali
BALIKESİR	-	Balıkesir Hoşmerim Tatlısı
BURDUR	Burdur Ceviz Ezmesi	-
MERSİN (İÇEL)	Mersin Cezeryesi, Tarsus Yayla Banedriaması	Kerebiç Tatlısı, Tarsus Cevizli Baklava, Tarsus Cevizli Cezerye
HATAY	Antakya Künefesi	Yayladağı Lokumu
OSMANİYE	-	Osmaniye Yer Fıstığı Ezmesi
KAHRAMANMARAŞ	Maraş Dondurması	-
ZONGULDAK	-	Beyaz Devrek Baklavası
KARABÜK	-	Safranbolu Lokumu
KASTAMONU	-	Kastamonu Çekme Helva
GÜMÜŞHANE	Gümüşhane Dut Pestili, Gümüşhane Gömesi	-
ÇANKIRI	-	Eskipazar Hadrianapolis Miyane Helvası (Kara Helva)
ORDU	-	Ordu Perşembe Ceviz Helvası
GAZİANTEP	Antep Baklavası	-
ELAZIĞ	-	Elazığ Orciği
ERZURUM	-	Erzurum Kadayıf Dolması
MARDİN	Mardin İmbles (Badem Şekeri)	-

Yukarıdaki tabloda yöresel yemeklerden birkaç örnek gösterilmektedir.

Tablo 6: Türkiye’de İllere Göre Yöresel Yemekler (Çağlı, 2012;TPE, 2012).

DÜZEY 3 (İLLER)	TESCİL ALINMIŞ YEMEKLER	TESCİL ONAYI BEKLEYEN YEMEKLER
ANKARA	-	Beypazarı Mumbarı
KONYA	Konya Etli Düğün Pilavı	Kadınhanı Pidesi
ESKİŞEHİR	-	
SAKARYA	-	Adapazarı Dartılı Keşkek, Adapazarı Islama Köftesi
BURSA	İnegöl Köfte	-
MANİSA	Salihli Odun Köfte	Akhisar köfte
EDİRNE	Edirne Tava Ciğeri	Keşan Satır Et
BURDUR	-	Burdur Şiş Köftesi
MERSİN (İÇEL)	-	Mersin Tantunisi, Tarsus Kebabı, Tarsus Kuşgözü Lahmacun
KAHRAMANMARAŞ	-	Maraş Tarhanası, Tırşik Çorbası
OSMANİYE	Bafra Pidesi, Terme Pidesi	Çakallı Menemeni, Çakallı Pidesi
TOKAT	-	Tokat Kebabı
ÇORUM	İskilip Dolması	-
YOZGAT	-	Yozgat Arabaşısı
KAYSERİ	Develi Cıvıklısı, Kayseri Mantısı	-
SİVAS	Sivas Köftesi	-
TRABZON	Akçaabat Köftesi	-
ORDU	-	Ordu Galdirik Kavurması, Ordu Melocan Kavurması, Ordu Sakarca Kavurması, Ordu Tostu, Ordu Uçkur Kabağı Kavurması
ŞANLIURFA	Şanlıurfa Çiğköfte	-
MARDİN	Mardin İkbebet, Mardin Kaburga Dolması, Mardin Kibet, Mardin Semsübek	-
SİİRT	Siirt Büryan Kebabı, Siirt Perde Pilavı	-
ERZURUM	İspir Kuru fasulyesi, Oltu Çağ Kebabı	Erzurum Çağ Kebabı, Erzurum Su Böreği

Gastronomi turizminin gelişiminde Türkiye’de yapılan ulusal ve uluslararası gıda festivalleri oldukça önemlidir. Tablo 6, Tablo 7 ve Tablo 8’de Türkiye’de yerel yiyecekler ile ulusal ve uluslararası özellikte olan festivallere ilişkin detaylı bilgiler bulunmaktadır (Sormaz, 2017).

Tablo 7: Türkiye’de Ulusal Ve Uluslararası Düzeyde Düzenlenen Yerel Gıda Temalı Festivaller (KTB, 2015) (Sormaz, 2017)

Festivalin Adı	Şehir	Festivalin Adı	Şehir
Armut Festivali	Ankara, Malatya	Ayran Festivali	Ankara, Antalya, Balıkesir
Bakla Festivali	Kütahya	Bezelye Festivali	Aydın
Akciğer Festivali	Edirne	Çiçek Bamyası Festivali	Amasya
Erik Festivali	Antalya, Manisa, Aydın	Fındık Festivali	Giresun, Kocaeli
Kaşar Peyniri Festivali	Ardahan	Kayısı Festivali	Kayseri, Malatya, Mersin
Meyve Bahçesi Festivali	Afyonkarahisar	Mısır Festivali	Trabzon
Fındık Festivali	Siirt	Süt Festivali	Balıkesir, Sakarya
Şeftali Festivali	Çanakkale	Tarhana Festivali	Burdur, Kütahya
Terayağı Festivali	Trabzon	Bryndza Peyniri Festivali	Erzincan
Yumurta Festivali	Hatay, Siirt	Yoğurt Festivali	Kocaeli
Kuruyemiş Festivali	Giresun	Sarımsak	Kastamonu
Mantar Festivali	Antalya, Afyonkarahisar, Nevşehir, Çorum	Moral Mantar Festivali	Muğla
Pirinç Pilavı Festivali	Edirne, Kastamonu	Patates Festivali	Afyon, Sivas, Trabzon
Kurutulmuş Ezilmiş Buğday Festivali	Kastamonu	Kavun Festivali	Ankara, Kırıkkale, Manisa, Sivas
Üzüm Bağı ve Bağbozumu Festivali	Çanakkale, Edirne, Karabük, Malatya, Manisa, Bartın, Kırklareli	Karpuz Festivali	Adana, Antalya, Diyarbakır, Kırıkkale, Konya, Manisa
Çilek Festivali	Konya, Manisa, Tokat, Zonguldak	Elma Festivali	Antalya, Bolu, Denizli, Mersin, Karaman, Kocaeli, Malatya
Kavrulmuş Nohut Festivali	Denizli, Kütahya	Ceviz Festivali	Aksaray, Bitlis, Kayseri, Kırşehir, Malatya, Van
Kuşburnu Kurusu Festivali	Gümüşhane	Zeytin ve Zeytinyağı Festivali	Balıkesir, Bursa
Beyaz Dut ve Pekmez Festivali	Ankara, Isparta, Tunceli	Nar, Narenciye, Mandalina Festivali	Antalya, Mersin, Muğla
Kiraz Festivali	Karaman, Kocaeli, Malatya, Manisa, Mardin, Niğde, Tokat, Tekirdağ	Bal Festivali	Adıyaman, Antalya, Ardahan, Erzincan, Giresun, Kastamonu, Malatya, Mersin, Rize, Siirt, Sivas, Tunceli, Van, Yozgat, Zonguldak

Tablo 8: Türkiye’de Ulusal Ve Uluslararası Düzeyde Düzenlenen Bölgesel Tatlar Festivali (KTB, 2015) (Sormaz, 2017)

Festivalin İsmi	Şehir	Festivalin İsmi	Şehir
Balık Festivali	Antalya, İstanbul	Boza Festivali	Tekirdağ
Cağ Kebabı Festivali	Kastamonu	Pancake Festivali	Ankara
Güveç Festivali	Erzurum	Keşkek Festivali	Antalya, Aydın, Balıkesir, Çankırı, Denizli
Kestane Tatlısı Festivali	Bursa	Türk İpi Festivali	Kocaeli
Kommagene Steak Tartar A la Turca Festival	Adıyaman	Şenlikli Pide Festivali	Konya
Mesir Macunu Festivali	Manisa	Bira Festivali	Ankara
Sırık Kebabı Festivali	Sinop	Gevrek Pasta Festivali	Isparta

Yukarıdaki tabloda illere göre bazı yöresel tatlar verilmiştir.

Tablo 9: Türkiye’de ulusal ve uluslararası düzeyde düzenlenen gastronomi festivalleri (KTB, 2015) (Sormaz, 2017).

Festivalin İsmi	Şehir	Festivalin İsmi	Şehir
Uluslararası Yemek Festivali	İstanbul	Yeşil Sebze Yemekleri Festivali	Muğla
Uluslararası Gastronomi Festivali	İstanbul	Kaybolan Lezzetler Festivali	Nevşehir
Şekerci, Pastacı Festivali	Kastamonu	Uluslararası Aşçılık ve Turizm Festivali	Bolu
Yöresel Yemekler ve Gastronomi Festivali	Erzurum, İzmir, Karaman	Uluslararası Altın Şapkalı Aşçılar Festivali	Antalya
Uluslararası Mutfak Günleri	Bolu	Ulusal Aşçılık Kampı	Bolu

Elazığ mutfağı Türk mutfağı kültürünün izlerini çok yaygın bir şekilde taşımaktadır. İklim, coğrafi koşulları, tarımsal alanlarda yetişen ürün çeşitliliğine göre yemeklerde farklılık göstermektedir ve bu yemeklerin çoğu Elazığ’a hasır (Eryılmaz & Orhan, 2021, s. 6; Gastromanya, 2016). Mutfağı Oğuz boyuna kadar uzanan anamaşı, tutmaç, kara kavurma gibi tarihi geçmişi olan ve geleneksel yemekler günümüzde hala Elazığ mutfağındaki yerini sürdürmekte ve Elazığ sofralarında yer almaktadır. Kendine has sofras ve mutfak ürünleri vardır. Sofralar, misafir isteklerine, ev ahalisinin tüketecekleri yemeklere göre değişmektedir. Somatlar, masalar ve yer sofraları olarak üç çeşit sofrada yenmektedir (Elazığ İl Kültür Turizm Müdürlüğü, 2021).

Elazığ'ın karakteristik özelliği, kalitesi, gelenekselliği ile belirli bir üne ulaşmış ve koruma altına alınmış 5 adet coğrafi işarete sahip tescilli ürünü bulunmaktadır. Bu ürünler; Boğazkere üzümü, Öküzgözü üzümü, Ağın Leblebisi, Orcik, Menceki Buğdaydır (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2021). Bu ürünler Elazığ'ın çekiciliğini arttırmakta ve cazibe faktörü olmasını sağlamaktadır.

3.14. Elazığ Hakkında Genel Bilgi

Elazığ'ın turizm ve sürdürülebilirliği açısından ele alınabilmesi için ilin tarihi, kültürü, sosyo-ekonomik durumu, coğrafi koşulları, tarihi güzelliklerinin bilinmesi gerekmektedir.

3.14.3. Elazığ'ın tarihçesi

Keban Barajı yapılmadan önce 1960'lı yıllarda arkeolojik kazılar yapılmıştır. Bu kazılarda bulunan verilere istinaden M. Ö. 10.000 yıllarında Paleolitik dönem olan Yontma Taş Devrine kadar uzandığı belirlenmiştir. Hitit Boğazköy yazılı kaynaklarında ise bu bölgeden 'İşuva' olarak bahsedilmektedir. Elazığ'da M.Ö. 2000 yıllarında ilk Hurriler, sonrasında da Asurlular ve Hititliler hüküm sürmüştür. M.Ö. 8. yüzyılda ise Arturlular bu bölgeye yerleşmiştir. Urartular döneminde Palu ve Harput kalesi inşa edilmiştir. Urartular döneminde bu bölgeye 'Supani' olarak isimlendirmişlerdir.

Urartulardan sonra Medlerin hâkimiyetine girmiştir. M.Ö. 290 yılında Sophone Kırallığı kurulmuştur. M.Ö. 63 senesinde Roma imparatorluğunun eline geçmiştir. Daha sonra Romalılar 'Sophene' olarak adlandırmışlardır. Bu bölge doğu ve batı arasında bir sınır noktası olduğu için Bizans-Sasani ve Roma-Pers savaşlarına sahne olmuş ve sürekli el değiştirmiştir. (642) Hz. Ömer döneminde Bizans ve Müslüman Araplar arasında mücadele sonrasında Müslüman Arapların hâkimiyetine geçmiş ve bu alan 'Hısn-ı Ziyad'(Ziyad'ın Kalesi) olarak adlandırılmıştır. 934 yılında Bizanslılar tekrardan hâkimiyetlerine almış ve Harput için 'kharpote' ve 'Ziata Castellum' olarak adlandırmışlardır.

1071 Malazgirt zaferinden sonra Harput bölgesinde hâkimiyetini sağlayan Bizans Generali Philaretos Brachamios, Emir Çubuk Bey tarafından 1085 senesinde yenilerek Harput fethedilmiştir. Daha sonra Artukoğulları dönemi 1234 yılına kadar devam etmiştir. Sonrasında (Kaynak: İl Kültür Turizm Müdürlüğü, 2021);

- 1234 Anadolu Selçuklu
- 1248 Moğollar (İlhanlı)
- 1363 Dulkadiroğulları
- 1465 Akkoyunlar
- 1507 Sefeviler

1514 senesinde Çaldıran galibiyeti ile Osmanlı 1516 yılında Harput'u himayesine almıştır.

Zamanla değişen koşullar, şehircilik ve insanların ihtiyacıyla birlikte ilk şehirleşme yeri olan Harput, kale kent konumundan 5 km güneye, ovaya yani şu an ki şehir merkezine taşınmıştır. Yeni kurulmuş olan 'Harpurt-Harper't isimlerinden türeyen ve anlamı 'Taş Kale' olan Harput isminin yerine Sultan Abdulaziz'e hitaben güzelleştirip, imar ettiği yer manasında olan 'Ma'murat'ül Aziz' ismi koyulmuştur.

Bu isimlendirme yöre halkı arasında 'Mamuratül Aziz' yerine söylenmesi daha kolay oluşu için Elaziz olarak söylenmiştir. Daha sonra da bu isim TBMM tarafından alınan kararla 'Elazığ' olarak değiştirilmiştir (Kaynak: İl Kültür Turizm Müdürlüğü, 2021)

3.14.4. Elazığ'ın sosyo-ekonomik yapısı

Bir yerin turizm potansiyelini, o alanın tarihi, tarihi kalıntıları, coğrafi koşulları, iklimi, ulaşımı ve ilin sahip olduğu alt yapısı belirlemektedir. Bu açıdan Elazığ ilini var olan avantajlarıyla ele almak gerekmektedir. Bu açıdan SWOT analizi (avantajlar, fırsatlar, tehditler) ile alternatif turizm planlaması yapılmalı ve karşılaşılabilecek durumlar belirlenmelidir (Kabasakal, 2007, s. 9).

3.14.5. Coğrafi konumu ve yerşekilleri

"Elazığ, Doğu Anadolu Bölgesinin güneybatısında ve Yukarı Fırat Bölümünde yer almaktadır". Toplam olan alanı yaklaşık 9151 km², Türkiye'nin %1,2'sini oluşturan Elazığ ili, "40° 21 ile 38° 30" doğu boylamı, "38° 17 ile 39° 11" kuzey enlemleri arasındadır. Elazığ ili dikdörtgene benzeyen bir görünümündedir. Doğ ve batı uzantısında uzunluğu yaklaşık olarak 150 km, Güney ve Kuzey yönündeki olan genişliği yaklaşık 65 km.'dir. Şekil 17'de Elazığ'ı; Doğu kısmından Bingöl, kuzey kısmından Keban Baraj Gölünden dolayı Tunceli, güney ve batı kısmından Karakaya Baraj Gölünden dolayı Malatya, güney kısmından Diyarbakır illeri arazileri ile çevrelemektedir. Güneydoğu

Torosları, Malatya şehrinin sınırları içinde doğuya doğru uzanarak Elazığ'dan geçmektedir. Van gölünün güneyine doğru Türkiye'nin sınırlarından ayrılır. Buradaki dağların en yüksek olan noktası batıdaki Hasan Dağları(2118 Mt) oluşturmaktadır (“Coğrafi Yapı”, n.d.).

Elazığ, “Doğu Anadolu Bölgesinin” geçiş güzergâhıdır. Elazığ, Türkiye'nin dört bir kısmına ana karayollarına bağlıdır. Ayrıca havayolları ve demiryolları ulaşımına sahiptir. Keban Barajı yapılmasıyla ulaşım için bazı komşu illere ve ilçelere feribotla ulaşım sağlanmaktadır (“Coğrafi Yapı”, n.d.).

Şekil 17: Elazığ Siyasi Haritası (“Coğrafi Yapı”, n.d.).

Elazığ'ın yüzölçümü: 9.313 km²'dir (“Coğrafi Yapı”, n.d.). Elazığ, ilin güney kısmı haricinde tümü ile Fırat Havzası içinde bulunmaktadır. Fırat Nehri Doğu Anadolu Bölgesinin en önemli akarsuyudur. Keban ilçesine doğru olan yere kadar kısmı Karasu ve Murat Nehirleri kollarından oluşur. Elazığ'ın sularını Murat nehri ve onun kolları boşaltır. Murat Nehrinin Keban Baraj Gölüne karıştığı yere uzaklığı 500km.'dir. 42000 km² drenajlama havzasıyla, Fırat Nehrinin en önemli yeridir. İlk kaynaklarını, ilin dışında Aladağın kuzey eteklerinden (Van Gölünün kuzeyindeki) almaktadır. Devamlı batı konumunda akamaya devam ederek Palu'ya ulaşır ve Keban Barajı Gölü'ne dökülür. Fırat nehrinin kolları Keban ilçesinin kuzeyinde birleşir. Daha sonra Fırat, güneybatı yönünde önce akar. Elazığ- Diyarbakır sınırına kadar ulaşır. Toplam uzunluk 2800 km.'dir. Dicle'yle de birleşerek Maden ilçesine gider ve sonra il sınırları dışına akar (“Coğrafi Yapı”, n.d.).

3.14.6. İklim

Elazığ ve çevresi 1300-1400 metre ortalamasıyla bu bölgenin diğer alanlarına göre daha az bir şekilde yükseltiye sahiptir. Ayrıca güneyde bulunan güneydoğu Toroslarında mevcut “Maden Oluğu ve Kömürhan Boğazı” gibi geçitler özellikle kış mevsiminde, güneyin daha ılık ve nemli havanın bölgeye zaman zaman gelmesine neden olmaktadır. Bu durumlara bağlı olarak, özellikle kuzeydoğuda karasal iklime oranla daha ılıman bir yapıya bürünmüştür (Elazığ Valiliği, 1998, s. 22).

3.14.7. Sıcaklık

Tablo 10’a göre; Elazığ meteoroloji istasyonu tarafından 46 yıllık yapmış olduğu verilere istinaden yıllık toplam ortalama sıcaklık değeri 12,9 °C’dir. Bu verilere göre Doğu Anadolu Bölgesinde Malatya ilinin ardından en yüksek sıcaklık değerine Elazığ ili ulaşmaktadır. Elazığ ilinin en düşük alanlarında bulunan Keban 14,6 °C ile Doğu Anadolu bölgesinin en fazla sıcak alanlarından birine karşılık gelmektedir. Elazığ ilinin bulunduğu alanların sıcaklıklarına bakıldığında doğudaki bölgelerde daha fazla, batı kısımlara doğru gidilince bu değer azaldığı görülmektedir. Bu da il sınırları içindeki karasallık şiddetinin doğrudan düştüğünü göstermektedir (Elazığ Valiliği, 1998, s. 22).

Elazığ’daki don olayları bulunmuş olduğu konum itibarıyla gün bazlı sayı olarak düşünürsek bu bölgeye oranla çok düşük bir değere sahiptir. Elazığ ilinde yıl içinde ortalama (Elazığ Valiliği, 1998, s. 22) ;

- Elazığ’da gün olarak 81.7,
- Keban’da gün olarak 49.7,
- Palu’da gün olarak 73.6,
- Sivrice’de gün olarak 85.3,
- Maden’de gün olarak 59.5,
- Karakoçan’da gün olarak 109.2 gün bu bölgelerde don oluşmaktadır. İlde yedi ayda dona rastlanmaktadır. Elazığ’da don olaylarının başlangıcı 14 Ekim’de başlamış olup, hala devam eden en son ki don olayları da Nisanın ikinci yarısında oluşmaktadır. Sonbahar ve İlkbaharda oluşan don fazlasıyla azdır. Hatta yerlerde bu mevsimlerde don oluşmamaktadır

Tablo 10: Elazığ İlindeki Bazı İstasyonların Ortalama Sıcaklık Değerleri (Kaynak: Elazığ Valiliği 2022)

İstasyon Ay	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık
Elazığ	-1,4	0,2	5,3	12	17,1	22,6	27,2	26,7	21,8	14,6	7,1	1,4	12
Keban	0,8	2,2	7,4	13,7	18,8	24,4	28,9	28,2	23,3	16	8,3	3,4	14
Palu	0,6	1,8	6,7	13	18,2	23,4	27,7	26,8	21,9	14,8	7,2	2,3	13,7
Sivrice	-1,6	-0,2	4	10	15,6	21	25,5	24,7	20,7	13,3	6,3	1,4	11,8
Maden	0,5	1,7	6	12,4	17,7	23,7	28,6	27,8	23,4	15,7	8,3	3,4	14,1
Kovancılar	-3,6	0,6	7,2	13,4	18,1	22,7	27,5	26,9	21,9	14,4	6,5	2,6	13,2
Karakoçan	-3,6	-2,1	3,6	10,8	15,6	21,1	26	25	19,7	12,4	5,3	0,4	11,2

Yukarıdaki tabloda Elazığ'ın ilçelere ve aylara göre ortalama sıcaklık değeri verilmiştir.

3.14.8. Yağışlar

Ortalama yıllık yağış miktarı Elazığ ilinde 374 mm (Keban) ile 903 mm (Maden) olarak değişmektedir. Yağış aylara göre düzensiz dağılıma göstermektedir. Tablo 11'de en yağışlı olarak görebilecek ay çoğunlukla Nisan ayıdır ve en kurak olan ay ise ağustostur. Yağış miktarlarının totalde azaldığı ay yaz aylarıdır.

Tablo 11: Elazığ ve Çevresindeki Bazı İstasyonların Ortalama Yağışın Aylık Dağılışı (Kaynak: Elazığ Valiliği,1998, s. 23)

İstasyon Ay	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık
Elazığ	39,7	43,1	56,3	64,1	56,4	13	1,8	1	6,9	39,9	46,8	46,8	415
Keban	62	59,9	74,2	76,8	55,6	14,1	2,3	2,2	6,3	42	62,6	67,7	525
Palu	41,5	37,5	48,4	56,5	54,6	20,9	2,6	1,6	5,2	30	39,9	38,7	377
Sivrice	71,1	61,3	83,1	96,2	57,4	15	2,4	1,4	6	51,8	75,3	79,7	600
Maden	151	128,4	112	110,7	66,4	15,9	2,3	0,8	4,5	58,5	93	160	903
Kovancılar	73,2	70,4	82,1	90,1	71	24,3	4,6	1,5	8,8	51,1	79,6	71,6	628
Karakoçan	84,9	88,7	109,5	91,8	58,3	13,7	2,7	0,2	3,9	59	89	125,2	726

Yukarıdaki tabloda ilçelere göre aylık yağışlar verilmiştir.

3.14.9. Bitki örtüsü

Orman ekosistemi içinde kalan alanı yaklaşık olarak % 90'lık bölümü olup Elazığ alanının 950-1950 metreler arasındadır. Ayrıca; ilin yerleşim alanı olarak geçmiş tarihe bakıldığı zaman 7000-8000 geçmişe bakarsak bu bölgede, birçok nedenlerden

dolayı, bu nedenler arasında maden işletmeciliği, savaş sorunları, tarımsal alanların açılması gibi olayların oluşmasıyla ormanlık alanlar fazlasıyla dar bir alan haline gelmiş ve bozulma yaşamış, bu durumlar sonucunda da saha step görünümü almıştır. Bu çevre ilinin arazileri kendi bitki örtüsü açısından; orman, doğal step, sunalpin kat ve sulu alan olarak dört vejetasyon şekli gözlemlenmektedir (Kaynak: Elazığ Valiliği, 1998, s. 23).

3.14.10. Toprak potansiyeli

Tablo12, 13'te Elazığ'da, toplam tarımsal alanların yaklaşık olarak %20'sini (176.764 hektar) kuru tarım,%7'sini (68.531 hektar) meydana getirmektedir.

Tablo 12: Elazığ İlinde Arazi Varlığı(Kaynak: Elazığ Valiliği, 1998, s. 24)

Kullanma Şekli	Toplamdaki Alan (Hektar)	Oranı(%)
Tarımsal Arazinin Toplamı	246648	26,95
Çayır ve Mera	463899	50,69
Orman ve Fundalık	123043	13,45
Diğer Tarımsal Araziler	18610	2,03
Arazilerin Toplamı	852200	-
Su Yüzeylerinin Toplamı	62935	6,88
Hazar	84,9	88,7

Yukarıdaki tablo Elazığ'daki arazilerin hektar olarak total miktarını ve oranını göstermektedir.

Tablo 13: Elazığ'daki Arazilerin Yeteneklerinin Derece Sınıflarına Göre Dağılımı (Kaynak: Elazığ Valiliği,1998, s. 24)

Arazilerin Sınıfları	Toplam Alan (Hektar)	Oran(%)
I. Sınıf	40 525	4,42
II. Sınıf	58 921	6,43
III. Sınıf	86 967	9,47
IV. Sınıf	69 101	7,55
V. Sınıf	655	0,07
VI. Sınıf	91 022	9,94
VII. Sınıf	507 771	55,4

Yukarıdaki tabloda arazilerin yetenek dağılımlarını toplam alanlarına göre oranları gösterilmiştir.

3.14.11. Su kaynakları potansiyeli

Aşağıdaki tabloda doğal göl türleri ve yüzeyleri yer almaktadır.

Tablo 14: Doğal Olan Göl Yüzeyleri (Kaynak: Elazığ Valiliği,1998, s. 24)

Hazar Gölü	8,240 ha	Dumluyazı Gölü	2,5 ha
Küçük Sülük Gölü	1 ha	Kar Gölü	0,7 ha
Büyük Sülük Gölü	2,5 ha	Kekvin Gölü	3,8 ha
Sülük Gölü	0,7 ha	Dağ Gölleri	2,0 ha
Kuru Dolu Gölü	1,3 ha	Brim Gölü	1,5 ha
Doğal Göller Toplam Yüzeyi	8.256.0 ha		

Aşağıdaki tabloda Elazığ'ın yer üstü kaynak potansiyelleri yer almaktadır.

Tablo 15: Elazığdaki Yerüstündeki Su Kaynakları Potansiyeli (Kaynak: Elazığ Valiliği,1998, s. 24)

Fırat Nehri (Keban Barajının çıkışındaki ortalama akım)	20716.8 hm ³ /yıl
Dicle Nehri (Elazığ'ın İl Sınırında)	782.1 hm ³ /yıl
Berkilin Çayı (Dicle'nin kolu, Elazığ'ın il sınırında)	748.0 hm ³ /yıl
Toplamdaki Yer Üstü Kaynakları Potansiyeli	22246.9 hm ³ /yıl

Aşağıdaki tabloda Elazığ'ın yer altı su kaynakları potansiyeli yer almaktadır.

Tablo 16: Yeraltındaki Su Kaynaklarının Potansiyeli (Kaynak: Elazığ Valiliği,1998, s. 24)

Yeri	Alanı	Emniyetli İşletmelerin Rezervi
Uluova	370 km ²	74.00 hm ³ /yıl
Elazığ Ovası	30 km ²	14.00 hm ³ /yıl
Kuzuova	273 km ²	10.00 hm ³ /yıl
Behremaz Ovası	40 km ²	7.50 hm ³ /yıl
Palu Karakoçan Ovası	151 km ²	26.50 hm ³ /yıl
Baskil Ovası	36 km ²	1.04 hm ³ /yıl
Küçük Cep Ovaları	-	0.46 hm ³ /yıl
Toplamdaki Emniyetli İşletme Rezervi	-	133.50 hm ³ /yıl
Toplamdaki Su Kaynaklarının Potansiyeli		22.380.40 hm ³ /yıl

Aşağıdaki tabloda Elazığ'ın baraj rezervuar yüzeyleri yer almaktadır.

Tablo 17: Barajların Rezervuar Yüzeyleri (Kaynak: Elazığ Valiliği,1998, s. 24)

Keban Barajı	40.261 ha
Karaya Barajı	12.662 ha
Cip barajı	110 ha
Kalecik Barajı	102 ha
Baraj Rezervuar Toplam Düzeyi	53.135 ha

Aşağıdaki tabloda Elazığ'ın gölet yüzeyleri yer almaktadır.

Tablo 18: Gölet Rezervuar Yüzeyleri(Kaynak: Elazığ Valiliği 24)

Tadım Göleti	16 ha
Gölet Rezervuar Toplam Yüzeyi	16 ha

Bu tablo Elazığ'ın su kaynakları hakkında bilgi vermektedir.

3.14.12. Orman potansiyeli

Amenajman planlarına göre, Elazığ sınırları çerçevesindeki ormanların varlığı şu şekildedir;

Tablo 19: Elazığ Orman Varlığı (Kaynak: Elazığ Valiliği 25)

Normal Koru	4.004 ha	%3.3
Bozuk Koru	498 ha	%0.4
Normal Baltalık	45.925 ha	%38.0
Bozuk Baltalık	70.389 ha	%58.2
Toplamdaki Orman Alanı	120.816.5 ha	%12.7
Açık Alan	827.175 ha	%87.3
Enerji Ormanı Tesis Sahası	34.975 ha	
Amenajman Planında Ağaçlandırılacak Sahalar	237.833.5 ha	
Servet	30.208 m3	8.323.272 ster odu

Yukarıdaki tabloda Elazığ'ın orman varlıkları yer almaktadır.

3.14.13. Nüfus

Elazığ'ın yüzölçümü 9.313 km²'dir. İlde 1 km²'ye 63 insan düşmektedir. Nüfusun yoğunluğu 63/km²'dir. 2022 yılında tahmini verilere göre nüfus, 589.395'tir. Bu veri eski verilere göre, nüfus artış verilerine oranla tahmini olarak hesaplanmıştır. Bu tahmini verilere göre bir önceki seneye göre sayı 128 artmıştır. 2021 yılında Elazığ nüfusu 588.088'dir. Bu nüfusun 291.380'i erkek, 296.708'i kadından oluşmaktadır. % olarak değerlendirirsek; erkek %49.55, kadın %50.45'dir ("Elazığ Nüfusu", n.d.).

3.14.14. Ekonomi

Elazığ ekonomisi tarım, ticaret ve sanayiye dayanmaktadır. Keban Barajının yapılmasıyla tarım için elverişli arazilerin bir kısmı toprak altında kalmıştır. Tarım arazilerinin bu şekilde azalmasıyla sanayi de canlanmıştır. Elazığ'ın gayri safi gelirinin("Elazığ'da Ekonomik Faaliyetler", n.d.);

- %30 gelirini sanayi,
- %10 gelirini ticaret
- %25 gelirini tarım sektöründen kazanılmaktadır. Elazığ yer altı ve yer üstü çok zengin kaynakları vardır.

3.14.1.1. Tarım

Ovaları az miktardadır, buna rağmen çok verimlidir. Bu ovaları, bol suları olan akarsular sulamaktadır. Bu ovalarda arpa, şekerpancarı, buğday, pirinç, nohut, fasulye, tütün, fiğ, burçak, soğan, mercimek, pamuk, sarımsak, üzüm, armut, burçak, kayısı, badem, ceviz ve dut yetişmektedir. Bu yetiştirilen ürünlerde kavun, lahana ve çilek önemli bir gelir kaynağı halindedir (“Elazığ’da Ekonomik Faaliyetler”, *n.d.*).

3.14.1.2. Hayvancılık

Elazığ hayvancılık konusunda çok gelişmiştir ve çok elverişlidir. Geniş çayırları ve meraları vardır. Karacadağ yaylaları gibi yerler hayvancılığa elverişlidir. İilde kıl keçisi, at, sığır, koyun ve katır beslenmektedir. Ayrıca arıcılık çok gelişmiştir. Gölleri ve akarsuları su açısından zengin ve fazla sayıda olmasına rağmen balıkçılık daha gelişmemiştir. Keban Baraj gölünde aynalı sazan balığı ve sazan balığı yetiştirilmektedir (“Elazığ’da Ekonomik Faaliyetler”, *n.d.*).

3.14.1.3. Ormancılık

106.000 hektarlık bir dönüme sahiptir. Orman alanı %25’lik miktarı kaplamaktadır. Fakat çoğu fundalık ve var olan ormanlar bakımsızdır (“Elazığ’da Ekonomik Faaliyetler”, *n.d.*).

3.14.1.4. Madencilik

Elazığ Madenciliği ziraatla yarışmaktadır, ziraatı geçmiştir. Toprakları madenleri kaplıdır. Bunlardan krom, simli kurşun, bakır, betonit başlıca gelenleridir. Ergani’deki bakır işletmesinde; bakır tüvenen, sülfirik asit, pirit ve bilister bakır cevherleri elde edilmektedir. Bir diğer maden işletmeleri ise Elazığ Betonit Fabrikası, Ferro Krom Tesisleri, Guleman Krom İşletmesi’dir. Arıcak ve Alacakaya’da çıkarılan mermer dünyaca ünlüdür. Kendine has özelliği olan mermerin işlenmesi için son senelerde birçok mermer işleme fabrikaları kurulmuştur (“Elazığ’da Ekonomik Faaliyetler”, *n.d.*).

3.14.1.5. Sanayi

Elazığ'ın maden açısından zengin olması ve Türkiye'nin en büyük hidroelektrik santralının burada olması nedeniyle sanayisi gelişmiştir. Büyüklü küçüklü 1200 sanayi iş kolu vardır. Doğu Anadolu Bölgesinde, Elazığ sanayi olarak önemli bir yere sahiptir. Elazığ'da kurulmuş olan Organize Sanayi Bölgesi fabrika sayısının hızla artmasını sağlamıştır. Deri, çimento, şeker, pamuk ipliği, yün, süt, kiremit, azot, yem, un, pamuk yağı, kâğıt, tekstil, tüp gaz imalatı ve dolum, süper fosfat, kireç, plastik boru, matbaacılık, meşrubat, ayçiçek yağı, mermer, ayakkabı, sabun, mobilya, tıbbi malzeme fabrikaları başlıca gelen büyük çaplı sanayi kuruluşlarıdır ("Elazığ'da Ekonomik Faaliyetler", n.d.).

3.14.1.6. Ulaşım

Elazığ doğuyu ve batıya bağlayan kesişme noktasıdır. Birçok karayolunu bağlayan yollardır. 1981 senesinde temeline başlanmış olup, 1986 senesinde Fırat köprüsü hizmete girmiştir. Türkiye'de en uzun köprü, Fırat köprüsüdür. 2030 metre uzunluğunda, 30 tane betonarme ayakların üstüne inşa edilmiştir. Havaalanının imkânları sürekli arttırılmaktadır. Keban Barajı Gölünün üzerinde Ağın ilçesiyle Tunceli'nin belirli ilçeleri arasından feribot aracılığı ile ulaşım gerçekleşmektedir ("Elazığ'da Ekonomik Faaliyetler", n.d.).

3.15. Elazığ'da Turizm ve Elazığ İlinin Turizm Potansiyeli

Elazığ'da 33'ü merkezde, 3'ü Sivrice'de, 4'ü de Karakoçan'da olmak üzere toplam 39 otel bulunmaktadır. 4,3, ve yıldızlı olmak üzere büyüklü, küçüklü oteller bulunmaktadır. Elazığ'ın 4000 yıllık geçmişi vardır.

Elazığ, tabii güzellikleri, tarihi eserleri, gelişmiş ulaşımı, sağlık kuruluşları, haberleşme olanakları, Türkiye'deki önemli barajlarından Keban Barajı, Buzluk Mağarası, dini turizm için önemli olan türbeleri, sağlık ve kaplıca turizmi için önemli kaplıcaları, muhteşem folkloruyla, Türkiye Turizm Sektörü için önemli katkıları olan Doğu Anadolu'nun en önemli ve büyük şehirlerindedir. 1879 senesinde ilk yerleşim merkezi Harput olan Elazığ, Ulu Önder Atatürk'ün Elazığ'a gelerek, 1937 yılında 'Elazığ' adını almıştır. 'Açık hava Müzesi' niteliğinde olan Harput şehrin turizm potansiyeli için çok önemlidir ("Turizm", n.d.).

Tablo 20: Yıllara Göre Elazığ'da Konaklayan Kişi Sayısı ("Elazığ İlimizin Kültür ve Turizm, n.d.).

YILLAR	YERLİ	YABANCI	TOPLAM	YÜZDELİK DEĞİŞİM
2010	68.553	1.276	69.829	
2011	95.911	2.498	98.409	41%
2012	97.451	2.563	100.014	2%
2013	98.275	2.631	100.906	1%
2014	110.093	2.820	112.913	12%
2015	130.093	3.478	133.571	18%
2016	125.857	2.567	128.424	-3,9%
2017	174.136	3.596	159.222	38%
2018	156.140	3.082	159.222	-10%
2019	208.802	4.796	213.598	34%
2020	163.401	2.056	165.457	-23%
2021	187.685	6.251	193.936	17

Elazığ Kültür Turizm Müdürlüğünden talep edilerek elde edilmiştir.

Yukarıdaki tabloda Elazığ'da konaklayan kişi sayısı yıllara göre verilmiştir.

Tablo 21: Yıllara Göre Elazığ'da Konaklayan Kişi Sayısı

YILLAR	YERLİ	YABANCI	TOPLAM	YÜZDELİK DEĞİŞİM
2010	68.553	1.276	69829	
2011	95.911	2.498	98409	41%
2012	97.451	2.563	100014	2%
2013	98.275	2.631	100906	1%
2014	110.093	2.820	112913	12%
2015	130.093	3.478	133571	18%
2016	125.857	2.567	128424	-3,9%
2017	174.136	3.596	177.732	38%
2018	156.140	3.082	159.222	-10%
2019	208.802	4.796	213.598	34%
2020	163.401	2.056	165.457	-23%
2021	187.685	6.251	193.936	17%

Elazığ Kültür Turizm Müdürlüğünden talep edilerek elde edilmiştir.

Yukarıdaki tabloda yıllara göre Elazığ'da konaklayan kişi sayısı verilmiştir.

Tablo 22: Elazığ'da Konaklayan Yerli ve Yabancı Turistlerin Aylara Göre Giriş ve Geceleme Sayıları

2021	OCAK		ŞUBAT		MART		NİSAN		MAYIS		HAZİRAN	
	GİRİŞ	GECELEME	GİRİŞ	GECELEME	GİRİŞ	GECELEME	GİRİŞ	GECELEME	GİRİŞ	GECELEME	GİRİŞ	GECELEME
YERLİ	13142	23305	12311	21020	16258	27250	11226	20325	9952	17856	18319	30509
YABANCI	857	1129	896	1178	700	1218	185	541	148	349	371	630
TOPLAM	13999	24434	13207	22198	16958	28468	11411	20866	10100	18205	18690	31139
AYLIK TOP. ORT KALIŞ	1,75		1,68		1,68		1,83		1,80		1,67	
AYLIK YERLİ ORT KALIŞ	1,77		1,71		1,68		1,81		1,79		1,67	
AYLIK YABANCI ORT KALIŞ	1,32		1,31		1,74		2,92		2,36		1,70	
YÜZDE ARTIŞ/AZALIŞ ÖNCEKİ AYA GÖRE			%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
YERLİ			-6,32	-9,80	32,06	29,64	-30,95	-25,41	-11,35	-12,15	84,07	70,86
YABANCI			4,55	4,34	-21,88	3,40	-73,57	-55,58	-20,00	-35,49	150,68	80,52
TOPLAM			-5,66	-9,15	28,40	28,25	-32,71	-26,70	-11,49	-12,75	85,05	71,05
2021	TEMMUZ		AĞUSTOS		EYLÜL		EKİM		KASIM		ARALIK	
	GİRİŞ	GECELEME	GİRİŞ	GECELEME	GİRİŞ	GECELEME	GİRİŞ	GECELEME	GİRİŞ	GECELEME	GİRİŞ	GECELEME
YERLİ	20876	35959	20498	36140	17322	31130	16589	30069	16150	27604	15042	24963
YABANCI	661	1346	843	1494	736	1654	305	739	270	695	279	630
TOPLAM	21537	37305	21341	37634	18058	32784	16894	30808	16420	28299	15321	25593
AYLIK TOP. ORT KALIŞ	1,73		1,76		1,82		1,82		1,72		1,67	
AYLIK YERLİ ORT KALIŞ	1,72		1,76		1,80		1,81		1,71		1,66	
AYLIK YABANCI ORT KALIŞ	2,04		1,77		2,25		2,42		2,57		2,26	
YÜZDE ARTIŞ/AZALIŞ ÖNCEKİ AYA GÖRE	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
YERLİ	13,96	17,86	-1,81	0,50	-15,49	-13,86	-4,23	-3,41	-2,65	-8,20	-6,86	-9,57
YABANCI	78,17	113,65	27,53	11,00	-12,69	10,71	-58,56	-55,32	-11,48	-5,95	3,33	-9,35
TOPLAM	15,23	19,80	-0,91	0,88	-15,38	-12,89	-6,45	-6,03	-2,81	-8,14	-6,69	-9,56

Elazığ Kültür Turizm Müdürlüğünden talep edilerek elde edilmiştir.

Tablo 23: Elazığ'da Yerli ve Yabancı Turistlerin Giriş ve Geceleme Ortalama Konaklama Sayısı

2019			
UYRUK	GİRİŞ	GECELEME	ORTALAMA KONAKLAMA
YERLİ	208802	321915	1,54
YABANCI	4796	9327	1,94
TOPLAM	213598	331242	1,55
2020			
UYRUK	GİRİŞ	GECELEME	ORTALAMA KONAKLAMA
YERLİ	163401	293957	1,80
YABANCI	2056	4021	1,96
TOPLAM	165457	297978	1,80
2021			
UYRUK	GİRİŞ	GECELEME	ORTALAMA KONAKLAMA
YERLİ	187685	326130	1,74
YABANCI	6251	11603	1,86
TOPLAM	193936	337733	1,74

Elazığ Kültür Turizm Müdürlüğünden talep edilerek elde edilmiştir.

Yukarıdaki tabloda Elazığ'a gelen turistlerin konaklama işletmelerindeki ortalama giriş ve geceleme sayıları yer almaktadır.

3.16. Elazığ'ın Tarihi ve Doğal Güzellikleri

Elazığ'ın ilk yerleşim yeri olan Harput ile birlikte 4000 yıllık bir geçmişe sahip olup tarihin birçok olayına sahne olmuş ve izleri kalmıştır. Birçok kültüre ev sahibi olmuştur. Elazığ'ın tarihi geçmişiyle birlikte doğal güzellikleri de gelen turistlerin ilgisini çekmektedir.

3.14.15. Harput ve antik kent

Harput 1084'den başlayarak sırasıyla Çubuk Bey, Artuk oğulları, İlhan'lılar, Dulkadiroğulları, Karakoyunlular, Akkoyunluların eline geçmiş ve birçok savaşa sahne olmuştur. 1515'den sonra Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran seferi dönüşü Osmanlı Devletine bağlanmıştır. Harput'un hâkimiyeti M. 1085 yılından beridir. 14. Ve 16. yüzyıllarda sırasıyla Moğolların ve Sefavi'lerin hâkimiyetine girmiş olsa da Türk nüfusuna etki etmemiştir. M.Ö. 1071'den beri Harput ve çevresinde Oğuz boyları yerleşmişlerdir (Akdeniz, s. 1).

Harput'un tarihi M.Ö. 4000'lere kadar olan çok eski bir tarihi olup Osmanlı

hâkimiyetine Yavuz Sultan Selim ile girmiştir. İlk olarak dağlık ve güvenli bir yere kurulmuş, 19. yüzyılın ortalarından sonra ovaya taşınmıştır. O zamanki yöneticiler Mezra olarak isimlendirilen yerden idare etmeye başlamışlardır. Bu mezra şehrin idare alanı olunca ilk olarak idari ve resmi binalar, sonra da ihtiyaca göre yeni binalar yapılmıştır. 1834 yılında o dönemin Valisi Mehmet Reşit Paşa zamanında Harput'tan Mezra 'ya göç başlamıştır. Bu şekilde sonrasında Harput'ta olan nüfusun tamamına yakın bir kısmı Mezra 'ya göç etmeye devam etmiştir. 1867 yılında Sultan Abdülaziz'e hitaben, yeni kurulan bu şehir Mamuretülaziz ismini almıştır. Daha sonra bugün ki ismi olan Elazığ olarak isimlendirilmiştir (Çelikdemir, 2019, s. 425).

Anadolu geniş bir coğrafi alan sahiptir. Anadolu'nun her bölgesinde ve şehrinde ve bazı ilçelerinde bile kendine has bir müziği vardır. Bu müzikler insanların çeşitli şekillerde duygularını dile getirme şeklidir. Türk müziği için çok önemli olan 'Türk Halk Müziği' oldukça renkli ve çeşitlidir. Diğer bir Türk müziği olan 'Türk Sanat Müziği' şehir müziği olarak bilinmekte ve özellikle saraylarda ve sarayların olduğu şehirlerde bestelerin esasına dayanmaktadır. Türk Halk Müziği ve Türk Sanat Müziği Türk müziğinin çatısını meydana getirmektedir. Harput müziğinde bu iki müzik yapısını bir arada görmek mümkündür. 1085'te Harput'un Türklerin eline geçmesiyle medrese, cami, hastane, Türbe, saray ve çeşmelerin yapılmasıyla hızlı bir şekilde şehirleşme ve kültür merkezi haline gelmeye başlamıştır. Yapılan kurumlarda çok fazla ilim adamı, mutasavvıf ve sanatkâr yetişmiştir. Bu yetişen sanatçılar Türk İslam ve Harput kültüründen oluşan eserler ortaya çıkarmış, şairler şiirler yazmış, ismi bilinmeyen bestekârlar; Harput'ta bulunan konaklarda, saraylarda şairlerin yazdığı şiirleri bestelemiştir. Harput müziği, Türk müziği içinde yapısı ve icrasıyla önemli bir yer teşkil etmektedir. Harput'ta kürsü başları düzenlenmektedir (Karkın & İrmik, 2010, s.1).

Eski Elazığ-Harput evlerinde, soğuk kış mevsiminde ısınmak amacıyla soba olarak kullanılan özel olarak düzenlenen kürsü, ayrıca eğlenmek ve sohbet etmek için geceleri insanların bir araya gelmesiyle oluşan duruma 'kürsü başı' denilmektedir (Atik Durak, 2017, s. 7859; Taşbilek, 2012, s. 46). Mevsime göre düzenlenen eğlence ve sohbet gelenekleri halkın yaşam şekline önemli etkileri olmuştur. Aynı mahallede, sokakta, şehirde oturan kişilerin bir araya gelmeleriyle günün muhasebesini ve muhakemesini yaptıkları bu kürsü başı geceleri, müzik yapımlarının yanında uzun olan kış gecelerinde, öğreticiliğiyle, sohbetiyle, halk oyunları, seyirlik oyunları, yüzük

oyunlarıyla, hikâyeleri, masalları, bilmeceleri, şakaları, taklitleri, efsaneleri, muziplikleri ve yiyecekleriyle Elazığ-Harput'un folkloru için önemli bir yer teşkil etmektedir (Atik Durak, 2017, s. 7859; Sivirkaya, 2002, s. 10).

Harput müziğinde diğer yerlerde olduğu gibi söz ön plandadır. Bu bölgede önceden Müslümanların herhangi bir müzik aleti çalması yasak olacak kadar hoş görülmemesinden dolayı müzik aletiyle uğraşanların çoğu gayrimüslimlerdir. Harput'ta şarkı, uzun hava ve türküleri icra edenler, çoğunlukla hafızlıktan gelen Müslüman Türklerdir (Ekici, 2000, s. 11).

3.14.16. Harput kalesi

Taktik açısından, Harput eski dönemlerden beri birçok devletin ele geçirmek istediği önemli bir savunma alanıdır. Şekil 18'de Türk hâkimiyetine geçen Harput, daha sonra sırayla Artuklulara, Selçuklulara, Dulkadiroğlularına, Akkoyunlulara ve sonra da Safevilerin hâkimiyetine girmiş, Osmanlı'nın hâkimiyetine 1516 yılında geçmiştir. 17. yüzyılda Harput kalesinde görev yapan askeri birlik küçük bir birlikti. Kale ve Harput şehrinin güvenliği için bu küçük birliğin başında olan bir dizdar (kale komutanı) bulunmaktaydı. Ayrıca kethüda ve hisar erleri de bulunmaktaydı. Harput kalesinde, Kale Mahallesi bulunmaktaydı. Harput Bizans dönemi tarihine kadar iç kaleden oluşmaktaydı. Türk hâkimiyetinin eline geçtikten sonra genişleme olmuş ve bu bölgede düşmen saldırılarına karşı korumak için önemli görevler üstlenmişlerdir ve kalenin dışına da yeni yerleşim alanları yapılmıştır. Eski dönemlerden beri önemli bir savunma merkezi olmuştur (Uzun & Çakar, s. 2).

Şekil 18: Harput Kalesinden Bir Görsel. (Kaynak: "Harput Kalesi", n.d.)

Harput'taki İç Kalenin ilk yapılan kazı çalışmalarını Prof. Dr. Veli Selin

tarafından 2005-2009 yılları arasında yapılmış olup “Elazığ Arkeoloji ve Etnografya Müzesi Müdürlüğü’nün” başkanlığında gerçekleşmiştir. Bu çalışmaların gerçekleştiği alalar ilk olarak Urartu Sarnıcında, ikincisi Artuklu Sarnıcının yer aldığı 3. Bölgede, üçüncüsü iç kalenin güneyi ve Orta Mahalle adasından bulunan 5. Bölgede yapılmıştır ve bu kazı çalışmaları 5 sene durdurulmuştur. Bir diğer kazı çalışması 2014 yılında Prof. Dr. İsmail Aytaç’ın önderliğinde Arkeoloji ve Etnografya Müzesi başkanlığında gerçekleşmiştir (Aytaç i., 2018, s. 30). 2014-2015 senelerinde yapılan kazı çalışmalarında Bizans sikkeleri ortaya çıkmıştır. Bulunan Bizans sikkeleri ışığında Harput’u yöneten ilk ve son Bizans hükümdarının kim olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. 5 numaralı olan sikkenin 6. Yüzyıla ait olduğu, diğer bulunan sikkelerinde ağırlıklarının 2.19-16.2 gr arasında ve çaplarının ise 20mm-30mm boyutunda, çaplarında değişiklik gösterdiği tespit edilmiştir. Bulunan bazı sikkelerin görüntüsünün net olmadığı görülmüştür (Aytaç, 2017, s.140).

2005 yılında yapılan arkeolojik kazılar halen devam etmektedir. Kazılar sonucunda Cunta mahallesi mektebi, Kale Cami, konutlar, atölyeler, ticarethaneler, tüneller ve 100 basamaklı olan 36 m derinliğindeki taş merdivenli olan su sarnıcı bulunmuştur. Harput Kalesi hakkında farklı hikâyeler anlatılmaktadır. Rivayete göre kuraklıktan dolayı harç yapımı için su olmamasından bu bölgede yetişen koyun ve büyükbaş hayvanların sütü inşaat alanına dökülerek, süt ile yumurta karışımı ile beyaz kirecin karıştırılmasıyla Horasan harcı yapılmış ve bu yapılmış olan harç ile Kale yapımı gerçekleştirilmiştir. Bu hikâyeden ötürü halk arasında Harput Kalesine ‘Süt Kalesi de denilmektedir (Elazığ Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022, s. 53).

Yapılan çalışmalarda ayrıca 36 metre derinliğinde ve 120 basamaktan meydana gelen su sarnıcı olarak da kullanılan bir zindan bulundu. ‘Zindanın tarihi açıdan en önemli özelliği “1122’de Urfa Joselin de” Countenay’ın Balakgazi (Belekgazi)’ye esir düşmesi üzerine kuzey tarafına doğru harekete geçen Kudüs Kralı II. Boudoudin, 1123 yılında “Gerger’de” yapılan savaşta Balak Gazi’ye yenilerek esir düşmesi ve Balak Gazi’nin esir aldığı bu Haçlı komutanlarını Harput Kalesi’ndeki bu zindanda hapsetmesidir’. Bu zindan daha önceden ziyaretçilere açık değildi. 2021 yılında ziyaretçilere açılmıştır (Elazığ Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022, s. 54).

3.14.17. Balakgazi anıtı

Halk arasında Belek Gazi ve Balak Gazi olarak bilinmekte fakat asıl ismi “Nürü'd Devle Belek bin Behram Bin Artuk'tur”. Artuk Bey'in torunudur. Artuk Bey Malazgirt savaşındaki (Selçuklu Sultanı Alparslan'ın) ünlü komutanlarından. Türk İslam tarihine damga vuran Balak Gazinin anıtıdır. Şekil 19'da bu heykel, Balak Gazi komutanının hatırası için bir heykeltıraş olan Nurettin Orhan tarafından yapılmıştır. Haçlı ordularıyla gerçekleştirilen savaşlarda göstermiş olduğu üstün başarılar sonucu ve cesareti de, İslam dünyası için önemli olan unvanlardan biri olan Devletin Nuru (Nürü'd Devle) verilmiştir. Belegazi Harput'un simgesi olmuştur. “1122 yılında Urfa Kontu” olan “Josselin, Birecik Senyörü” olan “Galeran'ı” kurtarmaya geldi ve Belek Gazi onu ve şövalyelerini de esir alarak zincire vurdu. Bir sene sonra da Kudüs Kralı olan Baudouin'i kurtarmaya geldi, onu ve şövalyelerini de esir ederek zincire vurdu ve hepsini Harput kalesinde hapis etti. Belek Gazi ‘Müslüman Orduları Başkomutanı’ olarak Büyük Selçuklu tarafından tayin edildi. ‘Gazi ‘ unvanı aldı. Suriye’de olan Membic Kalesinin kuşatmasında 1124 yılında kaleden ona doğru atılan bir okla şehit oldu. Hz. İbrahim'in Halep'te bulunan makamının yanına defnedilmiştir (“Balak Gazi Anıtı”, n.d.).

Şekil 19: Balakgazi Anıtından Görsel (Yazar tarafından çekilmiştir, 14.06.2022).

3.14.18. Balakgazi parkı cam seyir terası

Dört bin yıllık geçmişe sahip ve UNESCO Dünya Kültür Mirası Geçici Listesi'ne adını yazdırmış olan Harput, Balakgazi parkının önünde bulunan kayalıklar kayalıklar üstüne, şehri gören bir yerde 220 m² zemin boyutuna sahip bir şekil 20'de gösterilen cam seyir terası inşa edildi. Peyzaj ve çevre düzenlemesi yapılan toplam alanı 5 bin 800 m²'lik total alana sahiptir. Bu alan, kamelyalar, havuzlar, çocuk oyun alanları,

otoparkları, dekoratif aydınlatmaları ile güzel bir çekicilik noktası olmuştur (Kültür ve Turizm Müdürlüğü 55).

Şekil 20: Balakgazi Parkı Cam Seyir Terasından Bir Görsel (Yazar tarafından çekilmiştir, 14.06.2022).

3.14.19. Kömürhan köprüsü

Kömürhan köprüsü Türkiye çapında ilk dengeli konsol yöntemi ile yapımı gerçekleştirilmiştir. Fırat Nehri üzerinde, Elazığ- Malatya demiryolunun 51. km ötesinde bulunmaktadır. Elazığ ile Malatya arasındaki ulaşım ilk olarak kayık ve sallarla, daha sonrada I. Dünya Savaşında yapılmış olan ahşap bir köprü ile gerçekleştirilmiştir. Daha sonra 1929 tarihinde 14m'ye kadar suların yükseğe çıkmasıyla köprü yıkılıp tekrardan kayıklar ve sallarla ulaşım sağlanmaya başlanmıştır. Bu durumu çözmek için betonarmeden bir köprü yapılması gerektiği konuşulmuş ve Kömürhan Boğazında yapılması uygun görülmüştür. Şekil 21'de Kömürhan köprüsü bir İsveç firması (Nidgvist-Helm) tarafından 1 Ağustos 1930 yılında inşa edilmiştir (Şener & Çağlar, 2016, s. 7288)

Fırat Nehrine hitaben birçok türkü yapılmıştır. Bunlardan en çok bilineni ise 'Kömürhan Köprüsü Harput'a Bakar' türküsüdür. Fırat Nehrinde yeni gelin olmuş bir kızın boğularak ölmesi sonucu kızın ölümü sonucu hissedilen acıları anlatmaktadır. Bu türküde insanın dünya ile yaşamının savaşı anlatılmıştır. Bu yazılan türküler Anadolu'da yaşayan insanların gerçek yaşam öyküsüdür. Tarih yok olmaya yüz tutsa da onları ayakta tutan ve şu ana getiren türkülerdir (Ipek, 2022, s. 1).

Elazığ ve Malatya arasında kayık ve sandallarla ulaşımın yapıldığı zamanlarda Fırat nehrinin kenarındaki küçük köylerden bir tanesinde üniversite öğrenimi gören bir genç köyüne gider. Ailesinin kendisini habersiz bir kızla nişanladığını duyan genç, kızı istemez. Kız bunu öğrenince kendisini Fırat nehrine atarak intihar eder. Bu olay üzerine yöre halkı ve nişanlısı ağıt yakar("Kömürhan Köprüsü Nereye Bakar", 2010).

Mustafa Tosun Malatya'da yaşamaktadır ve bu türkünün hikâyesini şöyle anlatmaktadır; Nazlı adındaki bir gelin Fırat Nehrine su almaya gider ve ayağı kayarak

suya düşerek boğularak kaybolur. Kömürhan köprüsüne kadar ararlar, günler sonrasında kızı bulurlar. Kocasını ağıt yakarak cenazenin üzerine kapar. Kocasının ağzından çıkan dörtlükleri ağıt halinde derlediğini söylemiştir (İpek, 2022, s. 4; Özerol, 2010, s. 1).

Şekil 21: Kömürhan Köprüsünden Görşel (“Türkölere konu olan ‘Kömürhan Köprüsü yeni yüzüyle ulaşma yön verecek”, 2020).

Elazığ ile Malatya arasında bulunan Karakaya Baraj Gölü üstüne yapılıyor olan bağlantı tüneli olan Kömürhan Köprüsünün inşasından 4 ton atık malzeme çıktı ve bu malzemelerden Şekil 22’de 20 tane sanat eseri hazırlandı. 16 il için 5 bin 155 m uzunluğunda olan ‘Kömürhan Köprüsü ve Bağlantı Tüneli’ geçiş noktası 2 Ocak’ta hizmete açıldı. Bu yapılan eserler, ‘Karayolları 8. Bölge Müdürlüğü Kontrol Merkezi binasında’ yolcular ve dolaşmak isteyenler için hizmete açıldı. ‘Sıfır atık’ sloganıyla ilerlemektedirler (“Kömürhan Köprüsünün İnşaat Atıkları Sanat Eserine Dönüştü”, 2021).

Şekil 22: Kömürhan ve Bağlantı Gölünün İnşasında Kömürhan Köprüsünden Çıkan Rünler (“Kömürhan Köprüsünün İnşaat Atıkları Sanat Eserine Dönüştü”, 2021).

3.14.20. Elazığ arkeoloji ve etnografya müzesi

Harput'taki 19. Yüzyılda terkedilmiş tarihi eserlerin bir bölümünün taşları sökülerek Elazığ'daki bazı binalarında kullanılmıştır. Bu tarihi eserler uzun süre tahribata uğramıştır, 1960'lı yıllarda bu eserler fark edilmiş ve 1965 yılında bu eserler için Harput'taki Alacalı Mescit 'Harput Müzesi' olarak düzenlenmiştir. Çıkan eserler için müzenin kapasitesi yeterli gelmeyince eski tiyatro binasına taşınmıştır. 1982 yılında Fırat Üniversitesinde yapılan müze binası 12.700 metrelik bir alana sahiptir. Şekil 23'de görüldüğü gibi modern bir mimariyle yapılmış olan müze halı-kilim, sikke salonu ve Etnografya salonu olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır (Aytaç, 2013, s. 14).

Sikkeler hariç Roma Dönemi eserlerinin sayısı 100'den fazladır. Bu bulunan eserlerin çoğu Elazığ kökenlidir. Toplam 3 vitrinde eserler sergilenmektedir. Bu sergilenen eserlerin çoğu arkeolojinin literatüründe bilinmemektedir (Patacı, Laflı, 2013, s. 810). Elazığ Etnografya Müzesinde, Keban Barajından oralardan çıkarılan alanlardan Selçuklu-Artuklu seramikleri yer almaktadır. Bu seramikler 12. ve 13. yüzyılın Türk mutfığında kullanılan kapların örneklerinin estetik bir şekilde motiflerle süslendiğini, renkli oluşunu ve bu şekilde dizaynının fazla olduğunu göstermesi açısından önemlidir (Aytaç G., 2010, s. 507).

Şekil 23: Elazığ Etnografya Müzesinin İç Kısmından Birkaç Görsel (“Elazığ Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, n.d.).

3.14.21. Çırçır şelalesi

Çırçır Şelalesi Keban ilçesinde, Kallar Mahallesi'nde yer almaktadır. Elazığ merkezine 48 km uzaklıktadır. Keban barajında yer almaktadır. 1196 yılında çırçır Şelalesinde Alabalık Tesisleri yapılmış ve bununla birlikte Alabalık üretimleri Çırçır Şelalesinde yapılmaya devam etmiştir. Çırçır şelalesinde yetişen oraya özel alabalıklar bulunmaktadır. Türkiye'deki önemli şelalelerden biridir. İsmi çırçır böceklerinden gelmiştir. Serin bir suya sahiptir, çok fazla ziyaretçi ağırlamaktadır. 1995 yılında yapılmaya başlanmış olup, Atatürk Barajından sonra ikinci büyük barajdır. Türk mühendislerin oluşturduğu ilk dev barajdır. 1994 yılında bu barajda elektrik üretilmeye başlanmıştır. Buraya ulaşım ya şahsi araçlarla ya da araç kiralanarak gerçekleştirilmektedir. 'Dünyanın en genç doğal şelalesi olarak bilinmektedir'. 1974 yılında oluşmuş olan doğal bir şelaledir. Fırat nehrinden akmış olan sular, sudaki basıncın etkisiyle akış yönünü değiştirerek Çırçır Şelalesini oluşturmuştur. Temiz bir havası ve doğal güzelliklere sahip bir manzarası bulunmaktadır ("Çırçır Şelalesi Nerededir ve Nasıl Gidilir?", 2020).

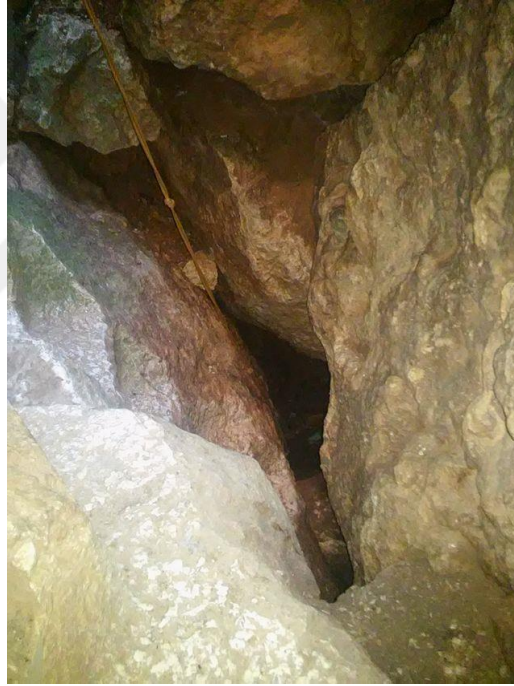
Şekil 24: Çırçır Şelalesi Tesisinden Küçük Bir Görsel (Yazar tarafından çekilmiştir, 16.04.2016).

3.14.22. Harput buzluk mağarası

Şekil 25'te Buzluk Mağarası, Elazığ merkezine 12 km ve Harput'a 6 km uzaktadır. Buzluk Tepe platosunun kuzeyindedir. Bu tepenin kuzeyinden geçen fayın etkisi ile oluşmuş olan dolinin kuzeyinde bulunmaktadır. Harput Platosunun üst kısmındaki faylar parçalanmıştır. Bu çöken fay bloğunda dolin oluşmuş, bu şekilde de bunun alt kısmında mağara oluşmaya başlamıştır. Dolinin uzunluğu 110 m, genişliği ise 50 m'dir. Mağara etrafında 3-15 m derinliğinde kuyu ve oyuk şeklinde küçük mağaralar bulunmaktadır. Buzluk Mağarası ile bağlantılı olan mağaracıkların rüzgâr ile buz oluşumlarını sağladıkları düşünülmektedir. Morfolojik ve iklimik şartları ile oluşan durum ile yaz aylarında buz oluşumu olurken, kış aylarında ise buz oluşumu gerçekleşmemektedir. Bu şekildeki özelliği ile dünyada 45'inci, Türkiye'de ise tek

mağaradır. Buzul sarkıtların çapı 75 cm, uzunluğu ise 1-1,5 m uzunluğa gelmektedir. Mağara derinliğinde sıcaklık 0°C iken yüzeyindeki sıcaklık 22°C olarak tespit edilmiştir. Mağara ağzı kış ayında 5-6 m'lik karlarla kaplanmaktadır. Kış ayında mağaranın buzullarla kaplı olmamasının sebebi mağara ağzında kar oluşumu oluşması ve bu durumun hava sirkülasyonunu önlemesidir.

1950'li yıllarda 20 tane ailenin bu mağaradan buz çıkarıp, bu buzları satarak geçimini sağladıkları bilinmekteydi. bu tarihlerde yaz aylarında 15-18 ton, günlük olarakta 700-900 kilogram buz üretildiği bilinmektedir. Bu buzlar 'Kudret Buzu' olarak bilinmekteydi. Buzluk Mağarası eskiden halkın yiyeceklerinin bozulmaması için kullandıkları bir alan olarak kullanılmıştır. Bu dönemde ise turistik bir alan olarak kullanılmaktadır ("Elazığ Buzluk Mağarası", n.d.).

Şekil 25: Buzluk Mağarasının Mağaracığından GörSEL ("Elazığ Buzluk Mağarası", n.d.).

3.14.23. Hazar gölü

Şekil 26,27’de Türkiye’nin en derin göllerinden biri olan Hazar Gölü, Elazığ’ın güneydousunda Sivrice ilçesi sınırlarında yer alan, 1250 m yükseklikte bulunan tektonik bir göldür. Derinliği 200 ile 250 metre arasında değişen göl, en geniş noktasından 6 km, en uzun noktasından ise 22 km’dir (azbibak.com; kulturortali.gov.tr). Kuzeyden Mastar dağı, Çelembik Dağı ve güneyden Hazar Dağı ile çevrelenen Hazar Gölü, doğal bir sit alanıdır (“Hazar Gölü”, n.d.).

Şekil 26: Hazar Gölü (Yazarın tarafından çekilmiştir, 2022.).

Şekil 27: Hazar Gölü (Yazarın tarafından çekilmiştir, 2022.).

Doğal güzellikleri ve eşsiz manzarası ile yurtiçinden ve yurtdışından birçok turistin ziyaret ettiği Hazar Gölü çevresinde çeşitli kamp ve dinlenmek tesisleri bulunmakta, kamp, su sporları, yüzme gibi aktiviteler yapılmaktadır (“Doğu’daki

tatilcilere Ege ve Akdeniz sahillerini aratmıyor”, 2020). Göl çevresinde birçok alan ise doğal kamp alanı konumundadır. (“Hazar Gölü Hakkında Bilgi, Neler Yapılır, Nasıl Gidilir?”, n.d.). Göl, Doğu Anadolu ve İç Anadolu’dan turistleri ağırlarken, kamu ve özel sektöre ait dinlenme tesislerinin günlük 4000 kişi kapasiteli olduğu belirtilmektedir (“Doğu’daki tatilcilere Ege ve Akdeniz sahillerini aratmıyor”, 2020). Şekil 28’de 9 plajı bulunan gölde en temiz plajın Hazar Baba Bakım ve Rehabilitasyon Kampı olduğu belirtilmektedir.

Şekil 28: Hazar Gölü Sahili (“Hazar Gölü ‘Doğu’daki tatilcilere Ege ve Akdeniz sahillerini aratmıyor”, 2020).

Uluslararası spor şenlikleri, uluslararası Hazar şiir akşamları gibi birçok etkinliğin gerçekleştirildiği Hazar Gölü, **Avrupalı Seçkin Destinasyonlar** arasında yer almaktadır. 1990 yılında gölün içinde bir batık kentin bulunduğu belirlenmiş ve birinci derece arkeolojik sit alanı olarak kabul edilmiştir (“Hazar Gölü-Elazığ”, n.d.). Gölde sazan, karabalık ve aynalı sazan balıkları avlanmaktadır. batağanlar sakarmekeler, balıkçılar ve martılar ise gölde en çok gözlenen kuş türleri arasındadır (“Hazar Gölü, n.d.).

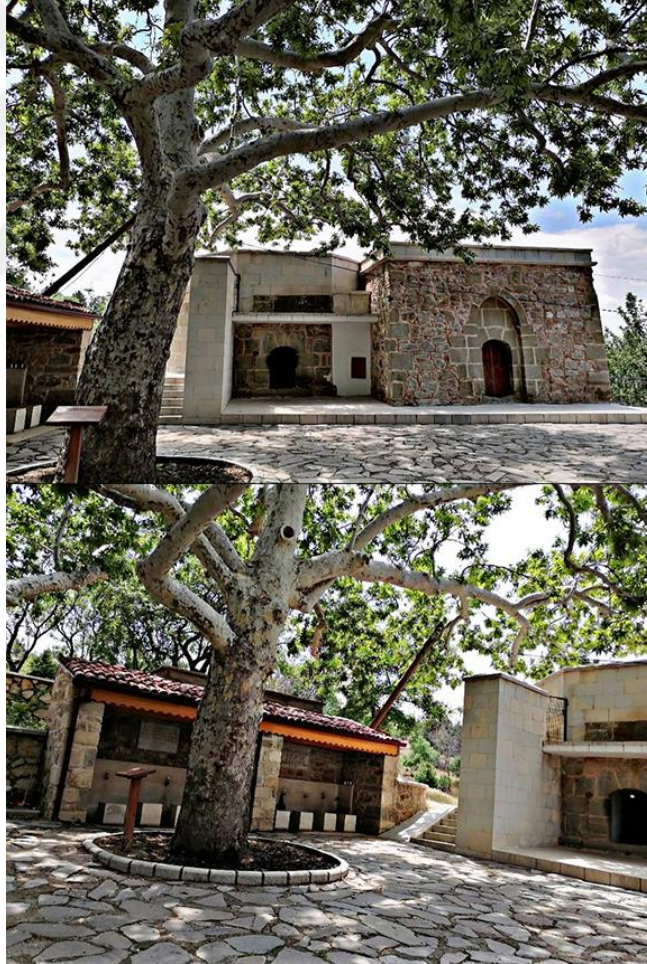
3.14.24. Cami ve türbeler

Elazığ’da Türbeler bulunmaktadır ve birçok yerli ve yabancı ziyaretçiler Harput’taki türbeleri ziyaret ederek dua etmektedirler. Elazığ’da bulunan türbeler sadece Harput’ta yer almamaktadır. 4 yerde bulunmaktadır (İl Kültür Turizm Bakanlığı, 2022, s. 120);

- Harput Türbeleri
- Palu Türbeleri
- Maden Türbeleri
- Mollakendi Türbeleri’dir.

Harput'taki türbeler;

Fethi Ahmet Baba Türbesi(D. 1217-1313): şekil 29'da halk arasında 'Fethi Ahmet Baba' ya da 'Fetahmet Baba' şeklinde isimlerle isimlendirilir. Özellikle çocuğu olmayan insanlar ve hamile olup da çocuğu sağlıklı olsun diye ve diğer dileklerin kabulü için en fazla ziyaret edilen türbelerdendir. Duaları kabul olan kişiler adanmış oldukları kurbanları da türbenin yakınlarında bulunan kurban kesim alanlarında keserler ve dağıtırlar. Bu türbeyi ziyaret edipte çocukları olan kişiler çocuklarının isimlerini erkek olursa Fethi Ahmet, Fatih Ahmet, Feti ve Fethi, kız olursa Fethiye ya da Fetiye olarak koyarlar ve bu isimler Elazığ genelinde çok fazla bulunmaktadır. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Fethi Ahmet Baba ile ilgili 'Kaleden dışarı Feth-i Bab Tekkesi, ulu asistandır (dergâh, tekke)' olarak bahseder. Hanefi mezhebine mensup olup 96 yaşında vefat etmiştir (İl Kültür Turizm Bakanlığı, 2022, s. 120).

Şekil 29: Fethi Ahmet Baba Türbesinden Bir Görşel (Yazarın kendi çekimidir, 14.06.2022).

Mansur Baba Türbesi: Harput'un Ulu Cami'sinin 150 metre batısında bulunmakta ve sekizken planlı ve duvarları kesme taştan yapılmıştır. İç kısmı kendi

orijinalliğini korumaktadır, anıtsal binanın üst kısmındaki örtü sistemi sonradan yapılmıştır. Şekil 30’da Mansur baba ile ailesine ait olduğu bilinen dört sanduka mevcuttur. Bulunduğu yer Harput’un Cami Kebir Mahallesi olup bu küçük tekke halk arasında ‘Mansur Baba Türbesi’ olarak bilinmektedir.

Bir vakfiyesi bulunmaktadır. 16. yüzyıldan beri bulunmakta olup o tarihlerde yıllık geliri 8980 akçedir. Rivayete göre Şahande adında bir bayanın görmüş olduğu rüya sonucu Harput’un manevi büyüklerinden olan keşif ehli ‘Beyzade Efendi’ ve birçok insanın karşısında yapılan kazıda büyük bir lahit çıkmıştır. Bu lahitin içinde bir kadın, bir erkek ve iki çocuk mezarının bulunduğu görülmüştür. Erkeğin mezarı açılmış ve bu erkek cesedinin çürümediği görülmüştür. Bu karşılaşılan durum Maşihat (Osmanlı Devleti’nde Şeyhülislamın resmi isimleri)’a haber verilmiştir. Buradan gelen cevapla bir türbe yaptırılmış ve ‘mezar taşına atfen’ türbeye ‘Mansur Baba’ ismi verilmiştir. Sekizgen olan yapının üst kısmı, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1976’da piramit şeklinde bir çatı ile kapatılmıştır (İl Kültür Turizm Bakanlığı 122).

Şekil 30: Mansur Baba Türbesinden Görsel (Yazarın kendi çekimidir, 14.06.2022).

Üryan Baba Türbesi: Harput’a doğru çıkarken ‘Kayabaşı’ olarak bilinen dik kayalara ulaşmadan sağ tarafta 100 metre yürünldüğünde oradaki yamaçta bulunmaktadır. Buradaki makam bölümlerini oluşturan bu yapı kayalıkların içinde bulunan mağaranın türbeye dönüştürülmesiyle oluşturulmuştur. Bu kayalıklara eskiden

yaşayan halk ‘Tilki Kayalıkları’ demekteymiş. Buranın yan tarafında önceden bir mezarlık varmış. Şekil 31’de Üryan Baba Türbesi hakkında tarihi kayıtlara bakıldığı zaman burada bir mescid ve hücre bölümünün olduğu görülmektedir.

Makam kısmının hemen yan kısmında tek katlı taş ve moloz karışımı olan bina yapısı, tekrardan restore edilip ziyarete açılmıştır. “Türbenin yanından olan mescidin önceden tekke olarak kullanıldığı rivayet edilmektedir. Türbenin giriş kapısı dikdörtgen bir taştan yapılmış iki tane yan sütun üstüne koyulmuş yarım kemerli taş bloktan oluşmuştur. Bu giriş kapısını oluşturan taş blokta ‘Allah’ın Ariflerinden ve Allah’ a karşı olan muhabbet sırrının alimlerinden, cömertliği itibariyle de Allah’a karşı olan muhabbet sırrının alimlerinden, cömertliği itibariyle de Allah’ın sevdiği kullarından İsmail’in torunu, Ömer’in oğlu Hafız Muhammed büyük şahadet rütbesine nail olarak burada ölmüştür. Allah sırrını mukaddes etsin’ yazısı bulunmaktadır”. Giriş kapısının sağ kısmında mezar sandukası bulunmaktadır (İl Kültür Turizm Bakanlığı Kitabı:123).

Şekil 31: Üryan Baba Türbesinden Bir GörSEL (Yazarın kendi çekimidir, 14.06.2022).

Beşikli Baba: Şekil 32’de Beşikli Baba Türbesi, Harput’ta bulunan Belek Gazi heykelinin yan tarafında bulunmaktadır. Türbe plansız bir şekilde yapılmıştır. Taş işçiliği ile yapılmıştır. Arap ve İslam ordularının Harput’u fetih etmeleri sırasında bir aile burada toplu bir şekilde şehit edilmiştir. Türbedeki metfun olan o kişiler, o dönemde şehit olmuşlardır. Türbenin içerisinde bulunan beşikten dolayı bu türbeye halk arasında ‘Beşikli Baba’da denilmektedir. Harput’ta Arap ve İslam ordularının ve Selçuklu ordularının Harput’u fetih etmeleri sırasında şehit olmuş çok fazla zata ait türbe bulunmaktadır (İl Kültür Turizm Bakanlığı, s. 124).

Şekil 32: Beşikli Baba Türbesine Ait Bir Görsel (Yazarın kendi çekimidir, 14.06.2022).

Şeyh Şerafettin (Murat Baba) Türbesi: Osmanlı dönemin tarzındaki türbe, Harput'ta Balakgazi Parkı'nın altında yer almaktadır. Altıgen yapılmış türbenin üstü basık bir kubbe ile örtülmüştür. Kubbeye geçiş olanağı tromplarla yapılmıştır. Harputlu yazar ve ünlü araştırmacı İshak Sunguroğlu'nun yazmış olduğu 'Harput Yollarında' eserinde Şeyh Şerafettin Türbesinden şu şekilde bahsetmektedir;

“Hüviyeti: Şeyh Şerafeddin, Şeyhül-Kâinat Fatih Ahmet Hazretlerinin yakın akrabasından ve aslen Belhli'dir. Şeyh Şerafettin, Harput'un Ermenilerin elinde bulunduğu (M.1313-713.H) tarihinde İslam mücahitleri tarafından muhasara ve zaptı sırasında Fatih Ahmed'in maiyetinde bulunan emirlerdendir. Fatih Ahmed, (Kurray) türbesinin bulunduğu yerde Şeyh Şeraferddin'de kalenin önünde şehit düşmüştür”.

“İhtimal ki Müslümanlar şehre hakim olduktan sonra naaşı, Ahmed Bey Mahallesiindeki mezarlığa getirilmiş ve buraya defnedilmiştir” (İl Kültür Turizm Bakanlığı 124).

Şekil 33: Şey Şerafettin Türbesinden Bir Görsel (Yazarın kendi çekimidir, 14.06.2022).

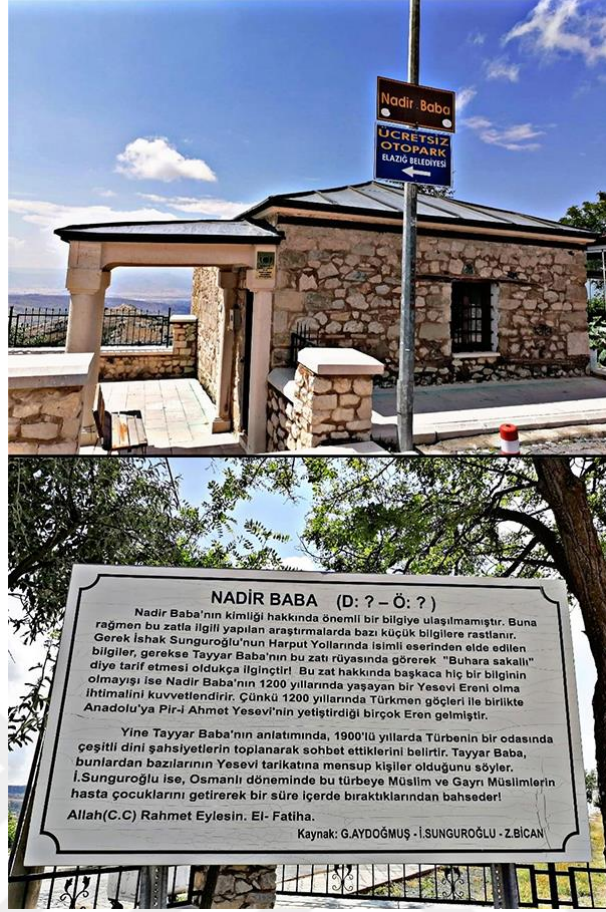
Zahri Baba Türbesi: Bu türbe Zahriye mahallesinde bulunmaktadır. Eski kaynaklardan bu türbenin Zahriye Külliyesi içinde olduğu bilinmektedir. Dikdörtgen planlıdır. Yapının üst kısmı kubbe şeklindedir. Hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Harput yazarı olan İshak Sungur mefün zat hakkında şöyle demektedir;

‘Zahri Baba, Zahriye Medresesinin avlusunda türbe-i mahsusesinde metfundu. Mahalle, mescid, medrese gibi yerlerin bu zatın namına izafe edilmesi, şahsiyetinin büyüklüğüne bir delil teşkil etmektedir’ (İl Kültür Turizm Bakanlığı, s. 125).

Şekil 34: Zahri Baba Türbesinden Bir Görşel ("Zahirli Baba Türbesi", n.d.).

Nadir Baba Türbesi: Türbe, Arap Baba Mescidinin hemen 50 metre doğusundadır. Türbe iki bölümden oluşmaktadır. Dış kapıdan girdikten sonra ilk kısım mescit kısmı olup makam kısmına bu kısımdan geçilir. Kabir bölümü ise ahşap sanduka ile döşenmiştir. Nadir Baba Selçuklu döneminde yaşamış olan bir zattır (İl Kültür Turizm Bakanlığı, s. 125).

Şekil 35: Nadir Baba Türbesinden Bir Görsel (Yazarın kendi çekimidir, 14.06.2022).

İmam Efendi Türbesi: Harput Mederis Mezarlığındadır. Aslında olan ismi Osman Bedrettin Erzurumi'dir. 1858'de dünyaya gelmiş olup İmam Efendi ismiyle bilinmektedir. İlk aldığı dersleri Mehmet Tahir Efendi'den almış olup Kuran-ı Kerim'i ezberler ve hafız olur. Gitmiş olduğu medresede nahiv ve sarf derslerini aldı ve Arapçayı öğrenmeye başlamıştır. Arapçayı öğrendikten sonra hadis, tefsir ve fıkıh ilimlerine yönelir (İl Kültür Turizm Bakanlığı, s. 126).

3.14.25. Mesire alanları

Elazığ'daki Mesire alanlarını şu şekilde sıralayabiliriz;

Cip Barajı Mesire Yeri: Elazığ'a 10 km. uzaklıkta bulunmaktadır. Özellikle yöre halkının yaz aylarında ve hafta sonlarında tercih ettikleri bir yerdir. Cip Barajının karşısında olması, Barajın maviliği ve doğal güzellikleri ile mükemmel bir güzel görsel sunmaktadır. Baraj 'da olta ile balıkta tutulabilmektedir. Cip Mesire alanında çocuklar için parklar, çeşmeler, W.C., otopark, piknik masaları, çardaklar ziyaretçilerin kullanımı için yapılmıştır. Ayrıca bu mesire alanında Fırat Üniversitesinin Su ürünleri Fakültesi Bölümüne ait Balık Üretme Çiftliği de bulunmaktadır. ("Mesire Yerleri",

n.d).

Şekil 36: Cip Mesire Alanından Bir Görsel (“Mesire Yerleri”, n.d).

Harput Mesire Alanı: Elazığ’a 5 km uzaklıktadır. Bir açık hava müzesi görünümündedir. Harput’ta hemen her dönemden eserlerin mevcut olmasından dolayı kaplıca turizmi, dini turizm, içinde Harput mesire alanı tercih edilmekte, temiz havası ve bağlık-bahçelik oluşuyla gelen kişilerin ihtiyaçlarının giderilmesini sağladığı için yöre halkının gününbirlik tercih ettiği alanlardan biridir (“Mesire Yeri”, n.d.).

Şehit Polis Fethi Sekin Mesire Yeri: Elazığ’ın 2 km batısında bulunmaktadır. Fırat Üniversite Kampüsünde fidanlıkların arasında, çam ağaçları ile kaplıdır. Mesire alanının içinde içme suyu, WC, restoran, otopark, piknik masaları, mini hayvanat bahçesi de bulunmaktadır. Yerel halkın özellikle hafta sonları tercih ettikleri alanlardır (“Mesire Yeri”,n.d.).

Zafran Mesire Alanı olarak önceden isimlendirilen bu mesire alanı, Belediye Meclisinin kararıyla, İzmir Adliyesi’ne yapılan 217’nin Ocağındaki terör saldırısında, kahramanlığı ve dikkatiyle büyük bir tehlikeyi önleyen ve şehit düşen Elazığ vatandaşı olan Fethi Sekinin ismi verilmiştir. Alan 159.500m²’dir. 60 adet barbekü, 300 adet oturma için çardak ünitesi, kır kahvesi, kır lokantası, fitness alanları, spor sahaları, çocuklar için oyun alanları, yöresel ürünler için satış alanı, 5 ayrı yerde bay-bayan mescitleri, macera parkı, altı tane biyofiltre sistemi özelliğine uygun gölet, çeşmeler, bisiklet yolu (1621 m uzunluğunda), uzunluğu 1800 metre olan koşu ve yürüyüş yolu, 2 tane otoparkı ve bisiklet parkı yer almaktadır. Şehir merkezinde ki Fırat

Üniversitesinde bulunan mesire alanını 24 saat mobese kameralarıyla izlenmektedir. Güvenli ve güzel bir piknik alanıdır (“Şehit Polis Fethi Sekin Mesire Alanı”, n.d.).

Şekil 37: Şehit Polis Fethi Sekin Mesire Alanı (“Şehit Polis Fethi Sekin Mesire Alanı”, n.d.).

İçme Mesire Yeri: Elazığ’a 35 km. uzaklıkta olan İçme ilçesi, Elazığ-Bingöl karayolunun üstünde, Keban Barajının oluşturmuş olduğu göl kıyısında bulunmaktadır. Soğuk suları, bağ-bahçeleri, soğuk suları ile yöre halkının ilgi gösterdiği mesire yerlerinden biri haline gelmiştir (“Mesire Yeri”, n.d.).

Hamamlar

Elazığ’daki hamamların bir kısmının çok büyük bir geçmişi vardı ve bu hamamların çoğu kullanılmamakta fakat tarihi eser olarak değerlendirilmektedir. Kullanılan hamamlar otel hamamları ve Harput’ta bulunan Dabakhane Hamamıdır. Bu hamamların bazıları şöyledir;

Palu Çarşıbaşı Hamamı: Palu da birçok tarihi eser bulunmaktadır. Palu’nun bu özelliği yurt çapında tanınır olmasını sağlamıştır. Palu’da farklı dönemlere ait medeniyetlerin eserlerini görmek mümkündür. Bu hamam, Ulu Cami ile Küçük Cami arasında, kapının üzerindeki kitabeden Hicri 1070 (miladi 1619) yılında yapıldığı anlaşılmaktadır. Yapısal olarak Osmanlı hamamlarına benzemektedir. Bir dehlizle soyunma alanına girilir. Üzeri kubbe ile örtülüdür. Kubbenin üzerinde de aydınlık bir feneri bulunmaktadır. Üstü tonozla örtülü bir dehlizden geçerek köşelerde halvet alanları bulunan sıcaklı kısmına dört eyvanlı alandan geçilir. Kapının iki tarafında yonca yaprağı şeklinde pencereler kemerli bir şekilde yer almaktadır. İlgilenmediği için zamanla tahrip olan yerlerden biridir. Palu Kaymakamlığı Tarafından düzenlemeler başlatılmıştır (“398 Yıllık Tarih: Palu Çarşıbaşı Hamamı”, 2017).

Şekil 38: Palu Çarşıbaşı Hamamı (“398 Yıllık Tarih: Palu Çarşıbaşı Hamamı”, 2017).

Hoca Hasan Hamamı: Yaklaşık 16 metrelik alanı, çok yüksek ve görkemli bir kubbesi vardır. Ferah bir hamam olduğu tahmin edilen hamam yapım tarihinin 1634 yılı olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır. Doğu ve batısında bulunan iki kapısı bulunmaktadır. Bu kapılardan doğuda olan kapısı adeta saray kapılarını andırmaktadır. Haç şeklinde dört eyvan, dört halvet planlanmış ve ışıklandırma diğer hamamlardaki gibi değil, güneğe açılan pencereleri aracılığıyla ışık aldığı tespit edilmiştir. Osmanlı Hamamları şeklindedir. Ilıklık, sıcaklık ve soyunma alanı mevcuttur. Soyunma alanı üzeri kubbe ile örtülü kare planlıdır. Sıcaklık alanı da dört halvetlidir. Doğu ve batı kapısı olarak iki kapısı bulunmaktadır (“Hoca Hasan Hamamı”, n.d.). Unesco Dünya Mirası Geçici Listesine giren, 387 yıllık geçmişi olan Hoca Hasan Hamamının restorasyon çalışmaları 30 kişilik ekiple başlamıştır (“Tarihi Hoca Hasan Hamamı Restorasyonu Başladı”, n.d.).

Şekil 39: Hoca Hasan Hamamı (“Tarihi Hoca Hasan Hamamı Restorasyonu Başladı”, n.d.).

Harput Kale Hamamı: Harput Kalesi’nin giriş kapısının hemen karşısında yer almaktadır. Osmanlı yapısıdır. Harap bir şekildedir. Hamamın yapılış amacı kaledeki diğer personelin ve askerlerin temizlik ihtiyacını karşılamaktır. Kasnağın 1-3 metresi yıkılmıştır, soğukluğun üzerini örten büyük bir kubbe vardır. Güneydeki kapıdan, hamamların avlusuna gidilmektedir. Kare planlı olup, avlunun duvarları kör kemerli, şekilsiz taşlardan meydana gelmektedir. Üzerinde tuğladan yapılmış küçük bir kubbe bulunmaktadır. Girişin doğu kısmında kapı aracılığıyla hamamcı odasına giriş yapılır. Dikdörtgen şeklinde bir odadır. Dışarıdan açılabilen iki penceresi bulunmaktadır (“Harput, Kale Hamamı”,2010).

Şekil 40: Harput Kale Hamamı (“Elazığ-Harput-Kale Hamamı”,2015).

Yapılan kazılar sonucu çok fazla sayıda sırsız ve sırlı seramik kalıntıları, kapı aksanı, dolap, metal parçalarıyla, az miktarda sikke bulunmuş, bu çalışmalardan sonra hamam, Kent Müzesi olarak kullanılacak (“Elazığ-Harput-Kale Hamamı”, 2015).

- “Harput Kızıl Hamam: Kaya üzerine oturtulan dikdörtgen planlı klasik Osmanlı çağı eseridir”.
- “Harput Yeni Hamamı”
- “Harput Dabakhane”

Şifalı sular olarak kullanılan Dabakhane daha çok turistik amaçlı yurt içinden ziyaret eden ziyaretçiler tarafından kullanılmaktadır. Dabakhanenin otantik, eski yapısı gelen turistlerin ilgisini çekmektedir. Elazığ’a 5 km. uzaklıkta, Harput Kalesinin kuzey tarafında dere içinde bulunmaktadır. Suyun sıcaklığı 5 C olup, yapılmış olan incelemeler sonucu su berrak ve içme suyuna uygun kalitede olduğu anlaşılmaktadır. Suyun içinde potasyum, sodyum, sülfat, klorür, amonyak, nitrat karbonat gibi elementler bulunmaktadır. Dabakhane suyunun ruh ve sinir hastalıklarının tedavisi için rahatlatıcı bir etkisi olduğu ve çok fazla kullanıldığı söylenmektedir. Bu suyun bulunduğu alanda ne zaman ve kim tarafından yapılmış olduğu bilinmeyen ahşap bir bina yapılmış ve hizmete açılmıştır. Bu alanda sürekli yenilenen üç adet su kurna bulunmaktadır (“Harput’un Şifa Kaynağı Dabakhane”, 2017).

Şekil 41: Harput Dabakhane (“Elazığ’ın Şifalı Su Kaynağı ‘Dabakhane”, n.d.).

3.14.26. Kaplıcalar ve maden suyu kaynakları

İnsanların şifalı sulardan yararlanmaları çok geçmiş yıllara dayanmaktadır. Anadolu’ya yerleşen Türkler bu konuda önemli adımlar atmıştır. Elazığ, termal oteller

itibariyle ve zengin yer altı kaynaklarıyla bilinen illerden biridir.

Elâzığ'daki kaplıcalar ve maden suyu kaynakları;

Golan Kaplıcaları (Karakoçan İli): Elazığ'ın Karakoçan ilçesine 18 km uzaklıktadır. Her sene binlerce turistlerin akınına uğruyor. Tabii görsellikleri, zenginlikleri önde olan Karakoçan ilçesinin batı kısmında bulunan Yoğunağaç Köyü'nde Peri Çayı'nın yanında bulunan Karakoçan Golan Kaplıcaları, Peri suyuyla çok güzel bir manzaraya sahiptir. 'Refik Saydam Merkez Hıfısı Sıhha Enstitüsü'nün' raporunda', bu kaplıcaların nevrit, romatizma, kırık-çıkık, poli-nevrit, cilt hastalıkları ve kadın hastalıklarına iyi geldiği açıklanmıştır. Golan kaplıcaları maden sularıyla çok zengin olduğu gibi dinlenmek ve eğlenmek için çok uygun bir yerdir ("Karakoçan Golan Kaplıcaları", n.d).

Şekil 42: Karakoçan'daki Golan Kaplıcalarından Görsel ("Karakoçan Golan Kaplıcaları", n.d).

Şekil 43: Peri Suyu Vadisinden Görseller (“Peri Vadisi, şimdi de madenlerle talan edilmek isteniyor, 2021).

Harput Dabakhane Tesisi: Harput'ta bulunan Harput Dabakhane Suyu Harput'taki kalenin kuzeyinde, Elazığ'a 5 km uzaklıkta dere içinde bulunan, turistik bir görünüme sahip olan Dabakhane binası, ne zaman yapıldığı ve kimin tarafından yapıldığı bilinmeyen bu bina 1988 yılında bu ahşap bina elverişli bir şekilde ayarlanarak hizmete açılmıştır. Üç tane kurnası vardır ve kurnalar birbiriyle alakalıdır. Kurnalar içinde bulunan sular daima yenilenmektedir. Bu kurnaların içindeki su 50 °C sıcaklığa sahip, renksiz, berrak, kokusuz, berrak olup, içme suyu standartlarına göre ve iletkenliği 410 mg. PH'ı da 7,9'dur. İçerisinde de potasyum, karbonat, sodyum, klorür, sülfat, amonyak, iyodür, nitrit ve nitrat bulunmaktadır. Dabakhane suyunun; bağırsak, mide, karaciğer rahatsızlıklarına ve depresyona iyi geldiği bilinmektedir (“Harput Dabakhane Suyu”, n.d). Bu tesiste konaklama hizmetleri de verilmektedir.

Şekil 44: Harput Dabakhane Tesisinden Bir Görsel (“Harput Dabakhane Suyu”, n.d).

Küçüklüğünden beri bu Dabakhane suyunda banyo yapan ve her sene eksiksiz yurt dışından gelen Ali Hasan Düz’ün açıklamasına göre ‘eski yıllarda yeni evlenen çiftler dabakhaneye giderlerdi ve erkek bir bölüme, kadın bir bölüme giderek yıkanırđı. Her bölümde üç kurna bulunmaktadır. Bu kurnalarda soğuk sular bulunur. Bu kurnalara 3’er defa girilip çıkılır, yapılan bu işlemin bir ritüeli vardı diyerek açıklama yapmıştır (“Dabakhane yerli turistini ilgisini çekiyor”, 2018). Bu dabakhane suyu birçok hastalığa iyi gelmektedir ve ruhen gerçekleşen depresyonlara iyi geldiği bilinmektedir (“Elazığ’ın Sağlık Turizmindeki Potansiyeli”, n.d.).

Pertek Termal Kaplıca: Keban Barjı’nın kuzey kıyısında bulunmaktadır. Pertek Elazığ’a ait bir ilçeydi. 1916’da Tunceli’nin vilayet olarak kurulmasıyla Pertek’te Tunceli’nin bir ilçesi haline gelmiştir. 1937 yılında Pertek, Elazığ tarafından idare edilmeye başlanmıştır. Tunceli’nin il olarak tekrardan olmasıyla birlikte Pertek ve bazı ilçeler Tunceli’nin bir ili haline gelmiştir (“Pertek”, n.d.). Pertek yolu üzerinden Elazığ Pertek Termal Otel arası 32,3 km olup 48 dk mesafe sürmektedir. Fakat termal otel ile Tunceli arası 99 km mesafede olup 2 saat 3 dakika sürmektedir. Burdan da anlaşıldığı gibi Pertek Termal Otel ile Elazığ arası mesafe daha yakındır. Ayrıca bu termal otelden Elazığ halkı daha çok yararlanmaktadır.

Bu suyun ısısı 41°C olup zengin mineral bir muhtevası olup ‘zengin mineralli sular’ şeklinde isimlendirilmiş grupta yer almaktadır. Yapılan analizler sonucu ‘Doğal Medikal Su’ ifadesine sahip olmayı kazanmıştır (“Pertek termal Suyu Neden Önemlidir?”, n.d.);

- İçinde bulunan bikarbonat, karbondioksit, magnezyum, kalsiyum değerleri içme suyunda yapılan kürlerde sağlık üstünde olumlu faydaları belirlenen eşik değerinin üstündedir.

- Termal suyun PH değeri 6,53 olup Dünya Sağlık Örgütü'nün içme suları için belirlemiş oldukları sınırlar içindedir.
- Organik ya da tarımsal kirlilik için eksiksiz bir sudur.
- Bu suda ağır metaller (civa, arsenik, kurşun gibi)suyun içilmesine engel olan bir şey yoktur.
- Suda yapılan araştırma analizlerine göre radyoaktivitesinde bir sorun yoktur.
- Termal Kaplıca Suları doğal yöntemlerle vücut ısısına uygun hale getirilebilir sıcaklıkta olması ısıdan olumsuz olabilecek hastalıklara karşı kullanılabilir.
- Termal Oteldeki su CO2 seviyesi yüksek olduğundan havuzlara devamlı kaynaktan temiz su gelerek anti bakteriyel içerikli olup ciltte enfeksiyon yapan bakterileri önlemektedir.

Pertek Doğal Maden Suyunun iyi geldiği hastalıklar;

- Eklemlerden oluşan hastalıkları
- Romatizmal oluşan hastalıklar
- Yumuşak doku romatizmaları
- Kronik bel ve boyun ağrıları
- İnme
- Priferik sinir tutulumları
- Serebral palsi hastalığı
- Multipl skleroz
- Ameliyatlar
- Ortopedik sorunlar
- Travmalar
- Sedef hastalığı
- Egzama
- Ergenlik akne sivilceleri
- Hareketsizlik ve diyabet hareketsizliğine bağlı cilt lezyonları
- Esansiyel hipertansiyon
- Damar sertliği
- Damar hastalıkları

- Toplardamarda yetmezlik ve varisler
- Mide ve ince bağırsakların fonksiyonel rahatsızlıkları
- Kronik teolan ve kronik şekilde krarlayan ülser
- Şeker hastalığı
- Gut hastalığı
- İdrar yolu ve böbrek taşlarının önlenmesi
- Taş kırma operasyonları ve taş ameliyatları sonrası
- Kronik idrar yolları enfeksiyonları
- Raşitizm
- Osteoporoz
- Astım
- Kronik bronşit
- Larenjit
- Farenjit

Cip Köyü Jeotermal Kaynak Suyu: Elazığ'a bağlı Cip Köyü Elazığ'a 26 km uzaklıkta bulunmaktadır. Cip köyünde 2 bin 300 metre derinliğinde, 60 °C sıcaklıkta su derecesi olan, 45 dönümlük bir sahada doğal kaynak suyu bulunmuştur. Bu termal suyun işletme hakkı 30 seneliğine Maden Tetkik ve Elazığ Belediyesine ait olacaktır, bu sözleşmeler imzalanmıştır. Bu alan Cip Mesire Alanı yanında kurulacaktır. Burada Jeotermal seracılık ve tatil köyü hizmetleri uygulanacak, bölgenin ekonomisine katkı sağlanacaktır.

Şekil 45: Cip Köyü Jeotermal Kaynak Suyu Projesinden Bir Görsel ("Cip Köyü Jeotermal Turizm ve Seracılık Projesi", n.d.).

Ayrıca, Elazığ'da Termal tesisler dışında sağlık turizm açısından değerlendirilecek önemli kaynaklar mevcuttur. Bunlar ("Elazığ'ın Sağlık Turizmindeki Potansiyeli", n.d.);

- Mürüdü Suyu (Sarılık Çeşmesi): Elazığ'ın 7 km mesafesinde olan mürüdü suyu bir çeşmeden akmaktadır. Birçok hastalığa iyi gelmektedir. Özellikle sarılığa iyi gelmekte olduğu bilinmektedir.
- Yurtbaşı (Hoğu) Maden Suyu: Elazığ'da Yurtbaşında bulunmaktadır. Elazığ merkeze 19 km uzaklıktadır. Suyun sıcaklığı 17,5 °C'dir. Bu maden suyu saniyede 1lt akmaktadır. Bu maden suyu birçok hastalığa iyi gelmektedir. Özellikle mide hastalıkları, idrar yolları ve böbrek rahatsızlıklarına iyi gelmektedir.
- Akçakiraz (Perçenç) Suları: Elazığ merkezine 9 km uzaklıktadır. Perçenç sularının sıcaklığı 12 °C'dir. Hoşrik ismiyle tanınan bir ağacın altından kaynayan yukarı doğru çıkmaktadır. Birçok hastalığa şifa bulmaktadır. Bu sulardan banyo kürü, çamur kürü ve içme kürü olarak değerlendirilmektedir. Bu ağacın altından yeryüzüne çıkan su çamur olarak kullanılarak vücuda sürülerek faydalanılır. Sindirim, mide ve cilt hastalıklarına yönelik iyileştirici bir özelliği bulunmaktadır. Özellikle bölge halkı için şifa bulmak için çok yoğun bir şekilde yararlanılmaktadır
- Günüşkavak (Hırhırık) Maden Suları: Elazığ'ın güneyinde 5 km uzaklıkta Gümüşkavak köyünün yakınlarında bulunan maden suyun kaynayan sıcaklığı 15 °C'dir. Saniyede 0,1 lt kaymasına rağmen bu su soğuktur ve bu su içerisinde bulunan minerallerden ötürü kaşıntılara ve ağrılara iyi gelmektedir.
- Korucu (Genefirik) Köyü Yelpınarı: Elazığ'a 30 km mesafede bulunan bu köyde bulunan su, birçok hastalığa özellikle de cilt hastalıklarına iyi gelmektedir.

Acı Şifalı Su (Yurtbaşı): Elazığ'a 19 km uzaklıkta Yurtbaşına yakın bir yerdedir. Saniyede akışı 1 lt olan şifalı su özellikle idrar yolları, böbrek ve mide rahatsızlıkları için iyi gelmektedir. Özel bir kuruluş tarafından işletilmektedir. Yurt içinden ve yurt dışından gelen birçok insanın uğrak noktası olan Yurtbaşı Şifalı Sular her yıl binlerce insana hizmet vermektedir. Şifalı Sular tesisinin elektrik, yol, altyapı problemi olmadığından dolayı böbrek rahatsızlığı çeken insanlar, şifalı sulardan yarar

sağladıklarından, defalarca turistlerin Yurbaşı'na geldiklerini söylemektedirler (“Elazığ’ın şifalı suyu hastalıkları tedavi ediyor”, 2018).

Akçakiraz (Perçenç) Suları: Elazığ’ın 7 km güneydoğusunda bulunmaktadır. ‘Hoşrik’ ismiyle bilinen bir ağacın altından çıkmaktadır. Yerel halk bu suyla çamur yapıp vücuduna sürerek yararlanmaktadır. Dere kenarından 12 °C, saniyede 5 lt sıcaklıkta kaynayan Perçenç acı suyundan banyo ve içme suyu olarak kullanılır (“Akçakiraz (Perçenç) Suları- Akçakiraz”, n. d.).

Suyun birçok hastalığa iyi geldiği, şifa olduğu bilinmektedir. Mide ve sindirim sistemi rahatsızlıkları, cilt hastalıklarına iyi geldiği bilinmektedir. Yerel halk tarafından yoğun olarak ziyaret edilmektedir (“Akçakiraz (Perçenç) Suları Nerede- Nasıl Gidilir?”, n.d.).

Hirkit Maden Suyu: Merkeze ortalama 5 km uzaklıktadır ve Hirkit Maden Suyu olarak da bilinir. Sodali soğuk maden suları grubuna girmektedir. Ortalama 15 °C sıcaklıkta bulunan bu maden suları içindeki mevcut maddelerle birçok hastalığa şifa getirmektedir. İç organ hastalıkları ve vücuttaki ağrılara şifa olmaktadır (“Elazığ ili Şifalı Suları ve Kaplıcaları”, 2019).

Müdürlü Suyu İçmesi: Merkeze yaklaşık 7 km uzaklıkta bulunmaktadır. Sodali maden suları grubuna girmektedir. Sindirim sistemi hastalıklarına iyi gelmektedir (“Elazığ ili Şifalı Suları ve Kaplıcaları”, 2019).

3.14.27. Bağcılık ve şarapçılık

Türkiye toprak ve iklim çeşitliliği sebebi ile bağcılık alanında önemli bir yere sahiptir ve çok çeşitli asma türleri ile bilinmektedir (Ecevit & Kelen, 1999, s. 513; Yücel, 2014). Elazığ’da 60’ın üstünde üzüm türü bulunmaktadır. Bu üretilen üzümler ülkenin ekonomisine çok büyük bir oranda katkı sağlayacak miktardadır (Yücel,2014).

Elazığ iklim koşulları nedeni ile bağcılık için oldukça verimli topraklara sahiptir. Şekil 46 ve Şekil 47’de Öküzgözü ve Boğazkere üzümleri öncelikli olmak üzere Elazığ’da yetiştiği bilinen 6 farklı üzüm çeşidi bulunmaktadır (Yücel, 2014) Elazığ, tarımsal bahçe yetiştiriciliği konusunda çok fazla ürün yelpazesine sahiptir. Bu ürün yelpazesinde yetiştirilen üzümler (Boğazkere, Öküzgözü, Köhnü, Şilfoni, Kırmızı ve Ağın Beyazı) Elazığ’a iktisadi olarak en mühim mahsul olarak düşünülmektedir. Şaraplık üzümlerin işlenmesi aşamasında sofralık olan üzümler çok ender işlenmekte,

daha çok olduğu gibi tüketimi yapılmaktadır. Elazığ'da en çok yetiştirilen üzüm çeşitleri şöyledir(“Elazığ Müsiad Rapor”, n.d.);

- Öküzgözü:
- Boğazkere:
- Köhnü
- Ağın Beyazı
- Şilfoni
- Kırmızıdır.

Hitit ve Uratulara ev sahipliği yapmış Elazığ toprakları, bu uygarlıklardan gelen şarap kültürü sebebi tarih boyunca en iyi üzümlerin yetiştiği ve şarapların üretildiği bir toprak parçası olmuştur. O dönemlerde şarap üretiminde kullanılan üzümlerden Şekil 46 ve Şekil 47'de görseli bulunuan Öküzgözü ve Boğazkere türleri günümüze kadar gelmiş ve şu anda Elazığ'da üretilen şarapların temel maddesi olmuşturlardır. (Çakılcıoğlu, 2014, s. 73). Öküzgözü ismini bir öküzün gözlerini andıran lacivert renkli ve iri taneli üzümlerinden, Boğazkere ise “boğazı keren” yani burukluk veren özelliğinden almaktadır (“Şarabın Doğduğu Topraklarda, 2012). Elazığ'da yetiştirilen üzümlerin %25'i şarap üretiminde kullanılmaktadır (Çakılcıoğlu, 2014, s. 73).

Şekil 46: Elazığ Öküzgözü Üzümlü (“Öküzgözü Üzümlü (CİÜ)(Elazığ)”, n. d.)

Şekil 47: Elazığ Boğazkere Üzümü (“Elazığ’ın ‘Boğazkere’ üzümü tescillendi”, 2019).

Elazığ’da ilk şarap fabrikasının kurulması ise 1940’lara dayanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, 1937 yılında Irak ve İran’a uzanacak demiryolu hattının açılışı için Elazığ’a gelmiş ve burada bir köylünün ikram ettiği şaraptan içmiştir. Şarabı çok beğenen Atatürk üzüm hakkında bilgi almış, ardından da burada şarap üretim potansiyelinin araştırılması için talimat vermiştir (Yücel, 2014). 1940’lı yıllarda şarap üretimi konusu ön plana alınmış “Kırıkkale, Bilecik, Çorum, Nevşehir, Kırşehir, Isparta, Urfa, Yozgat, Maraş, Gaziantep” gibi birçok kentte “Şara Deneme Evleri” açılarak, Fransız uzmanların danışmanlığında şarap üretimleri denemiştir. 1942 yılında ise Elazığ’da Şarap Deneme Evi olarak açılan tesis, 1944 yılında Elazığ Şarap Fabrikası’na dönüştürülmüştür (Çakılcıoğlu, 2014, s. 73). Kayra dünyadaki belgelendirme kuruluşlarından olan en önemli kuruluş olan “LRQA” tarafından denetlenerek “ISO 9001:2000 Kalite Yönetim Sistemi ve ISO 22000:2005 Gıda Güvenliği Yönetim Sistemi” belgelerine hak kazanmıştır. Denetimi başarılı olmuş ve bu belgeleri almıştır. “Uluslararası belgelendirme kuruluşu olan Llod’s Register Quality Assurance (LRQA)’ın yapmış olduğu denetimlerin sonucunda şu ana kadar Türkiye’de tedarikçiden tüketiciye kadar olan tüm aşamalarda etkinliğin sağlandığı bu kalitede ve standartlara sahip ilk ve tek şarap üreticisi olmuştur. “Şarkköy Şarap Üretim Tesisi, Elazığ Kayra Şarap Üretim Tesisi ilk defa bu belgeleri almaya hak kazanan şarap üretim tesisi olmuş ve üretmiş oldukları Buzbağ marka şarapları çok tanınan şaraplardan biri olmuştur (Çakılcıoğlu, 2014). Bu fabrika daha sonra Kayra tarafından alınmıştır ve burada yıllık 6 milyon litre şarap üretilmektedir. “Kayra Elazığ Şarap Üretim Tesisi’nde Kayra Imperial, Kayra Vintage Öküzgözü, Kayra Vintage Boğazkere, Buzbağ Rezerv, Terra Öküzgözü-Boğazkere, Terra Boğazkere, Terra Öküzgözü, Buzbağ Klasik, Buzbağ Elazığ Öküzgözü ve Buzbağ Diyarbakır Boğazkere şarapları üretilmektedir” (“Şarabın Doğduğu Topraklarda”, 2012). Şekil48’de Buzbağ olarak anılan seri ise Öküzgözü’nün tatlı Boğazkere’nin buruk tadının birleşimi ile

oluşturulmuştur (Yücel, 2014). Buzbağ ismini, Elazığ’da bulunan Buzluk Mağarası’ndan almaktadır. Buzluk mağarasına bu ismin verilmesinin sebebi ise mağaraya girdikten 5-6 metre sonra kendini göstere buz kristellerinden kaynaklanmaktadır (“Bir Bağbozumu Hikayesi”, n.d.).

Şekil 48: a.Kayra Vintage Öküzgözü (“Vintange Single Vineyard Öküzgözü”, n.d.) b. Kayra Vintage Boğazkere (“Kayra Vintage Boğazkere”, n.d.) c. Buzbağ Şarabı (Çakılcıoğlu, 2014,s. 75).

Tablo 24: Üzüm Çeşitlerinin Özellikleri (Keskin, 2017; Çelik,2006).

Çeşit	Özellikler							
	Tane Rengi	Tane Şekli	Tane Büyüklüğü	Çekirdek Sayısı	Tad	Salkım Şekli	Salkım Büyüklüğü	Olgunlaşma
Köhnü	Morumsu Siyah	Oval	Çok İri	2-3	Nötral	Konik	Çok İri	Geç
Şilfoni	Yeşil-Sarı	Eliptik	Çok İri	3-4	Nötral	Konik-Silindirik	İri	Geç
Ağın Beyazı	Sarı	Kısa, Eliptik	Çok İri	2-3	Nötral	Konik-Silindirik	Çok İri	Orta Mevsim
Kırmızı	Kırmızı	Hafif Oval	İri	1-2	Nötral	Kanatlı Konik	İri	Geç

Görüldüğü gibi Tablo 24’de Elazığ’da bulunan üzüm çeşitlerinin özellikleri verilmiştir.

Tablo 25: Verim ve Kalite Özelliklerine Ait Ortalamalar (Keskin,2017)

Çeşitler	Tane Eni (mm)	Tane Boyu (mm)	Salkım Ağırlığı (g)	Tane Ağırlığı (g)	PH	TA (%)	SÇKM (%)
Köhnü	19.63	23.80	338.0	5.40	3.66	0.47	20.5
Şilfoni	19.48	23.08	477.0	4.60	3.90	0.40	18.5
Ağın	18.83	20.61	544.0	4.25	3.59	0.46	17.5
Beyazı							
Kırmızı	17.91	21.23	457.0	3.10	3.88	0.41	19.5

Elazığ'da yetişen üzüm çeşitlerinin verim ve kalitelerine yönelik ortalamalar Tablo 25'de verilmiştir.

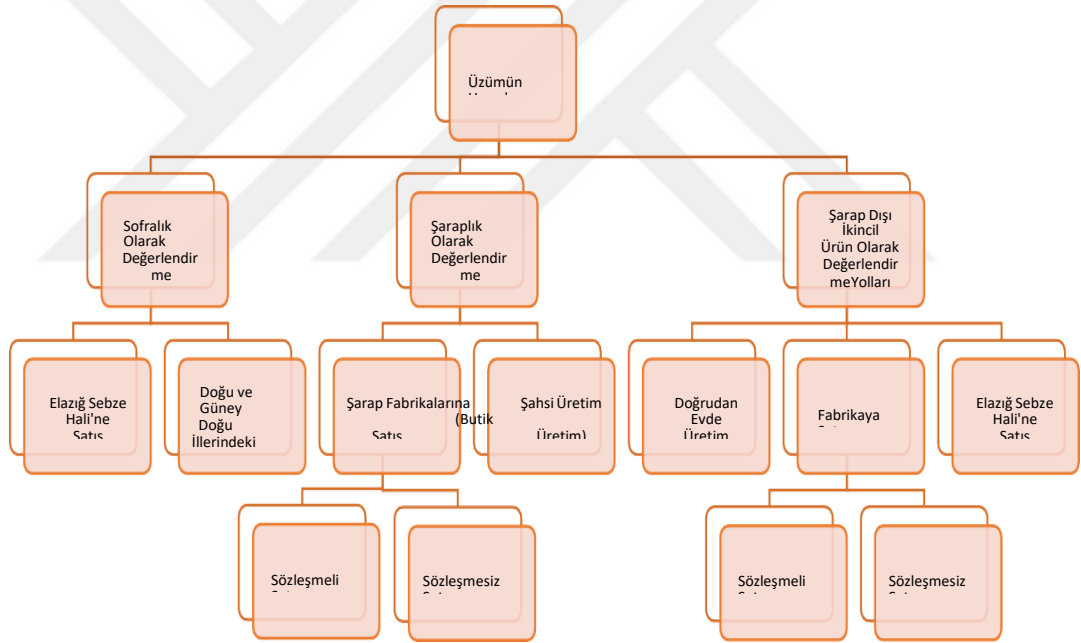
Tablo 26: Elazığ Sofralık Üzüm Üretimi Değerleri (Tüik,2015)

İlçe Adı	2011		2012		2013		2014		2015	
	Alan (da)	Üretim (ton)	Alan (da)	Üretim (ton)	Alan (da)	Üretim (ton)	Alan (da)	Üretim (ton)	Alan (da)	Üretim (ton)
Merkez	20.600	21.712	20.700	21.818	20.870	21.789	20.900	21.820	20.950	16.279
Ağın	350	350	350	385	353	372	353	247	353	261
Alacakaya	8.500	6.545	8.500	6.545	8.500	6.327	8.500	6.000	8.600	4.462
Arıcak	12.000	9.600	12.000	9.600	12.000	9.861	12.000	5.460	12.000	4.040
Baskil	2.265	2.492	2.265	2.492	2.270	2.194	2.270	2.194	2.270	1.624
Karakoçan	294	238	294	279	294	247	294	247	294	183
Keban	800	960	800	960	800	928	1.300	1.560	1.300	1.154
Kovancılar	3.470	2.950	3.500	2.975	3.471	2.876	3.471	2.873	3.471	2.126
Maden	4.900	2.450	4.900	2.450	4.900	2.368	5.000	2.415	5.000	1.787
Palu	2.920	1.752	2.920	1.752	2.920	1.694	2.920	1.694	2.920	1.254
TOPLAM	59.049	51.409	59.179	51.616	59.328	50.937	59.958	46.791	60.108	34.858

Tablo 27: Elazığ Şaraplık Üzüm Üretim Değerleri(Tük,2015)

İlçe Ad	2011		2012		2013		2014		2015	
	Alan (da)	Üretim (ton)	Alan (da)	Üretim (ton)	Alan (da)	Üretim (ton)	Alan (da)	Üretim (ton)	Alan (da)	Üretim (ton)
Merkez	37.100	33.242	37.150	33.769	37.364	34.116	37.400	35.604	37.480	37.100
Ağın	300	330	300	360	300	346	300	150	300	300
Alacakaya	35	14	35	14	35	13	35	10	45	13
Baskil	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
Karakoçan	113	90	113	107	113	94	113	94	113	94
Keban	500	600	500	600	500	591	600	720	600	720
Kovancılar	760	608	730	584	730	561	730	584	730	584
Maden	2.900	1.798	2.900	1.798	2.900	1.728	3.000	1.785	3.000	1.728
Palu	450	3	450	3	450	3	450	27	450	27
Sivrice	1.400	1.120	1.400	1.120	1.400	1.076	1.400	1.076	1.400	1.076
TOPLAM	43.558	37.805	43.578	38.355	43.792	38.528	44.028	40.050	44.120	41.644

Yukarıdaki tablo 26 ve tablo 27’den anlaşıldığı gibi toplamda 76.502 ton olan üzüm üretiminde hem sofralık üzüm hem de şaraplık üzüm incelenirse toplanan üretim %54,43’ü (41.644 ton) şaraplık üzüm çeşitlerinden, %45,57’sinde sofralık üzüm çeşitlerinden oluştuğunu görebiliriz (“Elazığ Müsiad Rapor”, 2016).

Şekil 49: Elazığ’da Üzümün Değerlendirme Yolları (“Elazığ Müsiad Rapor, 2016”).

Yukarıdaki şekilde Elazığ’da üretilen şarabın değerlendirilme şekilleri yer almaktadır. İlk etapta sofralık üzümler kendi yöresine ve Doğu ile Güneydoğu illerine pazarlaması yapılmaktadır. Bu pazarlama şekli üreticinin şahsen illerdeki sebze haline satışı şeklinde olabildiği gibi bu illerdeki toptancıların kendisinin gelip satın almasıyla da olabilmektedir. Bir diğer şekilde ise şarabın muhtevasında olan Köhnü, Öküzgözü ve Boğazkere türünden yapıldığından dolayı şaraplık üretimler yapılmaktadır. Elazığ’ın Kuzova ilçesinde şıralık ve şaraplık üretim gerçekleştiğinden Türkiye’de şarap üretimi

yapan işletmeler Elazığ'daki üreticiler ile anlaşarak fabrikalarına nakliye etmektedir. Ayrıca şarap markaları Elazığ'daki şarap üreticileri ile anlaşarak şahsi kontrolleri dahilinde üretim yapmaktadırlar. Bu anlaşma çerçevesinde üretici her yıl tek bir şarap markası için üretim yapmaktadır. Yalnız ürüne olan arzın iç pazarda yapılabilecek kapasitenin üstünde olmasından dolayı bu kapasiteye sahip olan işletmelerin satın almasına neden olmaktadır (“Elazığ Müsiad Rapor”, 2016).

3.14.28. Yaban hayatı, balıkçılık ve avcılık

Elazığ'ın bilinen tarihi Harput ile başlar, dolayısı ile avcılıktan bahsetmek için Harput'ta avcılığın nasıl olduğuna değinmek gerekir (Özbay, 2006). Harput'ta avcılık uğursuz olarak addedilmiş, ava çıkan insanlar tenkid edilmiştir. İlerleyen zamanlarda avcılığın uğursuz görülmesi geyik (dağ keçisi) avının uğursuz olduğu yönünde değişmiştir. (Sunguroğlu, 1968, s. 293; Selmanoğlu, 1992, s. 77). Buna rağmen son yıllarda avcılık Elazığ'da yaygınlaşan bir aktivite olmuş hatta avcılığın yaygınlaşması sebebi ile Elazığ'da av hayvanlarının sayısı azalmaya başlamış bu da avcılarının çevre illere gitmesine neden olmuştur (Özbay, 2006).

Elazığ, coğrafi şartları gereğince av hayvanları bakımından oldukça zengin bir yapıya sahiptir. 3 tarafının sularla çevrili olması ve göçmen kuşların göç yolları üzerinde olması, Fırat Nehri, Keban Baraj Gölü ve Hazar Gölü'nün de burada bulunması kaz ve ördek gibi birçok av kuşuna ev sahipliği yapmasını sağlamaktadır. Su bakımından zengin olan Elazığ'da doğal olarak balık avcılığı da ön plana çıkmaktadır (Özbay, 2006).

“Esasen Harput–Elazığ dolaylarında Ağın, Keban, Baskil, Sivrice, Maden, Palu, Karakoçan ilçeleri dâhilinde bulunan ve sonra Master, Hazar Baba dağları ve eteklerinde bulunan İçme, Zenteric, Huh, Mercümut, Pulutlu, Pinciriği ve doğuda Hasret Dağı'nı takiben Karakaya, Pekinik üzerinden geçip Ankuzu Baba, Kavurtaş, Buzluk taşına ve batıda ise Aslan Dağı tepelerini içine alan dağlık ve yaylalık bölgeler her nevi av bakımından zengin ve verimli bölgeler olarak sayılır ve buralarda av meraklılarını fazlasıyla tatmin edebilecek av çeşitleri bulunur ve avlanabilirdi.” (Sunguroğlu, 1968, s. 294). Dağlık bölgelerde ayı ve dağ keçisi avlanırken, ovlarda ve düzlük arazilerde “bıldırcın, üveyik bağırtlak ve toy” gibi kuşlar avlanmaktadır. “Keklik ve tavşan” ise en fazla sayıda avlanan av hayvanlarıdır. Buna rağmen avcılarının av sırasında karşılaştıkları “domuz, tilki, porsuk, kunduz, sansar, mezeldek, sarıasma,

turna ve karabatak da” av hayvanları arasında yerlerini alırlar. (Özby, 2006).

Şekil 50: Elazığ'da Avcılık (“Yaban Hayatı”, n.d.).

Balık avı da yaygın avcılık aktiviteleri arasındadır. Balık avı sezonu 1 Eylül – 15 Nisan tarihleri arasındadır. Keban Baraj Göleti, Hazar Gölü, Murat Nehri'nin bulunması ve bunlar dışında daha birçok akarsuyun bulunması balık çeşidi bakımından zengin olmasının en önemli sebebidir. Özellikle Keban Baraj Gölü ve Hazar Gölü'nde balıkçılar ağ serme ya da serpme av yöntemini kullanmaktadırlar. Keban Baraj Gölü'nde, “aynalı sazan, gümüş, turna, kefal, küpeli, karabalık ve tahta balığı” av balıkları arasında bulunur. Hazar Gölü'nde ise bu göle özgü bir göl balığı ile birlikte kaya balığı avcılığı yapılmaktadır. Olta avcılığı ise özellikle “Elemi, Eyüp Bağları, Konakalmaz, Şıhhacı, Fatmalı, Meşeli, Esenkent ve Könk” gibi yerlerde yapılmaktadır (Özby, 2006).

3.14.29. Doğa yürüyüşleri

Şekil 51'de Elazığ'da Hazar Baba dağının bulunduğu mevkiden ötürü hem bitki örtüsü, hem yaban hayatı hem de seyir tepesi olması ve uzun süre kar tutması açısından kayak merkezi olarak ve de doğa yürüyüşleri için ideal bir alan teşkil etmektedir. Elazığ'ın tanıtımı ve Hazar Babanın tanıtımı için her yıl Mayıs ayının ikinci haftasında ‘Turizm Etkinlikleri’ kapsamında Hazar Baba'da doğa yürüyüşleri gerçekleştirilmektedir (“Hazarbaba Dağ Yürüyüşü- Elazığ”, n. d.).

Şekil 51: Hazar Baba Doğa Yürüşünden Bir Görsel (“Hazar Baba Doğa Yürüyüşü”).

3.14.30. Su sporları

Elazığ’da su sporlarını nispeten yeni aktiviteler arasında sayılabilir. Elazığ’ın hem doğal ve eşsiz güzelliği ile turistleri çeken hem de balık türleri bakımından zengin bir balık avcılığının yaygın yapıldığı Hazar Gölü su sporları için de cazip bir mekân özelliğini taşımaktadır.

“Elazığ Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü” tarafından yapılan paylaşımda “2020 Yılı Turizm ve Sanayinin Geliştirilmesi Mali Destek Programı” kapsamında “Sivrice Su Sporları ve Adrenalin Merkezi” projesi sunulmuş ve “Fırat Kalkınma Ajansı” tarafında kabul görmüştür. Bütçesi 1.373.200,00 TL olan projenin süresi ise 24 aydır. Şekil 52’de Hazar Gölü’nde gerçekleştirilecek bu proje ile Su Sporları, Doğa Sporları ve Rekreatif etkinliklerin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır (“Sivrice Su Sporları ve Adrenalin Merkezi Projesi”, n.d.).

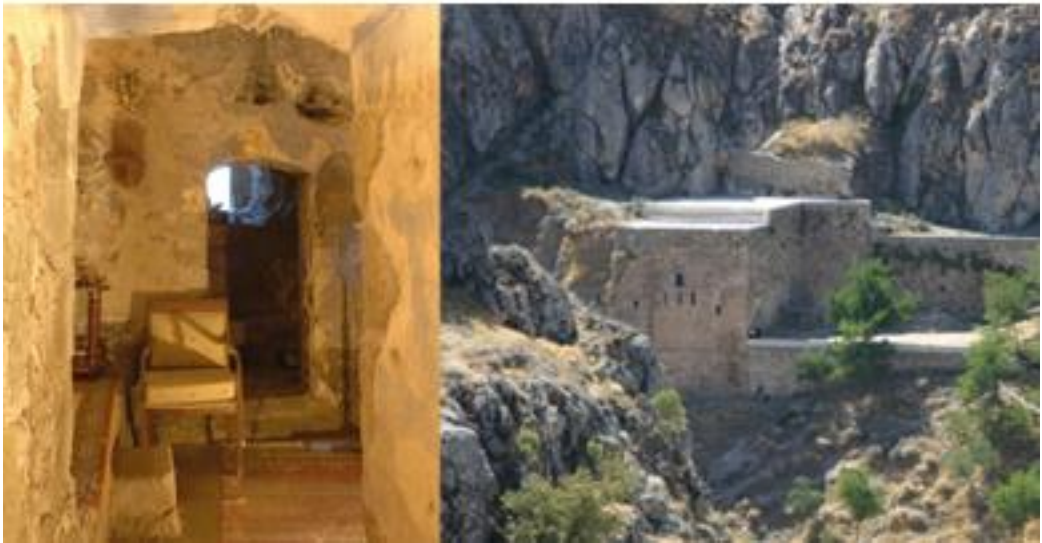
SIVRICE SU SPORLARI VE ADRENALİN MERKEZİ

Proje Adı	“Sivrice Su Sporları ve Adrenalin Merkezi” Projesi
Proje Süresi	24 Ay
Proje Yeri	Sivrice, Elazığ, Türkiye
Proje Yürütücüsü	Elazığ Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü
Proje Koordinatörü	İlyas YILMAZ / Sportif Eğitim Uzmanı
Projenin Amacı	Elazığ ve bölge halkına su sporları ve doğa sporları etkinliklerinin yapıldığı bir turizm merkezi kurularak, bölgenin spor turizminde cazibe merkezi haline getirilmesi amaçlanmaktadır.
Proje Faaliyetleri	Proje ile bölgede; Su Sporları, Doğa Sporları ve Rekreatif etkinlikler gerçekleştirilecektir. Bu etkinlikler; - Parasailing / Deniz Paraşütü - Jetski - Ringo /Hamburger Şişme Bot - Yamaç Paraşütü - Tüplü Dalış - Su Kayağı - Kano - Çadır Kampı - Deniz Bisikleti - Bisiklet Turları gibi etkinliklerden oluşmaktadır.
Projenin Hedef Grupları	Projemizin hedef grubunda; aileler, sporcular, genç grupları, lise ve üniversite toplulukları, STK'lar, dezavantajlı gençler, doğayı ve spor yapmayı seven kişiler olmak üzere toplumun her kesimine ulaşılması hedeflenmektedir.
Talep Edilen Bütçe	2.400.000,00 TL
Onaylanan Bütçe	1.373.200,00 TL

Şekil 52: Elazığ Sivrice Su Sporları ve Adrenalin Merkezi Projesi (“Vali Yırık Açıkladı: Hazar Gölü Su Sporları ve Adrenalin Merkezi Oluyor”, 2020).

3.14.31. Meryem ana klisesi

Meryem Ana Kilisesi Elazığ merkeze 5 km uzaklıkta, kalenin alt kısmında, kaleye bitişik antik bir yapıdır. İlim adamlarının, seyyahların ve klışenin mimari dokusunun bize söylediği kadarıyla 504 yılındaki Bizans dönemini işaret etmektedir. M.S. 969 yılında Romanın İmparatoru olan “Nikoponos”, bölgeyi Araplardan almış ve Elazığ’a, Hanzit bölgesine getirmiştir. Hanzit bölgesi Malatya olarak anlatılmaktadır. Süryani Patrikhane’sinin Elazığ’a gelmesiyle Harput’ta bulunan Meryem Ana Kilisesi daha aktif bir durumda olmuştur. M.S. 1075 yılları içinde Romalılar Harput’u 10-15 yıl ele geçirmişler ve Ermeniler Süryani kiliselerinin bir kısmını yıkıyorlar, tahrip ediyorlar. “Meryem Ana Klisesi” de bu tahrip olan alanlardan biridir (Tanoğlu ,2013, s. 780).

Şekil 53: Meryem Ana Klisesi (“Meryem Ana Klisesi”, n.d.).

3.14.32. Yöresel yemekler

İklim ve coğrafi özellikleri ve dolayısı ile yetiştirilen ürün çeşidinin zengin olması sebebi ile Elazığ mutfağını oluşturan yöresel yemekler oldukça çeşitlidir ve birçoğu sadece Elazığ'a özgüdür. Bunun yanı sıra Elazığ mutfak kültüründe Türk mutfak kültürünün derin izlerini bulmak mümkündür (Gastromanya, 2016; Orhan & Eryılmaz, 2021). Örneğin, Oğuzlarda görülen tutmaç, umaç aşısı, anamaşı, kara kavurma gibi yemekleri Elazığ mutfağında görmek mümkündür. Ankara Ticaret Odası ve Ankara Patent Bürosu Elazığ'ı, 154 çeşit yiyecek-içecek türü ihtiva etmesi ile Gaziantep ilinden sonra yiyecek içecek türü bakımından en zengin 2. il olarak olarak belirlenmiştir (Ercan & Gülcan, 2021). Ayrıca yaz, kış ve bahar aylarında pişirilen yemeklerin türü de değişiklik göstermektedir. Eryılmaz ve Orhan Elazığ'a özgü yemekleri 5 kategoride incelemiş ve her kategoriye yaygın yemek türlerini eklemiştir.(Eryılmaz & Othan, 2021). Tablo 28'de temel olarak Elazığ mutfağının bulgur, salça, tereyağı malzemelerini çok fazla kullandığını söylemek mümkündür (Eryılmaz & Orhan, 2021).

Tablo 28: Elazığ Yöresel Yemek Kategorileri

ÇORBALAR	ANA YEMEKLER	PİLAVLAR	TATLI VE HAMUR ÇEŞİTLERİ	MESHUR LEZZETLER
Yarpuzlu Ayranc Çorbası	Kaburga Dolması	Bulgur Pilavı	Patıla	Öküzgözü Üzümü
Sebzeli Bulgur Çorbası	Taraklık	Erişte Pilavı	El Böreği	Boğazkere Üzümü
Taze Fasulye Çorbası	Kuru Kebap Palu Tava	Döğme Pilavı	Katmer	Ağın Leblebisi
Kelle Paça Çorbası	Sulu Köfte	Çiğer Tiridi	Sac Gömmesi	Çedene Kahvesi
Kurutlu Çorba	Güveç	Hedik	Pişi	Orcik
Lobik Çorbası	Kelecoş	Mukaşerli Bulgur	Un Helvası	Orcik Şekeri
Püşürük Çorbası	Eğer Köfte	Yapraklı Bulgur	Dilber Dudağı	Badem Şekeri
Mukaşerli Çorba	Hamur Sarması		Tel Kadayıf	Dut Unu
Haspirli Harput Çorbası	Tava		Malez	Gezin Çileği
Süt Çorbası	Harput Köfte		Bezirgan Helvası	Eşbabiye
Borani	Keşkek		Kalbur Hurması	Vişne Dondurması
Tutmaçlı Çorba	Tavşan Ufalama		Dolanger	Menceki Buğdayı
Umaçlı Çorba	Kurutlu Gömme		Taş Ekmeği	
Ayranc Tarhana	Pirpirim Yemeği		Vişneli Heside	
Kirli Çorba	İçli Köfte		Gaygana	
Mırmirik Çorbası				

Kaynak: Elazığ İl Kültür Turizm Müdürlüğü, 2021

Şekil 54: Harput Köfte (Yazarın kendi çekimidir, 15.06.2022)

Şekil 55: Mukaşerli Bulgur Pılavı (Yazarın kendi çekimidir, 15.06.2022)

Şekil 56: Peynirli Ekmek (Yazarın kendi çekimidir, 15.06.2022)

Yöresel yemeklere ilave olarak Elazığ'ın 5 adet coğrafi işaret tescilli ürünü bulunmaktadır: “Şekil 58’de Elazığ Orciği, Ağın Leblebisi, Öküzgözü Üzümü, Boğazkere Üzümü ve Menceki Buğdayı” (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2021; Eryılmaz & Orhan, 2021).

Şekil 57: Elazığ Orciği (Ercan & Gülcan, 2021).

BÖLÜM 4: ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE BULGULARI

4.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma ile Elazığ'da ikamet eden (memur, öğretmen, kamuda çalışanlar, özel sektörde çalışanlar, öğrenciler, ev hanımları, esnaf, turizm sektöründe çalışanlar) bireylerin Elazığ'daki turizm sektörü hakkındaki görüşlerini belirlemek için, tarama deseni kullanılmıştır. Tarama deseni bir nicel araştırma deseni olup, bir örneklem grubuna uygulanan anket ya da görüşmeler sonucunda, bir evrenin belirli bir konuya ait tutum, görüş veya eğilimlerini belirlemek için kullanılır (Creswell, 2017).

4.2. Evren ve Örneklem/Araştırma Grubu

Araştırma evreni Elazığ il sınırları olarak yapılmıştır. Araştırma grubu ise Elazığ yöresinde ikamet eden halkın, öğretmen, turizm fakültesi akademisyenleri, idari personeller, memurlar, kamu çalışanları (Mühendis, mimar, tekniker, arkeolog, ...vs.), kültür ve turizm çalışanları, idari personelleri, belediye çalışanları ve idari personelleri, özel sektör çalışanları, esnaflar, turizm sektörü özel çalışanları (otel sahipleri, yöneticileri, resepsiyonistler, şef garsonlar... vs.), ev hanımları, öğrenciler vs. yararlanılmıştır.

Araştırma evreninin tanımına uygun olarak; 27.04.2022 – 02.05.2022 tarihleri arasında kolayda örnekleme yöntemiyle 520 kişiye elden dağıtılarak ve internet ortamında gönderilerek anket uygulandı ve örneklem oluşturuldu. Örneklem kapsamında 508 anket eksiksiz, dürüst ve doğru bir şekilde doldurulmuş ve 508 anket geçerli sayılmıştır. Elden dağıtılan anketler esnasında anket sorularına verilen cevaplarla birlikte gelişen durumlara bağlı olarak mülakat da uygulanmıştır.

4.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada kişisel bilgi formu ile birlikte Sürdürülebilir Turizm Tutum Ölçeği kullanılmıştır (Ek-1). Sürdürülebilir turizm tutum ölçeği Choi ve Sırakaya (2014) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 5 derecelendirme ile ölçülen likert tipi bir ölçektir. Choi ve Sırakaya yaptıkları faktör analizinde ölçeği 7 alt boyuta sahip olduğunu saptamıştır. Yaptıkları iç tutarlılık analizi sonucunda ölçeğin güvenilirliğini alt boyutlarda 0,64 ile 0,89 arasında bulmuştur. Bu araştırmada ölçeğin genel güvenilirliği ölçeğinin güvenilirliği Cronbach's Alpha=0,907 sonucuyla yüksek seviyede tespit

edilmiştir.

4.4. Verilerin İstatistiksel Analizi

Araştırma sonucunda ulaşılan veriler bilgisayar aracılığıyla SPSS 22.0 istatistik programıyla yorumlanmıştır. Bu araştırmaya katılmış olan katılımcıların belirleyici özelliklerinin belirlenmesinde frekans ve yüzde analizlerinden, ölçeğin incelenme durumu için ortalama ve standart sapma istatistiklerinden faydalanılmıştır. Araştırma değişkenlerinin normal dağılım gösteriyor olup olmadığını belirlemek için Kurtosis (Basıklık) ve Skewness (Çarpıklık) değerleri tetkik edilmiştir.

Tablo 29: Normal Dağılım

	N	Basıklık	Çarpıklık
Sürdürülebilir Turizm Genel	508	0,845	-1,023
Çevresel Sürdürülebilirlik	508	0,654	-0,954
Turizmin Sosyal Maliyeti	508	1,123	0,921
Turizmin Ekonomik Faydası	508	0,748	-0,789
Turizm İlgili Kararlarda Halkın Tam Katılımı	508	1,477	-0,621
Turizmde Uzun Dönemli Planlama	508	0,412	-1,054
Ziyaretçi Memnuniyeti	508	0,847	-1,375
Toplum Merkezli Ekonomi	508	0,854	-1,264

İlgili literatürde, değişkenlerin basıklık çarpıklık değerlerine ilişkin sonuçların +1.5 ile -1.5 (Tabachnick ve Fidell, 2013), +2.0 ile -2.0 (George, ve Mallery, 2010) arasında olması normal dağılım olarak kabul edilmektedir. Bu araştırmada, araştırmanın değişkenlerinin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Verilerin analizinde parametrik yöntemler kullanılmıştır.

Katılanların belirleyici niteliklerine göre ölçek düzeylerindeki değişimlerinin araştırılmasında t-testi, tek yönlü varyans analizi (Anova) ve post hoc (Tukey, LSD) analizlerinden yararlanılmıştır.

Etki büyüklüğünü hesaplamak için Cohen(d) ve Eta kare(η^2) katsayıları kullanılmıştır. Etki büyüklüğü gruplar arasındaki farklılaşmanın mühim olarak değerlendirilebilecek büyük bir farklılık var olup olmadığını göstermektedir. Cohen değeri 0.2:küçük; 0.5:orta; 0.8:büyük olarak, eta kare değeri 0.01:küçük; 0.06:orta; 0.14:büyük olarak değerlendirilmektedir(Büyüköztürk ve diğerleri, 2018).

Ölçek boyutlarının almış olduğu puanlar 1 ve 5 aralığında yorumlanmıştır.

Dağılımın aralık boyutunu hesaplamak için, Dağılım aralığı=En büyük değer- En küçük değer/ Derece sayısı formülünden yararlanılmıştır. Bu aralık 4 puanlık bir geniş aralığa sahip bulunmaktadır. Bu genişlik beş eşit genişliğe bölünerek 1.00- 1.79 arası “çok düşük”, 1.80- 2.59 arası “düşük”, 2.60- 3.39 “arası orta”, 3.40-4.19 arası yüksek, 4.20- 5.00 arası çok yüksek olarak sınır değerleri belirlenmiş ve bulgular yorumlanmıştır (Sümbüloğlu,1993:9).

4.5. Sınırlılıklar

Araştırma evreni olarak Elazığ’daki turizm potansiyeli ve sürdürülebilirliği ölçmek için Elazığ’da ikamet edenlerin belirlenmesi ve yöntem olarak da yalnız anket tekniğinin kullanılması yapılan bu araştırmanın temel sınırlılığı olarak değerlendirilebilir.

4.6. Bulgular ve Yorumlar

Katılanların belirleyici niteliklerine göre bulgular aşağıda yer almaktadır.

Tablo 30: Katılımcıların Tanımlayıcı Özelliklere Göre Dağılımı

Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	197	38,8
Erkek	311	61,2
Medeni Durum		
Evli	346	68,1
Bekar	162	31,9
Yaş		
18-30	103	20,3
31-45	253	49,8
45 Üzeri	152	29,9
Eğitim Durumu		
Lise Ve Altı	138	27,2
Üniversite	274	53,9
Lisansüstü	96	18,9
Turizmden Gelir Kazanma Durumu		
Evet	67	13,2
Hayır	441	86,8
Meslek		
Kamu Çalışanı	205	40,4
Turizmle İlgili Kamu Sektörü	25	4,9
Turizmle İlgili Özel Sektör	52	10,2
Esnaf Ve Diğer Özel Sektör	77	15,2
Öğrenci, Ev Hanımı Ve Çalışmayanlar	59	11,6
Belediye Çalışanları	90	17,7
Turizm Sektöründe Çalışma Durumu		
Turizm Sektöründe Doğrudan Çalışıyorum	47	9,3
Turizm Sektöründe Dolaylı Çalışıyorum	40	7,9
Turizm Sektöründe Çalışmıyorum	421	82,9
Elazığ'da İkamet Süresi		
1-3 Yıl Arası	30	5,9
4-6 Yıl Arası	32	6,3
7-10 Yıl Arası	22	4,3
10 Yılden Fazla	424	83,5

Katılanlar cinsiyete göre 197'si (%38,8) kadın, 311'i (%61,2) erkek olarak dağılmaktadır.

Katılanlar medeni duruma göre 346'sı (%68,1) evli, 162'si (%31,9) bekar olarak dağılmaktadır.

Katılanlar yaşa göre 103'ü (%20,3) 18-30, 253'ü (%49,8) 31-45, 152'si (%29,9) 45 üzeri olarak dağılmaktadır.

Katılanlar eğitim durumuna göre 138'i (%27,2) lise ve altı, 274'ü (%53,9) üniversite, 96'sı (%18,9) lisansüstü olarak dağılmaktadır.

Katılanlar turizmden gelir kazanma durumuna göre 67'si (%13,2) evet, 441'i (%86,8) hayır olarak dağılmaktadır.

Katılanlar mesleğe göre 205'i (%40,4) kamu çalışanı, 25'i (%4,9) turizmle ilgili kamu sektörü, 52'si (%10,2) turizmle ilgili özel sektör, 77'si (%15,2) esnaf ve diğer özel sektör, 59'u (%11,6) öğrenci, ev hanımı ve çalışmayanlar, 90'ı (%17,7) belediye çalışanları olarak dağılmaktadır.

Katılanlar turizm sektöründe çalışma durumuna göre 47'si (%9,3) turizm sektöründe doğrudan çalışıyorum, 40'ı (%7,9) turizm sektöründe dolaylı çalışıyorum, 421'i (%82,9) turizm sektöründe çalışmıyorum olarak dağılmaktadır.

Katılanlar Elazığ'da ikamet süresine göre 30'u (%5,9) 1-3 yıl arası, 32'si (%6,3) 4-6 yıl arası, 22'si (%4,3) 7-10 yıl arası, 424'ü (%83,5) 10 yıldan fazla olarak dağılmaktadır.

Erkek katılımcılar, kadın katılımcılardan fazladır. Medeni duruma göre evli olan katılımcılar bekar katılımcılardan daha fazladır. Ankete katılanlar meslek gruplarına göre en düşük %4,9 ile turizmle ilgili kamu sektörü, en yüksek değeriyle %17,7 belediye çalışanları oluşturmaktadır. Turizmle ilgili kamu sektörünün katılımının az olmasının sebebi Elazığ'daki Kültür Turizm Bakanlığı çalışanlarının belediyede çalışanlara oranla çok daha az sayıda olmasıdır. Katılımcıların çoğunluğunu Elazığ'da uzun süredir ikamet eden ve Elazığ yerel halkı kapsamaktadır.

Araştırmaya katılan katılanların Çevresel Sürdürülebilirlik için verdiği cevapların dağılımları aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 31: Katılanların Çevresel Sürdürülebilirlikle İlgili Sorulara Verdiği Cevapların Dağılımları

	Hiç Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Tamamen Katılıyorum		Ort	Ss
	f	%	f	%	F	%	f	%	f	%		
1. Yaşadığımız Çevreyi Şimdi Ve Gelecekte Korumalıyız	5	1,0	0	0,0	8	1,6	53	10,4	442	87,0	4,820	0,543
2. Doğal Çeşitliliğin (bitki Ve Hayvan Çeşitliliği) Değerini Bilmeli Ve Korumalıyız	2	0,4	0	0,0	3	0,6	55	10,8	448	88,2	4,860	0,420
3. Turizm Gelişimi, Çevresel Koruma Çabalarını Güçlendirmelidir	2	0,4	2	0,4	8	1,6	99	19,5	397	78,1	4,750	0,541
4. Turizm, Yaşadığımız Çevreyi Korumalıdır	2	0,4	5	1,0	14	2,8	98	19,3	389	76,6	4,710	0,608
5. Turizm, Doğal Ve Kültürel Çevreye Uyum Sağlayarak Gelişmelidir	3	0,6	3	0,6	7	1,4	94	18,5	401	78,9	4,750	0,569
6. Doğru Bir Turizm Gelişimi, Doğal Yaşam Alanlarını (hayvanlar, Bitki Örtüsü) Her Zaman Korumalıdır	2	0,4	3	0,6	12	2,4	76	15,0	415	81,7	4,770	0,555
7. Turizm Gelişimi, Turizmden Kazanç Sağlayan Her Kesimin Çevreyle İlgili Duyarlılığını Pozitif Anlamda Artırmalıdır	4	0,8	4	0,8	13	2,6	112	22,0	375	73,8	4,670	0,643
8. Çevreyi Düzenleyici Standartlar, Turizm Gelişiminin Olumsuz Etkilerini Azaltmalıdır	5	1,0	13	2,6	28	5,5	141	27,8	321	63,2	4,500	0,796
9. turizm, Çevreyi Gelecek Nesiller İçin Geliştirmelidir	3	0,6	4	0,8	14	2,8	119	23,4	368	72,4	4,660	0,630

Araştırmaya katılan katılanların Çevresel Sürdürülebilirlik için verdiği cevaplar incelendiğinde;

“1. Yaşadığımız Çevreyi Şimdi Ve Gelecekte Korumalıyız” ifadesine katılanların, %1,0’ı (n=5) hiç katılmıyorum, %1,6’sı (n=8) kararsızım, %10,4’ü (n=53) katılıyorum, %87,0’ı (n=442) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “1. Yaşadığımız çevreyi şimdi ve gelecekte korumalıyız” ifadesine çok yüksek (\bar{x} =4,820) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“2. Doğal Çeşitliliğin (bitki Ve Hayvan Çeşitliliği) Değerini Bilmeli Ve Korumalıyız” ifadesine katılanların, %0,4’ü (n=2) hiç katılmıyorum, %0,6’sı (n=3) kararsızım, %10,8’i (n=55) katılıyorum, %88,2’si (n=448) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “2. Doğal çeşitliliğin (bitki ve hayvan çeşitliliği) değerini bilmeli ve korumalıyız” ifadesine çok yüksek (\bar{x} =4,860) oranda katıldıkları belirlenmiştir.

“3. Turizm Gelişimi, Çevresel Koruma Çabalarını Güçlendirmelidir” ifadesine

katılanların, %0,4'ü (n=2) hiç katılmıyorum, %0,4'ü (n=2) katılmıyorum, %1,6'sı (n=8) kararsızım, %19,5'i (n=99) katılıyorum, %78,1'i (n=397) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “3. Turizm gelişimi, çevresel koruma çabalarını güçlendirmelidir” ifadesine çok yüksek ($\bar{x}=4,750$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“4. Turizm, Yaşadığımız Çevreyi Korumalıdır” ifadesine katılanların, %0,4'ü (n=2) hiç katılmıyorum, %1,0'ı (n=5) katılmıyorum, %2,8'i (n=14) kararsızım, %19,3'ü (n=98) katılıyorum, %76,6'sı (n=389) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “4. Turizm, yaşadığımız çevreyi korumalıdır” ifadesine çok yüksek ($\bar{x}=4,710$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“5. Turizm, Doğal Ve Kültürel Çevreye Uyum Sağlayarak Gelişmelidir” ifadesine katılanların, %0,6'sı (n=3) hiç katılmıyorum, %0,6'sı (n=3) katılmıyorum, %1,4'ü (n=7) kararsızım, %18,5'i (n=94) katılıyorum, %78,9'u (n=401) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “5. Turizm, doğal ve kültürel çevreye uyum sağlayarak gelişmelidir” ifadesine çok yüksek ($\bar{x}=4,750$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“6. Doğru Bir Turizm Gelişimi, Doğal Yaşam Alanlarını (hayvanlar, Bitki Örtüsü) Her Zaman Korumalıdır” ifadesine katılanların, %0,4'ü (n=2) hiç katılmıyorum, %0,6'sı (n=3) katılmıyorum, %2,4'ü (n=12) kararsızım, %15,0'ı (n=76) katılıyorum, %81,7'si (n=415) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “6. Doğru bir turizm gelişimi, doğal yaşam alanlarını (hayvanlar, bitki örtüsü) her zaman korumalıdır” ifadesine çok yüksek ($\bar{x}=4,770$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“7. Turizm Gelişimi, Turizmden Kazanç Sağlayan Her Kesimin Çevreyle İlgili Duyarlılığını Pozitif Anlamda Artırmalıdır” ifadesine katılanların, %0,8'i (n=4) hiç katılmıyorum, %0,8'i (n=4) katılmıyorum, %2,6'sı (n=13) kararsızım, %22,0'ı (n=112) katılıyorum, %73,8'i (n=375) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “7. Turizm gelişimi, turizmden kazanç sağlayan her kesimin çevreyle ilgili duyarlılığını pozitif anlamda artırmalıdır” ifadesine çok yüksek ($\bar{x}=4,670$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“8. Çevreyi Düzenleyici Standartlar, Turizm Gelişiminin Olumsuz Etkilerini Azaltmalıdır” ifadesine katılanların, %1,0'ı (n=5) hiç katılmıyorum, %2,6'sı (n=13) katılmıyorum, %5,5'i (n=28) kararsızım, %27,8'i (n=141) katılıyorum, %63,2'si

(n=321) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “8. Çevreyi düzenleyici standartlar, turizm gelişiminin olumsuz etkilerini azaltmalıdır” ifadesine çok yüksek ($\bar{x}=4,500$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“9.turizm, Çevreyi Gelecek Nesiller İçin Geliştirmelidir” ifadesine katılanların, %0,6'sı (n=3) hiç katılmıyorum, %0,8'i (n=4) katılmıyorum, %2,8'i (n=14) kararsızım, %23,4'ü (n=119) katılıyorum, %72,4'ü (n=368) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “9.turizm, çevreyi gelecek nesiller için geliştirmelidir” ifadesine çok yüksek ($\bar{x}=4,660$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

Katılımcıların çoğunluğunun çevresel sürdürülebilirlik boyutuyla ilgili düşüncelerinin olumlu olduğu saptanmıştır.

Araştırmaya katılan katılanların Turizmin Sosyal Maliyeti için verdiği cevapların dağılımları aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 32: Katılanların Turizmin Sosyal Maliyetiyle İlgili Sorulara Verdiği Cevapların Dağılımları

	Hiç Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Tamamen Katılıyorum		Ort	Ss
	f	%	f	%	f	%	F	%	f	%		
10. Toplum İçindeyken Turistlerin Davranışları Nedeniyle Yaşam Kalitem Kötüleşmektedir	136	26,8	166	32,7	101	19,9	57	11,2	48	9,4	2,440	1,255
11. Turizmden Dolayı Yaşam Kalitem Kötüleşmektedir	194	38,2	192	37,8	47	9,3	41	8,1	34	6,7	2,070	1,182
12. Turist Davranışlarından Dolayı Toplum İçindeyken Çoğu Kez Sinirleniyorum	172	33,9	192	37,8	63	12,4	50	9,8	31	6,1	2,170	1,175
13. Turizm Gelişiminden Dolayı Elazığdaki Nüfus Özellikle Yaz Aylarında Aşırı Kalabalıklaşmaktadır	95	18,7	154	30,3	102	20,1	103	20,3	54	10,6	2,740	1,270
14.turistlere Yönelik Hizmet Veren Yerel İşletmelerde Rahat Olamıyorum	137	27,0	201	39,6	79	15,6	61	12,0	30	5,9	2,300	1,161
15. Turizm, Elazığda Gereğinden Hızlı Büyümektedir	204	40,2	191	37,6	64	12,6	27	5,3	22	4,3	1,960	1,063
16.turizmden Dolayı, Halkın Yaşadığı Çevrenin Gittikçe Kötüleştiğine İnanıyorum	172	33,9	203	40,0	54	10,6	43	8,5	36	7,1	2,150	1,184
17.turistler, Halkın Eğlence-dinlence Alanlarını Aşırı Kullanmaktadır	121	23,8	191	37,6	91	17,9	68	13,4	37	7,3	2,430	1,195

Araştırmaya katılan katılanların Turizmin Sosyal Maliyeti için verdiği cevaplar incelendiğinde;

“10. Toplum İçindeyken Turistlerin Davranışları Nedeniyle Yaşam Kalitem Kötüleşmektedir” ifadesine katılanların, %26,8'i (n=136) hiç katılmıyorum, %32,7'si

(n=166) katılmıyorum, %19,9'u (n=101) kararsızım, %11,2'si (n=57) katılıyorum, %9,4'ü (n=48) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “10. Toplum içindeyken turistlerin davranışları nedeniyle yaşam kalitem kötüleşmektedir” ifadesine zayıf ($\bar{x}=2,440$) düzeyde tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“11. Turizmden Dolayı Yaşam Kalitem Kötüleşmektedir” ifadesine katılanların, %38,2'si (n=194) hiç katılmıyorum, %37,8'i (n=192) katılmıyorum, %9,3'ü (n=47) kararsızım, %8,1'i (n=41) katılıyorum, %6,7'si (n=34) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “11. Turizmden dolayı yaşam kalitem kötüleşmektedir” ifadesine zayıf ($\bar{x}=2,070$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“12. Turist Davranışlarından Dolayı Toplum İçindeyken Çoğu Kez Sinirleniyorum” ifadesine katılanların, %33,9'u (n=172) hiç katılmıyorum, %37,8'i (n=192) katılmıyorum, %12,4'ü (n=63) kararsızım, %9,8'i (n=50) katılıyorum, %6,1'i (n=31) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “12. Turist davranışlarından dolayı toplum içindeyken çoğu kez sinirleniyorum” ifadesine zayıf ($\bar{x}=2,170$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“13. Turizm Gelişiminden Dolayı Elâzığ'daki Nüfus Özellikle Yaz Aylarında Aşırı Kalabalıklaşmaktadır” ifadesine katılanların, %18,7'si (n=95) hiç katılmıyorum, %30,3'ü (n=154) katılmıyorum, %20,1'i (n=102) kararsızım, %20,3'ü (n=103) katılıyorum, %10,6'sı (n=54) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “13. Turizm gelişiminden dolayı Elâzığ'daki nüfus özellikle yaz aylarında aşırı kalabalıklaşmaktadır” ifadesine orta ($\bar{x}=2,740$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“14.turistlere Yönelik Hizmet Veren Yerel İşletmelerde Rahat Olamıyorum” ifadesine katılanların, %27,0'ı (n=137) hiç katılmıyorum, %39,6'sı (n=201) katılmıyorum, %15,6'sı (n=79) kararsızım, %12,0'ı (n=61) katılıyorum, %5,9'u (n=30) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “14.turistlere yönelik hizmet veren yerel işletmelerde rahat olamıyorum” ifadesine zayıf ($\bar{x}=2,300$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“15. Turizm, Elâzığ'da Gereğinden Hızlı Büyümektedir” ifadesine katılanların, %40,2'si (n=204) hiç katılmıyorum, %37,6'sı (n=191) katılmıyorum, %12,6'sı (n=64) kararsızım, %5,3'ü (n=27) katılıyorum, %4,3'ü (n=22) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “15. Turizm, Elâzığ'da gereğinden hızlı büyümetedir” ifadesine zayıf ($\bar{x}=1,960$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“16.turizmden Dolayı, Halkın Yaşadığı Çevrenin Gittikçe Kötüleştğine İnanıyorum” ifadesine katılanların, %33,9'u (n=172) hiç katılmıyorum, %40,0'ı (n=203) katılmıyorum, %10,6'sı (n=54) kararsızım, %8,5'i (n=43) katılıyorum, %7,1'i (n=36) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “16.turizmden dolayı, halkın yaşadığı çevrenin gittikçe kötüleştğine inanıyorum” ifadesine zayıf ($\bar{x}=2,150$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“17.turistler, Halkın Eğlence-dinlence Alanlarını Aşırı Kullanmaktadır” ifadesine katılanların, %23,8'i (n=121) hiç katılmıyorum, %37,6'sı (n=191) katılmıyorum, %17,9'u (n=91) kararsızım, %13,4'ü (n=68) katılıyorum, %7,3'ü (n=37) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır.. Katılanların “17.turistler, halkın eğlence-dinlence alanlarını aşırı kullanmaktadır” ifadesine zayıf ($\bar{x}=2,430$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

Katılımcıların turizmin sosyal maliyetiyle ilgili soruların cevaplarıyla turizm ve turistler hakkında olumlu düşündükleri görülmektedir. Turizmin yaz aylarında kalabalıklaştığı sorusuna orta seviyede yanıtladıkları görülmektedir. Bu da turizmin yaz aylarında yeterli düzeyde turist ağırlamadığını göstermektedir. Turizmin gereğinden fazla büyüme gösterdiği sorusuna zayıf cevap vermeleri de bu durumu kanıtlamaktadır.

Araştırmaya katılan katılanların Turizmin Ekonomik Faydası ile İlgili ifadelere verdiği cevapların dağılımları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 33: Katılanların Turizmin Ekonomik Faydasıyla İlgili Sorulara Verdiği Cevapların Dağılımları

	Hiç Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Tamamen Katılıyorum		Ort	Ss
	F	%	f	%	f	%	f	%	F	%		
18.bize, Yeni Gelir Kaynakları Sunduğu İçin Turizme Sempati Duyuyorum	13	2,6	33	6,5	66	13,0	216	42,5	180	35,4	4,020	0,988
19.turizmin Bize Güçlü Bir Ekonomik Katkı Sağladığını Düşünüyorum	13	2,6	42	8,3	57	11,2	190	37,4	206	40,6	4,050	1,038
20.turizm, Yerel Yönetimimize Önemli Oranda Vergi Ve Diğer Gelirler Sağlamaktadır	20	3,9	53	10,4	83	16,3	188	37,0	164	32,3	3,830	1,110
21.turizmin Yerel Ekonomimiz İçin İyi Olduğunu Düşünüyorum	13	2,6	22	4,3	43	8,5	222	43,7	208	40,9	4,160	0,935
22.turizm, Yerel Ekonomimizi Çeşitlendirmektedir	14	2,8	30	5,9	49	9,6	229	45,1	186	36,6	4,070	0,972
23.turizm, Yörede Üretilen Ürünler İçin (bal, Badem, Zeytinyağı, Sebze Meyve Vs.) Yeni Pazarlar (müşteriler) Yaratmaktadır	11	2,2	24	4,7	53	10,4	219	43,1	201	39,6	4,130	0,932
24.turizm, Yerel Ekonomimiz Kapsamındaki Diğer Sektörlere (tarım, İnşaat) Fayda Sağlamaktadır	16	3,1	44	8,7	82	16,1	195	38,4	171	33,7	3,910	1,059

Araştırmaya katılan katılanların Turizmin Ekonomik Faydası kısmı için verdiği cevaplar incelendiğinde;

“18.bize, Yeni Gelir Kaynakları Sunduğu İçin Turizme Sempati Duyuyorum” ifadesine katılanların, %2,6'sı (n=13) hiç katılmıyorum, %6,5'i (n=33) katılmıyorum, %13,0'ı (n=66) kararsızım, %42,5'i (n=216) katılıyorum, %35,4'ü (n=180) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “18.bize, yeni gelir kaynakları sunduğu için turizme sempati duyuyorum” ifadesine yüksek (\bar{x} =4,020) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“19.turizmin Bize Güçlü Bir Ekonomik Katkı Sağladığını Düşünüyorum” ifadesine katılanların, %2,6'sı (n=13) hiç katılmıyorum, %8,3'ü (n=42) katılmıyorum, %11,2'si (n=57) kararsızım, %37,4'ü (n=190) katılıyorum, %40,6'sı (n=206) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “19.turizmin bize güçlü bir ekonomik katkı sağladığını düşünüyorum” ifadesine yüksek (\bar{x} =4,050) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“20.turizm, Yerel Yönetimimize Önemli Oranda Vergi Ve Diğer Gelirler Sağlamaktadır” ifadesine katılanların, %3,9'u (n=20) hiç katılmıyorum, %10,4'ü (n=53) katılmıyorum, %16,3'ü (n=83) kararsızım, %37,0'ı (n=188) katılıyorum, %32,3'ü (n=164) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “20.turizm,

yerel yönetimimize önemli oranda vergi ve diğer gelirler sağlamaktadır” ifadesine yüksek ($\bar{x}=3,830$) düzeyde oranda ettikleri belirlenmiştir.

“21.turizmin Yerel Ekonomimiz İçin İyi Olduğunu Düşünüyorum” ifadesine katılanların, %2,6'sı (n=13) hiç katılmıyorum, %4,3'ü (n=22) katılmıyorum, %8,5'i (n=43) kararsızım, %43,7'si (n=222) katılıyorum, %40,9'u (n=208) tamamen katılıyorum yanıtını vermiştir. Katılanların “21.turizmin yerel ekonomimiz için iyi olduğunu düşünüyorum” ifadesine yüksek ($\bar{x}=4,160$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“22.turizm, Yerel Ekonomimizi Çeşitlendirmektedir” ifadesine katılanların, %2,8'i (n=14) hiç katılmıyorum, %5,9'u (n=30) katılmıyorum, %9,6'sı (n=49) kararsızım, %45,1'i (n=229) katılıyorum, %36,6'sı (n=186) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “22.turizm, yerel ekonomimizi çeşitlendirmektedir” ifadesine yüksek ($\bar{x}=4,070$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“23.turizm, Yörede Üretilen Ürünler İçin (bal, Badem, Zeytinyağı, Sebze Meyve Vs.) Yeni Pazarlar (müşteriler) Yaratmaktadır” ifadesine katılanların, %2,2'si (n=11) hiç katılmıyorum, %4,7'si (n=24) katılmıyorum, %10,4'ü (n=53) kararsızım, %43,1'i (n=219) katılıyorum, %39,6'sı (n=201) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “23.turizm, yörede üretilen ürünler için (bal, badem, zeytinyağı, sebze meyve vs.) yeni pazarlar (müşteriler) yaratmaktadır” ifadesine yüksek ($\bar{x}=4,130$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“24.turizm, Yerel Ekonomimiz Kapsamındaki Diğer Sektörlere (tarım, İnşaat) Fayda Sağlamaktadır” ifadesine katılanların, %3,1'i (n=16) hiç katılmıyorum, %8,7'si (n=44) katılmıyorum, %16,1'i (n=82) kararsızım, %38,4'ü (n=195) katılıyorum, %33,7'si (n=171) tamamen katılıyorum yanıtını vermiştir. Katılanların “24.turizm, yerel ekonomimiz kapsamındaki diğer sektörler (tarım, inşaat) fayda sağlamaktadır” ifadesine yüksek ($\bar{x}=3,910$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

Katılımcılar turizmin ekonomik katkısının yüksek olduğuna inanmaktadıkları belirlenmiştir. Araştırmaya katılan katılanların Turizm İlgili Kararlarda Halkın Tam Katılımı için verdiği cevapların dağılımları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 34: Katılanların Turizm İlgili Kararlarda Halkın Tam Katılımıyla İlgili Sorulara Verdiği Cevapların Dağılımları

	Hiç Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Tamamen Katılıyorum		Ort	Ss
	f	%	F	%	f	%	f	%	F	%		
25.turizm Gelişimi Yönetiminin İçinde Olmalıyız Ve İçinde Olmamız İçin Bize Fırsat Sunulmalıdır	11	2,2	22	4,3	66	13,0	219	43,1	190	37,4	4,090	0,930
26.turizmle İlgili Kararları, Bir Veya Birkaç Kişi Değil Hepimiz Oluşturmalıyız	6	1,2	23	4,5	61	12,0	208	40,9	210	41,3	4,170	0,891
27. Turizm Gelişiminin Başarılı Olması İçin Toplumunu Oluşturan Bütün Bireyler Kararlara Katılmalıdır	12	2,4	32	6,3	64	12,6	221	43,5	179	35,2	4,030	0,972
28.her Zaman Olmasa Da Bazen Elazığı, Turizm Gelişim Kararları Dışında Bırakılabiliriz	173	34,1	152	29,9	86	16,9	60	11,8	37	7,3	2,280	1,249

Araştırmaya katılan katılanların Turizm İlgili Kararlarda Halkın Tam Katılımı ile İlgili ifadelerle verdiği cevaplar incelendiğinde;

“25.turizm Gelişimi Yönetiminin İçinde Olmalıyız Ve İçinde Olmamız İçin Bize Fırsat Sunulmalıdır” ifadesine katılanların, %2,2'si (n=11) hiç katılmıyorum, %4,3'ü (n=22) katılmıyorum, %13,0'ı (n=66) kararsızım, %43,1'i (n=219) katılıyorum, %37,4'ü (n=190) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “25.turizm gelişimi yönetiminin içinde olmalıyız ve içinde olmamız için bize fırsat sunulmalıdır” ifadesine yüksek (\bar{x} =4,090) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“26.turizmle İlgili Kararları, Bir Veya Birkaç Kişi Değil Hepimiz Oluşturmalıyız” ifadesine katılanların, %1,2'si (n=6) hiç katılmıyorum, %4,5'i (n=23) katılmıyorum, %12,0'ı (n=61) kararsızım, %40,9'u (n=208) katılıyorum, %41,3'ü (n=210) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “26.turizmle ilgili kararları, bir veya birkaç kişi değil hepimiz oluşturmalıyız” ifadesine yüksek (\bar{x} =4,170) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“27. Turizm Gelişiminin Başarılı Olması İçin Toplumunu Oluşturan Bütün Bireyler Kararlara Katılmalıdır” ifadesine katılanların, %2,4'ü (n=12) hiç katılmıyorum, %6,3'ü (n=32) katılmıyorum, %12,6'sı (n=64) kararsızım, %43,5'i (n=221) katılıyorum, %35,2'si (n=179) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “27. Turizm gelişiminin başarılı olması için toplumu oluşturan bütün bireyler kararlara katılmalıdır” ifadesine yüksek (\bar{x} =4,030) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“28.her Zaman Olmasa Da Bazen Elazığı, Turizm Gelişim Kararları Dışında Bırakılabiliriz” ifadesine katılanların, %34,1'i (n=173) hiç katılmıyorum, %29,9'u (n=152) katılmıyorum, %16,9'u (n=86) kararsızım, %11,8'i (n=60) katılıyorum, %7,3'ü (n=37) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “28.her zaman olmasa da bazen Elazığı, turizm gelişim kararları dışında bırakılabiliriz” ifadesine zayıf ($\bar{x}=2,280$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

Katılımcıların çoğu turizmde tam katılım hakkında olumlu düşünmekte ve kendileri de katılım sağlamak istemektedirler. 28. sorudaki her zaman Elazığı'daki gelişim kararlarında turizm sektörünü dahil etmemek düşüncesine katılmamaktadırlar. Aksine gelişim kararlarında turizmin her zaman dahil olması gerektiğini düşünmektedirler.

Araştırmaya katılan katılanların Turizmde Uzun Dönemli Planlama için verdiği cevapların dağılımları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 35: Katılanların Turizmde Uzun Dönemli Planlamayla İlgili Sorulara Verdiği Cevapların Dağılımları

	Hiç Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Tamamen Katılıyorum		Ort	Ss
	f	%	F	%	f	%	f	%	f	%		
29.turizm Gelişiminin, Çok İyi Koordine Edilmiş Planlara İhtiyacı Vardır	6	1,2	10	2,0	24	4,7	192	37,8	276	54,3	4,420	0,774
30.turizm Gelişimiyle İlgili Planlama Yapılırken Uzun Dönemli Bir Bakış Açısına Sahip Olmalıyız	5	1,0	8	1,6	18	3,5	171	33,7	306	60,2	4,510	0,731
31.turizmle İlgili Planlar Yapılırken Anlık Düşünmemeliyiz	14	2,8	23	4,5	24	4,7	158	31,1	289	56,9	4,350	0,962
32.turizm Sektörü, Gelecek İçinde Planlar Yapılmalıdır	4	0,8	6	1,2	12	2,4	170	33,5	316	62,2	4,550	0,679
33.turizm Gelişimiyle İlgili Planlar Sürekli Yapılmalıdır	3	0,6	10	2,0	21	4,1	183	36,0	291	57,3	4,470	0,723
34.başarılı Bir Turizm Yönetiminin, Gelişmiş Planlama Stratejileri Gerektirdiğine İnanıyorum	6	1,2	5	1,0	13	2,6	195	38,4	289	56,9	4,490	0,709
35.turizm Planlamasıyla İlgili Komisyonlarda Liderlik Edecek Roller Üstlenmemiz Teşvik Edilmelidir	6	1,2	20	3,9	66	13,0	206	40,6	210	41,3	4,170	0,883

Araştırmaya katılan katılanların Turizmde Uzun Dönemli Planlama ile İlgili ifadelerine verdiği cevaplar incelendiğinde;

“29.turizm Gelişiminin, Çok İyi Koordine Edilmiş Planlara İhtiyacı Vardır” ifadesine katılanların, %1,2'si (n=6) hiç katılmıyorum, %2,0'ı (n=10) katılmıyorum, %4,7'si (n=24) kararsızım, %37,8'i (n=192) katılıyorum, %54,3'ü (n=276) tamamen

katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “29.turizm gelişiminin, çok iyi koordine edilmiş planlara ihtiyacı vardır” ifadesine çok yüksek ($\bar{x}=4,420$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“30.turizm Gelişimiyle İlgili Planlama Yapılırken Uzun Dönemli Bir Bakış Açısına Sahip Olmalıyız” ifadesine katılanların, %1,0'ı (n=5) hiç katılmıyorum, %1,6'sı (n=8) katılmıyorum, %3,5'i (n=18) kararsızım, %33,7'si (n=171) katılıyorum, %60,2'si (n=306) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “30.turizm gelişimiyle ilgili planlama yapılırken uzun dönemli bir bakış açısına sahip olmalıyız” ifadesine çok yüksek ($\bar{x}=4,510$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“31.turizmle İlgili Planlar Yapılırken Anlık Düşünmemeliyiz” ifadesine katılanların, %2,8'i (n=14) hiç katılmıyorum, %4,5'i (n=23) katılmıyorum, %4,7'si (n=24) kararsızım, %31,1'i (n=158) katılıyorum, %56,9'u (n=289) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “31.turizmle ilgili planlar yapılırken anlık düşünmemeliyiz” ifadesine çok yüksek ($\bar{x}=4,350$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“32.turizm Sektörü, Gelecek İçinde Planlar Yapmalıdır” ifadesine katılanların, %0,8'i (n=4) hiç katılmıyorum, %1,2'si (n=6) katılmıyorum, %2,4'ü (n=12) kararsızım, %33,5'i (n=170) katılıyorum, %62,2'si (n=316) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “32.turizm sektörü, gelecek içinde planlar yapmalıdır” ifadesine çok yüksek ($\bar{x}=4,550$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“33.turizm Gelişimiyle İlgili Planlar Sürekli Yapılmalıdır” ifadesine katılanların, %0,6'sı (n=3) hiç katılmıyorum, %2,0'ı (n=10) katılmıyorum, %4,1'i (n=21) kararsızım, %36,0'ı (n=183) katılıyorum, %57,3'ü (n=291) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “33.turizm gelişimiyle ilgili planlar sürekli yapılmalıdır” ifadesine çok yüksek ($\bar{x}=4,470$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“34.başarılı Bir Turizm Yönetiminin, Gelişmiş Planlama Stratejileri Gerektirdiğine İnanıyorum” ifadesine katılanların, %1,2'si (n=6) hiç katılmıyorum, %1,0'ı (n=5) katılmıyorum, %2,6'sı (n=13) kararsızım, %38,4'ü (n=195) katılıyorum, %56,9'u (n=289) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “34.başarılı bir turizm yönetiminin, gelişmiş planlama stratejileri gerektirdiğine inanıyorum” ifadesine çok yüksek ($\bar{x}=4,490$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“35.turizm Planlamasıyla İlgili Komisyonlarda Liderlik Edecek Roller Üstlenmemiz Teşvik Edilmelidir” ifadesine katılanların, %1,2'si (n=6) hiç katılmıyorum, %3,9'u (n=20) katılmıyorum, %13,0'ı (n=66) kararsızım, %40,6'sı (n=206) katılıyorum, %41,3'ü (n=210) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “35.turizm planlamasıyla ilgili komisyonlarda liderlik edecek roller üstlenmemiz teşvik edilmelidir” ifadesine yüksek ($\bar{x}=4,170$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

Katılımcıların çoğu başarılı bir turizm planlaması ve stratejisinin olması gerektiğini düşünmektedir. Turizm planlaması çerçevesinde kendilerinin de dahil olması gerektiğini düşünmektedirler. Araştırmaya katılan katılanların Ziyaretçi Memnuniyeti için verdiği cevapların dağılımları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 36: Katılanların Ziyaretçi Memnuniyetiyle İlgili Sorulara Verdiği Cevapların Dağılımları

	Hiç Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Tamamen Katılıyorum		Ort	Ss
	f	%	f	%	F	%	f	%	f	%		
36. Turizm İşletmelerinin, Ziyaretçilerin Kendi İşletme Faaliyetleri Dışındaki İhtiyaçlarını Karşılama Noktasında Sorumlulukları Vardır	10	2,0	25	4,9	74	14,6	218	42,9	181	35,6	4,050	0,935
37.ziyaretçiler Açısından Bizim İlgi Çekiciliğimiz, Elazığ'ın Ekolojik Görsel Çekiciliğinin Temel Unsurlarındandır	9	1,8	25	4,9	69	13,6	232	45,7	173	34,1	4,050	0,912
38.turizm İşletmelerinin Ziyaretçi Memnuniyetini Takip Etmesi Ve Gözlemlemesi Gerekmemektedir	7	1,4	7	1,4	20	3,9	214	42,1	260	51,2	4,400	0,754
39.turizm Sektörü, Elazığ'daki Ziyaretçilere Kaliteli Turizm Deneyimleri Yaşatmalıdır	5	1,0	8	1,6	31	6,1	180	35,4	284	55,9	4,440	0,763

Araştırmaya katılan katılanların Ziyaretçi Memnuniyeti ile İlgili ifadelerle verdiği cevaplar incelendiğinde;

“36. Turizm İşletmelerinin, Ziyaretçilerin Kendi İşletme Faaliyetleri Dışındaki İhtiyaçlarını Karşılama Noktasında Sorumlulukları Vardır” ifadesine katılanların, %2,0'ı (n=10) hiç katılmıyorum, %4,9'u (n=25) katılmıyorum, %14,6'sı (n=74) kararsızım, %42,9'u (n=218) katılıyorum, %35,6'sı (n=181) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “36. Turizm işletmelerinin, ziyaretçilerin kendi işletme faaliyetleri dışındaki ihtiyaçlarını karşılamaları noktasında sorumlulukları vardır” ifadesine yüksek ($\bar{x}=4,050$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“37.ziyaretçiler Açısından Bizim İlgi Çekiciliğimiz, Elazığ'ın Ekolojik Görsel

Çekiciliğinin Temel Unsurlarındandır” ifadesine katılanların, %1,8'i (n=9) hiç katılmıyorum, %4,9'u (n=25) katılmıyorum, %13,6'sı (n=69) kararsızım, %45,7'si (n=232) katılıyorum, %34,1'i (n=173) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “37.ziyaretçiler açısından bizim ilgi çekiciliğimiz, Elâzığ’ın ekolojik görsel çekiciliğinin temel unsurlarındandır” ifadesine yüksek ($\bar{x}=4,050$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“38.turizm İşletmelerinin Ziyaretçi Memnuniyetini Takip Etmesi Ve Gözlemlemesi Gerekmetedir” ifadesine katılanların, %1,4'ü (n=7) hiç katılmıyorum, %1,4'ü (n=7) katılmıyorum, %3,9'u (n=20) kararsızım, %42,1'i (n=214) katılıyorum, %51,2'si (n=260) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “38.turizm işletmelerinin ziyaretçi memnuniyetini takip etmesi ve gözlemlemesi gerekmektedir” ifadesine çok yüksek ($\bar{x}=4,400$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“39.turizm Sektörü, Elazığdaki Ziyaretçilere Kaliteli Turizm Deneyimleri Yaşatmalıdır” ifadesine katılanların, %1,0'ı (n=5) hiç katılmıyorum, %1,6'sı (n=8) katılmıyorum, %6,1'i (n=31) kararsızım, %35,4'ü (n=180) katılıyorum, %55,9'u (n=284) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “39.turizm sektörü, elazığdaki ziyaretçilere kaliteli turizm deneyimleri yaşatmalıdır” ifadesine çok yüksek ($\bar{x}=4,440$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

Katılımcıların çoğu gelen turistlere karşı sorumluluk sahibi olunması gerektiğini ve turistlerin verisinin kayıt altına alınarak takibinin yapılması gerektiğini düşünmektedirler. Araştırmaya katılan katılanların Toplum Merkezli Ekonomi için verdiği cevapların dağılımları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 37: Katılanların Toplum Merkezli Ekonomiyle İlgili Sorulara Verdiği Cevapların Dağılımları

	Hiç Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Tamamen Katılıyorum		Ort	Ss
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
40.turizm İşletmeleri, Mal Ve Hizmet Üretiminde Kullandıkları Malzemelerin En Az Yarısını Yöreden Karşılmalıdır	7	1,4	26	5,1	47	9,3	158	31,1	270	53,1	4,300	0,931
41. Turizm İşletmelerinde İstihdam Edilen Çalışanların En Az Yarısı Yerel Halktan Oluşmalıdır	9	1,8	26	5,1	49	9,6	166	32,7	258	50,8	4,260	0,951
42. Turizm Sektörü, Bizim Gelişimimizle İlgili Faaliyetlere Maddi Olarak Katkıda Bulunmalıdır	9	1,8	15	3,0	52	10,2	197	38,8	235	46,3	4,250	0,885
43.turizmden Elde Edilen Faydadan Adil Bir Pay Almamız Gerekmektedir.	12	2,4	28	5,5	63	12,4	174	34,3	231	45,5	4,150	0,996

Araştırmaya katılan katılanların Toplum Merkezli Ekonomi ile İlgili ifadelerle verdiği cevaplar incelendiğinde;

“40.turizm İşletmeleri, Mal Ve Hizmet Üretiminde Kullandıkları Malzemelerin En Az Yarısını Yöreden Karşılmalıdır” ifadesine katılanların, %1,4’ü (n=7) hiç katılmıyorum, %5,1’i (n=26) katılmıyorum, %9,3’ü (n=47) kararsızım, %31,1’i (n=158) katılıyorum, %53,1’i (n=270) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “40.turizm işletmeleri, mal ve hizmet üretiminde kullandıkları malzemelerin en az yarısını yöreden karşılamalıdır” ifadesine çok yüksek (\bar{x} =4,300) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“41. Turizm İşletmelerinde İstihdam Edilen Çalışanların En Az Yarısı Yerel Halktan Oluşmalıdır” ifadesine katılanların, %1,8’i (n=9) hiç katılmıyorum, %5,1’i (n=26) katılmıyorum, %9,6’sı (n=49) kararsızım, %32,7’si (n=166) katılıyorum, %50,8’i (n=258) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “41. Turizm işletmelerinde istihdam edilen çalışanların en az yarısı yerel halktan oluşmalıdır” ifadesine çok yüksek (\bar{x} =4,260) düzeyde tasvip ettikleri belirlenmiştir.

“42. Turizm Sektörü, Bizim Gelişimimizle İlgili Faaliyetlere Maddi Olarak Katkıda Bulunmalıdır” ifadesine katılanların, %1,8’i (n=9) hiç katılmıyorum, %3,0’ı (n=15) katılmıyorum, %10,2’si (n=52) kararsızım, %38,8’i (n=197) katılıyorum, %46,3’ü (n=235) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “42. Turizm sektörü, bizim gelişimimizle ilgili faaliyetlere maddi olarak katkıda bulunmalıdır” ifadesine çok yüksek (\bar{x} =4,250) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

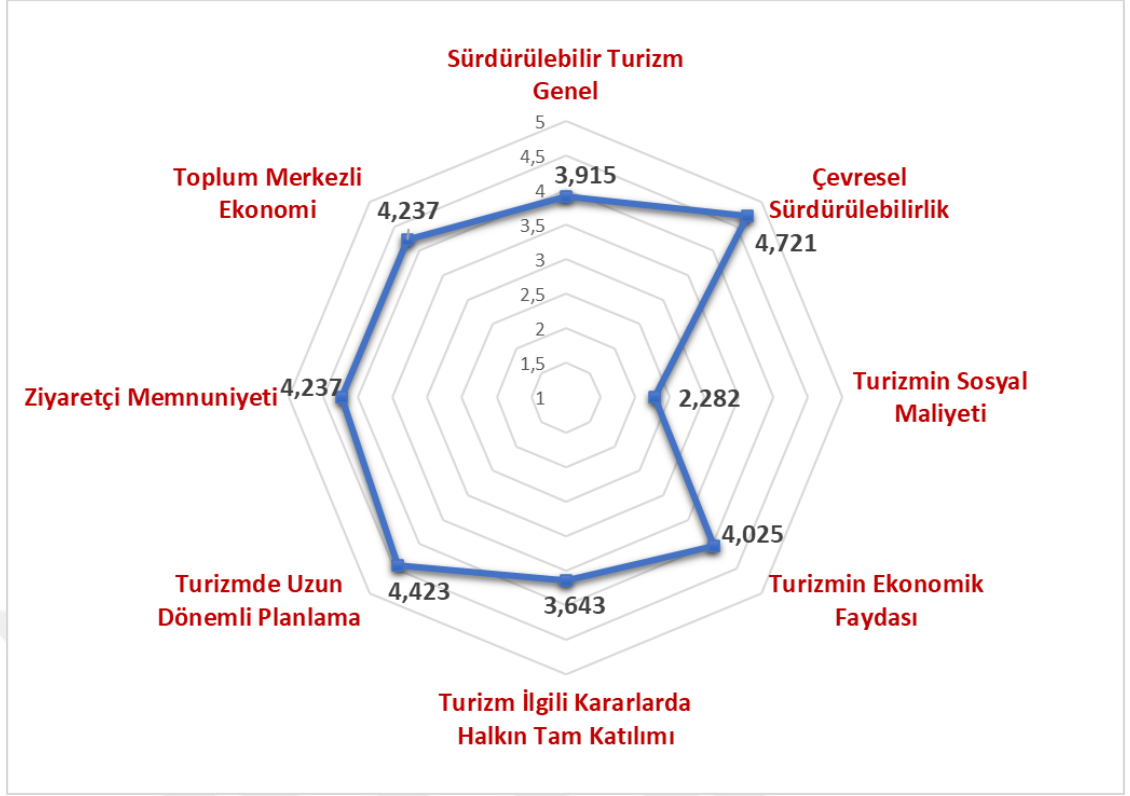
“43.turizmden Elde Edilen Faydadan Adil Bir Pay Almamız Gerekmektedir.” ifadesine katılanların, %2,4'ü (n=12) hiç katılmıyorum, %5,5'i (n=28) katılmıyorum, %12,4'ü (n=63) kararsızım, %34,3'ü (n=174) katılıyorum, %45,5'i (n=231) tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Katılanların “43.turizmden elde edilen faydadan adil bir pay almamız gerekmektedir.” ifadesine yüksek ($\bar{x}=4,150$) oranda tasvip ettikleri belirlenmiştir.

Katılımcılar işletmelerin hizmet sektöründeki ürün ve hizmetinin karşılanması için yerel pazar ve yerel halktan karşılanması gerektiğini ve bu şekilde yerel ekonomiye katkı sağlanması gerektiğini düşünmektedirler. Katılanların sürdürülebilir turizme yönelik; aritmetik ortalama, standart sapma ve minimum-maksimum düzeyleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 38: Sürdürülebilir Turizm Puanlarının Ortalamaları

	N	Ort	Ss	Min.	Maks.	Alpha
Sürdürülebilir Turizm Genel	508	3,915	0,416	1,000	5,000	0,907
Çevresel Sürdürülebilirlik	508	4,721	0,453	1,000	5,000	0,908
Turizmin Sosyal Maliyeti	508	2,282	0,848	1,000	5,000	0,863
Turizmin Ekonomik Faydası	508	4,025	0,776	1,000	5,000	0,886
Turizm İlgili Kararlarda Halkın Tam Katılımı	508	3,643	0,682	1,000	5,000	0,786
Turizmde Uzun Dönemli Planlama	508	4,423	0,586	1,000	5,000	0,867
Ziyaretçi Memnuniyeti	508	4,237	0,659	1,000	5,000	0,784
Toplum Merkezli Ekonomi	508	4,237	0,760	1,000	5,000	0,822

Katılanların “sürdürülebilir turizm genel” ortalaması yüksek $3,915\pm0,416$ (Min=1; Maks=5), “çevresel sürdürülebilirlik” ortalaması çok yüksek $4,721\pm0,453$ (Min=1; Maks=5), “turizmin sosyal maliyeti” ortalaması zayıf $2,282\pm0,848$ (Min=1; Maks=5), “turizmin ekonomik faydası” ortalaması yüksek $4,025\pm0,776$ (Min=1; Maks=5), “turizm ilgili kararlarda halkın tam katılımı” ortalaması yüksek $3,643\pm0,682$ (Min=1; Maks=5), “turizmde uzun dönemli planlama” ortalaması çok yüksek $4,423\pm0,586$ (Min=1; Maks=5), “ziyaretçi memnuniyeti” ortalaması çok yüksek $4,237\pm0,659$ (Min=1; Maks=5), “toplum merkezli ekonomi” ortalaması çok yüksek $4,237\pm0,760$ (Min=1; Maks=5) olarak belirlenmiştir.

Şekil 58: Sürdürülebilir Turizm Puanlarına İlişkin Diyagram

Tablo 39: Sürdürülebilir Turizm Puanlarının Cinsiyete Göre Farklaşmasının Durumu

	Grup	N	Ort	Ss	t	sd	P
Sürdürülebilir Turizm Genel	Kadın	197	3,898	0,363	-0,739	506	0,460
	Erkek	311	3,926	0,447			
Çevresel Sürdürülebilirlik	Kadın	197	4,751	0,367	1,171	506	0,211
	Erkek	311	4,702	0,500			
Turizmin Sosyal Maliyeti	Kadın	197	2,294	0,818	0,249	506	0,803
	Erkek	311	2,275	0,868			
Turizmin Ekonomik Faydası	Kadın	197	4,021	0,693	-0,079	506	0,934
	Erkek	311	4,027	0,825			
Turizm İlgili Kararlarda Halkın Tam Katılımı	Kadın	197	3,591	0,657	-1,366	506	0,173
	Erkek	311	3,676	0,696			
Turizmde Uzun Dönemli Planlama	Kadın	197	4,368	0,591	-1,688	506	0,092
	Erkek	311	4,458	0,581			
Ziyaretçi Memnuniyeti	Kadın	197	4,193	0,603	-1,207	506	0,228
	Erkek	311	4,265	0,692			
Toplum Merkezli Ekonomi	Kadın	197	4,161	0,676	-1,798	506	0,073
	Erkek	311	4,285	0,806			

Bağımsız Gruplar T-Testi

Katılanların sürdürülebilir turizm genel, çevresel sürdürülebilirlik, turizmin sosyal maliyeti, turizmin ekonomik faydası, turizm ilgili kararlarda halkın tam katılımı, turizmde uzun dönemli planlama, ziyaretçi memnuniyeti, toplum merkezli ekonomi

puanları cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermemektedir($p>0,05$).

Tablo 40: Sürdürülebilir Turizm Puanlarının Medeni Durumlarına Göre Farklılaşma Durumu

	Grup	N	Ort	Ss	t	sd	P
Sürdürülebilir Turizm Genel	Evli	346	3,928	0,421	1,012	506	0,312
	Bekar	162	3,888	0,405			
Çevresel Sürdürülebilirlik	Evli	346	4,729	0,453	0,546	506	0,585
	Bekar	162	4,705	0,455			
Turizmin Sosyal Maliyeti	Evli	346	2,263	0,867	-0,751	506	0,453
	Bekar	162	2,323	0,809			
Turizmin Ekonomik Faydası	Evli	346	4,049	0,786	1,030	506	0,303
	Bekar	162	3,973	0,752			
Turizm İlgili Kararlarda Halkın Tam Katılımı	Evli	346	3,629	0,677	-0,705	506	0,481
	Bekar	162	3,674	0,693			
Turizmde Uzun Dönemli Planlama	Evli	346	4,455	0,571	1,822	506	0,069
	Bekar	162	4,354	0,612			
Ziyaretçi Memnuniyeti	Evli	346	4,257	0,673	0,965	506	0,335
	Bekar	162	4,196	0,627			
Toplum Merkezli Ekonomi	Evli	346	4,293	0,769	2,413	506	0,016
	Bekar	162	4,119	0,729			

Bağımsız Gruplar T-Testi

Katılanların medeni durumlarına göre toplum merkezli ekonomi puanları anlamlı farklılık göstermektedir($t_{(506)}=2.413$; $p=0.016<0.05$; $d=0,230$; $\eta^2=0,011$). Evlilerin toplum merkezli ekonomi puanları ($\bar{x}=4,293$), bekarların toplum merkezli ekonomi puanlarından ($\bar{x}=4,119$) yüksek bulunmuştur.

Katılanların sürdürülebilir turizm genel, çevresel sürdürülebilirlik, turizmin sosyal maliyeti, turizmin ekonomik faydası, turizm ilgili kararlarda halkın tam katılımı, turizmde uzun dönemli planlama, ziyaretçi memnuniyeti puanları medeni duruma göre anlamlı farklılık göstermemektedir($p>0,05$).

Tablo 41: Sürdürülebilir Turizm Puanlarının Yaş Durumlarına Göre Farklılaşma Durumu

	Grup	N	Ort	Ss	F	p	Fark
Sürdürülebilir Turizm Genel	18-30	103	3,916	0,370	0,001	0,999	
	31-45	253	3,915	0,384			
	45 Üzeri	152	3,914	0,492			
Çevresel Sürdürülebilirlik	18-30	103	4,731	0,332	0,318	0,728	
	31-45	253	4,705	0,426			
	45 Üzeri	152	4,741	0,559			
Turizmin Sosyal Maliyeti	18-30	103	2,387	0,849	1,013	0,364	
	31-45	253	2,262	0,871			
	45 Üzeri	152	2,244	0,809			
Turizmin Ekonomik Faydası	18-30	103	4,021	0,759	0,161	0,851	
	31-45	253	4,009	0,773			
	45 Üzeri	152	4,054	0,796			
Turizm İlgili Kararlarda Halkın Tam Katılımı	18-30	103	3,711	0,667	1,350	0,260	
	31-45	253	3,657	0,668			
	45 Üzeri	152	3,574	0,711			
Turizmde Uzun Dönemli Planlama	18-30	103	4,381	0,579	0,327	0,721	
	31-45	253	4,436	0,537			
	45 Üzeri	152	4,429	0,665			
Ziyaretçi Memnuniyeti	18-30	103	4,233	0,595	0,029	0,972	
	31-45	253	4,244	0,638			
	45 Üzeri	152	4,229	0,735			
Toplum Merkezli Ekonomi	18-30	103	4,029	0,767	4,992	0,007	2>1 3>1
	31-45	253	4,301	0,680			
	45 Üzeri	152	4,271	0,856			

Tek Yönlü Varyans Analizi

Katılımcıların yaş durumlarına göre toplum merkezli ekonomi puanları anlamlı farklılık göstermektedir ($F_{(2, 505)}=4,992$; $p=0,007<0,05$; $\eta^2=0,019$). Farkın nedeni; yaşı 31-45 olanların toplum merkezli ekonomi puanlarının ($\bar{x}=4,301$), yaşı 18-30 olanların toplum merkezli ekonomi puanlarından ($\bar{x}=4,029$) yüksek olmasıdır. Yaş 45 üzeri olanların toplum merkezli ekonomi puanlarının ($\bar{x}=4,271$), yaşı 18-30 olanların toplum merkezli ekonomi puanlarından ($\bar{x}=4,029$) yüksek olmasıdır.

Katılanların sürdürülebilir turizm genel, çevresel sürdürülebilirlik, turizmin sosyal maliyeti, turizmin ekonomik faydası, turizm ilgili kararlarda halkın tam katılımı, turizmde uzun dönemli planlama, ziyaretçi memnuniyeti puanları yaşa göre anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Tablo 42: Sürdürülebilir Turizm Puanlarının Eğitim Durumuna Göre Farklılaşma Durumu

	Grup	N	Ort	Ss	F	p	Fark
Sürdürülebilir Turizm Genel	Lise Ve Altı	138	3,873	0,494	2,504	0,083	
	Üniversite	274	3,909	0,405			
	Lisansüstü	96	3,994	0,301			
Çevresel Sürdürülebilirlik	Lise Ve Altı	138	4,618	0,547	8,196	0,000	2>1 3>1 3>2
	Üniversite	274	4,726	0,439			
	Lisansüstü	96	4,858	0,277			
Turizmin Sosyal Maliyeti	Lise Ve Altı	138	2,483	0,814	5,563	0,004	1>2 1>3
	Üniversite	274	2,222	0,875			
	Lisansüstü	96	2,165	0,777			
Turizmin Ekonomik Faydası	Lise Ve Altı	138	3,939	0,837	1,279	0,279	
	Üniversite	274	4,068	0,757			
	Lisansüstü	96	4,022	0,734			
Turizm İlgili Kararlarda Halkın Tam Katılımı	Lise Ve Altı	138	3,652	0,699	2,521	0,081	
	Üniversite	274	3,593	0,704			
	Lisansüstü	96	3,773	0,571			
Turizmde Uzun Dönemli Planlama	Lise Ve Altı	138	4,271	0,654	8,573	0,000	2>1 3>1 3>2
	Üniversite	274	4,443	0,556			
	Lisansüstü	96	4,582	0,517			
Ziyaretçi Memnuniyeti	Lise Ve Altı	138	4,145	0,657	3,249	0,040	3>1
	Üniversite	274	4,238	0,692			
	Lisansüstü	96	4,367	0,537			
Toplum Merkezli Ekonomi	Lise Ve Altı	138	4,111	0,816	7,050	0,001	3>1 3>2
	Üniversite	274	4,216	0,771			
	Lisansüstü	96	4,479	0,577			

Tek Yönlü Varyans Analizi

Katılanların eğitim durumuna göre çevresel sürdürülebilirlik puanları anlamlı farklılık göstermektedir ($F_{(2, 505)}=8,196$; $p=0,000<0.05$; $\eta^2=0,031$). Farkın nedeni; üniversite mezunlarının çevresel sürdürülebilirlik puanlarının ($\bar{x}=4,726$), lise ve altı olanların çevresel sürdürülebilirlik puanlarından ($\bar{x}=4,618$) yüksek olmasıdır. Lisansüstü mezunlarının çevresel sürdürülebilirlik puanlarının ($\bar{x}=4,858$), lise ve altı olanların çevresel sürdürülebilirlik puanlarından ($\bar{x}=4,618$) yüksek olmasıdır. Lisansüstü mezunlarının çevresel sürdürülebilirlik puanlarının ($\bar{x}=4,858$), üniversite mezunlarının çevresel sürdürülebilirlik puanlarından ($\bar{x}=4,726$) yüksek olmasıdır.

Katılanların eğitim durumuna göre turizmin sosyal maliyeti puanları anlamlı farklılık göstermektedir ($F_{(2, 505)}=5,563$; $p=0,004<0.05$; $\eta^2=0,022$). Farkın nedeni; lise ve altı olanların turizmin sosyal maliyeti puanlarının ($\bar{x}=2,483$), üniversite mezunlarının turizmin sosyal maliyeti puanlarından ($\bar{x}=2,222$) yüksek olmasıdır. Lise

ve altı olanların turizmin sosyal maliyeti puanlarının ($\bar{x}=2,483$), lisansüstü mezunlarının turizmin sosyal maliyeti puanlarından ($\bar{x}=2,165$) yüksek olmasıdır.

Katılanların eğitim durumuna göre turizmde uzun dönemli planlama puanları anlamlı farklılık göstermektedir($F_{(2, 505)}=8,573$; $p=0,000<0.05$; $\eta^2=0,033$). Farkın nedeni; üniversite mezunlarının turizmde uzun dönemli planlama puanlarının ($\bar{x}=4,443$), lise ve altı olanların turizmde uzun dönemli planlama puanlarından ($\bar{x}=4,271$) yüksek olmasıdır. Lisansüstü mezunlarının turizmde uzun dönemli planlama puanlarının ($\bar{x}=4,582$), lise ve altı olanların turizmde uzun dönemli planlama puanlarından ($\bar{x}=4,271$) yüksek olmasıdır. Lisansüstü mezunlarının turizmde uzun dönemli planlama puanlarının ($\bar{x}=4,582$), üniversite mezunlarının turizmde uzun dönemli planlama puanlarından ($\bar{x}=4,443$) yüksek olmasıdır.

Katılanların eğitim durumuna göre ziyaretçi memnuniyeti puanları anlamlı farklılık göstermektedir($F_{(2, 505)}=3,249$; $p=0,040<0.05$; $\eta^2=0,013$). Farkın nedeni; lisansüstü mezunlarının ziyaretçi memnuniyeti puanlarının ($\bar{x}=4,367$), lise ve altı olanların ziyaretçi memnuniyeti puanlarından ($\bar{x}=4,145$) yüksek olmasıdır.

Katılanların eğitim durumuna göre toplum merkezli ekonomi puanları anlamlı farklılık göstermektedir($F_{(2, 505)}=7,050$; $p=0,001<0.05$; $\eta^2=0,027$). Farkın nedeni; lisansüstü mezunlarının toplum merkezli ekonomi puanlarının ($\bar{x}=4,479$), lise ve altı olanların toplum merkezli ekonomi puanlarından ($\bar{x}=4,111$) yüksek olmasıdır. Lisansüstü mezunlarının toplum merkezli ekonomi puanlarının ($\bar{x}=4,479$), üniversite mezunlarının toplum merkezli ekonomi puanlarından ($\bar{x}=4,216$) yüksek olmasıdır.

Katılanların sürdürülebilir turizm genel, turizmin ekonomik faydası, turizm ilgili kararlarda halkın tam katılımı puanları eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermemektedir($p>0.05$).

Katılımcıların eğitim seviyeleri arttıkça çevresel sürdürülebilirlik, uzun dönemli planlama, toplum merkezli ekonomi hakkında düşünceleri daha olumlu olmaktadır. Fakat eğitim seviyesi arttıkça sosyal maliyet düşüncesi hakkındaki düşüncelerde düşüş izlenmektedir. Bu da Elazığ'da turizmin düşük seviye izlendiğini göstermektedir.

Tablo 43: Sürdürülebilir Turizm Puanlarının Turizmden Gelir Kazanma Durumuna Göre Farklılaşma Durumu

	Grup	N	Ort	Ss	t	sd	p
Sürdürülebilir Turizm Genel	Evet	67	3,915	0,522	-0,009	506	0,993
	Hayır	441	3,915	0,398			
Çevresel Sürdürülebilirlik	Evet	67	4,637	0,661	-1,637	506	0,246
	Hayır	441	4,734	0,412			
Turizmin Sosyal Maliyeti	Evet	67	2,261	0,872	-0,215	506	0,830
	Hayır	441	2,285	0,846			
Turizmin Ekonomik Faydası	Evet	67	4,100	0,834	0,858	506	0,391
	Hayır	441	4,013	0,767			
Turizm İlgili Kararlarda Halkın Tam Katılımı	Evet	67	3,769	0,736	1,620	506	0,106
	Hayır	441	3,624	0,672			
Turizmde Uzun Dönemli Planlama	Evet	67	4,431	0,701	0,120	506	0,904
	Hayır	441	4,421	0,567			
Ziyaretçi Memnuniyeti	Evet	67	4,243	0,747	0,071	506	0,943
	Hayır	441	4,236	0,645			
Toplum Merkezli Ekonomi	Evet	67	4,187	0,817	-0,585	506	0,559
	Hayır	441	4,245	0,752			

Bağımsız Gruplar T-Testi

Katılanların sürdürülebilir turizm genel, çevresel sürdürülebilirlik, turizmin sosyal maliyeti, turizmin ekonomik faydası, turizm ilgili kararlarda halkın tam katılımı, turizmde uzun dönemli planlama, ziyaretçi memnuniyeti, toplum merkezli ekonomi puanları turizmden gelir kazanma durumuna göre anlamlı farklılık göstermemektedir($p>0,05$).

Tablo 44. Sürdürülebilir Turizm Puanlarının Mesleğe Göre Farklılaşma Durumu

	Grup	N	Ort	Ss	F	p	Fark
Sürdürülebilir Turizm Genel	Kamu Çalışanı	205	3,966	0,373	2,078	0,067	
	Turizmle İlgili Kamu Sektörü	25	3,754	0,668			
	Turizmle İlgili Özel Sektör	52	3,947	0,342			
	Esnaf Ve Diğer Özel Sektör	77	3,867	0,383			
	Öğrenci, Ev Hanımı Ve Çalışmayanlar	59	3,935	0,363			
	Belediye Çalışanları	90	3,853	0,499			
Çevresel Sürdürülebilirlik	Kamu Çalışanı	205	4,815	0,353	4,171	0,001	1>2 1>4 1>6
	Turizmle İlgili Kamu Sektörü	25	4,533	0,817			
	Turizmle İlgili Özel Sektör	52	4,692	0,417			
	Esnaf Ve Diğer Özel Sektör	77	4,595	0,460			
	Öğrenci, Ev Hanımı Ve Çalışmayanlar	59	4,736	0,318			
	Belediye Çalışanları	90	4,675	0,559			
Turizmin Sosyal Maliyeti	Kamu Çalışanı	205	2,230	0,906	0,941	0,454	
	Turizmle İlgili Kamu Sektörü	25	2,055	0,792			
	Turizmle İlgili Özel Sektör	52	2,284	0,858			
	Esnaf Ve Diğer Özel Sektör	77	2,300	0,813			
	Öğrenci, Ev Hanımı Ve Çalışmayanlar	59	2,400	0,735			
	Belediye Çalışanları	90	2,369	0,819			
Turizmin Ekonomik Faydası	Kamu Çalışanı	205	4,020	0,752	1,081	0,370	
	Turizmle İlgili Kamu Sektörü	25	3,880	0,987			
	Turizmle İlgili Özel Sektör	52	4,115	0,758			
	Esnaf Ve Diğer Özel Sektör	77	3,985	0,779			
	Öğrenci, Ev Hanımı Ve Çalışmayanlar	59	4,191	0,578			
	Belediye Çalışanları	90	3,948	0,876			
Turizm İlgili Kararlarda Halkın Tam Katılımı	Kamu Çalışanı	205	3,624	0,737	1,526	0,180	
	Turizmle İlgili Kamu Sektörü	25	3,480	0,684			
	Turizmle İlgili Özel Sektör	52	3,798	0,610			
	Esnaf Ve Diğer Özel Sektör	77	3,653	0,610			
	Öğrenci, Ev Hanımı Ve Çalışmayanlar	59	3,763	0,592			
	Belediye Çalışanları	90	3,556	0,691			
Turizmde Uzun Dönemli Planlama	Kamu Çalışanı	205	4,549	0,537	3,764	0,002	1>2 1>4 1>5 1>6
	Turizmle İlgili Kamu Sektörü	25	4,240	0,858			
	Turizmle İlgili Özel Sektör	52	4,423	0,544			
	Esnaf Ve Diğer Özel Sektör	77	4,358	0,557			
	Öğrenci, Ev Hanımı Ve Çalışmayanlar	59	4,334	0,535			
	Belediye Çalışanları	90	4,298	0,636			
Ziyaretçi Memnuniyeti	Kamu Çalışanı	205	4,316	0,690	1,992	0,078	
	Turizmle İlgili Kamu Sektörü	25	4,170	0,763			
	Turizmle İlgili Özel Sektör	52	4,351	0,536			
	Esnaf Ve Diğer Özel Sektör	77	4,169	0,526			
	Öğrenci, Ev Hanımı Ve Çalışmayanlar	59	4,195	0,538			
	Belediye Çalışanları	90	4,097	0,768			
Toplum Merkezli Ekonomi	Kamu Çalışanı	205	4,406	0,656	4,539	0,000	1>5 1>6
	Turizmle İlgili Kamu Sektörü	25	4,190	0,958			
	Turizmle İlgili Özel Sektör	52	4,216	0,767			
	Esnaf Ve Diğer Özel Sektör	77	4,214	0,726			
	Öğrenci, Ev Hanımı Ve Çalışmayanlar	59	3,966	0,708			
	Belediye Çalışanları	90	4,075	0,895			

Tek Yönlü Varyans Analizi

Katılanların mesleğe göre çevresel sürdürülebilirlik puanları anlamlı farklılık göstermektedir($F_{(5, 502)}=4,171$; $p=0,001<0,05$; $\eta^2=0,040$). Farkın nedeni; kamu

çalışanının çevresel sürdürülebilirlik puanlarının ($\bar{x}=4,815$), turizmle ilgili kamu sektöründe çalışanların çevresel sürdürülebilirlik puanlarından ($\bar{x}=4,533$) yüksek olmasıdır. Kamu çalışanının çevresel sürdürülebilirlik puanlarının ($\bar{x}=4,815$), esnaf ve diğer özel sektörde çalışanların çevresel sürdürülebilirlik puanlarından ($\bar{x}=4,595$) yüksek olmasıdır. Kamu çalışanının çevresel sürdürülebilirlik puanlarının ($\bar{x}=4,815$), belediye çalışanlarının çevresel sürdürülebilirlik puanlarından ($\bar{x}=4,675$) yüksek olmasıdır.

Katılanların mesleğe göre turizmde uzun dönemli planlama puanları anlamlı farklılık göstermektedir($F_{(5, 502)}=3,764$; $p=0,002<0.05$; $\eta^2=0,036$). Farkın nedeni; kamu çalışanının turizmde uzun dönemli planlama puanlarının ($\bar{x}=4,549$), turizmle ilgili kamu sektöründe çalışanların turizmde uzun dönemli planlama puanlarından ($\bar{x}=4,240$) yüksek olmasıdır. Kamu çalışanının turizmde uzun dönemli planlama puanlarının ($\bar{x}=4,549$), esnaf ve diğer özel sektörde çalışanların turizmde uzun dönemli planlama puanlarından ($\bar{x}=4,358$) yüksek olmasıdır. Kamu çalışanının turizmde uzun dönemli planlama puanlarının ($\bar{x}=4,549$), öğrenci, ev hanımı ve çalışmayanların turizmde uzun dönemli planlama puanlarından ($\bar{x}=4,334$) yüksek olmasıdır. Kamu çalışanının turizmde uzun dönemli planlama puanlarının ($\bar{x}=4,549$), belediye çalışanlarının turizmde uzun dönemli planlama puanlarından ($\bar{x}=4,298$) yüksek olmasıdır.

Katılanların mesleğe göre toplum merkezli ekonomi puanları anlamlı farklılık göstermektedir($F_{(5, 502)}=4,539$; $p=0,000<0.05$; $\eta^2=0,043$). Farkın nedeni; kamu çalışanının toplum merkezli ekonomi puanlarının ($\bar{x}=4,406$), öğrenci, ev hanımı ve çalışmayanların toplum merkezli ekonomi puanlarından ($\bar{x}=3,966$) yüksek olmasıdır. Kamu çalışanının toplum merkezli ekonomi puanlarının ($\bar{x}=4,406$), belediye çalışanlarının toplum merkezli ekonomi puanlarından ($\bar{x}=4,075$) yüksek olmasıdır.

Katılanların sürdürülebilir turizm genel, turizmin sosyal maliyeti, turizmin ekonomik faydası, turizm ilgili kararlarda halkın tam katılımı, ziyaretçi memnuniyeti puanları mesleğe göre anlamlı farklılık göstermemektedir($p>0.05$).

Tablo 45: Sürdürülebilir Turizm Puanlarının Turizm Sektöründe Çalışma Durumuna Göre Farklılaşma Durumu

	Grup	N	Ort	Ss	F	p
Sürdürülebilir Turizm Genel	Turizm Sektöründe Doğrudan Çalışıyorum	47	3,860	0,683	0,462	0,630
	Turizm Sektöründe Dolaylı Çalışıyorum	40	3,929	0,354		
	Turizm Sektöründe Çalışmıyorum	421	3,920	0,382		
Çevresel Sürdürülebilirlik	Turizm Sektöründe Doğrudan Çalışıyorum	47	4,584	0,828	2,541	0,080
	Turizm Sektöründe Dolaylı Çalışıyorum	40	4,697	0,429		
	Turizm Sektöründe Çalışmıyorum	421	4,739	0,391		
Turizmin Sosyal Maliyeti	Turizm Sektöründe Doğrudan Çalışıyorum	47	2,136	0,859	0,770	0,463
	Turizm Sektöründe Dolaylı Çalışıyorum	40	2,300	0,897		
	Turizm Sektöründe Çalışmıyorum	421	2,297	0,843		
Turizmin Ekonomik Faydası	Turizm Sektöründe Doğrudan Çalışıyorum	47	3,957	1,054	0,563	0,570
	Turizm Sektöründe Dolaylı Çalışıyorum	40	4,132	0,741		
	Turizm Sektöründe Çalışmıyorum	421	4,022	0,743		
Turizm İlgili Kararlarda Halkın Tam Katılımı	Turizm Sektöründe Doğrudan Çalışıyorum	47	3,766	0,840	1,102	0,333
	Turizm Sektöründe Dolaylı Çalışıyorum	40	3,556	0,649		
	Turizm Sektöründe Çalışmıyorum	421	3,638	0,665		
Turizmde Uzun Dönemli Planlama	Turizm Sektöründe Doğrudan Çalışıyorum	47	4,420	0,842	0,003	0,997
	Turizm Sektöründe Dolaylı Çalışıyorum	40	4,429	0,542		
	Turizm Sektöründe Çalışmıyorum	421	4,423	0,556		
Ziyaretçi Memnuniyeti	Turizm Sektöründe Doğrudan Çalışıyorum	47	4,277	0,847	0,317	0,729
	Turizm Sektöründe Dolaylı Çalışıyorum	40	4,300	0,578		
	Turizm Sektöründe Çalışmıyorum	421	4,227	0,643		
Toplum Merkezli Ekonomi	Turizm Sektöründe Doğrudan Çalışıyorum	47	4,207	0,930	0,043	0,958
	Turizm Sektöründe Dolaylı Çalışıyorum	40	4,231	0,758		
	Turizm Sektöründe Çalışmıyorum	421	4,241	0,741		

Tek Yönlü Varyans Analizi

Katılanların sürdürülebilir turizm genel, çevresel sürdürülebilirlik, turizmin sosyal maliyeti, turizmin ekonomik faydası, turizm ilgili kararlarda halkın tam katılımı, turizmde uzun dönemli planlama, ziyaretçi memnuniyeti, toplum merkezli ekonomi puanları turizm sektöründe çalışma durumuna göre anlamlı farklılık

göstermemektedir($p>0.05$).

Tablo 46: Sürdürülebilir Turizm Puanlarının Elazığ'da İkamet Süresine Göre Farklılaşma Durumu

	Grup	N	Ort	Ss	F	p	Fark
Sürdürülebilir Turizm Genel	1-3 Yıl Arası	30	3,969	0,280	2,070	0,103	
	4-6 Yıl Arası	32	3,996	0,326			
	7-10 Yıl Arası	22	4,084	0,420			
	10 Yıldan Fazla	424	3,896	0,428			
Çevresel Sürdürülebilirlik	1-3 Yıl Arası	30	4,670	0,488	1,533	0,205	
	4-6 Yıl Arası	32	4,875	0,182			
	7-10 Yıl Arası	22	4,773	0,415			
	10 Yıldan Fazla	424	4,710	0,466			
Turizmin Sosyal Maliyeti	1-3 Yıl Arası	30	2,125	0,674	1,109	0,345	
	4-6 Yıl Arası	32	2,441	0,905			
	7-10 Yıl Arası	22	2,472	1,254			
	10 Yıldan Fazla	424	2,271	0,829			
Turizmin Ekonomik Faydası	1-3 Yıl Arası	30	4,248	0,600	3,610	0,013	3>4
	4-6 Yıl Arası	32	4,130	0,761			
	7-10 Yıl Arası	22	4,435	0,535			
	10 Yıldan Fazla	424	3,979	0,790			
Turizm İlgili Kararlarda Halkın Tam Katılımı	1-3 Yıl Arası	30	3,867	0,481	1,275	0,282	
	4-6 Yıl Arası	32	3,664	0,577			
	7-10 Yıl Arası	22	3,705	0,714			
	10 Yıldan Fazla	424	3,623	0,698			
Turizmde Uzun Dönemli Planlama	1-3 Yıl Arası	30	4,486	0,497	0,295	0,829	
	4-6 Yıl Arası	32	4,420	0,610			
	7-10 Yıl Arası	22	4,507	0,411			
	10 Yıldan Fazla	424	4,414	0,598			
Ziyaretçi Memnuniyeti	1-3 Yıl Arası	30	4,342	0,539	1,451	0,227	
	4-6 Yıl Arası	32	4,281	0,549			
	7-10 Yıl Arası	22	4,477	0,505			
	10 Yıldan Fazla	424	4,214	0,679			
Toplum Merkezli Ekonomi	1-3 Yıl Arası	30	4,417	0,592	0,945	0,419	
	4-6 Yıl Arası	32	4,195	0,683			
	7-10 Yıl Arası	22	4,386	0,571			
	10 Yıldan Fazla	424	4,220	0,784			

Tek Yönlü Varyans Analizi

Katılanların elazığda ikamet süresine göre turizmin ekonomik faydası puanları anlamlı farklılık göstermektedir($F_{(3, 504)}=3,610$; $p=0,013<0.05$; $\eta^2=0,021$). Farkın nedeni; elazığda ikamet süresi 7-10 yıl arası olanların turizmin ekonomik faydası puanlarının ($\bar{x}=4,435$), elazığda ikamet süresi 10 yıldan fazla olanların turizmin

ekonomik faydası puanlarından ($\bar{x}=3,979$) yüksek olmasıdır.

Katılanların sürdürülebilir turizm genel, çevresel sürdürülebilirlik, turizmin sosyal maliyeti, turizm ilgili kararlarda halkın tam katılımı, turizmde uzun dönemli planlama, ziyaretçi memnuniyeti, toplum merkezli ekonomi puanları elazığda ikamet süresine göre anlamlı farklılık göstermemektedir($p>0.05$).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Alternatif turizm ile bir bütün olan sürdürülebilir turizmin meydana gelişi, ilkeleri ve amacı bu tezde incelenmesiyle birlikte bu çalışmanın amacına varıldığı düşünülmektedir. Sürdürülebilir turizmin gerçekleşebilmesi için gerekli turizm ilkeleri, başarıya giden araçlar yer almaktadır. Sonuç ve öneriler bölümünde turizm sektöründeki kurum ve özel sektör işletmelerine öneriler verilmektedir. Yapılan çalışmada turizm ve sürdürülebilirliği konusunda bilgili olduğu kadar bilgili olmayan bir grupta tespit edilmiştir. Bakış açıları demografik özellikler ve eğitim durumuna göre değişmektedir. Eğitim seviyesi arttıkça turizme bakış açısı daha olumluyken, Elazığ'da ki turizm sektörünün yeterli düzeyde olması konusunda daha olumsuz bakılmaktadır. Cinsiyete göre anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Turizmin ekonomik faydasının Elazığ'da 7-10 sene arası ikamet edenlerin, 10 senenin üstünde ikamet edenlere kıyasla daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu da uzun süre Elazığ'da ikamet edenlerin turizm potansiyelinin düşük olmasından dolayı katkısının da düşük olduğunu düşündüklerini düşündürmektedir.

Ankete katılan katılımcıların çoğu çevresel sürdürülebilirlik hakkında olumlu düşünmekteydiler. Çevresel sürdürülebilirlik hakkında olumlu düşünen kesimin yüksek olmasıyla birlikte, bu konuda olumlu düşünmeyen bir kesimde bulunmaktadır. Olumsuz düşünceler ışığında Elazığ'da tarip edilen alanlar bulunmaktadır. Tabii kaynaklarımızın ve çevresel bazda sorumluluk sahibi olan insanların tümünü kapsaması sürdürülebilirliği sağlayabilir. Çoğunluk sağlanmadığı müddetçe sürdürülebilirlik sağlanamaz. Bu durum çevresel sürdürülebilirlik çerçevesinde önlemler alınması gerektiğini göstermektedir.

Katılımcıların sosyal maliyete verdiği yanıtlara göre Elazığ'da turizmin düşük olduğunu düşünmektedirler. Bu da Elazığ'ın yeterince turist çekemediğini düşündürmektedir. Bunun sebebi de turizm potansiyelinin, turizm alanlarının kullanılmaması ve gerekli tanıtımların yapılamamasından kaynaklanmaktadır. Turizmin ekonomik katkısıyla ilgili düşünceleri olumlu bulunmaktadır. Elazığ'da yöresel ürünler ve gıdaların pazarlaması için turizm faaliyetlerinin artırılması gerekmektedir. Bu da yöresel ürünlerin pazarlamasını ve tanıtımını sağlayacaktır.

Turizm sektöründe kullanılan gıda ve meteryallerin en az yarısının yöreden

karşılanması, turizm çalışanlarının da en az yarısının Elazığ'dan istihdam edilmesi gerektiğine dair işaretleme yapan katılımcı sayısı fazladır. Anketlerin elden dağıtımı sırasında gelişen durumlar esnasında yapılan mülakatlarda katılımcılar, turizm işletmelerinde Elazığ'da olan ürünler dahilinde kullanılan mal ve hizmetlerin tamamının Elazığ'dan temin edilmesi gerektiğini, başka bir yerden eleman alımı gerekmediği takdirde çalışanların Elazığ'dan istihdam edilmesi gerektiğini düşündüklerini ifade etmektedirler. Bu da turizmin Elazığ'a tam katkı sağlaması gerektiğini ve turizmin Elazığ için önemli olduğunu düşündüklerini göstermektedir.

Elazığ'da ikamet eden insanlar turizm kararları içinde olmak istemekteydiler. Sürdürülebilir turizmin geliştirilmesiyle ilgili kararlarda sürece her zaman dahil olmaları gerektiğini düşünmektedirler. Bu da turizm sektörünün yerel halk ve ekonomi için katkısının yüksek olduğunu düşündüklerini göstermektedir. Turizmin gelişmesi ve turizm faaliyetlerinin artması için başarılı bir turizm planlaması ve stratejisi olması gerektiğini düşünmektedirler. Sürdürülebilir bir turizm için iyi bir planlama ve strateji şarttır.

Turizm Elazığ'ın ekonomik açıdan kalkınması için oldukça önemlidir, ancak amacın sadece ekonomik fayda sağlamak olmadığı bunun yanı sıra sürdürülebilir turizmin gelecek nesillere aktarılması ve doğal kaynakları korumak adına olan yaklaşımı göz ardı edilmemeli, sürdürülebilir bir toplum amacı güdülmelidir. Sürdürülebilir turizmin gerçekleşebilmesi için en önemli faktör toplumun ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarının dikkate alınmasıdır. Elazığ'ın sürdürülebilir turizm potansiyelini değerlendirmek üzere yapılan araştırma sonucunda turizm hareketlerine yerel halkın ve diğer paydaşların ilgisi yüksek seviyede olup turizmle ilgili stratejik planlamalar içinde yer almak istemektedirler. Bu durum yerel halk ve diğer paydaşların turizme bakış açısını da daha olumlu hale getireceği gibi paydaşlar ve turistler arasında olumlu bir iletişim oluşacaktır. Sürdürülebilir turizm faaliyetleri içinde bölge halkının turizme bakış açısı ve desteği çok önemli bir yere sahiptir. Yerel halk ve diğer paydaşların turizm hakkındaki yetersiz bilgisi o yörenin turizm potansiyeline zarar vermesi, sahip oldukları varlıkları tüketmelerine, turizm girdisinin azalmasına neden olduğu gibi Elazığ'ın sahip olduğu bu yüksek potansiyelin açığa çıkarılmasını da zorlaştıracaktır. Bu nedenle yerel halk ve diğer paydaşlara sürdürülebilir turizm eğitimleri verilmeli, stratejik kararlar içinde yer almaları sağlanmalıdır. Yerel halk ve

diğer paydaşlar yaşadığı bölgede ekonomik fayda elde ettiği müddetçe sahip olduğu eşsiz doğal ve kültürel varlıkları koruyacak ve turizme katkı sağlayacaktır.

Elazığ tarihi, kültürel ve doğal güzellikleriyle yüksek bir turizm potansiyeline sahiptir. Turistleri çok etkileyebilecek doğal oluşumlara sahip alanların sayısı oldukça fazladır ancak bu alanların değerlendirilmemesi ve atıl halde bırakılması potansiyel kapasitesinin altında hizmet vermesine neden olmaktadır. Stratejik planların yetersizliği, uygulamaların sürekliliğinin olmaması, yeni ürünler ve pazarlar geliştirilememesi, pazarlama iletişimindeki yetersizlikler bu yüksek potansiyelin yeterince değerlendirilememesinin en büyük nedenleridir. Elazığ 4000 yıllık zengin bir geçmişi ile birçok kültüre ev sahibi olmuş ve bu kültürlerin izlerini halen taşımaktadır. Elazığ'da ki bu köklü kültürün sürdürülebilirliğini sağlamak için kültür turizmi çalışmaları yapılabilir. Bunun için ilgili kurumların birlikte yapacakları çalışma ile bu konuda bilgili akademisyen ve kişilerden yardım alınması faydalı olacaktır. Elazığ'da ilk yerleşim alanı olan 'Harput', Evliyalar şehri olarak bilinmektedir. Harput'ta çok sayıda önemli zatların türbesi bulunmaktadır. Yerel halk ve farklı şehirlerden birçok ziyaretçi ağırlamaktadır. Harput hem dini turizmi hem de ilk yerleşim yeri ve birçok kültüre sahne olmasıyla kültürel turizmi barındırmaktadır. Ayrıca Harput mimari dokusuyla görmeye değer alanlardan biridir. Yalnız bakımsız bir şekilde bırakılıp, tahrip olan alanlar bulunmaktadır. Bu alanlara sahip çıkılıp, restorasyon yapılarak turistlere açılmalıdır. İlgili kurumlar tarihi alanları korumalı, bu alanlara kültürü de koruyacak şekilde restore edilmelidir.

Kültür turizmin gerçekleşmesi, turizmin sadece sezonluk olmasını ortadan kaldırarak, turizmden sağlanan faydanın tüm yıl sürmesini sağlayacaktır. Bu da yerel halkın istihdamını arttıracak, kırsaldaki nüfusun azalmasını önleyecek, turizm sektörü ve paydaşların yüksek düzeyde faydalanmasını sağlayacaktır. Turizmde başarının en önemli faktörlerinden birisi de paydaşlar arasındaki iş birliğinin çok güçlü olmasını gerektirmektedir. Etkin bir turizm yönetimi ve sürdürülebilirlik için paydaşların iş birliği içinde çalışarak stratejik kararların içinde yer alması son derece önemlidir. Kırsal alanlara yapılan turizm hareketleri o bölgenin kalkınmasını sağlayan çok önemli bir etkidir. Yerel halka istihdam sağlamak ve yerel halkın daha gelişmiş şehirlere göçünü en aza indirmektedir.

Elazığ'ın en büyük sorunlarından biri de tanıtımdır. Turizm Kültür Müdürlüğü

ve ilgili paydaşların örgütlenecek tanıtım çalışmalarına daha fazla yer vermesi gerekmektedir. Elazığ'da yapılan 'Hazar Baba Doğa Yürüyüşleri', Hazar Gölü şenlik faaliyetleri' gibi turizm faaliyetleri artırılarak, tanıtımları daha stratejik bir şekilde yapılmalıdır. Turizm sektörü işletmelerinin işbirliğinde kırsal turizm faaliyetleri düzenleyerek tur operatörleri ile ortak girişimlerde bulunarak Elazığ'a turlar düzenlenmeli, bu şekilde de ilin tanıtımı sağlanmalıdır. El sanatları Elazığ'ın tanıtımı için önemli bir turistik bir üründür. Geleneksel el sanatları o bölgenin kültürünü yansıtmaktadır. Kültürü kaybetmemek adına el sanatları ürünleri korunmalı ve geliştirmeli, turistler için tanıtımlar yapılarak, ekonomik bir gelir kaynağı olarak sunulması gerekmektedir. Elazığ'ın el sanatları ürünlerini sergilemek üzere Şefik Gül Kültür Evinde "El Emeği Göz Nuru Çarşısı" açılmıştır. Ürün çeşitlendirilmesi yapılarak bu alanların daha etkin tanıtımları sağlanmalıdır. Elazığ'ın unutulmaya yüz tutmuş yöresel el sanatlarının devamı için çalışmalar yapılmalı, bunun için eğitimler verilmeli ve ilgili kurumlarca eğitimler artırılmalıdır.

Elazığ'da çiftlik turizmi potansiyelini değerlendirecek ilgili herhangi bir uygulama yapılmamaktadır. Elazığ'ın sahip olduğu bitki örtüsü ve tarımsal alanı, hayvancılık üretimi, bakliyat ve bitkisel ürünler açısından çok elverişli ve uygun ekonomik açıdan da son derece önem taşımaktadır. Çiftlik alanları da turist ağırlamaya uygun şekilde yapılandırılırsa daha başarılı olunacaktır. Elazığ tarımsal alan olarak çok elverişli ve tarım alanında çok çeşitli ürünlerin üretimi yapılmaktadır. Elazığ'da yüksek potansiyele sahip başka bir turizm çeşidi agro turizm de geliştirilmemiştir. Tarımsal alanlarda turistler ağırlanabilir, var olan butik otellerde turistler ağırlanabilir, yeni butik otellerin mimarisi de Elazığ kültürünü yansıtacak şekilde yapılırsa mimari kültür de korunmuş olur.

Elazığ'da eko turizmi geliştirmek için İçme köyü haricinde bir uygulama yapılmamıştır. Bu çalışma şu an proje halinde olup daha faaliyete geçmemiştir. Elazığ eko turizm için uygun bir rota olabilir. Elazığ'da dört tane mağara bulunmaktadır. Bu mağaralar içinde tamamen kendi oluşumuyla gerçekleşmiş doğal mağaralar bulunmaktadır. Bu mağaraların turizme açılması için gerekli planlamalar yapılmalı ve turizme kazandırılmalıdır.

'Ankara Ticaret Odası' ve 'Ankara Patent Bürosu'nun çalışmasına göre Elazığ'ın kayıtlı 154 çeşit yiyecek, tatlısı ve içeceği bulunmaktadır. Mutfak kültüründe

Türkiye’de, Gaziantep’ten sonra çeşitliliği ve zenginliğiyle gastronomi turizmi potansiyeli çok yüksek olan ikinci şehirdir. Turistlerin destinasyon seçerken Elazığ gastronomisinin öne çıkması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Elazığ mutfağı zamanla unutulmaya yüz tutmuş ve bölgede yöresel yemekler yapan restoranlar azalmaya başlamıştır. Bir mutfak kültürü, gelecek nesiller için korunmadığı sürece unutulacaktır. Elazığ Fırat Üniversitesinde Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu’nda “Aşçılık Bölümü” açılmış olup ikinci senesine girmiştir, lisans düzeyinde gastronomi bölümü de açılarak bu alanda yetişen öğrenciler Elazığ gastronomisinin gelişmesi için önemli olacaktır. Elazığ’da ve farklı şehirlerde daha kapsamlı ve hizmet kalitesi daha yüksek gastronomi fuarları açılmalı ve bu fuarlarda Elazığ yöresel ürünleri ve yemek çeşitleri tanıtılmalıdır. Ayrıca Elazığ kültürünü yansıtacak halk oyunları gibi çeşitli etkinliklerle bu fuarlara katılımcı sayısı arttırılabilir. Sosyal medya ve diğer iletişim araçlarında Elazığ mutfak kültürünü tanıtacak ve ilgiyi arttıracak profesyonel materyaller hazırlanmalıdır. Elazığ’ın mutfak kültürü yayınlanacak yemek kitapları ve broşürler gibi baskılı medya araçları ile hedef pazarın ilgisi çekilebilir. Elazığ yöresel ürünlerinin sadece Elazığ’da değil farklı şehirlerde de dağıtımının yapılması için planlamalar yapılmalıdır. Havaalanı, alışveriş merkezi gibi şehrin önemli noktalarında Elazığ yöresel ürünler standı yer alarak gelen turistlerin ilgisini çekmesi sağlanmalıdır.

Tahribata uğramış alanlar yeniden düzenlenmeli ve turistler için daha çekici hale getirilmelidir. Elazığ’ın tarihi mekanlarında tarihi dokusunu yansıtmak adına simülasyon çalışmaları yapılabilir. Bu simülasyon ile gelen turistlere tarihi canlandırmalar yapılarak bu alanlara ilgi arttırılabilir. Elazığ’da sürdürülebilir turizmi geliştirmek için uygulamaya dönük çalışmaların yetersiz olduğu düşünülmektedir, bu nedenle öncelikli olarak paydaşların katılımıyla oluşturulacak stratejik planlar önemli olacaktır. Turizm potansiyelini ortaya çıkarmak için Elazığ envanterinden faydalanabilir, bu envanter çerçevesinde turizm çeşitliliği değerlendirilmelidir. Bunun için alanında uzman akademisyenler ve ilgili paydaşlar iş birliği içinde hareket etmelidir.

KAYNAKÇA

- Abuiyada, R. (2018). Traditional development theories have failed to address the needs of the majority of people at grassroots levels with reference to GAD. *International Journal Of Business And Social Science*, 9(9), 115-119.
- Acartürk, K. (2013). Türkiye'de Fuarçılık ve Fuarların Coğrafi Dağılımı. *Coğrafya Dergisi*, (25), 55-66.
- Ahmadova, S., & Akova, O. (2016). Türkiye’de organik ekoturizm çiftlikleri üzerine bir araştırma. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 14-29.
- Ajansı, T. F. K. (2012). TRB1 Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Stratejisi ve Eylem Planı. *Nihai Rapor*. Eylül 2012.
- Akça, Y. (2016). Türkiye'nin kalkınma planlarında turizm politikası. *International Conference on Eurasian Economies*. Session 5d: Turizm, 721-726.
- Akdağ, G. (2016). An Analysis of Surf & Turf Experiences of Tourists from Different Nations in Turkey from The Sustainable Gastronomy Tourism Perspective. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 164-175.
- Akdağ, G., Özata, E., SORMAZ, Ü., & Çetinsöz, B. C. (2016). Sürdürülebilir Gastronomi Turizmi İçin Yeni Bir Alternatif: Surf&Turf. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies 4/Special issue1* (2016), 270-281.
- Akdeniz, İ. (2010). Harput ve Elazığ'da Müzik. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 0 (4).
- Akıncı, Z., & Kasalak, M. A. (2016). Sürdürülebilir Turizm Yönetimi Açısından Özel İlgi Turizminin Yeri ve Önemi Çatalhöyük. *Uluslararası Turizm Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 161-182.
- Akış, S. (1999). Sürdürülebilir turizm ve Türkiye. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 36-46.
- Altanlar, A. (2007). *Akçakoca Alternatif Turizm Olanaklarının Arastırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Altbach, P. G., & Knight, J. (2007). The internationalization of higher education: Motivations and realities. *Journal of studies in international education*, 11(3-4), 290-305.
- Altunbaş, D. (2003). Uluslararası sürdürülebilir kalkınma ekseninde Türkiye'deki kurumsal değişimlere bir bakış. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(1-2), 103-118.
- Arıkan, İ. Ve Yüksek, G. (2011). Datça'nın Sürdürülebilir Turizm Potansiyeli: Turizm Gelişimi İçin Mevcut Olanakların Değerlendirilmesi. *12. Ulusal Turizm Kongresi*. Akçakoca: Düzce Üniversitesi, 385- 390.

Ariza-Montes, A., Giorgi, G., Hernández-Perlines, F. and Fiz-Perez, J. (2019). Decent work as a necessary condition for sustainable well-being. A tale of Pi(i)gs and farmers. *Sustainability*, 11(4), 1051.

Arpacı, Ö., Zengin, B., & Batman, O. (2012). Karamanın mağara turizmi potansiyeli ve turizm açısından kullanılabilirliği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2012(2), 59-64.

Aslan, A. (2015). The sustainability of tourism income on economic growth: Does education matter? *Quality & Quantity*, 49(5), 2097–2106.

Avcıkurt, C. (1997). *Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türk Turizmi Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Avcıkurt, C. (2003). *Turizm Sosyolojisi, Turist-Yerel Halk Etkileşimi*, Detay Yayıncılık, Balıkesir

AYDIN, O. (2012). Türkiye'de alternatif bir turizm; sağlık turizmi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2012(2), 91-96.

Aydoğan Boschele, F. (2020). Sürdürülebilirlik, Tüketim ve Medya. *İnsan&İnsan*, Yıl/Year 7, Sayı/Issue 26, Güz/Fall 2020, 11-23.

Aytaç, G. (2010). Elazığ arkeoloji ve etnografya müzesindeki Artuklu–Selçuklu Seramikleri. *Humanities Sciences*, 5(4), 506-525.

Aytaç, İ. (2013). Elazığ Müzesindeki Osmanlı dönemi eşik ve seccade halıları. *Arış Dergisi*, (9), 12-33.

Aytaç, İ. (2017). Harput İç Kale Kazılarında 2014-2015 Sezonunda Bulunan Bizans Dönemi Sikkeleri. *Social Sciences*, 12(3), 140-153.

Aytaç, İ. (2018). Harput İç Kale Kazılarında Bulunan Artuklu Dönemi Sikkeleri. *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 29-55.

Bahar, O. (2007). Bölgesel kalkınmada turizm sektörünün ekonomik açıdan yeri ve önemi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Güz Sayısı, 19, 1-19.

Baker, S. (2006). Sustainable Development, Routledge Introductions To Environment. *Environment And Society Texts*.7-12.

Bakir, A., Wickens, E., Boluk, K., & Avgeli, V. (2017). Cross-cultural issues in tourism and hospitality. *Tourism and Hospitality Research*, 17(3), 245–248.

Barbosa, G. S., Drach, P. R., and Corbella, O. D. (2014). A conceptual review of the terms sustainable development and sustainability. *Journal of Social Sciences*, 3(2), 1-15.

Basiago, A. D. (1999). Economic, social, and environmental sustainability in development theory and urban planning practice. *Environmentalist*, 19(2), 145-161.

Başgelen Akkaş, L. (2019). *Sürdürülebilir Kalkınma Konusunda Yapılan Eğitim Araştırmalarına Yönelik Doküman Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Begiç, H. N., & Ceren, Ö. Z. (2019). Geleneksel El Sanatlarımızdan Elazığ" Palu Çakması" nın Sürdürülebilirliği Üzerine Bir Çalışma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(2), 181-190.

Bekci, M. (2018) . *Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşları Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Benaim, A., Collins, A. C. and Raftis, L. (2008). *The social dimension of sustainable development: Guidance and application*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, School of Engineering, Blekinge Institute of Technology, Karlskrona: Sweden.

Berno, T., & Bricker, K. (2001). Sustainable tourism development: the long road from theory to practice. *International journal of economic development*, 3(3), 1-18.

Bessi re, J. (1998). Local development and heritage: traditional food and cuisine as tourist attractions in rural areas. *Sociologia ruralis*, 38(1), 21-34.

Beyhan, Ş. G. ve Ünügür, S. M. (2005). Çağdaş gereksinimler bağlamında sürdürülebilir turizm ve kimlik modeli. *İTÜDERGİSİ/a, Mimarlık, Planlama, Tasarım*, 4(2), 79-87.

Bilgili, M. Y. (2017). Ekonomik, Ekolojik ve Sosyal Boyutlarıyla Sürdürülebilir Kalkınma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(49), 559-569.

Blamey, R. K. (1997). Ecotourism: The search for an operational definition. *Journal of sustainable tourism*, 5(2), 109-130.

Bosselmann F. & Chen Ye, et al. (2003). *Managing tourism growth* (Y. Chen, Trans.). Beijing: China Social Science Press.

Bozkurt, V. ve Bıçkı, D. (2016). Sürdürülebilir Kalkınma, Çevre Bilinci ve Değerler. Tam Metin Bildiri. Presented at the *II. İktisat Çalıştayı*, İzmir, Türkiye.

Bozlağan, R. (2005). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Volume 0, Issue 50, Pages 1011-1028.

Burrows, S. (2013). Precarious work, neo-liberalism and young people's experiences of employment in the Illawarra region. *The Economic and Labour Relations Review*, 24(3), 380-396.

Busby, G., & Rendle, S. (2000). The transition from tourism on farms to farm tourism. *Tourism management*, 21(6), 635-642.

Büyüköztürk, Ş., Çokluk, Ö. & Köklü, N. (2018). Sosyal bilimler için istatistik, Ankara: Pegem Akademi.

Can, E. (2013). Turizm Destinasyonlarında Sürdürülebilir Turizmin Sürdürülebilir

Rekabet Açısından Değerlendirilmesi. *İstanbul Journal Of Social Science*. 4, 23-40.

Casale, G. and Pursey, S. (2002). *Towards a decent work strategy for poverty reduction in Tanzania*. IFP/Dialogue Working Paper No. 8, Geneva: International Labour Organization.

Celalettin, U. & Çakar, E. 17. Yüzyılda Harput Kalesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(2), 337-350.

Ceylan, Ö. (2010). Tüketicilerin Çevresel Sürdürülebilirlik ve Ekolojik Moda Konusunda Bilgi Düzeyi, Tutum ve Davranışlarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Chou, C.J., Chen, K.S., Ve Wang, Y.Y. (2012). Green Practises in The Restaurant Industry From An Innovation Adoption Perspective: Evidence From Taiwan. *International Journal of Hospitality Management*, 31 (3), 703-711.

Coccia, M. (2019). Theories of development. In Farazmand, A. (Eds), *Global encyclopedia of public administration, public policy, and governance* (pp. 1-7). Switzerland: Springer Nature.

Collados, C., & Duane, T. P. (1999). Natural Capital And Quality Of Life: A Model For Evaluating The Sustainability of Alternative Regional Development Paths. *Ecological Economics*, 30, 441-460.

Commonwealth of Australia. (2004). Steps to sustainable tourism. Planning a sustainable future for tourism, heritage and the environment. Canberra, Australia: Department of the Environment and Heritage.

Cömert, T. (2002). *Türkiye’de sürdürülebilir turizm için makro plan önerisi* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Creswell, JW. (2017). *Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*, çev. Selçuk Beşir Demir. Eğiten Kitap Yayıncılık: Ankara.

Cros, H. D., Bauer T., Lo C., Ve Rui S. (2005). Cultural Heritage Assets in China As Sustainable Tourism Products: Case Studies of The Hutongs and The Huanghua Section of The Great Wall. *Journal of Sustainable Tourism*, (13)2.

Cruz, I. (2007). Sustainability re-examined through a Human Development perspective. *Revista Internacional de Sostenibilidad, Tecnología y Humanismo*, 2, 133-152.

Çağlı, I. B. (2012). *Türkiye’de yerel kültürün turizm odaklı kalkınmadaki rolü: Gastronomi turizmi örneği* Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Çakılcıoğlu, K. (2014). *Elazığ İlinde Bağcılık*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çakmak, F., & Yılmaz, Ö. (2018). Turizmin İktisadi Sürdürülebilirliği Açısından Kış

Turizmi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 267-286.

Çalışkan, O., & Yılmaz, G. (2016). Gastronomy and tourism. *Global issues and trends in tourism*, 33.

Çamlıca, K. (2014). Sürdürülebilir turizme ilişkin ziyaretçi tutumlarının ve tekrar ziyaret niyetlerinin pazar bölümlendirme kriteri olarak kullanılması: Kapadokya bölgesi örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çamlıca, Z. ve Akar, G.S. (2014). Lojistik Sektöründe Sürdürülebilirlik Uygulamaları. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, No. 11, s.:101-119.

Çelik,H., (2006). *Üzüm Çeşit Kataloğu*. Sunfidan A.Ş. Mesleki Kitaplar Serisi:3, Ankara.

Çelikdemir, M. (2019). Harput'un Elazığ'a Nakli. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(2), 425-430.

Çetin, G., & Göktepe, S. (2020). COVID-19 Pandemisinin Turizm Endüstrisi Üzerindeki Etkileri. D. Demirbaş, V. Bozkurt ve S. Yorğun. (2020). *COVID 19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri* içinde, İstanbul Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

Çikin, A., & Uçar, M. (2009). Turizmin Tarım Sektörüne Etkisi, Agro-Turizm ve Ekonomik Sonuçları. *Turkish Journal of Agricultural Economics*, 15.

Davies, T., & Konisky, D. M. (2000). *Environmental Implications Of The Foodservice And Food Retail Industries*. Discussion Paper, Washington Dc.: Resources For The Future.

Demir, Ö., Yıldız, M., Sercan, Ü., & Arzum, C. Ş. (2017). Atıksuların geri kazanılması ve yeniden kullanılması. *Harran Üniversitesi Mühendislik Dergisi*, 2(2), 1-14.

Demirtaş, M. N. Elazığ İlinin Tarımsal Üretim Potansiyeli ve Sorunları. *Ziraat Mühendisliği*, (363), 38-43.

Dennison, N., & Richard, B. (1990). Alternative Forms of Tourism. *International Journals of Hospitality Management*, 163.

Dennison, N., & Richard, B. (1990). Alternative Forms of Tourism. *International Journals of Hospitality Management*, 163.

Dinç, E. ve Acun, A. (2017). Sosyal Bilgiler Dersinde Ekonomi ve Sürdürülebilir Kalkınmayla İlgili Konuların Öğretiminde Güncel Olayların Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri. *PAU Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2017 (41): 29-46.

Dinçer, İ. (1996). Sürdürülebilir Turizmin Hayata Geçirilmesi İçin Aktive Olması Gereken Dinamikler ve İşlevleri-Model Çalışması. *Sürdürülebilir Turizm; Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım*, 19.Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.

Dowling, R. K. 2014: Three conferences in Western Australia: Wine, geography of tourism & ecotourism. *Tourism Recreation Research*, 23-2.

Ecevit, F.M. ve Kelen, M., (1999), Isparta (Atabey)'de Yetiştirilen Üzüm Çeşitlerinin Ampelografik Özelliklerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Turkish Journal of Agriculture and Forestry*, Sayı:23, 511- 518.

Ege, Z. (1998). *Bir Rekreasyon Türü Olarak Av Turizmi ve Türkiyede Av Turizminin Geliştirilmesi İle İlgili Bir Model Önerisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ekici, S. (2000). *Elazığ-Harpüt Müzik Folkloru*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Elazığ Valiliği. (2022). *Elazığ Gezi Rehberi*. Elazığ Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü.

Elazığ Valiliği. (1998). *Elazığ Yıllığı*. T.C. Elazığ Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü.

Emekli, G. (2015). Dağlar, Dağcılık ve Turizm. *Coğrafyada Yeni Yaklaşımlar*, 205-217.

Roe, P., Hrymak, V., & Dimanche, F. (2014). Environmental sustainability in tourism and recreation areas: A risk-assessment-based model. *Journal of Sustainable Tourism*, 22(2), 319–338.

Ercan, M. O., & Gülcan, D. (2021). Elazığ Mutfak Kültüründe Yer Alan Yöresel Yemeklerin İncelenmesi: Nitel Bir Araştırma. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 47-71.

Erdoğan, N. (2003). *Çevre ve (Eko) Turizm*. Ankara: Erk Yayınları.

Erdoğan, N., & Erdogan, İ. (2005). Ekoturizm Betimlemeleriyle İletilenlerin Doğası. *Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi*, 20 (1): 55-82, 2005.

Ersun, N. & Arslan, K. (2011). Turizmde Destinasyon Seçimini Etkileyen Temel Unsurlar ve Pazarlama Stratejileri. *Marmara Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, (2)31, 229-248.

Eryılmaz, B. (2011). Alternatif turizm çeşidi olarak Samsun'da kongre turizmi olanaklarının değerlendirilmesi. *Samsun Sempozyumu*, 1-13.

Eryılmaz, G., & Orhan, H. C. (2021). Elazığ İli Gastronomi Turizmi Potansiyelinin SWOT Analizi ile Değerlendirilmesi. *Turizm Çalışmaları Dergisi*, 3(2).

Feil, A. A. and Schreiber, D. (2017). Sustainability and sustainable development: Unraveling overlays and scope of their meanings. *Cadernos Ebape. Br*, 15, 667-681.

Gao, S., Huang, S., & Huang, Y. (2009). Rural tourism development in China. *International journal of tourism research*, 11(5), 439-450.

- Garda, B. (2011). Macera Turizmi Pazarına Genel Bir Bakış. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 14(1-2), 189-200.
- Garda, B., & Temizel, M. (2016). Sürdürülebilir turizm çeşitleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, (12), 83-103.
- Gatto, M. (1995). Sustainability: is it a well defined concept?. *Ecological Society of America*, 5(4), 1181-1183.
- George, D., & Mallery, M. (2010). SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 update (10a ed.). Boston: Pearson
- George, H., & Rilla, E. (2005). *Agri tourism Enterprises on Your Farm or Ranch: Where to Start*. University of California, Division of Agriculture and Natural Resources.
- Gertler, M. E. (2001). *Rural co-operatives and sustainable development*. Centre for the Study of Co-operatives University of Saskatchewan, SK Canada.
- Gillespie, C. (2006). *European Gastronomy into The 21st Century*. London: Routledge.
- Gillespie, C., Cousins, J., & Pelham, P. (2002). European Gastronomy into the 21 st Century. *Food Service Technology*, 2(2), 107-107.
- Godfrey, K. B. (1996). Towards Sustainability. In L. C. Harrison & W. Husbands. (Eds.) *Practicing Responsible Tourism*, John Wiley And Sons, 58–79, Usa.
- Goodall, B., & Stabler, M. J. (1997). Principles influencing the determination of environmental standards for sustainable tourism. In M. Stabler, J (Ed.), *Tourism and Sustainability*, Principles to Practice (pp. 279-304). UK: CAB International.
- Gou, J. Y., & Zhou, F. Y. (2015). Cultural tourism driving local economic development—Case study on South Gong and Drum Lane. *China Collective Economy*, 12, 112–113.
- Göymen, K. (2000). Tourism And Governance in Turkey. *Annals of Tourism Research*, 27, 4, 1025–1048.
- Guzel, B., & Apaydin, M. (2016). Gastronomy tourism: Motivations and destinations. *Global issues and trends in tourism*, 394-404.
- Guzman, L.T.&Canizares, S.S. (2011). Gastronomy Tourism and Destination Differentiation: A Case Study in Spain. *Review of Economics & Finance*. September. 2011.
- Gümüş, İ., & Örgenç, C. (2018). Konaklama Sektöründe Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımı ve Sürdürülebilirlik Açısından Turizme Olan Ekonomik Etkileri. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 73-84.
- Güner, U. (2020). *Çevresel Sürdürülebilirlik*. Versiyon 1.0.1 2020, Trakya Üniversitesi Fen Fakültesi.

Gürbüz, A. (2002). Turizmin Sosyal Çevreye Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Teknoloji Dergisi*, 1, 49-59.

Gürlük, S. (2010). Sürdürülebilir kalkınma geliştirmekte olan ülkelerde uygulanabilir mi?. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(2), 85-99.

Gyimóthy, S., & Mykletun, R. J. (2004). Play in adventure tourism: The case of Arctic trekking. *Annals of tourism research*, 31(4), 855-878.

Hall, M. C., Sharples, L., Mitchell, R., Macionis, N., Cambourne, B. (2003). *Food tourism around the world: Development, management and markets*. New York: Routledge.

Hall, C. M. & Sharples, L. (2003). The Consumption of Experiences or The Experience of Consumption? An Introduction to The Tourism of Taste. In Hall, C. M., Sharples, L., Mitchell, R., Macionis, N. ve Cambourne, B. (Ed.). *Food Tourism Around the World: Development, Management and Markets*. p.1-24. New York: Routledge.

Hall, C. M. (1994). *Tourism And Politics: Policy, Power And Place*. John Wiley And Sons, Chichester.

Hançer, F. H., & Aydın, Ş. (2021). *Eğitim turizmi kapsamında destinasyon seçimini etkileyen faktörler: İstanbul örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Haven-Tang, C. & Jones, E. (2005). Using Local Food and Drink to Differentiate Tourism Destinations through A Sense of Place: A Story from Wales-Dining at Monmouthshire's Great Table. *Journal of Culinary Science & Technology*. 4 (4). 69-86.

Hediger, W. (2000). Sustainable development and social welfare. *Ecological economics*, 32(3), 481-492.

Hobikoğlu, E.H. (2007). Türkiye’de Çevre Politikaları ve Sürdürülebilir Kalkınma İlişkisi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, s: 71-97.

Inskeep, E. (1991). *Tourism Planning: An Integrated And Sustainable Development Approach*. Van Nostrand Reinhold, New York.

İpek, B. (2022). Kömürhan Köprüsü Harput’a Bakar Türküsünün Söz Varlığı. *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, 9(17), 1-14

Jacobs, M. (1991). *The green economy*. London: Pluto Press.

Jahan, S. and Umana, A. (2003). The environment-poverty nexus. *Development Policy Journal*, 3(20), 53-70.

Kabasakal, U. (2007). Bölgearası Kalkınma ve Turizm: Elazığ Örneği. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 7-11.

Kahraman, N. & Türkay O. (2006). *Turizm ve Çevre*, Detay Yayıncılık, 2. Baskı:

Ankara, 2006.

Kahraman, N., Türkay O. (2006). Turizm Ve Çevre. Detay Yayıncılık, 2. Baskı: Ankara.

Kahraman, N., Türkay, O., (2012), Turizm Ve Çevre, Detay Yayıncılık, Ankara.

Kahraman, N., Ve Türkay, O. (2014). Turizm Ve Çevre. Ankara: Detay Yayıncılık.

Karabıçak, M. ve Özdemir (2015). Sürdürülebilir Kalkınmanın Kavramsal Temelleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 13, ss. 44-49.

Karaman, A. (1996). Sürdürülebilir Turizm Planlaması İçin Ekolojik Bir Çerçeve, Sürdürülebilir Turizm; Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım. *19. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu*, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.

Karkin, A. M., & İmik, Ü. (2010). Harput Müzik Kültürü. *Sanat Dergisi*, (17), 1-6.

Kaya, N, Çobanoğlu, M. T. ve Artvinli, E. (2011). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Türkiye’de ve Dünyada Çevre Eğitim Çalışmaları. Tam Metin Bildiri, *6. Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, 2010.

Kaynak, İ. H. (2010). İnanç Turizminin Medeniyetler Arası İşbirliğine Etkileri: Türkiye Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 13(1-2), 119-126.

Kaypak, Ş. (2011). Küreselleşme sürecinde sürdürülebilir bir kalkınma için sürdürülebilir bir çevre. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(20), 19-33.

Keating, M. (1996). *Yeryüzü Zirvesinde Değişimin Gündemi-Gündem 21 ve Diğer Rio Anlaşmalarının Popüler Metinleri*. Çev. Unep Türkiye Yayın Komitesi, Unep Türkiye Komitesi Yayını, Önder Matbaası: Ankara.

Keskin, E. ve Örgün, E. (2015). Kelime İlişkilendirme Testi Aracılığıyla Sürdürülebilir Turizm Olgusunun Kavramsal Analizi: Ürgüp Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3 (1), 30-40.

Keskin, N. (2017). Elazığ ilinde yetiştirilen bazı yerli üzüm çeşitlerinde verim ve kalite özellikleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesi. *Türkiye Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 1(1), 25-30.

Khan, M. A. (1995). Sustainable development: The key concepts, issues and implications. Keynote Paper Given At The International Sustainable Development Research Conference, Manchester, UK. *Sustainable Development*, 3, 63-69.

Kılıç, S. (2006). Yeni Toplumsal ve Ekonomik Arayışalar Sürecinde Sürdürülebilir Kalkınma. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.8, No.2, s: 81-101.

Kılıç, S. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışının Ekonomik Boyutuna Ekolojik Bir Yaklaşım. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*. 201-226.

Kılıçoğlu, E. H. ve Gümüşburun Ayalp, G. (2019). Mimarlık Planlama ve Tasarım Alanında Araştırma ve Derlemeler. Özlem Sağıroğlu (Ed.), *Sürdürülebilirlik Kavramının Mimarlık Eğitim Programında Yerin Belirlenmesi*, 31-46.

Kılıçoğlu, P. (2005). *Türkiye'nin Çevre Politikalarında Sürdürülebilir Gelişme*. Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara.

Kivela, J. & Crofts, J. C. (2006). Tourism and Gastronomy: Gastronomy's Influence on How Tourists Experience a Destination. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 30 (3), 354-377.

Klarin, T. (2018). The concept of sustainable development: From its beginning to the contemporary issues. *Zagreb International Review of Economics & Business*, 21(1), 67-94.

Knight J (2014) Three generations of crossborder higher education: New developments, issues and challenges. In B. Streitwieser (Eds.). *Internationalization of Higher Education and Global Mobility*, 43-58.

Kolenick, P. (2020). 'Challenge to the South' Revisited: A Case Study Worldwide of Regional Centres of Expertise (RCEs) On Education for Sustainable Development (ESD). *Journal of Sustainability Education*, Vol. 24.

Kumar, S. (2017). Spirituality and sustainable development: A paradigm shift. *Journal of Economic & Social Development*, 1, 123-134.

Külekçi, E. A., & Sezen, İ. (2018). Bir Ekoturizm Aktivitesi Olarak Mağara Turizmi: Erzurum İli Elmalı Mağarası Örneği. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*, 3(1), 66-75.

Langhelle, O. (1999). Sustainable development: Exploring the ethics of Our Common Future. *International Political Science Review*, 20(2), 129-149.

Lebe, F. (2016). Çevresel Kuznets eğrisi hipotezi: Türkiye için eşbütünleşme ve nedensellik analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 17(2), 177-194.

Lennonb, J.J, Blackec, A., Galtd, M., Greenwoda C., & Beattie -McMahon, U. (2007). Oil Depletion: What Does This Mean For Scottish Tourism? *Tourism Management*, 28, 1354-1365.

MacLaurin, T., Blose, J. & Mack, R. (2007). Marketing Segmentation of Culinary Tourists. *7th Global Conference on Business and Economics*. Roma. 1-15.

Malik, M. A. S., Shah, S. A., & Zaman, K. (2016). Tourism in Austria: Biodiversity, environmental sustainability, and growth issues. *Environmental Science and Pollution Research*, 23(23), 24178–24194.

Marin, D. (2015). Study on the economic impact of tourism and of agrotourism on local communities. *Research Journal of Agricultural Sciences*, 47(4), 160-163.

Mazanec, J. A., & Ring, A. (2011). Tourism Destination Competitiveness: Second Thoughts On The World Economic Forum Reports. *Tourism Economics*, 17(4), 725-

751.

Mbaiwa, J.E. (2005). The Problems and Prospects of Sustainable Tourism Development in The Okavango Delta, Bostwana. *Journal of Sustainable Tourism*, (13)3, 203-227.

Mengi, A. ve Algan N. (2003). Küreselleşme ve yerelleşme çağında bölgesel sürdürülebilir gelişme: AB ve Türkiye Örneği. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Mensah, J. (2019). Sustainable development: Meaning, history, principles, pillars, and implications for human action: Literature review. *Cogent Social Sciences*, 5(1), 1-21.

Mitchell, R. E. & Reid, D. G. (2001). Community Integration. *Annals of Tourism Research*, (28)1, 113–139.

Mowforth, M. & Munt, I. (1998). *Tourism And Sustainability*. New York: Routledge.

Nemli, E (2000). Çevreye Duyarlı İşletmecilik ve Türk Sanayinde Çevre Yönetim Sistemi Uygulamaları. İstanbul: İstanbul Çevre Sanayi Odası Çevre Şubesi.

Nemli, E.(2012). Sürdürülebilir Kalkınma, Şirketlerin Çevresel ve Sosyal Yaklaşımları. Filiz Kitapevi, İstanbul.

Neto, F. (2003). A New Approach To Sustainable Tourism Development: Moving Beyond Environmental Protection. *Natural Resources Forum*, (27)3, 212–222.

Nunkoo, R., & Ramkissoon, H. (2011). Developing a community support model for tourism. *Annals of Tourism Research*, 38(3), 964–988.

Oecd (2005). *Measuring Sustainable Development*. *Statistics Brief*, September, Statistics Directorate, No:10, Paris, France.

Oğlu Sahil, A. D. (2017). Kürsübaşı Gecesinde Müzik. 4(73) 7859-7862.

Oktayer, N., Susam, N., & Çak, M. (2007). *Türkiye’de Turizm Ekonomisi* (1. Baskı). İstanbul: Elma Basım.

Oku, O. (2013). Konaklama İşletmelerinin Sürdürülebilir Turizm Performanslarının Küresel Sürdürülebilir Turizm Kriterlerine Göre Analizi: Alanya Üzerine Bir Çalışma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Okuyucu, A., & Somuncu, M. (2013, May). Türkiye’de inanç turizmi: bugünkü durum, sorunlar ve gelecek. *International Conference on Religious Tourism and Tolerance* Vol. 9, 12, 627-643.

Onuk, T., & Akpınarlı, F. (2005). Cumhuriyetten Günümüze El Sanatlarının Doğuşu, Gelişimi, Sosyal Kültürel Eğitim ve Ekonomik, İlişkileri Bakımından Bugünkü Durumu ve Geleceği. V. *Türk Kültürü Kongresi, Cumhuriyetten Günümüze Türk Kültürünün Dünü, Bugünü ve Geleceği* (17-21 Aralık 2002), El Sanatları, 13, 27-60.

Onur, N., & Onur F. (2016). Potential of Gastronomy Tourism within Culture Tourism and Developing. *Global Issues and Trends in Tourism*, 470-479.

Oruç, O. (2004). *Bir alternatif turizm türü olan doğa-atlı spor turizminin Kastamonu örneği üzerinde irdelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Osmonolieva, B. (2007). *Bir Turistik Ürün Çeşidi Olarak Av Turizmi ve Kırgızistan'da Av Turizmi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Oymak, İ. (2013). Harput'ta bulunan kutsal mekânlar ve inanç turizmi açısından değerlendirilmesi. *Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu*.

Özbay, E. (2006). *Elazığ yöresi avcılık terimleri sözlüğü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özbek, T. (1991). Dünya'da ve Türkiye'de Termal Turizmin Önemi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 15-29.

Özçoban, E. (2019). Türkiye'de Kış Turizmi ve Erciyes Kayak Merkezi Üzerine Bir Değerlendirme *Winter Studies*, 7(3), 1606-1625.

Özdemir, N. (2009). Kültür ekonomisi ve endüstrileri ile kültürel miras yönetimi ilişkisi. *Milli Folklor*, 21(84), 73-86.

Özdemir, N. (2018). Geleneksel bilgi ve kültür ekonomisi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 18(1), 1-28.

Özer, N. B. (2013). *Uluslararası Kuruluşların Sürdürülebilir Kalkınma Politikaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özer, Ö., & Cihangir, Ö. (2016). Yabancı TV'nin Yerli Avcıların Tutumlarına Yönelik Etkileri ve Av Turizmi Açısından İrdelenmesi: Nevşehir İli Örneği. *II. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu* (2-3-4 Mayıs 2016).

Özlem, Ö., & Songur, C. (2013). Türkiye'nin Dünya Sağlık Turizmindeki Yeri ve Ekonomik Boyutu-Turkey's Position in the World Health Tourism and Its Economic Dimension. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(7), 69-81.

Özmen, A. (2019). Sürdürülebilirlik Raporlaması: Bist Sürdürülebilirlik Endeksi'nde Yer Alan Şirketler Üzerine Bir Uygulama., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk, M. (2017). Sürdürülebilir gelişme odaklı eğitim: Kuramsal çerçeve, tarihsel gelişim ve uygulamaya dönük öneriler. *Elementary Education Online*, 16(4), 1-11.

Özyol, A. (2013). Sürdürülebilir Yeşil Kalkınma ve Kadın. *Fe Dergi*, 5(2), 134-138.

Patacı, S., & Laflı, E. (2013). Elazığ Müzesi'nden Bir Grup Roma Devri Buluntusu. *Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi*, 807-820.

Pepper, D. (1999). The Integration of Environmental Sustainability Considerations

Into EU Development Policy: A Case Study of The Leader Initiative in The West of Ireland. *Journal of Environmental Planning & Management*, (42)2, March, 167-187.

Perdan, S. (2004). Introduction to sustainable development. In Azapagic, A., Perdan, S. and Clift, R. (Eds.). *Sustainable development in practice-Case studies for engineers and scientists* (pp. 3-28). England: John Wiley & Sons Ltd.

Perrings, C. & Ansuategi, A. (2000). Sustainability, growth and development. *Journal of Economic Studies*, 27(1/2), 19-54.

Pezzey, J. (1992). *Sustainable development concepts an economic analysis*. The World Bank, Washington, D.C.

Polat, E., & Özdemir Yılmaz, G. (2014). Kalkınma ajanslarının turizmin gelişmesindeki önemi: Güney Marmara kalkınma ajansı örneği. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, (9:1), 137-160.

Priskin, J. (2003). Characteristics and perceptions of coastal and wildflower nature-based tourists in the central coast region of Western Australia. *Journal of sustainable tourism*, 11(6), 499-528.

Quan, S., & Wang, N. (2004). Towards A Structural Model of the Tourist Experience: An Illustration from Food Experiences in Tourism. *Tourism Management*, 25: (3), 297-305.

Rai, S. M., Brown, B. D. and Ruwanpura, K. N. (2019). SDG 8: Decent work and economic growth– A gendered analysis. *World Development*, 113, 368-380.

Ramos, H., Stoddart, M. C., & Chafe, D. (2016). Assessing the tangible and intangible benefits of tourism: Perceptions of economic, social, and cultural impacts in labrador's battle harbour historic district. *Island Studies Journal*, 11(1), 209–226.

Redclift, M. (1993). Sustainable development: Needs, values, rights. *Environmental Values*, 2, 3-20.

Rimmington, M. & Yüksel, A. (1998). Tourist Satisfaction and Food Service Experience: Results and Implications of An Empirical Investigation. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*. 9 (1). 37-57.

Rodríguez, X. A., Martínez-Roget, F., & Pawlowska, E. (2012). Academic tourism demand in Galicia, Spain. *Tourism Management*, 33(6), 1583-1590.

Rogers, P. P., Jalal, K. F. and Boyd, J. A. (Eds.). (2012). *An introduction to sustainable development*. UK and USA: Earthscan.

Ruckelshaus, W.D. (1989). Toward A Sustainable World. *Scientific American*, 261(3), 66-175.

Uğuz, S. & Çelik Uğuz, S. (2013). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Burhaniye'nin Alternatif Turizm Potansiyeli. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 0 (24) , 332-353.

Saka, İ. (2011). Sürdürülebilirlik Açısından İstanbul'da Bir Ofis Binasının Leed

Sertifikalendirme Sistemi Kapsamında Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Sandıkçı, M. (2008). *Termal turizm işletmelerinde sağlık beklentileri ve müşteri memnuniyeti*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Santich, B. (2004). The Study of Gastronomy and Its Relevance to Hospitality Education and Training. *Hospitality Management*. 23. 15-24.

Santich, B. (2007). The Study of Gastronomy: A Catalyst for Cultural Understanding. *The International Journal of the Humanities*. 5 (6). 53-58.

Sarıçoban, K. (2011). *Türkiye’de Uygulanan Çevre Politikalarının Sürdürülebilir Kalkınma Üzerine Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sarkım, M. (2008). Değişen Seyahat Eğilimleri Kapsamında Sürdürülebilir Turizm Anlayışının Turizm Politikaları Üzerine Etkileri, *2. Ulusal İktisat Kongresi*, DEÜ İİBF. İktisat Bölümü, İzmir.

Savgın, E. C. (2016). *Çiftlik turizmine yönelik kavramsal bir model önerisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Scarpato, R. (2003). Gastronomy as a tourist product: The perspective of gastronomy studies. *In Tourism and gastronomy* (65-84). London: Routledge.

Selmanoğlu, F. (1992). *Elli Yıllık Av Hatıraları*. Elazığ: Divan Dizgi.

Seyitoğlu, F., & Çalışkan, O. (2016). Turkish Cousine’s Importance and Tourism Potential. *Global Issues and Trends in Tourism*, 490-498.

Seyidoğlu, H. (1999). *Ekonomi ve İşletmecilik Terimleri Açıklamalı Sözlük*. Beta Basım Yayım, İstanbul.

Sezerel, H. (2016). *Sürdürülebilirlik ve Ekoturizm. Alternatif Turizm* (Edt. Gökçe Yüksek) Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.

Sezgin, M., & Karaman, A. (2008). Turistik Destinasyon Çerçevesinde Sürdürülebilir Turizm Yönetimi ve Pazarlaması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 429-438.

Singh, P., & Mishra, R. (2019). Environmental sustainability in libraries through green practices/services. *Library Philosophy and Practice*, 1-9.

Sithole, E. (2005). Trans-boundary Environmental Actors: The Zambezi Society & Campaign for Sustainable Tourism Development in the Zambezi Bioregion. *Journal of Sustainable Tourism*, 13(5), 486-503.

Slee, W., Farr, H., & Snowden, P. (1997). Sustainable tourism development and the local economy. In M. J. Stabler (Ed.), *Tourism and sustainability*. Principles to practice (pp. 69-87). Wallingford: Cabı.

Somuncu, M., & Yiğit, T. (2009). Göreme Milli Parkı ve Kapadokya kayalık siteleri dünya mirası alanı'ndaki turizmin sürdürülebilirlik perspektifinden değerlendirilmesi. *Ankara: V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, 16-17.

Sormaz, Ü. (2017). Gastronomy tourism potential of Turkey. *Revista de turism-studii si cercetari in turism*, (24).

Sunguroğlu, İ. (1968). *Harput Yollarında*. 4.c. İstanbul: Özyayın Matbaası.

Suta, W. P., Abdi, N., & Astawa, I. P. M. (2021, April). Sustainable Tourism Development in Importance and Performance Perspective. In *International Conference on Applied Science and Technology on Social Science (ICAST-SS 2020)* (pp. 342-346). Atlantis Press.

Sümbüloğlu, K. (1993). *Biyoistatistik*, Özdemir Yayıncılık, Ankara.

Swarbrooke, J., & Horner, S. (2012). *Business travel and tourism*. London: Routledge.

Şafak, İ. (2003). Türkiye'deki Av Turizmi Uygulamalarının Özel Avlak İşletmelerine Etkileri. *Turkish Journal of Forestry*, 4(2), 133-148.

Şahinöz, A. (2019). Sürdürülemeyen "sürdürülebilir kalkınma". *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 77-101.

Şener, S., & Çağlar, Y. (2016). Kömürhan Köprüsü'nde Düşey Yerdeğiştirmeler. *Teknik Dergi*, 27(1), 7287-7308.

Şengel, Ü., Zengin, B., Şengel, T., & Işkin, M. (2018). Kongre ve fuar organizasyonlarının turizm sektörüne etkileri: Emitt Örneği. *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 7(1), 4-20.

Şengül, H., & Bulut, A. (2019). Sağlık Turizmi Çerçevesinde Türkiye'de Termal Turizm; Bir Swot Analizi Çalışması. *Estüdam Halk Sağlığı Dergisi*, 4(1), 55-70.

Şengün, M. T., & Tonbul, S. (2005). Ölbe Kanyonu ile Deve Mağarası'nın (Harput-Elazığ) Jeomorfolojik Özellikleri, Oluşumu ve Turistik Potansiyeli. *Fırat Üniversitesi Doğru Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 10-16.

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics* (6th ed.). Boston, MA: Pearson.

Tahtasakal, M. (2019). *Sürdürülebilir turizm uygulamalarının bölgesel kalkınma açısından değerlendirilmesi: TRB1 bölgesine yönelik bir çalışma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tanoğlu, İ. (2013). Harput Süryani Kadim Ortodoks Meryem Ana Kilisesi'nin Dünü ve Bugünü. *Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi, Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu*, 23-25.

Telfer, D. J. & Wall, G. (2000). Strengthening Backward Economic Linkages: Local Food Purchasing by Three Indonesian Hotels. *Tourism Geographies*. 2 (4). 421-447

Tıraş, H. H. (2012). Sürdürülebilir kalkınma ve çevre: Teorik bir inceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 57-73.

Todaro, M. P. & Smith, C. S. (2006). *Economic Development*. 12th Edition, Pearson.

Tomasi, S., Paviotti, G., & Cavicchi, A. (2020). Educational tourism and local development: The role of universities. *Sustainability*, 12(17), 6766.

Toprak, D. (2006). Sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde çevre politikaları ve mali araçlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(4), 147-169.

Torabi-Farsani, N., Coelho, C., & Costa, C. (2012). Geotourism and geoparks as gateways to socio-cultural sustainability in Qeshm rural areas, Iran. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 17(1), 30-48.

Torre, A., & Scarborough, H. (2016). Reconsidering the estimation of the economic impact of cultural tourism. *Tourism Management*, 59, 621-629.

Torres, R. (2002). Toward A Better Understanding of Tourism and Agriculture Linkages in The Yucatan Tourist Food Consumption and Preferences. *Tourism Geographies*. 4 (3). 282-306.

Torun, C. (2015). *Elazığ ilinin kırsal turizm potansiyelinin belirlenmesine yönelik bir çalışma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tosun, C. (1998). Roots of unsustainable tourism development at the local level: the case of Urgup in Turkey. *Tourism Management*, 19(6), 595-610.

Tosun, C. ve Şahin, S.Z. (2008). Uluslararası Turizm Profiline Analizi. 3. *Ulusal Balıkesir Turizm Kongresi*, 207-212.

Travis, A. S. (2011). Planning for tourism, leisure and sustainability: International case studies. Wallingford, Oxfordshire, UK: Cabi.

Tuna, M. (2007). *Turizm, Çevre ve Toplum (Marmaris Örneği)*. Detay Yayıncılık, Ankara.

Tunçluer, H. (2010). Sürdürülebilirlik: Kalkınma, Pazarlama, Mutlak Organik Tekstil. İstanbul: Tunçluer Yayınları.

Turan, N. (2005). Üretken bir istihdam yaratılmasında kooperatif işletmelerin potansiyel katkıları. *Bilgi*, 10(1), 99-111.

Tutulmaz, O. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma: Sürdürülebilirlik İçin Bir Çözüm Vizyonu. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 3, 601-626.

Türk, E., & Güneren Özdemir, E. (2020). *Turistlerin macera turizmi motivasyonları, memnuniyetleri ve bölgeyi tekrar ziyaret niyetleri: Kapadokya destinasyonunda bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli

Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türkben, C. , Gül, F. & Uzar, Y. (2012). Türkiye'de Bağcılığın Tarım Turizmi (Agro-Turizm) İçinde Yeri ve Önemi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2012 (2) , 47-50 .

Türkeş, M. (2002). İklim Değişikliği Ve Sürdürülebilir Kalkınma Ulusal Değerlendirme Raporu. Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı, Ankara.

Türkoğlu, B. (2019). Opinions of Preschool Teachers and Pre-Service Teachers on Environmental Education and Environmental Awareness for Sustainable Development in The Preschool Period. *Sustainability*, 11, 4925.

Uğraş, M. ve Zengin, E. (2019). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitimle İlgili Görüşleri. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 12(1).

Ulusan, Y., & Batman, O. (2010). Alternatif turizm çeşitlerinin Konya turizmine etkisi üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (23), 243-260.

Unep, (2011). Towards A Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. Unep.

Unwto (2005). *Tourism's Potential As A Sustainable Development Strategy*. World Tourism Organization, Madrid, Spain.

Uydacı, M. (2011). *Yeşil Pazarlama*. 2.Baskı. İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Ünlüönen, K., Tayfun, A. & Kılıçlar, A. (2007). *Turizm Ekonomisi*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara

Wilson, M. (2003). "Corporate sustainability: What is it and where does it come from?. Corporate sustainability: what is it and where does it come from?" *Ivey Business Journal*, 67(4): 2.

Van Geenhuizen, M. & Nijkamp P. (1994). Sürdürülebilir kenti nasıl planlamalı?. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 64-65, 129-140.

Visković, N. R., & Komac, B. (2021). Gastronomy tourism: A brief introduction. *Acta geographica Slovenica*, 61(1), 95-105.

Vukonic, B. (1996). *Tourism and Religion*. Pergamon Press.

Yaylı, H. (2007). Sürdürülebilir Kalkınmanın Sürdürülebilirliği. Tam Metin Bildiri. *ICANAS*, 38, 921-940.

Yazar, K. H. (2006) Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Çerçevesinde Orta Ölçekli Kentlere Dönük Kent Planlama Yöntem Önerisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi,

Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yazıcıoğlu, İ., Özata, E., & Yarış, A. (2018). Sürdürülebilir Yiyecek Ve İçecek İşletmeciliği: Ankara İlinde Bir Araştırma. *Journal of Tourism And Gastronomy Studies*, (6)2, 350-368.

Yeni, O. (2014). Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma: Bir Yazın Taraması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16/3, 181-208.

Yıkılmaz, R. F. (2011). *Sürdürülebilir Kalkınmanın Ölçülmesi ve Türkiye İçin Yöntem Geliştirilmesi*. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı/ Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü.

Yıldırım, A. & Şimsek, H. (1999). *Sosyal Bilimlerde Nitel Arastırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yıldırım, U. & Göktürk, İ. (2004). Sürdürülebilir Kalkınma. *Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar: Ekolojik, Ekonomik, Politik ve Yönetimsel Perspektifler* içinde, Mehmet C. Marin ve Uğur Yıldırım (Yazan), Beta Basım Yayım, İstanbul.

Yılmaz, A. Y., Ünal, A., & Çakır, G. (2015). Sürdürülebilir Turizm Literatürü Üzerine Bir Değerlendirme: Türkiye Bağlamı. *Mesleki Bilimler Dergisi*, 4 (2): 55 – 83.

Yılmaz, G. (2015). Turizm destinasyonlarında restoran biçimleşmeleri üzerine nitel bir araştırma: Kapadokya örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yolles, M. (2018). Sustainability development: Part 2-exploring the dimensions of sustainability development. *International Journal of Markets and Business Systems*, 3(3), 257-275.

Yurtseven, HR., & Kaya, O. (2011). Slow Tourists: A Comparative Research Based on Cittaslow Principles. *American International Journal of Contemporary Research*, 1 (2).

Yücel, N. (2014). Bir Şehir: Elazığ, Bir Sektör: Bağcılık, Bir Ürün: Öküzgözü Üzümü, Bir Marka: Elazığ Şarabı. *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 77-110.

“2022’de en fazla turist alan ülkeler belli oldu”. (21.02.2022). “TurizmGünlüğü” <https://www.turizmgunlugu.com/2022/02/21/2022de-en-fazla-turist-alacak-ulkeler-belli-oldu/> Erişim Tarihi: 18.04.2022

“398 Yıllık Tarih: Palu Çarşıbaşı Hamamı”. (21.08.2017). Elazığhakimiyethaber <https://elazighakimiyethaber.com/398-yillik-tarih-palu-carsibasi-hamami/25786/> Erişim Tarihi: 02.03.2022

“ABD’den 5bin ‘Elazığ vişne’ mermeri siparişi verildi”. (12.10.2021). Trthaber <https://www.trthaber.com/foto-galeri/abdden-5-bin-elazig-visne-mermeri-siparisi-verildi/39343/sayfa-1.html> Erişim Tarihi:05.02.2022

“Çırçır Şelalesi Nerededir ve Nasıl Gidilir?”. (07.09.2020). Hurriyet

<https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/circir-selalesi-nerededir-ve-nasil-gidilir-circir-selalesi-ozellikleri-giris-ucreti-ve-ziyaret-saatleri-2020-41604717> Erişim Tarihi: 18.02.2022

“Dabakhane yerli turistin ilgisini çekiyor”. (13.08.2018). Gunisigi <https://www.gunisigigazetesi.net/ozel-haber/dabakhane-yerli-turistin-ilgisini-cekiyor-h60083.html> Erişim Tarihi: 20.02.2022

“Deve Mağarası ve Ölbe Vadisi Güzelliği İle Dikkat Çekiyor”. (15.06.2022). Sondakika23 <https://sondakika23.com/foto-galeri/deve-magarasi-ve-olbe-vadisi-guzelligi-ile-dikkat-cekior/671/> Erişim Tarihi: 05.03.2022

“Dünyada sadece Elazığ’da çıkarılan vişne mermeri 60 ülkeye ihraç ediliyor”. (25.08.2021). Haberler <https://www.haberler.com/ekonomi/elazig-a-ozgu-visne-mermeri-60-ulkeye-ihrac-14352942-haberi/> Erişim Tarihi: 05.02.2022

“Elazığ’da Fuar ve Kongre Merkezi’nde çalışmalar sürüyor”. (16.10.2021). Sabah <https://www.sabah.com.tr/elazig/2021/10/16/elazigda-fuar-ve-kongre-merkezinde-calismalar-suruyor> Erişim Tarihi: 05.02.2022

“Elazığ’da Sürdürülebilir Doğa Turizmi Master Planı”. (24.12.2014). Milliyet <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/elazig/elazig-da-surdurulebilir-doga-turizmi-master-plani-calistayi-10538709> Erişim Tarihi:02.02.2022

“Elazığ’ın ‘Boğazkere’ üzümü tescillendi”. (02.05.2019). AA <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/elazigin-bogazkere-uzumu-tescillendi-/1468495> Erişim Tarihi: 02.03.2022

“Elazığ’ın Şifalı Su Kaynağı ‘Dabakhane’”. Haberkaos <http://www.haberkaos.com/elazigin-sifali-su-kaynagi-dabakhane/> Erişim Tarihi: 06.03.2022

“Elazığ’ın şifalı suyu hastalıkları tedavi ediyor”. (26.07.2018). Gunisigi. <https://www.gunisigigazetesi.net/elazig-guncel/elazigin-sifali-suyu-hastaliklari-tedavi-ediyor-h58973.html> Erişim Tarihi: 10.03.2020

“Elazığda keşfedildi Milyonlarca yıllık tarihi olduğu düşünülüyor”. (13.11.2019). Yenisafak <https://www.yenisafak.com/foto-galeri/gundem/elazigda-kesfedildi-milyonlarca-yillik-tarihi-oldugu-dusunuluyor-2035607?page=1> Erişim Tarihi: 01.02.2022

“Harput’un Şifa Kaynağı Dabakhane”. (21.07.2017). Elazighakimiyethaber <https://elazighakimiyethaber.com/harput-un-sifa-kaynagi-dabakhane/23785/> Erişim Tarihi: 02.02.222

“Hazar Gölü ‘Doğu’daki tatilcilere Ege ve Akdeniz sahillerini aratmıyor”. (07.08.2020). AA <https://www.aa.com.tr/tr/turkiyede-yaz/hazar-golu-dogudaki-tatilcilere-ege-ve-akdeniz-sahillerini-aratmiyor/1934418> Erişim Tarihi: 08.03.2022

“Kış Turizmi”. Elazigktb <https://elazig.ktb.gov.tr/TR-58578/kis-turizmi.html> Erişim Tarihi: 09.02.2022

“Kömürhan Köprüsü Nereye Bakar”. (23.09.2010). Milliyet
[http://blog.milliyet.com.tr/komurhan-koprusu-nereye-bakar-](http://blog.milliyet.com.tr/komurhan-koprusu-nereye-bakar-/Blog/?BlogNo=265933&fb_comment_id=10150331072009510_101535414678545)
/Blog/?BlogNo=265933&fb_comment_id=10150331072009510_101535414678545
10 Erişim Tarihi: 15.03.2022

“Kömürhan Köprüsünün İnşaat Atıkları Sanat Eserine Dönüştü”. (06.10.2021). AA.
[https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/komurhan-koprusunun-insaat-atiklari-sanat-](https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/komurhan-koprusunun-insaat-atiklari-sanat-eserine-donustu/2384205)
eserine-donustu/2384205 Erişim Tarihi: 18.03.2022

“Sivrice Su Sporları ve Adrenalin Merkezi Projesi”. Elazığsb
[http://elazig.gsb.gov.tr/HaberDetaylari/1/218368/hazar-golu-su-sporlari-ve-adrenal](http://elazig.gsb.gov.tr/HaberDetaylari/1/218368/hazar-golu-su-sporlari-ve-adrenal-in-merkezi-oluyor.aspx)
in-merkezi-oluyor.aspx Erişim Tarihi: 02.04.2022

“Sivrice Yapılacak Olan Macera Parkı'nın Yer Teslimi Yapıldı”. (27.03.2019).
Elazığsonhaber [https://www.elazigsonhaber.com/gundem/sivricede-yapilacak-olan-](https://www.elazigsonhaber.com/gundem/sivricede-yapilacak-olan-macera-parkinin-yer-teslimi-yapildi-h42265.html)
macera-parkinin-yer-teslimi-yapildi-h42265.html Erişim Tarihi: 05.04.2022

“Şarabın Doğduğu Topraklarda”. (01.10.2012). Milliyet
<https://www.milliyet.com.tr/cadde/sarabin-dogdugu-topraklarda-1604726> Erişim
Tarihi: 25.03.2022

“Türkülere konu olan ‘Kömürhan Köprüsü yeni yüzüyle ulaşımaya yön verecek’”.
(22.12.2020). AA [https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkulere-konu-olan-komurhan-](https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkulere-konu-olan-komurhan-koprusu-yeni-yuzuyle-ulasima-yon-verecek/2084777)
koprusu-yeni-yuzuyle-ulasima-yon-verecek/2084777 Erişim Tarihi: 25.03.2022

“Vali Yırık Açıkladı: Hazar Gölü Su Sporları ve Adrenalin Merkezi Oluyor”.
(26.12.2020) Elazığsonhaber [https://www.elazigsonhaber.com/gundem/vali-yirik-](https://www.elazigsonhaber.com/gundem/vali-yirik-acikladi-hazar-golu-su-sporlari-ve-adrenalin-merkezi-h75216.html)
acikladi-hazar-golu-su-sporlari-ve-adrenalin-merkezi-h75216.html Erişim Tarihi:
29.03.2022

“5346 Sayılı Yenilebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı
Kullanımına İlişkin Kanun”.
Eskijmo.http://eski.jmo.org.tr/mevzuat/mevzuat_detay.php?kod=131 Erişim Tarihi:
09.05.2022

“Akçakiraz (Perçenç) Suları- Akçakiraz”. Gidilmeli
[https://www.gidilmeli.com/Akcakiraz_\(percenc\)_sulari___merkez/7540/1](https://www.gidilmeli.com/Akcakiraz_(percenc)_sulari___merkez/7540/1) Erişim
Tarihi: 05.04.2022

“Akçakiraz (Perçenç) Suları Nerede- Nasıl Gidilir?”. Seyyahdefteri
<https://seyyahdefteri.com/akcakiraz-percenc-sulari-nerede-nasil-gidilir/> Erişim
Tarihi: 05.04.2022

Anon. (2011). “The concept of sustainable development”. Eirinfo. [https://www.e-](https://www.e-ir.info/2011/07/27/the-concept-of-sustainable-development/)
ir.info/2011/07/27/the-concept-of-sustainable-development/ Erişim Tarihi:
05.04.2022

“Balak Gazi Anıtı”. Elazığgezi <http://elaziggezi.com/Places/view/463> Erişim Tarihi:
10.04.2022

“Bir Bağbozumu Hikayesi”. Adimadimgurme
<https://adimadimgurme.com/2018/02/14/bir-bagbozumu-hikayesi-elazig/> Erişim

Tarihi: 02.05.2022

Bharadwaj, N. D. (2016). “The relationship between poverty and the environment. The relationship between poverty and the environment”. Voicesofyouth. <https://www.voicesofyouth.org> Erişim Tarihi: 10.05.2022

“Buzbağ Şarap Elazığ”. Bestcheaponline <https://best.cheaponline2022.ru/category?name=buzba%C4%9F%20%C5%9Farap%20elaz%C4%B1%C4%9F> Erişim Tarihi: 10.05.2022

“Buzluk Mağarası”. Elazigktb <https://elazig.ktb.gov.tr/TR-58582/magara-turizmi.html> Erişim Tarihi: 06.02.2022

“Çip Köyü Jeotermal Turizm ve Seracılık Projesi”. Elazigbel <https://www.elazig.bel.tr/proje/jeotermal-turizm-ve-seracilik-yatirimlari/147/> Erişim Tarihi: 15.04.2022

“Coğrafi Yapı”. Elazigbel <https://www.elazig.bel.tr/kentrehberi/cografiyapi/217/#:~:text=%C4%B0lin%20Konumu%3A%20Elaz%C4%B1%C4%9F%20ili%20Do%C4%9Fu,11%20kuzey%20enl emleri%20aras%C4%B1nda%20kalmaktad%C4%B1r> Erişim Tarihi: 12.02.2022

“Dağ ve Doğa Yürüyüşleri Sporları”. Elaziggezi <http://elaziggezi.com/Sitecontents/page/219> Erişim Tarihi: 21.04.2022

“Ekoturizm Nedir?”. Ekoturizmderneği <http://www.ekoturizmderneği.org/ekotur.asp> 7 Erişim Tarihi: 06.02.2022

“Elazığ Arkeoloji ve Etnografya Müzesi”, Elazigktb <https://elazig.ktb.gov.tr/TR-194066/arkeoloji-muzesi.html> Erişim Tarihi: 25.04.2022

“Elazığ Buzluk Mağarası”. Wikiwand https://www.wikiwand.com/tr/El%C3%A2z%C4%B1%C4%9F_Buzluk_Ma%C4%9Faras%C4%B1 Erişim Tarihi: 10.03.2022

“Elazığ Fuar ve Kongre Merkezi”. Saticdaktilo. <https://static.daktilo.com/sites/983/uploads/2021/09/14/11697-0.jpg> Erişim Tarihi: 22.03.2022

“Elazığ ili Şifalı Suları ve Kaplıcaları”. (27.09.2019). Termalkaplıcalar <https://www.termalkaplıcalar.com/elazig-ili-sifali-sulari-ve-kaplıcalari/> Erişim Tarihi: 12.03.2022

“Elazığ İlimizin Kültür ve Turizm”. İlimiz <https://www.ilimiz.net/detay/23/187/elazig-ili-kultur-ve-turizm.html> Erişim Tarihi: 06.04.2022

“Elazığ’ın İlk ‘Eko Köy Projesi’ Hayata Geçiyor”. (12.11.2019). Elazig. <http://www.elazig.gov.tr/elazigin-ilk-eko-koy-projesi-hayata-geciyor> Erişim Tarihi: 10.04.2022

“Elazığ Nüfusu”. Nufusu <https://www.nufusu.com/il/elazig->

“Hazar Gölü Hakkında Bilgi, Neler Yapılır, Nasıl Gidilir?”. Azibak <https://www.azbibak.com/hazar-golu-hakkinda-bilgi/> Erişim Tarihi: 23.03.2022

“Hazar Gölü”. Elazig <http://www.elazig.gov.tr/hazar-golu> Erişim Tarihi: 25.03.2022

“Hazarbaba Dağ Yürüyüşü- Elazığ”. Kulturportali <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/elazig/turizmaktiviteleri/hazarbaba-dag-doga-yuruyusu> Erişim Tarihi: 25.03.2022

“Hoca Hasan Hamamı”. Elaziggezi <http://elaziggezi.com/Places/view/372> Erişim tarihi: 26.03.2022

Icomos. (12.01.2016). “Available” Gdrc.

<http://www.gdrc.org/uem/eco-tour/sustour-define.html> Erişim Tarihi: 28.03.2022

“Karakoçan Golan Kaplıcaları”. Neredekal <https://www.neredekal.com/karakocan-golan-kaplicalari-gezilecek-yer-detay/> Erişim Tarihi: 28.03.2022

“Karaleylek Kanyonu”. (24.07.2020). Elazig <http://www.elazig.gov.tr/karaleylek-kanyonu> Erişim Tarihi:09.05.2022

“Kayra Vintage Boğazkere”. Wineanatolia <https://www.wineanatolia.com/tr/kayra-vintage-bogazkere/> Erişim Tarihi: 08.05.2022

“Keban Gümüşkaya Mağarası için Proje Aşamasına Gelindi”. Keban <http://www.keban.gov.tr/keban-gumuskaya-magarasi-icin-proje-asamasina-gelindi> Erişim Tarihi: 16.02.2022

Keleş, E. (2020), “Av Turizmi Nedir? Av Turizmi Hakkında Bilgi”. Turizmebakis <https://www.turizmebakis.com/av-turizmi/> Erişim Tarihi: 25.02.2022

Kılıç, U. (2010). “Kurumsal Verimlilik ve Sürdürülebilir Yaşam Planında 2020 Vizyonu”. Comtalks.

<http://comtalks.com/2010/12/20/kurumsal-verimlilik-ve-surdurulebilir-yasam-planinda-2020-vizyonu/> Erişim Tarihi: 25.03.2022

Kılıçarslan, M. (2021). “Macera Turizmi Ne Demektir?”. Turkeotdoor <https://turkeyoutdoor.org/2021/01/30/macera-turizmi-ne-demektir/> Erişim Tarihi: 20.02.2022

Legrand. (2016). “Sustainable development, Available”. Legrand. http://www.legrand.com/EN/sustainabledevelopment-description_12847.html Erişim Tarihi: 28.03.2022

“Mağara Turizmi Nedir? Türkiyede’ki Mağaralar”. (21.11.2020). Turizmebakis <https://www.turizmebakis.com/magara-turizmi-nedir/> Erişim Tarihi: 21.02.2022

“Meryem Ana Klisesi”. Elaziggezi <http://elaziggezi.com/Places/view/64> Erişim Tarihi: 22.03.2022

“Mesire Yeri”. Elazigbel <https://www.elazig.bel.tr/kent-rehberi/mesire-yerleri/239/> Erişim Tarihi: 10.04.2022

“Mesire Yerleri”. “Elazigbel” <https://www.elazig.bel.tr/kent-rehberi/mesire-yerleri/239/> Erişim Tarihi: 01.04.2022

Mutlu Kaya. “Turizm Çeşitleri” Turkeyoutdoor <https://avys.omu.edu.tr/app/public/mutlu.kaya> Erişim Tarihi: 02.11.2022

“Öküzgözü Üzümü (CIÜ) (Elazığ)”. Turkilleri <https://www.turkilleri.com/urun/okuzgozu-uzumu-ciu-elazig/> Erişim Tarihi: 05.04.2022

“Ölbe Vadisi”. (24.07.2017). Elazig <http://www.elazig.gov.tr/olbe-vadisi> Erişim Tarihi: 22.02.2022

“Peri Vadisi, şimdi de madenlerle talan edilmek isteniyor”. (23.06.2021). Kronos35. <https://kronos35.news/tr/peri-vadisi-simdi-de-madenlerle-talan-edilmek-isteniyor/> Erişim Tarihi: 15.04.2022

“Pertek”. Wikipedia

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Pertek> Erişim Tarihi:11.04.2022

“Pertek Termal Suyu Neden Önemlidir?”. Pertektermal <http://pertektermal.com.tr/suyun-kalitesi.html> Erişim Tarihi:16.04.2022

Phillips, N. (2015). “What has forced labour to do with poverty?. What has forced labour to do with poverty?”

<https://www.opendemocracy.net/en/beyond-trafficking-and-slavery/what-has-forced-labour-to-do-with-poverty>

“Sürdürülebilir Turizm Nedir?”. (24.10.2019). “Flypgs” <https://www.flypgs.com/blog/surdurulebilir-turizm/#:~:text=D%C3%BCnya%20Turizm%20%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC'ne%20g%C3%B6re,ihtiya%C3%A7lar%20do%C4%9Frultusunda%20y%C3%B6netilmesini%20sa%C4%9Flamay%C4%B1%20hedefliyor.> Erişim Tarihi:18.04.2022

“Sürdürülebilir Yaşam”. (04.11.2017). “Çevreciyiz” <http://www.cevreciyiz.com/makale-detay/1282/surdurulebilir-turizm-nedir> Erişim Tarihi:12.04.2022

“Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 2010-2019”. “Tuik”. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Surdurulebilir-Kalkinma-Gostergeleri-2010-2019-37194> Erişim Tarihi:01.05.2022

Swarbrooke. (2002). “Sustainable Tourism Management, USA, New York. CABI Publishing. Sustainable Tourism and Benefit-Sharing 2010, Available”. Indiaenvironmentportal.

<http://www.indiaenvironmentportal.org.in/files/Sustainable%20Tourism%20and%20BenefitSharing%20in%20Zanziba> Erişim Tarihi:12.05.2022

“Sustainability in tourism”. Austriatourism. https://www.austriatourism.com/wp-content/uploads/2012/12/nachhaltigkeit_paper_2012_en.pdf Erişim Tarihi: 10.05.2022

“Şaraplık Üzümler – ÖKÜZGÖZÜ Hakkında Herşey”. Gayaoenologie <http://gayaoenologie.blogspot.com/2015/04/okuzgozu-en-fazla-yetistirildigi-bolge.html> Erişim Tarihi: 20.04.2022

“Şehit Polis Fethi Sekin Mesire Alanı”. Elaziggezi <http://www.elaziggezi.com/Places/view/479> Erişim Tarihi: 16.04.2022

Şen, H., Kaya, A. & Alpaslan, B. (18.10.2018). “Sürdürülebilirlik Üzerine Tarihsel ve Güncel Bir Perspektif”. Researchgate.

https://www.researchgate.net/publication/328254578_Surdurulebilirlik_Uzerine_Tarihsel_ve_Guncel_Bir_Perspektif_1-47/ Erişim Tarihi: 05.05.2022

“Tarihi Hoca Hasan Hamamı Restorasyonu Başladı”. Harput <https://harput.web.tr/tarihi-hoca-hasan-hamami-restorasyonu/> Erişim Tarihi: 02.04.2022

The Guardian. (06. 09. 2013). “Why sustainable tourism is the travel industry’s duty. Retrieved” Theguardian. <https://www.theguardian.com/sustainablebusiness/sustainable-tourism-travel-industry-duty> Erişim Tarihi: 05.04.2022

“The Oktoberfest statistics”. Oktoberfest <https://www.oktoberfest.net/oktoberfest-statistics/> Erişim Tarihi: 16.02.2022

The Global Sustainable Tourism Council. (2016). “Industry Criteria For Hotels”. Gstcouncil https://www.gstcouncil.org/wp-content/uploads/2015/11/Gstchotel_Industry_Criteria_With_Hotel_Indicators_21-Dec-2016_Final.Pdf Erişim Tarihi: 02.05.2022

“Turizm”. Elazigbel <https://www.elazig.bel.tr/kent-rehberi/turizm/235/> Erişim Tarihi: 02.03.2022

“Tüplü Siyah Boğazkere (Asma-Bağ) Üzüm Fidanı”. İdeasepet <https://www.ideasepet.com/Tuplu-Siyah-Bogazkere-Asma-Bag-Uzum-Fidani,PR-297.html> Erişim Tarihi: 05.04.2022

“Türkiyen’in turizm geliri 2021’de yüzde 103 arttı ama hala 2019’un uzağında”. (31.01.2022). Independent <https://www.independentturkish.com/node/466256/ekonomi%CC%87/t%C3%BCrkiyenin-turizm-geliri-2021de-y%C3%BCzde-103-artt%C4%B1-ama-h%C3%A2%C3%A2-2019un-uza%C4%9F%C4%B1nda?fbclid=IwAR0j6EfFY55N7hwzDkjE9T9gVfq5jCuld5vi1ZD0HhbkRlzs54EGHs52Nas#:~:text=T%C3%BCrkiye%20gelen%20yabanc%C4%B1%20ziyaret%C3%A7i%20say%C4%B1s%C4%B1%202019%20y%C4%B1%202019%2045%2C06,%C3%B6nemli%20kalemlerden%20biri%20niteli%C4%9Fini%20ta%C5%9F%C4%B1yor> Erişim Tarihi: 05.02.2022

“Türkiye Gelen Turist Boğazına 157 Dolar Harcıyor”. Tursab
[https://www.tursab.org.tr/dosya/12302/tursab-gastronomi-turizmi-
raporu_12302_3531549.pdf](https://www.tursab.org.tr/dosya/12302/tursab-gastronomi-turizmi-
raporu_12302_3531549.pdf) Erişim Tarihi: 15.02.2022

“Ülkemizde Dağ Sporları Nedir?”. Ülkemizde [https://ulkemizde-dag-
sporlari.nedir.org/](https://ulkemizde-dag-
sporlari.nedir.org/) Erişim Tarihi: 02.10.2022

“Vintage Single Vineyard Öküzgözü”. Vivino
<https://www.vivino.com/US/en/kayra-vintage-okuzgozu-single/w/1387694> Erişim
Tarihi: 10.05.2022

Wef (World Economic Forum). (2019). “The Travel &Tourism Competitiveness
Report 2019”. “Weforum”
Http://Www.Weforum.Org/Docs/Wef_Ttcr_2019_Web_0401.Pdf Erişim Tarihi:
15.05.2022

Wu, Y. X. (2015). “Commercialization endangers living fossils”. “Chinadaily”
http://www.chinadaily.com.cn/opinion/2015-01/06/content_19246413.html Erişim
Tarihi: 15.03.2022

“Yaban Hayatı”. Elazigktb <https://elazig.ktb.gov.tr/TR-58585/yaban-hayati.html>
Erişim Tarihi: 10.05.2022

Ek 1 Türkiye’de Turizme Açılan Mağaralar ve Kullanım Amaçları

Türkiye’de turizme açılan mağaralar ve kullanım amaçları aşağıda belirtilmiştir(s.69 Mağara turizmi devamı);

- “Buzluk Mağarası (Görsel)- Ağrı”
- “Damlataş Mağarası (Görsel ve Sağlık)- Antalya”
- “Dim Mağarası (Görsel)- Antalya”
- “Karain Mağarası (Kültürel)- Antalya”
- “Yalandünya Mağarası (Görsel)- Antalya”
- “Zeytintaşı Mağarası (Görsel)- Antalya”
- “Gürcüoluk Mağarası (Görsel)- Bartın”
- “İnsuyu Mağarası (Görsel)- Burdur”
- “Oylat Mağarası (Görsel)- Bursa”
- “Kaklık Mağarası (Görsel)- Denizli”
- “Keloğlan Mağarası (Görsel)- Denizli”
- “Karaca Mağarası (Görsel)- Gümüşhane”
- “Zindan Mağarası (Görsel ve Kültürel)- Isparta”
- “Cennet Obruğu (Görsel ve İnanç)- Mersin”
- “Dilek Mağarası (Görsel)- Mersin”
- “Eshab-ı Kehf Mağarası (Görsel)- Mersin”
- “Köşekbükü Mağarası (Görsel)- Mersin”
- “Yarım Burgaz Mağarası (Kültürel)- İstanbul”
- “Eshab-ı Kehf Mağarası (İnanç)- Kahramanmaraş”
- “Mencilis Mağarası (Görsel)- Karabük”
- “Dupnisa Mağarası (Görsel)- Edirne”
- “Tınaztepe Mağarası (Görsel)- Konya”
- “Fosforlu Mağarası (Görsel)- Muğla”
- “Yerküre Mağarası (Görsel)- Muğla”
- “İnaltı Mağarası (Görsel)- Sinop”
- “Ballica Mağarası (Görsel)- Tokat”
- “Çalköy Mağarası (Görsel)- Tarbzon”
- “Gökgöl Mağarası (Görsel)- Zonguldak (“Mağara Turizmi Nedir? Türkiyede’ki Mağaralar”,2020)”.

Ek 2 Harput'taki Türbeler

Harput'taki türbeler;(s. 85 devamı)

- “Fethi Ahmet Baba Türbesi(D. 1217-1313)”:
- “Mansur Baba Türbesi”:
- “Üryan Baba Türbesi”:
- “Beşikli Baba”:
- “Şeyh Şerafettin (Murat Baba) Türbesi”:
- “Zahri Baba Türbesi”:
- “Nadir Baba Türbesi”:
- “İmam Efendi Türbesi”(Elazığ Valiliği, 126).

Ek 3 Harput'taki Diğer Türbeler

- “Hacı Hulusi Yahyagil Türbesi”
- “Musa Kazım Efendi Türbesi”
- “Ankuzu Baba Türbesi”
- “Seyyid Ahmet Çapakçuri Hz. Türbesi”
- “Beyzade Efendi Türbesi”
- “Tayyar Baba Türbesi”
- “Dağistanlı Hoca”
- “Şeyh Ali Sebdi Hz. Türbesi”
- “Mahmut Samini Hz. Türbesi”
- “Seyyid Ali Bin Muhammed Hz. Türbesi”
- “Ahmet Peykeri Hz”.
- “Ömer Hüdai Baba” vd. (Elazığ Valiliği 126).

Ek 4 Elazığ İl Sınırları İçinde Bulunan Kültür Varlıkları Envanteri

“Elazığ İl Sınırları İçinde Bulunan Kültür Varlıkları Envanteri”(s. 107 devamı)

- “Harput Süryani Kilisesi: M.Ö. IV. YY: 30.05.1985’te tescil edilmiştir. Kalenin doğusunda yer almaktadır. Kapı üzerindeki Süryanice yazıt sökülmüş olup Elazığ Müzesine kaldırılmıştır”.
- “Harput Arslanlı Camii (Esadiye Cami): 30.05.1985’te tescil edilmiştir. Artuklu çağı eseridir”.
- “Harput Meydan Camii: 30.05.1985’te tescil edilmiştir. Osmanlı çağı eseridir”.
- “Harput Dabakhane Mescidi: Aynı tarihte tescilli Osmanlı çağı eseridir”.
- “Harput Hoca Hamamı: Klasik Osmanlı Hamamları tipidir”.
- “Harput Kale Hamamı: Kalenin kuzeybatısındadır. Osmanlı çağı eseridir”.
- “Harput Kızıl Hamam: Kaya Üzerine oturtulan dikdörtgen planlı klasik Osmanlı çağı eseridir”.
- “Harput Yeni Hamam (Arslaniye Hamamı)”
- “Harput Ulu Camii Çeşmesi”
- “Harput Kurşunlu Camii Çeşmesi”
- “Harput Yarıçavuş Çeşmesi: Osmanlı çağı eseridir”.
- “Harput Meydan Çeşmesi: Osmanlı çağı eseridir”.
- “Harput Üçlüleli Çeşmesi: Osmanlı çağı eseridir”.
- “Harput Alaaddin Bey Çeşmesi”
- “Harput Zeynep Çeşmesi: Osmanlı çağı eseridir”.
- “Harput Dua Mezarlığı: Osmanlı çağı”.
- “Harput Ahi Musa Mescidi ve Türbesi: Osmanlı çağı eseridir”.
- “Harput İmam Efendi Türbesi”
- “Harput Murat Baba (Şeyh Şerafeddin) Türbesi: Osmanlı çağı eseridir”.
- “Harput Uryan Baba türbesi”
- “Harput Meteris Mezarlığı: İki taş sanduka dikkat çekicidir. A – Sandukası Hicri 1283 tarihli, B – Sandukası Hicri 1202 tarihi vardır”.
- “Elazığ IV. Sultan Murad Camii: Yapım tarihi 1635 Miladidir. Osmanlı Dönemi eseridir”.

- “Elazığ Korgeneral Abdullah Alpdoğan 4. Müfettişlik binası: yapım tarihi 1938 – 39 olan erken Cumhuriyet dönemi eseridir”.
- “Elazığ hükümet Konağı: 1896’da Vali Enis Paşa tarafından yaptırılmıştır. Osmanlı dönemi eseridir”.
- “Elazığ Aslanpınarı Mekteb – i İdadi – i Hamidiye – i Mülkiye – i Şahane (Mülkiye İdadisi ve Sultaniye): Yapım tarihi 1885’tir. Osmanlı dönemi eseridir”.
- “Elazığ Şehitliği”
- “Elazığ Süryani Kilisesi: 19. YY. sonu yapılmış Süryani sanatını gösterir. Daha sonra un fabrikası olarak ta kullanılmıştır. Bugün restorasyonu beklemekte olan tescilli bir kültürel tarihi eserdir”.
- “Baskil Katırhan: Kızıluşağı köyü sınırları içindedir. Tunç, Demir ve Ortaçağ kemik parçaları çıkmıştır”.
- “Baskil Teslim Abdal Mezarlığı ve Türbesi: Tabanbükü (Şehhasan) köyündedir. Ahmet Yesevi soyundan gelen Teslim Abdal ve oğlu Seyit Kalender’in mezarı vardır”.
- “Baskil Tabanbükü (Şeyh - Hasan) Köyü Garipler (Ahmet Yesevi) Mezarlığı: Selçuklu mimari üslubundandır köyün en eski mezarlığıdır. Mezarlığın ortasında Ahmet Yesevi ve onun soyundan gelen Derviş Ali’ye ait yan yana kare planlı iki türbe bulunmaktadır. Mezar taşında Hz. Ali oğlu Celal Abbas neslinden “Horasanlı Hoca Ahmet Yesevi” yazısı bulunmaktadır”.
- “Palu Eski Palu Kalesi: Urartu mimarisi üslubunda kral Manuas (M.Ö. IX. YY) yaptırdığı kaledir. Manias’a ait çivi yazıtı bir kaya kitabesi de kale de vardır”.
- “Palu Alacalı Mescit: Osmanlı dönemi eseridir”.
- “Palu Eski Palu Cemşit Bey Türbe ve Mescidi: XVI. YY. Osmanlı yapıtıdır”.
- “Palu Eski Palu Merkez Camii: Osmanlı yapıtıdır”.
- “Palu Eski Palu Köprüsü: 13. YY. başı Selçuklu – Artuklu eseridir. Fırat nehri üzerinde kalenin etegindedir”.
- “Palu Kilise: Orta çağ yapısıdır. Yalnız Naos kısmı ayaktaadır”.
- “Palu Küçük Camii”

- “Palu Hamam: Yapım tarihi Hicri 1070 klasik oymalı hamam tipidir”.
- “Keban Denizli Kervansarayı: Selçuklu dönemi eseridir”.
- “Keban Sarkıt Dikit Mağarası”
- “Keban Yusuf Ziya Paşanın Kızının Türbesi: Osmanlı dönemi eseridir”.
- “Keban Çeşme: Osmanlı eseridir”.
- “Keban Kilise: Orta çağ yapısıdır”.
- “Elazığ Merkez Bağlarca Köyü, Kurcebe Mevki tarihi yerleşim ve Kaya Mezarı. Kalkolitikten Osmanlı dönemine kadar”.
- “Elazığ Merkez: Vali Tevfik Gür’ün yaptırdığı eski Halkevi Binası (Mehmet Akif Ersoy Lisesi) yapım tarihi:1933”
- “Elazığ Merkez Haciseli Köyü kaya mezarı Urartu çağı Konglomera kayaya oyulmuş, tek odalı küçük ve basit kaya mezarıdır”.
- “Elazığ Merkez Harput – Kürdemlik Köyü Kaya mezarı, Urartu dönemi yapısıdır”.
- “Elazığ İçme – Genefik (Korucu) Köyü Kalesi: Urartu dönemi yapısıdır”.
- “Hankendi Haroğlu (Sarigül) Köyü Haroğlu Höyüğü: Keramik buluntuları yoğun Ortaçağ Kültürünü gösterir”.
- “Hankendi Haroğlu (Sarigül) Köyü Haroğlu Kalesi: Urartu – Roma ve yoğun Ortaçağ yerleşmesini gösterir”.
- “Hüseyinik Aslanpınarı Altı 8. Kolordu 1002 Akaryakıt Bölüğü: Yapım tarihi 1870 Osmanlı dönemi”.
- “Hüseyinik Aslanpınarı Altı Çeşmesi: Kitabelidir. Osmanlı Dönemi”
- “Elazığ Merkez Tadım Köyü Kalesi”. (Kaynak: “Elazığ İlimizin Kültür ve Turizm”, n.d.)

Ek 5 Fırat Nehri Ağıtı

Fırat Nehrinden kendini atarak intihar eden kızın üzerine yöre halkının ve nişanlısının yaktığı ağıt şöyledir (s. 116 devamı);

“Fırat kenarında yüzen kayıklar

Anam ağlar bacım beni sayıklar

Başıma toplanmış bağrı yanıklar

Nettim size beni yâre götürün

Elbisem duvarlarda asılı kaldı

Çeyizim sandıkta basılı kaldı

O yar benim ile küsülü kaldı

Nettim ben size verim bana yârimi

Nettim size beni yâre götürün” (“Kömürhan Köprüsü Nereye Bakar”, 2010).

Ek 6 Kömürhan Köprüsü Türküsü

Kömürhan Köprüsü Harput'a Bakar Türküsünün sözleri Şu Şekildedir(s. 117 devamı);

“Şu Fırat'ın suyu akar serindir oy oy
 lem  lem derdo  lem akar serindir oy
Y rimi götürdü anam kanlı zalimdir
 lem  lem kanlı zalimdir nasıl g lem oy

Daha gün görmemiŐ taze gelindir oy oy
 lem  lem derdo  lem taze gelindir oy
S yletmeyin beni anam yaram derindir
 lem  lem yaram derindir nasıl g lem oy

Kömürhan köprüsü Harput'a bakar oy oy
 lem  lem derdo  lem
Harput'a bakar oy K r olası zalim Fırat ocaklar yıkar
 lem  lem ocaklar yıkar nasıl g lem oy
Ahbaplarım gelmiş ağıtlar yakar oy oy
 lem  lem derdo  lem ağıtlar yakar oy
S yletmeyin beni anam yaram derindir
 lem  lem yaram derindir nasıl g lem oy” (İpek, 2022, s. 5).

Ek 7 Harput'taki Diğer Türbeler

. Harputtaki diğer türbeler(s. 129 devamı);

- “Hacı Hulusi Yahyagil Türbesi”
- “Musa Kazım Efendi Türbesi”
- “Ankuzu Baba Türbesi”
- “Seyyid Ahmet Çapakçuri Hz. Türbesi”
- “Beyzade Efendi Türbesi”
- “Tayyar Baba Türbesi”
- “Dağistanlı Hoca”
- “Şeyh Ali Sebdi Hz. Türbesi”
- “Mahmut Samini Hz. Türbesi”
- “Seyyid Ali Bin Muhammed Hz. Türbesi”
- “Ahmet Peykeri Hz”.
- “Ömer Hüdai Baba” vd. (İl Kültür Turizm Bakanlığı Kitabı).

Ek 8 Diğer Kaplıcalar ve Faydalı Sular

Syf. 141’de belirtilen kaplıcaların dışında da faydalı sular ve kaplıcalar bulunmaktadır. Bunlar;

- “Bağın kaplıcaları”,
- “Etminik Maden Suyu”,
- “Kumbarış şoş Maden Suyu”,
- “İçme Müshil Suyu”,
- “Palu’daki Hame Kaplıcası”
- “Çelebi Sarık Maden Suyu” gibi şifalı olan sular bulunmaktadır ((“Elazığ’ın Sağılık Turizmindeki Potansiyeli”, n.d.).).

Ek 9 Anket Formu

Değerli Katılımcı;

Bu anket, Elazığ turizmi hakkındaki görüşlerinizi öğrenmek ve Elazığ'daki sürdürülebilir turizmin ölçülmesi amacıyla hazırlanmıştır. 'Elazığ ve Sürdürülebilir Turizm' konulu tez çalışmasına ilginiz ve araştırmaya olan katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

DEMOGRAFİK SORULAR

1. Cinsiyetiniz? ☐ Kadın ☐ Erkek	5. Turizmden gelir kazanma durumunuz? ☐ Evet ☐ Hayır
2. Medeni Durumunuz? ☐ Evli ☐ Bekar	6. Mesleğiniz? ☐
3. Yaşınız ☐ 18-30 ☐ 31-45 ☐ 46-60 ☐ 60 ve üstü	7. Turizm sektöründe çalışıyor musunuz? Turizm Sektöründe doğrudan çalışıyorum. (.....) Turizm Sektöründe dolaylı çalışıyorum. (.....) Turizm Sektöründe çalışmıyorum. (.....)
4. Eğitim Durumunuz? ☐ İlköğretim ☐ Lise ☐ Üniversite ☐ Lisansüstü	

5. Elazığ'daki İkamet Süreniz Nedir?

- 1-3 yıl arası
 4-6 yıl arası
 7-10 yıl arası
 10 yıldan fazla

(1) Hiç katılmıyorum	(2) Katılmıyorum	(3) Kararsızım	(4) Katılıyorum	(5) Tamamen Katılıyorum
Çevresel Sürdürülebilirlik Boyutuyla İlgili Düşünceleriniz				
1. Yaşadığımız çevreyi şimdi ve gelecekte korumalıyız.				
2. Doğal çeşitliliğin (bitki ve hayvan çeşitliliği) değerini bilmeli ve korumalıyız.				
3. Turizm gelişimi, çevresel koruma çabalarını güçlendirmelidir.				

4. Turizm, yaşadığımız çevreyi korumalıdır.					
5. Turizm, doğal ve kültürel çevreye uyum sağlayarak gelişmelidir.					
6. Doğru bir turizm gelişimi, doğal yaşam alanlarını (hayvanlar, bitki örtüsü) her zaman korumalıdır.					
7. Turizm gelişimi, turizmden kazanç sağlayan her kesimin çevreyle ilgili duyarlılığını pozitif anlamda artırmalıdır.					
8. Çevreyi düzenleyici standartlar, turizm gelişiminin olumsuz etkilerini azaltmalıdır.					
9. Turizm, çevreyi gelecek nesiller için geliştirmelidir.					
Turizmin Sosyal Maliyeti Boyutuyla İlgili Düşünceleriniz					
10. Toplum içindeyken turistlerin davranışları nedeniyle yaşam kalitem kötüleşmektedir.					
11. Turizmden dolayı yaşam kalitem kötüleşmektedir.					
12. Turist davranışlarından dolayı toplum içindeyken çoğu kez sinirleniyorum.					
13. Turizm gelişiminden dolayı Elazığ'daki nüfus özellikle yaz aylarında aşırı kalabalıklaşmaktadır.					
14. Turistlere yönelik hizmet veren yerel işletmelerde rahat olamıyorum.					
15. Turizm, Elazığ'da gereğinden hızlı büyümektedir.					
16. Turizmden dolayı, halkın yaşadığı çevrenin gittikçe kötüleştiğine inanıyorum.					
17. Turistler, halkın eğlence-dinlenme alanlarını aşırı kullanmaktadır.					
Turizmin Ekonomik Faydasıyla İlgili Düşünceleriniz					
18. Bize, yeni gelir kaynakları sunduğu için turizme sempati duyuyorum.					
19. Turizmin bize güçlü bir ekonomik katkı sağladığını düşünüyorum.					
20. Turizm, yerel yönetimimize önemli oranda vergi ve diğer gelirler sağlamaktadır.					
21. Turizmin yerel ekonomimiz için iyi olduğunu düşünüyorum.					
22. Turizm, yerel ekonomimizi çeşitlendirmektedir.					
23. Turizm, yörede üretilen ürünler için (bal, badem, zeytinyağı, sebze meyve vs.) yeni pazarlar (müşteriler) yaratmaktadır.					
24. Turizm, yerel ekonomimiz kapsamındaki diğer sektörlere (tarım, inşaat) fayda sağlamaktadır.					
Turizm İlgili Kararlarda Tam Katılımına Yönelik Düşünceleriniz					
25. Turizm Gelişimi Yönetiminin içinde olmalıyız ve içinde olmamız için bize fırsat sunulmalıdır.					
26. Turizmle ilgili kararları, bir veya birkaç kişi değil hepimiz oluşturmaliyiz.					
27. Turizm gelişiminin başarılı olması için toplumu oluşturan bütün bireyler kararlara katılmalıdır.					

	1	2	3	4	5
(1) Hiç katılmıyorum					
(2) Katılmıyorum					
(3) Kararsızım					
(4) Katılıyorum					
(5) Tamamen Katılıyorum					
28. Her zaman olmasa da bazen Elazığ'ı, Turizm Gelişim Kararları dışında bırakılabiliriz.					
Turizmde Uzun Dönemli Planlama Boyutuyla İlgili Düşünceleriniz					
29. Turizm gelişiminin, çok iyi koordine edilmiş planlara ihtiyacı vardır.					
30. Turizm gelişimiyle ilgili planlama yapılırken uzun dönemli bir bakış açısına sahip olmalıyız.					
31. Turizmle ilgili planlar yapılırken anlık düşünmemeliyiz.					
32. Turizm sektörü, gelecek içinde planlar yapmalıdır.					
33. Turizm gelişimiyle ilgili planlar sürekli yapılmalıdır.					
34. Başarılı bir turizm yönetiminin, gelişmiş planlama stratejileri gerektirdiğine inanıyorum.					
35. Turizm planlamasıyla ilgili komisyonlarda liderlik edecek roller üstlenmemiz teşvik edilmelidir.					
Ziyaretçi Memnuniyeti Boyutuyla İlgili Düşünceleriniz					
36. Turizm işletmelerinin, ziyaretçilerin kendi işletme faaliyetleri dışındaki ihtiyaçlarını karşılamaları noktasında sorumlulukları vardır.					
37. Ziyaretçiler açısından bizim ilgi çekiciliğimiz, Elazığ'ın ekolojik görsele çekiciliğinin temel unsurlarındandır.					
38. Turizm işletmelerinin ziyaretçi memnuniyetini takip etmesi ve gözlemlemesi gerekmektedir.					
39. Turizm sektörü, Elazığ'daki ziyaretçilere kaliteli turizm deneyimleri yaşatmalıdır.					
Toplum Merkezli Ekonomi Boyutuyla İlgili Düşünceleriniz					
40. Turizm işletmeleri, mal ve hizmet üretiminde kullandıkları malzemelerin en az yarısını yöreden karşılamalıdır.					
41. Turizm işletmelerinde istihdam edilen çalışanların en az yarısı yerel halktan oluşmalıdır.					
42. Turizm sektörü, bizim gelişimimizle ilgili faaliyetlere maddi olarak katkıda bulunmalıdır.					
43. Turizmden elde edilen faydadan adil bir pay almamız gerekmektedir.					

TURNİTİN RAPORU

ORJİNALLİK RAPORU

% 15	% 15	% 2	% 4
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı	% 3
2	elazig.ktb.gov.tr İnternet Kaynağı	% 1
3	acikbilim.yok.gov.tr İnternet Kaynağı	% 1
4	www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr İnternet Kaynağı	% 1
5	acikerisim.ohu.edu.tr İnternet Kaynağı	% 1
6	mared.org.tr İnternet Kaynağı	% 1
7	acikerisim.akdeniz.edu.tr İnternet Kaynağı	% 1
8	polen.itu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
9	www.turuz.info İnternet Kaynağı	<% 1

10	9lib.net İnternet Kaynağı	<% 1
11	openaccess.dogus.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
12	Submitted to Istanbul Gelisim University Öğrenci Ödevi	<% 1
13	acikerisim.sakarya.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
14	www.acarindex.com İnternet Kaynağı	<% 1
15	smartofjournal.com İnternet Kaynağı	<% 1
16	Submitted to Kocaeli Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
17	www.haberler50.com İnternet Kaynağı	<% 1
18	docplayer.biz.tr İnternet Kaynağı	<% 1
19	Submitted to Selçuk Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
20	turkeyoutdoor.org İnternet Kaynağı	<% 1
21	www.haberler.com İnternet Kaynağı	<% 1

22	openaccess.firat.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
23	web.firat.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
24	wowturkey.com İnternet Kaynağı	<% 1
25	edebiyatvesanatakademisi.com İnternet Kaynağı	<% 1
26	Submitted to Istanbul University Öğrenci Ödevi	<% 1
27	www.yatirimadestek.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
28	DOCPLAYER.BIZ.TR İnternet Kaynağı	<% 1
29	o.ogren-sen.com İnternet Kaynağı	<% 1
30	www.fussilet.com İnternet Kaynağı	<% 1
31	abs.mehmetakif.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
32	acikerisim.nigde.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
33	acikerisim.ticaret.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1

34	forum.turkmmo.com İnternet Kaynağı	<% 1
35	openaccess.hku.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
36	iksadyayinevi.com İnternet Kaynağı	<% 1
37	www.elazig.web.tr İnternet Kaynağı	<% 1
38	www.milliyet.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
39	www.revistadeturism.ro İnternet Kaynağı	<% 1
40	www.garantibbva.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
41	dspace.balikesir.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
42	gezebildiginkadar.com İnternet Kaynağı	<% 1
43	www.elazigvakfi.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
44	yaneryurt.wordpress.com İnternet Kaynağı	<% 1
45	www.elazig.bel.tr İnternet Kaynağı	<% 1

46	elazig.gsb.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
47	tr.qaz.wiki İnternet Kaynağı	<% 1
48	www.iscess.com İnternet Kaynağı	<% 1
49	on5yirmi5.com İnternet Kaynağı	<% 1
50	docs.neu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
51	karamavi.blogspot.com İnternet Kaynağı	<% 1
52	www.researchgate.net İnternet Kaynağı	<% 1
53	Submitted to Yildirim Beyazit Universitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
54	www.turkuler.com İnternet Kaynağı	<% 1
55	earsiv.anadolu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
56	ecologyworld.blogspot.com İnternet Kaynağı	<% 1
57	hidropolitikakademi.org İnternet Kaynağı	<% 1

58	tr.wikipedia.org İnternet Kaynağı	<% 1
59	www.fka.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
60	oteller.typepad.com İnternet Kaynağı	<% 1
61	www.oncevatan.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
62	moam.info İnternet Kaynağı	<% 1
63	acikerisim.dicle.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
64	elazig.tarimorman.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
65	hepsidental.com İnternet Kaynağı	<% 1
66	www.aa.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
67	ro.ecu.edu.au İnternet Kaynağı	<% 1
68	Submitted to The Scientific & Technological Research Council of Turkey (TUBITAK) Öğrenci Ödevi	<% 1
69	dspace.trakya.edu.tr	

İnternet Kaynağı

<% 1

70

753d5f54-1e4f-437a-9e75-
f5baa8a89b3f.filesusr.com

İnternet Kaynağı

<% 1

71

Submitted to Beykent Universitesi

Öğrenci Ödevi

<% 1

72

tez.sdu.edu.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

73

turkey-kaplica.blogspot.com

İnternet Kaynağı

<% 1

74

turkishstudies.net

İnternet Kaynağı

<% 1

75

acikerisim.erbakan.edu.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

76

acikerisim.munzur.edu.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

77

app.trdizin.gov.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

78

dergipark.ulakbim.gov.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

79

www.jisikworld.com

İnternet Kaynağı

<% 1

80

acikerisim.gelisim.edu.tr

İnternet Kaynağı

		<% 1
81	dspace.gazi.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
82	repositorio.jesuita.org.br İnternet Kaynağı	<% 1
83	tr.wikipedia.org/wiki/Marathi_til İnternet Kaynağı	<% 1
84	www.scribd.com İnternet Kaynağı	<% 1
85	avesis.marmara.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
86	books.aysecabi.com İnternet Kaynağı	<% 1
87	elaziggezi.com İnternet Kaynağı	<% 1
88	karakocandh.saglik.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
89	kihasa.re.kr İnternet Kaynağı	<% 1
90	onedio.com İnternet Kaynağı	<% 1
91	www.dunya.com İnternet Kaynağı	<% 1

92 www.elazig.gov.tr İnternet Kaynağı <% 1

93 www.elazighaberkent.com İnternet Kaynağı <% 1

94 www.haberhayat.net İnternet Kaynağı <% 1

95 www.izmirde.biz İnternet Kaynağı <% 1

96 www.maxionline.net İnternet Kaynağı <% 1

97 www.yumpu.com İnternet Kaynağı <% 1

98 ŞAHİN GÜZEL, Gonca and ÜNVER, Gülçin. "Destinasyon Pazarlama Aracı Olarak [Gastronomi Turizmi]: İstanbul'un Gastronomi Turizmi Potansiyeli Üzerine Bir Araştırma", Gazi Üniversitesi, Turizm Fakültesi, 2015. Yayın <% 1

99 YAVUZ, Emrah. "HARPUT MERKEZ'DEKİ ZİYARET YERLERİ VE BU ZİYARET YERLERİNİN TİPOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ", Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2016. Yayın <% 1

100 Omer Kursad Tufekci, Adeviye Erdogan. "A research on HR managers attitudes towards horoscopes", Pressacademia, 2017. Yayın <% 1

Alıntıları çıkart

Kapat

Eşleşmeleri çıkar

Kapat

Bibliyografyayı Çıkart

Kapat

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı: Müyesser ÜNSALDI

Öğrenim Durumu:

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Ön Lisans	İnşaat Teknikerliği	Fırat Üniversitesi T.B.M.Y.O.	2005-2007
Ön Lisans	Turizm ve Otel İşletmeciliği	Fırat Üniversitesi S.B.M.Y.O.	2008-2010
Lisans	Turizm ve Otel İşletmeciliği	Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi	2012-2015
Yüksek Lisans	Turizm İşletmeciliği	Atılım Üniversitesi	2019-2022

İş Deneyimi:

Çalıştığı Yer	Görev	Yıl
TOC İnşaat(Elazığ)	İnşaat Teknikeri	-2009
Başyapı Mimarlık(Elazığ)	İnşaat Teknikeri	2009
Elazığ Akgün Otel	Ön Büro	2010
Fırat Tv(Elazığ)	Sunucu	2010
Tv 9(Elazığ)	Sunucu	2010
Ewet'de Düğün ve Nikah Salonu(Ankara)	Müdür	2015
Medikal Park Hastanesi(Elazığ)	Otel ve Destek Hizmetleri Müdür Yardımcısı	2015
Spica Plaza(Ankara)	Halkla İlişkiler Müdürü	2016
Kanal Fırat	Executive Chef	2017
El Sanatları Eğitim Merkezi(Elazığ)	Aşçılık Usta Öğretici	2017
Müyesser'in Mutfağı	İşletme Sahibi	2021...
Halk Eğitim Merkezi	Aşçılık Usta Öğretici	2021...

Yabancı Diller: İngilizce

